Gheorghe BARBUL

COLECȚIA MEMORII

AL TREILEA OM AL AXEI

Memorial Antonescu

INSTITUTUL EUROPEAN

Gheorghe Barbul

Memorial Antonescu

AL TREILEA OM AL AXEI

Ediţie pregătită pentru tipar de **V.F. Dobrinescu**

Traducere şi note de
Sanda-Maria Ardeleanu şi Mihail-Constantin Ardeleanu

INSTITUTUL EUROPEAN
IAŞI

1992

CUPRINS

Cuvînt înainte

Cartea de faţă este traducerea în limba română a lucrării scrise de mine în 1949 şi publicată la Paris în Iunie 1950. Ea constituie prima încercare de a relata evenimentele petrecute în România în decursul celui de al doilea război mondial.

Această prioritate comportă riscuri. Nu dispuneam de nici un document. Singura mea sursă a fost memoria. Cu ajutorul ei, m-am străduit să reconstitui evenimentele al căror martor am fost, sau pe care le-am aflat de la martori oculari. Pentru a da expunerii mele o cronologie corectă, m-am referit la colecţiile de ziare din timpul războiului, aflate în posesia Bibliotecii naţionale franceze.

Cartea de faţă este deci o mărturie. Nu o scriere istorică. Pentru a-i respecta acest caracter, nu am adus textului scris în 1949 nici cea mai mică modificare, în ciuda publicării în ultimul deceniu a unui număr însemnat de documente privitoare la perioada descrisă de mine. O mărturie trebuie să-şi păstreze forma iniţială. Ea nu poate fi revizuită, corectată sau complectată.

Aş fi putut, prin adnotări, să mă refer la documentele secrete de ieri, devenite publice astăzi şi să iau poziţie faţă de ele. Mi se pare însă că a reţine ceeace este credibil în mărturii şi valabil în documente este funcţia cercetătorilor. Sarcină grea. Într-adevăr, cine a mai întâlnit document istoric al cărui conţinut să nu fie contestabil cu ajutorul altui document istoric şi cine a mai văzut mărturie care să coincidă cu altă mărturie? De aceea, adevăratul istoric, pentru a ne permite să retrăim trecutul, are nevoie nu numai de spirit critic, ci, în aceeaşi măsură, de intuiţie.

Dacă nu am adăugat nici un cuvânt la cele ce pusesem pe hârtie acum 42 de ani, am suprimat în schimb două capitole din manuscrisul care trebuia să constitue al doilea volum al cărţii. Primul era intitulat «Escală la Odessa». Constituia o încercare de descriere a transformărilor intervenite în mentalitatea populaţiei transnistriene după 20 de ani de regim comunist. Capitol inutil. Românii posedă azi o experienţă directă şi îndelungată în această privinţă. Al doilea capitol suprimat – el constituia epilogul cărţii – se chema «Criminal sau Precursor ?» Redactat în una din fazele acute ale războiului rece, acest capitol punea problema relaţiilor între lumea liberă şi imperiul comunist pentru a

ajunge la concluzia că, fără o acţiune energică, la nevoie militară, pericolul totalitarismului moscovit nu poate fi înlăturat. Consideraţiile mele de atunci nu mai au nici un interes astăzi. Am mai eliminat de asemenea câteva pagini al căror scop era lămurirea cititorului occidental asupra unor stări specific româneşti, lămuriri inutile cititorului român.

După aceste indicaţii de ordin tehnic, să-mi fie permis să fac o confidenţă cititorilor mărturiei mele. M-am aşezat la masa de scris acum 42 de ani din cauza manierei de a descrie evenimentele la care am fost martor şi oamenii pentru care mi-a fost dat să lucrez între 1940 şi 1944, de către cei care aveau cuvântul în perioada imediat postbelică, adică învingătorii. Adversarii erau calificaţi fie criminali, fie nebuni şi mai des amândouă laolaltă. Până şi ziarele publicate de românii din Lumea Liberă tratau pe Ion Antonescu de călău al neamului şi regimul său drept odioasă şi sângeroasă dictatură «fascistă». Şi ca în ţară, aşa şi în străinătate, ziua de 23 August era calificată de sărbătoarea naţională a liberării.

Eu aparţin taberei învinşilor de la 23 August 1944 şi mi-am adus mărturia în această calitate. Nu pot să mă plâng de soartă. Am scăpat de temniţă, iar exilul nu mi-a fost mai greu decât acela al învingătorilor din primul moment: realizatorii actului de la 23 August. Dintre cei încă în viaţă, regele este singurul care nu a cunoscut închisorile comuniste. Mulţi dintre sfetnicii săi au pierit în puşcărie. Date fiind opţiunile mele politice, mărturia mea poate părea subiectivă. Cum ar putea fi altfel? Martorul nu se poate sustrage nici propriilor sale opinii, nici publicului căruia i se adresează şi nu rămâne indiferent faţă de atmosfera care domneşte în jurul său. Un singur factor poate fi invocat în favoarea mea: unii mă tratează de detractor, alţii de apologet al lui Ion Antonescu. Să fi reuşit oare să adopt o poziţie de echilibru între cele două extreme? Să judece cine mă citeşte.

În orice caz, precum am văzut, nu numai documentele, ci mai ales mărturiile, trebuiesc considerate cu circumspecţiune. De pildă, relaţiile româno-germane relatate pe de-o parte de arhivele de la Berlin, pe de altă parte de cele de la Bucureşti, apar sub o lumină cu totul diferită. Iar în ce priveşte mărturiile, patru martori pot face despre acelaşi eveniment mărturii de a dreptul contradictorii. S-a întîmplat şi celor patru evanghelişti, în ciuda asistenţei îngerilor de care au beneficiat. Mie nici un înger nu a venit să-mi călăuzească pana. Să-mi fie deci acordate circumstanţe atenuante pentru greşelile fără de voie pe care le voi fi comis.

Gheorghe Barbul

Neuilly sur Seine, August, 1991

Avertisment al editorului francez *

Acest memorial este un document de o importanţă capitală, care permite, în sfîrşit, să se stabilească o imagine completă asupra războiului mondial.

Toate actele oficiale sau private au fost deja predate la dosarul Istoriei de către şefii de stat angajaţi în această luptă gigantică – încă neterminată – în scopul de a preciza ori justifica raţiunile politicii lor. Totuşi, lipseau orice informaţii privind rolul celui pe care Hitler îl considera al Treilea Om al Axei, după el şi Mussolini. Era în aceasta o lacună care trebuia să fie acoperită, mai ales într-o perioadă cînd soarta Europei, o dată mai mult, se putea decide în Balcani.

Pe de altă parte, ni s-a părut că aceste note aproape cotidiene ale memorialistului lui Antonescu prezentau, pe lîngă un caracter de autenticitate riguroasă, meritul rar de a nu fi revăzute şi retuşate pentru a fi pe placul învingătorilor şi de a nu se fi căutat nici un fel de scuze pentru crezul politic al dictatorului român. De aceea, ele permit să fie cunoscută, fără nici o renegare sau denaturare, gîndirea intimă a lui Antonescu, fiind în acelaşi timp revelatoare pentru starea de spirit a învinşilor, în Estul european, aceştia rămînînd convinşi că au servit o cauză dreaptă.

Convorbirile diplomatice raportate de secretarul Ministerului Afacerilor Externe al lui Antonescu sînt de un interes istoric excepţional. În special relatarea celor douăsprezece întrevederi Hitler – Antonescu constituie o mărturie esenţială, care scoate în evidenţă rolul de primă mărime ce şi l-a asumat conducătorul României în cruciada antibolşevică.

Confidenţele lui Hitler către principalul său aliat contra URSS cu privire la raporturile ce au existat între nazism şi comunism, consemnate şi ele în aceste pagini, proiectează o lumină foarte semnificativă asupra metodelor de lucru ale Kremlinului.

O expunere judicioasă a faptelor şi împrejurărilor care l-au determinat pe Hitler să ajungă la ruptura cu Stalin, o viziune nouă asupra evenimentelor care au dezlănţuit conflictul în Pacific conferă acestui document o însemnătate filozofică ce nu poate fi contestată.

Astfel încît, cu toate rezervele ce se impun referitor la posibilele exagerări ale unui naţionalism exacerbat generat de înfrîngere, ni s-a părut că trebuie să se acorde credit unui argument fără nici o îndoială valabil, care explică, dacă nu chiar legitimează, poziţia adoptată în timpul războiului de ţările dunărene. Se poate, într-adevăr, admite că fiind prinse între cele două puteri monstruoase ale Reich-ului şi URSS-ului, ele nu au considerat ca îndestulătoare garanţiile pe care credeau că le oferă Franţa şi Marea Britanie.

Publicînd aceste informaţii, credem că facem o operă utilă, contribuind astfel a evita ca occidentalii să nu fie surprinşi din nou de evenimente, cel puţin în acest domeniu.

---

* (volumul I, apărut la Editura «La Couronne», Paris, 1950, pag.7-9)

STUDIU INTRODUCTIV

«În România – declara Grigore Filipescu în Parlament, în decembrie 1934, sînt mulţi oameni inteligenţi, mai puţin oameni capabili şi foarte puţini oameni de caracter. Generalul Antonescu posedă, în cel mai înalt grad, inteligenţa, capacitatea şi caracterul» [1]. Într-adevăr, Ion Antonescu se impusese, pînă atunci, ca una dintre personalităţile epocii, atuurile sale fiind calităţile militare de excepţie, cinstea, seriozitatea, patriotismul şi puterea de muncă neobişnuită.

Ion Antonescu a făcut parte din generaţia Marii Uniri. Ca şef al Biroului Operaţiilor din Marele Cartier General [2], a avut contribuţii *esenţiale* în obţinerea marilor victorii româneşti din vara anului 1917 [3]. Eforturile sale ulterioare s-au concretizat în reorganizarea armatei române după preliminariile de la Focşani şi pacea separată de la Buftea – Bucureşti [4], pregătirea planului de apărare a Basarabiei [5], infectată de bolşevism, care, în martie 1918, conform principiului autodeterminării popoarelor, s-a unit cu Vechiul Regat, a pregătirii şi dirijării campaniei din Ungaria din 1919 [6].

Cîteva misiuni: Belgrad [7], Constantinopol [8], Paris (1919) [9], Varşovia (1920) [10], l-au introdus şi familiarizat cu lumea diplomatică şi adus preţuirea «ctitorului cel mai de seamă al României Mari» – Ion. I. C. Brătianu.

Ca ataşat militar la Paris (1922 – 1923) [11], Londra şi Bruxelles (1923 – 1926) [12] şi ca director al Şcolii Superioare de Război [13] sau secretar general al Ministerului Apărării Naţionale [14], a adus servicii importante României, prin caracterul integru, seriozitatea, calităţile profesionale şi patriotism. Antonescu a fost adeptul modernizării armatei ţării şi a aducerii acesteia la standardele internaţionale. În acest scop, pregătirea teoretică a ofiţerilor de stat major, cu ultimele noutăţi în materie de tactică şi strategie militară [15], şi crearea unei industrii naţionale de armament reprezentau cheia dotării unei armate capabile să apere opera înfăptuită de naţiunea română în cursul anului 1918. A intuit, încă din anii ´20 necesitatea dotării şi înzestrării armatei, dar şi a unei izolări diplomatice care ar fi făcut ca, la un moment dat, România să se afle singură în faţa adversarilor. În atari condiţii, singura instituţie capabilă să apere patrimoniul naţional nu putea fi decît armata ţării, «scutul şi mîndria neamului», cum o numea el.

Ion Antonescu a făcut parte din delegaţiile României la o serie de conferinţe internaţionale: Paris (1921) [16], Londra (1924) [17], Geneva (1924, şi 1933) [18] şi l-a însoţit pe marele diplomat Titulescu la unele reuniuni diplomatice importante din acea perioadă, cum a fost aceea a reparaţiilor [19]. Încă de atunci s-a bucurat de aprecierea marilor oameni politici şi diplomaţi Ion I. C. Brătianu şi Nicolae Titulescu.

După revenirea în ţară, în funcţii importante avute în cadrul Ministerului Apărării Naţionale – director al Şcolii Superioare de Război (1927 – 1929, 1931 – 1933), secretar general al Ministerului (1928) – s-a preocupat de dotarea şi înzestrarea armatei şi de crearea unei legislaţii speciale de stat major şi a unei industrii naţionale de armament.

Subşef al Marelui Stat Major (1933 – 1934)[20], titular al Departamentului Apărării Naţionale în guvernele Goga – Cuza şi Miron Cristea, generalul Ion Antonescu a introdus o nouă mentalitate în conduita armatei şi a compartimentelor sale, a sugerat reforme[21] care au însemnat, fără îndoială, o pagină importantă din istoria acesteia. Din păcate, opera sa reformatoare, datorită unor cauze interne, nu a putut fi dusă pînă la capăt. În anii 1933 – 1934, Ion Antonescu, care, prin delegaţie, deţinea şefia Marelui Stat Major, a consolidat legăturile militare ale ţării sale cu statele din Mica Înţelegere, Antanta Balcanică şi Franţa[22].

Deziluziile încercate în decembrie 1934, cînd şi-a prezentat demisia din postul de şef al Marelui Stat Major[23], controversele cu regele Carol al II-lea şi Camarila – în anii următori, Divizia a 3-a de la Piteşti, comandată de el, era cea mai bine pregătită teoretic, practic, moral şi material din întreaga armată[24], l-au îndreptat, începînd cu 1936, spre Garda de Fier, în «programul» căreia a văzut o «rezolvare» a unora din problemele sociale şi politice cu care se confrunta societatea românească de atunci. Nu a fost adeptul asasinatelor şi a actelor de forţă ale Gărzii şi nici la orientarea externă a acesteia[25]. Generalul Ion Antonescu, apărător consecvent al legalităţii constituţionale, nu a acceptat asasinatul, fie din partea Gărzii de Fier, fie din partea guvernanţilor de atunci, ca metodă de rezolvare a căii viitoare pe care urma să păşească România. Apărător al legilor statului, el nu putea admite o activitate politică decît ieşind din cadrele active ale armatei. După ce, iniţial demisia i-a fost respinsă, la 6 iunie 1940 Ion Antonescu era repartizat ca ofiţer de rezervă la Marele Stat Major şi la dispoziţia Ministerului Apărării Naţionale.

Rapturile teritoriale suferite de România în vara anului 1940, ca urmare a aplicării practice a anexei secrete a pactului sovieto – german din 23 august 1939[26], l-au dezamăgit şi mai mult pe generalul Ion Antonescu, care l-a acuzat pe regele Carol al II-lea că a cedat, fără luptă, părţi din patrimoniul naţional[27]. Antonescu i-a înmînat suveranului, după o discuţie furtunoasă, o scrisoare prin care îşi oferea concursul «pentru a salva ce mai este cu putinţă de salvat din Coroană, din ordine şi din graniţe»[28]. Opinia lui Antonescu era împărtăşită şi de alţi ofiţeri superiori ai armatei române. În urmă, a fost trimis în arest la mînăstirea Bistriţa. După tratativele cu ungurii de la Turnu Severin şi cele cu bulgarii, în urma cărora, prin «arbitrajul» fascist de la Viena şi tratatul de la Craiova, alte două provincii istorice, Transilvania de Nord şi Cadrilaterul, au trecut sub suveranitatea Ungariei şi a Bulgariei, este chemat şi numit preşedinte al Consiliului de Miniştri. Venirea sa la conducerea guvernului a coincis cu una din cele mai grele perioade din istoria modernă a Românilor. Dacă am analiza numai activitatea sa, în serviciul României din perioada 1914 – 1940, Antonescu rămîne, poate, cu excepţia lui Ion I. C. Brătianu, personalitatea cea mai frapantă a istoriei Românilor din secolul al XX-lea.

Lucrarea «Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei», pe care o prezentăm în continuare cititorilor, are ca autor pe Gheorghe Barbul. Concepută inițial în două volume – primul volum a apărut în Editura «La Couronne» în anul 1950 la Paris – ediția de față cuprinde și volumul al II-lea inedit pe care autorul, cu generozitate, ni l-a pus la dispoziție. Textul tipărit este identic cu cel redactat de autor în anul 1949.

Gh. Barbul s-a născut, la 22 august 1915, în comuna Vîrfurile, județul Arad. Tatăl său a fost director general al Bibliotecii Universității din Cluj și deputat averescan. Mama sa, Lucreția Barbul, născută Ionescu, a făcut parte, cu Maria Antonescu, Veturia Goga și Veturia Manuilă, din grupul restrîns de direcție al Consiliului de Patronaj. După studii primare efectuate la Cluj, Gh. Barbul a urmat cursurile liceale la Viena și Paris. Între anii 1933 – 1936, a frecventat cursurile facultății de drept din Cluj, după care, în perioada 1936 – 1939, și-a pregătit doctoratul la Universitatea «Friederich Wilhelm» din Berlin.

Poetul și omul politic Octavian Goga l-a pus în contact cu Arnold von Schickedanz, Stabsleiter (viceministru) al lui Alfred Rosenberg, șeful departamentului ideologic (Weltanschaung) al regimului național socialist. După moartea lui Goga și a lui C. Zelea Codreanu, Schickedanz, opinînd că regele Carol al II-lea trebuie să fie îndepărtat, i-a cerut detalii asupra unor oameni politici români, dispuși să colaboreze cu Germania – Rosenberg și Schickedanz, fiind baltici, erau considerați de către Hitler drept oamenii cei mai bine informați asupra problemelor Europei de Est. Gh. Barbul i-a propus două personalități: generalul Ion Antonescu, prieten al lui Goga și al familiei sale, și, în subsidiar, pe Valer Pop, membru al Partidului Național Liberal și partizan al apropierii României de cel de al III-lea Reich.

Revenit în țară, în primăvara anului 1940, Gh. Barbul este numit, la 17 august, secretar al lui Valer Pop, desemnat delegat al României pentru negocierile cu Ungaria în problema Transilvaniei. În aceeași calitate, îl va însoți pe Valer Pop la «negocierea» «arbitrajului» fascist de la Viena. După întoarcerea în țară, regele Carol al II-lea îi cere lui Pop să-i mijlocească o întrevedere cu generalul Ion Antonescu care fugise de la Mînăstirea Bistrița, unde i se fixase domiciliu forțat[29]. Valer Pop l-a rugat pe Barbul să-l înștiințeze pe general de solicitarea monarhului.

După abdicarea regelui Carol al II-lea și formarea guvernului Ion Antonescu, Gh. Barbul îl va însoți pe Valer Pop la Berlin unde, acesta din urmă, în calitate de trimis extraordinar al României, a primit misiunea să negocieze cu guvernul Reich-ului condițiile aplicării «arbitrajului» de la Viena.

Reîntors în România, la finele anului 1940, va fi numit, în urma unui concurs, atașat de legație și repartizat la cabinetul ministrului Afacerilor Străine, a cărui titular era Ion Antonescu și interimar Mihai Antonescu. În această calitate, cu grad de șef de cabinet, va funcționa pînă la 23 august 1944. Imediat după arestarea mareșalului Ion Antonescu, repartizat la Direcția Politică a Ministerului Afacerilor Străine, va fi însărcinat cu redactarea, pentru forumul păcii, a lucrării «Situația evreilor în România în timpul războiului». Folosind documente ale Joint-ului, precum și articolele lui Eugen Filderman, tipărite în «Curierul izraelit», lucrarea alcătuită de Barbul,

demonstra că, din toate țările aflate sub influență germană, România a fost aceea care a oferit soarta cea mai bună evreilor. Ana Pauker a dat lucrarea la tipar, fără a-i aduce vreo corectură[30].

În anul 1947, aflînd că va fi implicat în procesul leader-ului P.N.Ț., Iuliu Maniu, Gh. Barbul reușește să părăsească țara. Din septembrie 1947 pînă în anul 1985 a exercitat profesiunea de ziarist. De la împlinirea vîrstei de 70 de ani, este pensionar al Casei Jurnaliștilor Francezi. În prezent, Gh. Barbul trăiește în Franța[31].

Colaborator apropiat al mareșalului, Gh. Barbul a avut posibilitatea cunoașterii directe a activității fostului conducător al statului român din perioada septembrie 1940 – 23 august 1944.

Primul volum, apărut în anul 1950 la Editura pariziană «La Couronne», cuprinde, pe lîngă principalele momente ale activității guvernului român în anii 1940 – 1942, și unele date biografice ale generalului Ion Antonescu, din perioada anterioară venirii sale la conducerea guvernului. Informațiile prezentate de Barbul, relatate la numai cîțiva ani de la trecerea în neființă, printr-un simulacru de proces, a mareșalului, surprind prin veridicitatea și corectitudinea lor. Lucrări ulterioare[32], bazate pe consultarea unor importante fonduri arhivistice, românești și străine, confirmă, în marea lor majoritate, aprecierile și concluziile lui Barbul. Din informațiile prezente în primul volum ne rețin atenția acelea legate de întîlnirile Hitler – Antonescu din perioada 1940 – 1942, la care el a participat ca membru în suita mareșalului, unele dintre ele negăsindu-se, decît parțial, în notele de conversație, întocmite de interpretul führerului, Paul Schmidt[33].

Retrospectiv, relațiile româno – germane din anii celui de al doilea război mondial nu se pot susține prin sloganul atît de răspîndit al așa – zisului statut de satelit al României. În nici-o fază a războiului, România lui Antonescu nu a fost un satelit al Reich-ului[34]. Din examinarea documentelor, interne și externe, răzbate complexitatea relațiilor politice, diplomatice, militare și economice dintre România și cel de al III-lea Reich, în perioada 7 septembrie 1940 – 23 august 1944, multiplele probleme ale țării, preocuparea conducătorului statului pentru atingerea unor obiective limită care să asigure ființa națională, menținerea și realizarea unor aspirații legitime ale poporului român.

Criza acută prin care a trecut România, după dictatul de la Viena, a putut fi depășită numai atunci cînd regele Carol al II-lea i-a conferit generalului Ion Antonescu depline puteri și a abdicat în favoarea fiului său, Mihai. În situația concretă, cu importante consecințe pentru statutul statului român, Ion Antonescu a văzut drept unica cale aceea de a aplica «arbitrajul» fascist de la Viena și de a evacua partea de nord-vest a Transilvaniei. Însă, orientarea politicii externe a țării a fost fermă de la început: refacerea integrității teritoriale a statului. Pentru împlinirea unui atare obiectiv, Antonescu trebuia să colaboreze loial cu Germania – aceasta a fost convingerea fermă a viitorului mareșal. «Principalele obiective ale politicii mele vor fi reintegrarea la patria mamă a Basarabiei, a nordului Bucovinei și a Transilvaniei» – i-a spus Antonescu lui Hitler în timpul primei lor întîlniri. Obiectivele politicii lui Antonescu reies clar și din interogatoriul la care a fost supus Paul Schmidt, de

către americani, la terminarea războiului: «Hitler a avut pentru mareşalul Antonescu cea mai mare stimă, chiar mai multă decît pentru Mussolini. Un soldat excelent, cu o bună pregătire militară, un adept loial şi un antibolşevic ferm. Antonescu putea fi crezut integral, socotea führerul. Hitler a fost sfătuit, cu ocazia primei lui întrevederi cu Antonescu, că nu ar trebui să ridice problema Transilvaniei. Dar cînd Antonescu a sosit la prima întrevedere, el a vorbit două ore întregi despre această chestiune: Transilvania a fost inevitabil prezentă în toate conferinţele cu românii. Hitler i-a declarat lui Antonescu că ar trebui să-şi constituie un partid politic care să-l sprijine, dar mareşalul, întotdeauna, a răspuns că nu era necesar deoarece avea sprijinul armatei şi al poporului. Antonescu era ferm şi încăpăţînat şi întotdeauna a vorbit deschis cu Hitler, în special în problemele militare: a fost singurul vizitator străin căruia Hitler îi acorda atenţie în această privinţă. Antonescu a criticat deciziile militare germane dinainte şi după Stalingrad. Cînd s-a pus problema retragerii din Ucraina, în 1943, Hitler i-a cerut lui Mussolini opinia şi a fost sfătuit să se retragă complet din Rusia şi să-şi concentreze forţele împotriva anglo – saxonilor. Antonescu i-a declarat că dacă are intenţia de a apăra Ucraina trebuia să menţină şi Crimeea. Hitler i-a rămas loial lui Antonescu în pofida iniţiativelor de pace pe care Mihai Antonescu, vice-prim ministru şi ministru de externe, le-a întreprins în primăvara lui 1943. Hitler i-a cerut mareşalului să-l înlăture pe Mihai Antonescu, în care germanii nu au avut încredere, dar mareşalul a refuzat întotdeauna deoarece îl considera pe vice prim ministru nu numai abil ci şi loial...»[35].

Deşi relaţiile personale Hitler – Antonescu au fost, după opinia aceluiaşi Schmidt, excelente, raporturile oficiale între România şi cel de al III-lea Reich au fost afectate de chestiuni precum: relaţiile româno – ungare, chestiunea Transilvaniei, participarea României la războiul antisovietic, problema petrolului românesc, negocierile de pace româneşti[36]. Toate aceste lucruri le găsim inserate în lucrarea lui Gh. Barbul, care face observaţii pertinente. El reproduce schimbarea produsă în cercurile oficiale româneşti în preajma şi, mai ales după înfrîngerea de la Stalingrad, cînd mareşalul Ion Antonescu şi-a dat seama că nu este suficientă puterea Germaniei pentru a constrînge deznodămîntul în răsărit, iar soarta României ar fi pecetluită pentru o lungă perioadă de timp dacă Armatei Roşii i-ar fi reuşit să pătrundă în Europa de Est. Pentru a preîntîmpina pericolul ameninţător, Antonescu a hotărît să continue lupta de partea Germaniei, dar, în acelaşi timp, a încercat să cîştige sprijin din partea puterilor occidentale, mai ales Marea Britanie. «Germania a pierdut războiul – a spus mareşalul, ca o concluzie la vizita sa, în trenul care ne ducea pe drumul de întoarcere. Acum, trebuie să ne concentrăm eforturile ca să nu-l pierdem pe al nostru»[37].

Guvernul Antonescu, după marile eşecuri repurtate de statele Axei pe frontul de Est în anii 1942 – 1943, nu a mai putut ignora necesitatea unor contacte cu delegaţii Naţiunilor Unite[38].

Pentru Puterile Naţiunilor Unite angajarea şi conducerea de negocieri secrete cu statele Axei, cu România îndeosebi, rezulta dintr-un complex de factori – raporturile inter – aliate şi viziunea asupra lumii postbelice, păstrarea

«regulei jocului», «înţelegerile secrete» privind soarta viitoare a statelor din Europa est-centrală şi de sud, ponderea unor personalităţi şi, nu cel mai puţin important, preocuparea de a slăbi tabăra fascistă, grăbindu-se sfîrşitul războiului şi salvînd vieţile a mii şi mii de soldaţi aliaţi. În evoluţia negocierilor secrete purtate de România, ca şi de celelalte state aliate Reich-ului, cu reprezentanţii Naţiunilor Unite, credem că se pot distinge cel puţin două etape distincte: în anii 1941 – 42 – 1943 a fost vorba de stabilirea de contacte, urmată de o sondare reciprocă a poziţiei părţilor, pentru ca în 1943 – 1944, atunci cînd pe toate fronturile iniţiativa a trecut de partea Aliaţilor şi victoria lor se profila din zi în zi, tratativele să intre într-un stadiu concret, cu examinarea atentă a condiţiilor oferite şi a promisiunilor aliate pentru cazul abandonării taberei aliate[39].

Nu intrăm în amănuntele acestor discuţii, literatura istorică, mai veche sau mai nouă, analizîndu-le în complexitatea lor. Oricum, un lucru trebuie subliniat: mareşalul Ion Antonescu nu putea rămîne mut la soarta viitoare a Basarabiei, Nordului Bucovinei şi părţii de nord-vest a Transilvaniei, pentru care intrase în războiul început în iunie 1941. Multor istorici le scapă acest element esenţial din activitatea mareşalului şi a guvernului condus de el.

Or, aliaţii, cel puţin în ce priveşte soarta primelor două, credeau că ele trebuie să rămînă, nejustificat, sub «suveranitatea» ocupanţilor din vara anului 1940. S.U.A. şi Anglia nu au realizat, atunci, că pericolul cel mai puternic, pentru statele din Europa est-centrală şi de sud, îl reprezenta ameninţarea sovietică şi instaurarea unor regimuri politice subordonate Moscovei. A fost o gravă greşeală, cu importante repercusiuni pentru soarta acestei părţi a bătrînului continent. «Responsabilitatea» engleză şi americană în instaurarea regimurilor comuniste din Europa est-centrală şi de sud nu mai poate fi azi tăgăduită. A fost o eroare politică şi diplomatică ale cărei consecinţe ţările din această zonă le resimt şi astăzi. Gh. Barbul a fost şi el folosit în negocierile secrete, mai ales în cele purtate în ultima fază a războiului (Madrid sau Stockholm). În aceste locuri, el a venit cu instrucţiuni din partea Antoneştilor, observaţiile sale de la faţa locului fiind edificatoare, în cazul eşuării acestora, asupra consecinţelor pentru soarta României[40].

Cît priveşte existenţa unei aşa-zise telegrame venite de la Stockholm, prin care sovieticii ar fi acceptat condiţiile mareşalului, sau unele din punctele puse de el, Barbul o contestă. Într-o scrisoare, din anul trecut, Gh. Barbul ne informează că Nanu, Duca sau Alexandru Ghica, secretar de legaţie la Stockholm, nu-şi amintesc de un asemenea document. Dar, nu uită să concluzioneze: «Moscova, cu pragmatismul ei, prefera să negocieze cu şeful guvernului român care deţinea puterea şi nu cu opoziţia care trebuia să o cucerească. De altfel, era total indiferent ce propunere voiau sovieticii să facă unora sau altora. Oricît de favorabilă ar fi putut fi ea înainte de armistiţiu, soarta României nu ar fi fost diferită de aceea a Ceho-Slovaciei, prima victimă a lui Hitler, sau de cea a Poloniei, care s-a bătut cu armele împotriva Germaniei...»[41].

Întrebarea pe care ne-o punem astăzi este: cît de sinceri au fost Aliaţii în negocierile purtate cu România este legată şi de aceea de ce mareşalul Antonescu nu a grăbit semnarea armistiţiului cu Naţiunile Unite. Apoi, care au fost elementele care au îngreunat ajungerea la o înţelegere. Noi nu putem fi

de acord cu acei istorici care impută numai mareşalului Ion Antonescu eşecul tratativelor. A accepta o asemenea aserţiune ar fi o eroare de neiertat şi ar contraveni adevărului istoric. Ion Antonescu a început şi a condus negocierile secrete, el fiind preocupat, în primul rînd, de recunoaşterea drepturilor şi intereselor României chiar şi adversarilor săi, sarcină ingrată dar nu imposibil de realizat cît timp putea miza pe desprinderea din alianţa Axei. Nu a făcut-o pînă la 23 august 1944, deoarece nu a admis să fie sacrificate interesele României.

Acţiunile opoziţiei naţionale nu s-au ridicat la nivelul aşteptărilor, într-un moment esenţial pentru interesele neamului românesc. Finalizarea tratativelor a revenit forţelor de opoziţie, dar în condiţii inferioare celor obţinute de emisarii Antoneştilor care au activat în capitalele unor state neutre. Lovitura de stat de la 23 august 1944, în urma căreia mareşalul a fost arestat, a lichidat planul «bătăliei armistiţiului», ieşirea României din alianţa Axei producîndu-se pe alte baze decît cele convenite anterior, ele afectînd independenţa şi suveranitatea României. Respingem, de asemenea, opinia potrivit căreia Ion Antonescu a fost lipsit de intuiţie politică şi, de aici, greşelile făcute de el. Nu aici stă adevărul. Raţiuni de stat şi onoare militară l-au condus pe mareşal în raporturile cu Germania şi în purtarea războiului. A avut în minte şi o ieşire a ţării din război, în condiţiile în care trupele anglo – americane ar fi ajuns pe teritoriul României înaintea Armatei Roşii.

La 30 septembrie 1943, colonelul T. Teodorescu, ataşat militar la Ankara, comunica, în numele lui Antonescu, generalului Arnold, că, în cazul intrării trupelor anglo – americane în România, înaintea celor sovietice, el va pune la dispoziţia celor dintîi: «42 vagoane de aur, 2 de valută în hîrtie, 400 de grîu, 300 de porumb şi 22 de divizii complet echipate, cu excepţia tunurilor grele AT şi a vehiculelor de luptă blindate»[42].

În perspectivă, acţiunile sale politico – militare şi diplomatice s-au dovedit a fi mult mai realiste decît cele ale opoziţiei, credulă în «promisiunile», fără acoperire, ale Marilor Aliaţi. Adesecori, se gîndea cum îl va cota istoria europeană de mîine, cînd va analiza modul cum a lăsat armatele sovietice să intre în ţară să o comunizeze şi să meargă mai departe. Din păcate, acţiunile sale, care ar fi putut conduce la unele avantaje pentru România, s-au lovit de miopia politică a opoziţiei care, după opinia noastră, nu s-a dovedit la înălţimea împrejurărilor în care se afla ţara atunci.

Ion Antonescu a fost un european, care a văzut exact că responsabilităţile sale depăşeau cu mult graniţele ţării sale. A intuit, mai bine ca alţii, sfîrşitul tragic al războiului, pentru Europa de Est, în general, şi pentru România în special. Declaraţia sa, făcută imediat după arestare, reprezintă un adevărat testament politic: «Istoria să mă judece. Mă rog lui Dumnezeu să ferească ţara de consecinţele unui act, cu atît mai necugetat cu cît eu niciodată nu m-am cramponat de putere. De mai multe ori, am spus regelui, în patru ochi şi în prezenţa domnului Mihai Antonescu, că dacă crede că este un alt om în ţară, capabil să o servească mai bine ca mine, eu îi cedez locul, cu o singură condiţie: să prezinte garanţii şi să nu fie un ambiţios sau un aventurier».

Cartea lui Gh. Barbul, scrisă cu mult talent şi obiectivitate, reprezintă imaginea activităţii unui om cinstit, integru, pusă în slujba intereselor naţionale. Lucrarea reprezintă prima încercare a unui autor de a prezenta coordonatele esenţiale ale politicii antonesciene, exegetului lipsindu-i documentele, dar avînd avantajul participării directe.

La trecerea a peste o jumătate de secol de la scrierea lucrării – volumul al doilea vede pentru prima oară lumina tiparului – «Memorial Antonescu» îşi menţine valoarea, ea fiind absolut necesară pentru prezentarea veridică a activităţii uneia din marile personalităţi ale istoriei românilor dintotdeauna: mareşalul Ion Antonescu.

Nu încheiem, înainte de a mulţumi, în numele Editurii Institutului European, Domnului Gh. Barbul pentru gestul de a ne fi cedat dreptul de a tipări, pentru prima oară în limba română, lucrarea sa.

V. F. Dobrinescu

26 iunie 1992

---

1 «Monitorul Oficial», nr. 18, Senatul, 13 decembrie 1934, p. 12.
2 Arhiva Ministerului Apărării Naţionale, fond 3.042, dosar 686, f. 39.
3 *Ibidem*, f. 34.
4 *Ibidem*.
5 *Idem*, fond 3.831 dosar f. n., 1917, Poziţia 982, f. 127.
6 *Idem*, fond 3.042, dosar 686, f. 38.
7 *Idem*, fond 5.450, dosar 2, 1922, f. 2 (Raport nr. 733, 30 septembrie 1922, Lt. col. Ion Antonescu către Ministerul de Război şi Marele Stat Major).
8 *Idem*, fond 3.042, dosar 686, f. 38.
9 *Idem*, fond 3.831, dosar 3, 1919, Poziţia 2 584, f. 13-14.
10 *Idem*, fond 5.475, dosar 4, 1920, Poziţia 160, f. 405-406 (telegramă nr. 9 din 10 martie 1920, Lt. col. Ion Antonescu către Marele Cartier General).
11 *Idem*, fond 3.042, dosar 686, f. 42.
12 «Monitorul Oficial» nr. 218, 4 ianuarie 1923, Supliment, p. 10.360-10.361 (Înalt Decret nr. 23 din 1 ianuarie 1923).
13 Arh. M. Ap. N., fond 3.042, dosar 686, f. 47.
14 *Ibidem*, f. 50.
15 *Ibidem*.
16 *Ibidem*, f. 16.
17 V. Moisuc, *Premizele izolării politice a României, 1919-1940*, Bucureşti, Humanitas, 1991, p. 162-163.
18 Hoover Archives, Palo Alto, S.U.A., N. Petrescu Comnen Papers, Box no. 10; Arh. M. Ap. N. fond 3.042, dosar 686, f. 24.
19 *Nicolae Titulescu. Documente Diplomatice*, Bucureşti, Ed. politică, 1967, p. 143-144 (t. c. nr. 1.053, de la Londra, 16 iulie 1924, semnată Titulescu).
20 «Monitorul Oficial», nr. 16, Adunarea Deputaţilor, 24 decembrie 1934, p. 277 (Înalt Decret nr. 3.057, din 29 noiembrie 1933).
21 Arh. M. Ap. N., fond 5.416, dosar 1.476, f. 34-35; Idem, dosar 1.665, 1938, f. 128.
22 Gh. Zaharia, C. Botoran, *Politica de apărare naţională a României în contextul european interbelic 1919-1939*, Bucureşti, Ed. militară, 1981, p. 221-223.
23 *Ion Antonescu, Citiţi, judecaţi, cutremuraţi-vă*, Ediţie îngrijită de I. Ardeleanu şi Vasile Arimia, Bucureşti, «Tinerama», p. 41-47.
24 Arh. M. Ap. N., fond 3.042, dosar 686, f. 61.

25 V. F. Dobrinescu, Gh. Nicolescu, *Plata şi răsplata istoriei*, lucrare în manuscris.
26 V. F. Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia*, Iaşi, Editura «Junimea», 1991, p. 55 şi urm.
27 *Pe marginea prăpastiei 21-23 ianuarie 1941*, I, Editura Scripta, 1992, ediţie I. Scurtu, p. 51-58.
28 *Ibidem*, p. 58.
29 Carol al II-lea nota, la 2 septembrie 1940, următoarele despre audienţa lui Valer Pop: «După masă, am avut în audienţă pe Valer Pop, care este extrem de îngrijorat de situaţie/..../Trebuie, zice el, cît mai repede o schimbare în guvern, va trebui găsit ceva, cineva cu prestigiu şi autoritate, cum ar fi, după părerea lui, generalul Antonescu...» – (Carol al II-lea, *Însemnări zilnice*, vol.II, p. 746).
30 «Politica guvernului român în problema evreilor - scrie cunoscutul istoric german A. Hillgruber - s-a aflat, în întreaga perioadă a războiului, sub influenţa punctelor de vedere tactice şi comerciale. Ea nu a cunoscut nici obligaţii morale faţă de cetăţenii săi români, nu a fost nici, din punct de vedere doctrinar, antisemită. Ea a urmat marile cursuri ale politicii externe româneşti...» *(Hitler, König Carol und Marschall Antonescu. Die deutsch-rumänischen Beziehungen 1938-1944*, Mainz, ed. a II-a, 1965, p. 373-374).
31 Mulţumim Domnului Gh. Barbul pentru datele oferite legate de activitatea sa.
32 Vezi: A. Hillgruber, *Op. cit.*; Aurică Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecţiei române din august 1944*, Cluj Napoca, Ed. «Dacia», 1979; Larry Watts, *În serviciul mareşalului*, I-II, München, 1985; I. C. Drăgan (ed.), *Antonescu, Mareşalul României şi războaiele de reîntregire*, vol.I-IV, Nagard, 1986; Gh. Buzatu, *Istorie interzisă*, Curierul Doljan, Craiova, 1990; *Idem* (ed.), *Mareşalul Antonescu în faţa istoriei*, vol.I-II, Iaşi, 1990; *Idem*, *România cu şi fără Antonescu*, Iaşi, «Moldova», 1991; Ion Antonescu. *Citiţi...*; *Antonescu-Hitler. Corespondenţă şi întîlniri inedite (1940-1944)*, Ediţie pregătită pentru tipar de Vasile Arimia, Ion Ardeleanu şi Ştefan Lache, vol I-II, Bucureşti, Editura «Cozia», 1991; *Mareşalul Antonescu. Secretele guvernării*, Ediţie pregătită de Ion Ardeleanu şi Vasile Arimia, Bucureşti, Editura «Românul», 1992.
33 Paul Schmidt, *Statist auf diplomatischer Bühne, 1923-45*, Bonn, 1950; Andreas Hillgruber, *Les Entretiens secrets de Hitler, Septembre 1939- Decembre 1941*, Paris, Fayard, 1969, p. 354-358, 358-364, 622-625, 433-441; *Idem*, *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, vol.I-II, Frankfurt am Main, 1970.
34 A. Hillgruber, *Hitler...*, p. 354.
35 N. Dascălu, *Politica nazistă în sud-estul Europei în ajunul şi în timpul celui de al doilea război mondial în relatările interpretului personal al lui Hitler* (I), în AIIAI, 1986/2, p. 680.
36 A. Hillgruber, *Op. cit.*
37 Gh. Barbul, *Memorial Antonescu...*, p. 85.
38 Aurică Simion, *Op. cit.*, p. 263 şi urm.
39 Gh. Buzatu, *Din istoria...*, p. 231.
40 Arh. M.A.E., fond 71, dosar S1 Stockholm, 1943, vol.I, f. 4-6; *Idem*, dosar S5 Madrid, 1944, vol.3, f. 45-46 (t. nr. 954, 12 iunie 1944, de la Legaţia din Spania); Hoover Archives, Palo Alto, S.U.A., D. Popescu Papers, Box. no.1.
41 Scrisoare a lui Gh. Barbul către V. F. Dobrinescu din 8 iulie 1991.
42 L. Watts, *Antonescu and the German Alliance*, în «Romanian Civilisation», I, No.1, 1992, p. 72.

CAPITOLUL I

Cîinele Roşu

«Istoria va examina cîndva cazul nostru. Ea va fi mai puţin părtinitoare ca judecătorii noştri de azi». Cu aceste cuvinte s-a despărţit mareşalul Antonescu de mama sa înainte de a apărea în faţa plutonului de execuţie. Pentru mama sa, ele nu constituiau nici o consolare; în ce-l priveşte pe condamnat, speranţa pe care o exprimau apare ca foarte nesigură, căci, mai înainte de a te încrede în judecata Istoriei, ar trebui să ştii ce va fi ea mîine. Va rămîne oare o ştiinţă obiectivă? Sau, dimpotrivă, va trebui să se resemneze a fi doar un instrument de propagandă în serviciul unei ideologii triumfătoare? În acest caz, departajarea între eretici şi sfinţi se va efectua conform prescripţiilor ortodoxiei politice. Să ne grăbim să profităm de ultimele licăriri ale libertăţii, căci poate, în curînd, se vor stinge şi ele.

Pentru noi, europenii din Est, care am trăit în mijlocul evenimentelor la capătul cărora ne-am trezit aserviţi Kremlinului, lunga inconştienţă a occidentalilor faţă de apropierea Armatei Roşii rămîne o enigmă înspăimîntătoare. Ne răsună încă în urechi strigătele entuziaste prin care salutau acumularea victoriilor ei. Pe măsură ce înainta spre vest, ei se felicitau care mai de care. Delirau de bucurie şi de admiraţie aflînd de «eliberarea» Bucureştiului, a Sofiei, a Budapestei, a Vienei. Glorie şi onoare Armatei Roşii. Iar astăzi, în fiecare dimineaţă, cînd se trezesc, ei se întreabă cum au putut s-o lase să pătrundă pînă la cale de două zile de Rin. Ei au sfîrşit prin a înţelege că «Hitler nu era decît un diletant faţă de Politburo [1]». Dar, între timp, micile naţiuni care la cealaltă extremitate a Europei se prevalau de civilizaţia lor, care trăiau din ideile şi exemplul lor, au fost acoperite de maree.

Cu toată atitudinea diferită pe care aceste popoare au adoptat-o în timpul anilor de criză, ele suferă astăzi aceeaşi soartă. Cehoslovacia, prima victimă a lui Hitler, Polonia, care cu armamentul său anacronic a luptat eroic împotriva maşinii de război moderne a celui de al Treilea Reich, Iugoslavia care, revoltîndu-se împotriva destinului său de mică putere, a sacrificat mai mult de un milion de oameni căzuţi în lupta pentru libertate sau într-un război fratricid n-au obţinut nici un avantaj pentru fidelitatea lor faţă de occident. Aflîndu-se pe picior de perfectă egalitate, ele constituie, alături de ex-sateliţii Axei, Ungaria, Bulgaria şi România, buchetul republicilor populare. Fiind pus în faţa acestor realităţi eşti obligat să tragi concluzia că eforturile ţărilor mici, fie

că ele au luptat într-o tabără sau în cealaltă, au fost total inutile. Numai România, la o populaţie de douăzeci de milioane de locuitori, a suferit pierderi mai mari decît Statele Unite sau Imperiul Britanic. Pierderile sale se apropie de şapte sute de mii de oameni, în timp ce cifrele prezentate de Commonwealth – incluzînd aici civilii ucişi în timpul bombardamentelor ajung, dacă putem să ne încredem în Winston Churchill, la un număr de 412.240. Pierderile americane ar fi, după cifrele publicate de Washington, de 322.188 oameni.

În orice caz, inutilitatea luptei devine evidentă pentru ţările Europei răsăritene considerate, în zilele noastre, ca victorioase: Polonia, Cehoslovacia şi într-o mai mică măsură – ca urmare a «deviaţionismului» titoist – Iugoslavia. Aceasta din urmă se bucură măcar de independenţă, dacă nu de libertate. Dat fiind că victoria înseamnă pentru aceste popoare sclavie, lupta pe care au dus-o îşi pierde sensul. Roadele victoriei sînt tot atît de amare ca şi cele ale înfrîngerii.

Nu este surprinzător faptul că foştii camarazi de armă ai lui Wilhelm al II-lea, bulgarii şi ungurii, au făcut din nou front comun cu Germania reînviată. Dorinţa lor de revanşă o egala pe aceea a puterii germanice. În schimb, prezenţa României – singurul ex-inamic al imperiilor centrale – printre sateliţii Axei poate să apară mai puţin explicabilă. În urma victoriei Antantei[2], ea şi-a mărit considerabil teritoriul şi a constituit unul din pilonii cei mai puternici ai securităţii colective în Europa de răsărit. Totuşi, în timp ce Ungaria îşi limita pe cît posibil participarea sa la războiul contra Rusiei, în timp ce Bulgaria, cu toată adeziunea sa la pactul tripartit, se menţinea neutră între Reich şi URSS, România se arunca în luptă cu toate forţele şi, lucru încă mai straniu, sub conducerea unui vechi anglofil, mareşalul Antonescu. Hitler îl numea pe dictatorul român al treilea om al Axei. Comunicatele de război sovietice, în timpul bătăliilor de la Stalingrad şi din Caucaz, vorbeau de doi duşmani: Germania şi România. În urma armistiţiului italian, Axa a fost deviată de la Roma spre Bucureşti. Defecţiunea română din august 1944 a provocat o răsturnare totală a planurilor strategice ale celui de al treilea Reich. Soarta războiului în Occident depindea de reuşita debarcării anglo – saxone în Normandia. Împotriva Rusiei, Wehrmacht-ul[3] îşi păstra şansele pînă la armistiţiul român. Astfel, deşi o putere mică, România a jucat un rol de prim rang în cel de al doilea conflict mondial. Dacă se studiază de aproape poziţia sa geografică, se observă că această placă turnantă constituia o bază ideală pentru un «Drang nach Osten»[4] german şi devenea tot atît de indispensabilă pentru un «Drang nach Westen»[5] sovietic. Dictonul lui Bismark: cine deţine cadrilaterul Boemiei este stăpînul Europei, se transformă în secolul al XX-lea în: cine deţine baza românească, domină Europa. Cît timp Hitler poseda această bază, Wehrmacht-ul controla Balcanii şi îşi păstra şansele în faţa Armatei Roşii. Cînd ea a fost pusă la dispoziţia URSS, Stalin a devenit, cel puţin pe plan strategic, stăpînul Europei.

Dacă în 1918 războiul se decidea pe Rin, ar fi foarte greu a se crede astăzi că debarcarea trupelor anglo – saxone pe un punct excentric al continentului la 6 iunie 1944 ar fi putut fi mai hotărîtoare decît înaintarea rusească spre inima Europei, ca urmare a armistiţiului românesc. Un important capitol al războiului s-a desfăşurat la Bucureşti. Dacă se apreciază că scopul

principal al beligeranților n-a fost de a se obține o victorie în orice condiții, ci de a se stabili o ordine mondială, atunci evenimentele care s-au desfășurat în Europa orientală se dezvăluie în toată importanța lor.

Antonescu nu-și datora porecla sa de «Cîine Roșu» fidelității sau devotamentului care sînt caracteristice rasei canine. Dacă el trecea drept un cîine, era în sens peiorativ. «El mușcă atunci cînd te aștepți mai puțin», spuneau ofițerii care serviseră sub ordinele sale. Primul sentiment pe care îl inspira era teama. Severitatea, insensibilitatea sa care îl făceau să ignore pînă și semnificația verbului *a ierta,* contribuiau în mod evident la aceasta. Dar trebuie să mai adăugăm că el nu era un om al epocii noastre: în el reînvia un om al speciilor primitive care nu s-au domesticit decît treptat, în decursul timpurilor. Ce alt sentiment decît teama putea să inspire prezența anacronică printre noi a unui descendent direct al luptătorilor vicleni și sălbatici de odinioară?

O față osoasă, cu pomeții și maxilarele puternic conturate: pătată de mici puncte roșii, care dădeau tenului său aproape incolor un aspect bolnăvicios. Atîtea riduri, încît fața sa semăna cu un teren accidentat. O gură înconjurată de cute adînci, buze subțiri și decolorate, care nu descopereau decît rareori dinții lungi și galbeni. Părul roșu și sprîncene în formă de accent circumflex. Ochi albaștri, de un albastru foarte deschis, între pleoape ușor inflamate și înroșite de o conjunctivită cronică, pe care le ținea pe jumătate închise, ca și cum ar fi fost mereu gata să ațipească și nu le deschidea decît pentru a ataca. Întregul îți evoca ascendenții giganți ai crustaceelor din timpurile noastre. Și totuși nu se putea spune că era urît. Dar îți trebuia timp ca să te obișnuiești să-i privești fața. La primele întîlniri, îți întorceai ochii fără să vrei, aveai senzația că te afli sub supravegherea acestei priviri reci; simțeai aceeași indispoziție ca și cînd te-ai găsi în fața unui om pe care îl știi prezent acolo dar pe care nu îl vezi. Unul dintre miniștrii săi mi-a spus odată: «Lucrez toată săptămîna cu el. Rămîn așezat ore întregi în fața biroului său. Dar numai la jurnalul de actualități de la cinema îl văd realmente. Acolo, imaginea sa este detașată de prezența sa și pot să-l privesc în voie.»

Această teamă el a inspirat-o încă de tînăr ofițer, dar nu numai subordonaților săi ci și, mai mult, superiorilor. A executa un ordin al lui Antonescu era ușor: el era întotdeauna clar și concis. A da un ordin lui Antonescu era mult mai delicat. În fața lui, șefii își pierdeau siguranța; după ce îi explicau situația, ei îi cereau părerea, apoi, odată obținută și-o însușeau. Așa încît ordinele pe care locotenentul Antonescu trebuia să le execute erau acelea pe care și le dădea el însuși prin gura superiorilor săi. La școala militară, el fusese șef de promoție; și apoi, remarcat pe rînd de toți șefii săi ca un element excepțional, era întotdeauna primul avansat în grad. Descendent al unei familii nevoiașe, nu avea nici prieteni, nici protectori. Dar protecțiile de care puteau beneficia unii dintre camarazii săi nu acționau niciodată împotriva lui și dacă nu te aliai cu Antonescu, aveai mare grijă să nu-ți atragi dușmănia lui. Toate inițiativele îi erau permise. Uneori, el le împingea pînă la nesupunere. Dar nu se găsește nici urmă de așa ceva în dosarul său. Cine ar fi fost superiorul acela care să fi avut curajul să facă o asemenea mențiune?

Nu era decît sublocotenent atunci cînd numele său a devenit celebru. În anul 1907, doi ani după revoluţia rusă[6], ţăranii români se revoltaseră contra clasei feudale a marilor proprietari funciari. La ţară, izbucneau incendii, se vărsa sînge. Conacele ardeau: arendaşii şi vechilii, atunci cînd scăpaseră de topoarele răsculaţilor, fugeau la oraşe; autorităţile ajunseseră să fie mulţumite cînd jandarmii asistau la jafuri şi nu participau ei înşişi alături de jefuitori; se credea că armata nu este destul de sigură pentru a fi folosită. În mijlocul acestei mări dezlănţuite, oraşele încă erau calme. Dar socialiştii încercau să provoace tulburări şi să ia conducerea unei mişcări revoluţionare. Era cazul să se negocieze cu ei? Se va reuşi astfel pacificarea satelor? Un moment, la Bucureşti, s-a crezut că se va reuşi. Dar părerile s-au schimbat, atunci cînd s-a aflat de un raport al comandantului garnizoanei din Galaţi în legătură cu ceea ce se petrecuse în acest oraş, unde partidul socialist număra cei mai mulţi aderenţi. Un tînăr ofiţer, sublocotenentul Antonescu, dăduse ordin oamenilor săi să tragă asupra manifestanţilor care încercau să ocupe clădirile publice. Erau douăzeci şi şapte de morţi. Aceste fapte se petrecuseră cu o asemenea repeziciune, încît comandantul garnizoanei nu avusese timp nici să intervină, nici să ceară instrucţiuni guvernului. De altfel, sublocotenentul Antonescu revendica toată responsabilitatea iniţiativei sale. În afară de aceasta, el procedase la vreo sută de arestări. În oraş domnea calmul cel mai desăvîrşit. După cîteva zile, un nou raport al aceluiaşi comandant al garnizoanei. Antonescu plecase din Galaţi cu unitatea sa de artilerie şi străbătuse întregul judeţ. El obţinuse aceleaşi rezultate ca şi în oraş, dar, de data aceasta, fără să omoare pe nimeni. Fiindcă nu se servise de armamentul său decît pentru a face zgomot. – Foarte departe de sate, în plin cîmp, el trăgea numai cu pulbere, fără proiectile, de preferinţă seara, cînd sunetul se propagă cel mai bine. Ţăranii auzeau tunul bubuind în depărtare. «Soseşte armata. Ea trage asupra satelor...». Zvonurile zburau înaintea lui Antonescu şi, făcînd să renască frica de autorităţi, puneau stavilă oricărei agitaţii.

De atunci n-a mai fost numit decît «Cîine roşu» atît pentru culoarea părului său, cît şi pentru sîngele pe care îl făcuse să curgă. În armată, isprăvile sale de la Galaţi au fost evocate mult timp şi i se aplica dictonul: *Homo rufus raro bonus*[7]. Dar marele public îl pierdu din vedere şi timp de mai mulţi ani el nu mai atrase atenţia nimănui.

În anul 1916, România declară război Puterilor Centrale şi trimise în luptă două armate, comandate una de generalul Averescu, cealaltă de generalul Prezan. Averescu scrie în memoriile sale că «la statul major al lui Prezan se afla un ofiţer, Antonescu, care părea să conducă totul». Pentru ofiţerii armatei lui Prezan, această impresie constituia o certitudine. De fiecare dată cînd se ţinea o conferinţă la statul major ei îl găseau, într-adevăr aşezat lîngă general, pe maiorul Antonescu, tăcut, morocănos, cu un aer absent. În mod invariabil, generalul spunea: «Antonescu a primit ordine de la mine. El vi le va comunica» – Antonescu făcea apoi expunerea, ca şi cum ar fi fost adevăratul şef, fără să fie contrazis sau întrerupt. Dacă, la sfîrşit, vreun comandant de mare unitate avea de cerut o precizare, el o dădea. Prezan încuviinţa cu capul. În acest fel a dus Antonescu armata lui Prezan din

Moldova în Muntenia, urmărindu-i pe germani, apoi în Transilvania, mai departe în pusta ungară, mai apoi bătînd pe Tisa trupele lui Bela Kún şi intrînd în Budapesta. Prezan a fost avansat mareşal şi aureolat de glorie naţională. Antonescu a fost trimis ca ataşat militar mai întîi la Paris, apoi la Londra.

Pentru Statul Major român era deosebit de preţios să aibă în capitalele aliate un ofiţer de talia lui Antonescu. Pentru camarazii săi, era confortabil să-l ştie atît de departe. Din păcate, veni şi timpul de a-l avansa general. Să i se dea gradul şi să fie lăsat la Londra? El se descurca admirabil şi, lucru surprinzător, îşi făcuse chiar şi prieteni. Numai că era împotriva tradiţiilor armatei române de a avea un general pe post de ataşat militar. Să se amîne avansarea sa? Asta nu era nici măcar de imaginat. Atunci trebuia să se înapoieze la Bucureşti? Perspectiva de a-l vedea reapărînd în clădirea Statului Major era suficientă, chiar în acea perioadă în care se credea în pacea eternă, pentru a se răspîndi o atmosferă de război rece...

I se trimise o lungă scrisoare, plină de măguliri şi viclenie. Se începea prin a i se repeta că rapoartele sale erau de o valoare nepreţuită, că îşi îndeplinea misiunea în prima capitală a lumii cu un succes incomparabil, că era de neînlocuit. După această introducere, i se expunea dilema care tortura Statul Major: fie să-l avanseze general şi să se grăbească supărătoarea obligaţie de a-l rechema la Bucureşti, fie – dacă el consimţea – să fie menţinut în acelaşi grad pentru a i se permite, în interesul ţării, să continue opera sa admirabilă la Londra. Numai el trebuia să hotărască. Şi el hotărî fără şovăială. Răspunse că avea speranţa că va reuşi în noua misiune ce îi va fi încredinţată în România, spre deplina satisfacţie a şefilor săi. Trebuiră deci să-l avanseze şi să îi suporte prezenţa la Bucureşti.

Trinitatea care conducea pe acea vreme armata se compunea din Majestatea Sa Regele, M.S. Statul Major, al cărui nume ofiţerii nu-l pronunţau decît cu sfială, aşa cum vorbeau emigranţii ruşi despre marii duci din familia Romanov, şi din Ministerul Apărării Naţionale, care spunea întotdeauna «amen» la hotărîrile celorlalţi doi. Înapoierea lui Antonescu a adăugat o a patra componentă. Componentă în sensul strict al termenului. Generalul. Generalul, pur şi simplu. Nici o gaşcă nu s-a format în jurul său. Şi nici un ofiţer nu se putea lăuda că el îi purta un interes deosebit. Niciodată n-a fost urmată cu atîta stricteţe cea de-a treia poruncă a catehismului bunului militar român, ca faţă de Cîinele Roşu: cea după care trebuie să te fereşti să apari în faţa superiorului tău. Dar cei mai mulţi ofiţeri, deşi se supuneau prescripţiilor regulamentului, adesea împărtăşeau opiniile mai puţin ortodoxe ale generalului Antonescu. El nu avea încă puterea, dar avea deja autoritatea. În cele din urmă, regele se decise să fuzioneze «corpul» şi «spiritul» armatei, numindu-l şeful Statului Major.

În epoca războiului total, pe unde trece oare linia de demarcaţie în interiorul statului, între competenţa militarilor şi aceea a civililor? Pentru Antonescu, ea nu exista. Ministrul de finanţe, căruia îi incumbă sarcina de a finanţa armamentele; ministrul de Interne, care este răspunzător de moralul şi comportarea populaţiei, ministrul Economiei Naţionale, care controlează producţia şi sursele de materii prime; ministrul Afacerilor Externe care se

preocupă de preliminariile ce privesc «ultima ratio regum»[8]. Oare nu trebuie să colaboreze toţi cu şeful armatei? Pentru Antonescu, a colabora înseamnă a se subordona. «Cu un astfel de şef de stat major, ministerele nu vor întîrzia să devină secţii ale Statului Major», spuneau, glumind, parlamentarii.

Dar ar fi însemnat să te înşeli grav atribuindu-i ambiţii politice. El se dedica cu atîta ardoare problemelor, sarcinilor sale, încît i-ar fi fost cu neputinţă să citeze măcar numele şefilor de partide. Ceea ce se petrecea dincolo de competenţa oamenilor în uniformă nu-l interesa absolut deloc. Bun creştin, deoarece aceasta era în tradiţia armatei, monarhist pentru că făcuse jurămînt de credinţă regelui, patriot fiindcă se încadra în problemele Apărării Naţionale, el era tipul omului deformat profesional. Politicienii însă nu se lăsară înşelaţi şi se temeau de drumul spre o dictatură militară. Atunci cînd ei nu se înţelegeau în nici o privinţă, erau pe punctul de a se pune de acord asupra necesităţii de a-l îndepărta pe şeful statului major, cînd acesta, pe neaşteptate, îşi dădu demisia. Care putea să fie cauza acestei hotărîri surprinzătoare? Proverbul francez spune: «il faut chercher la femme»[9]. Era, într-adevăr, din cauza unei femei, Elena Lupescu.

Viaţa particulară a regelui nu-l interesa pe general. Puţin îi păsa de faptul că saloanele favoritei erau socotite de politicieni drept anticamere ale puterii. Dar veni şi ziua cînd ministrul Apărării Naţionale, după ce l-a auzit protestînd împotriva avansării unor ofiţeri fără merite, îi puse pe tapet recomandările şi cărţile de vizită ale doamnei Lupescu. Atunci, conflictul izbucni. După ce a ameninţat cu demisia, Antonescu a sfîrşit prin a birui. Dar era aceasta o victorie decisivă? Elena Lupescu nu credea în incoruptibili; degeaba era el un încăpăţînat, căci îndemînarea feminină va reuşi să-l îmblînzească.

Un supeu intim, oferit de rege, în apartamentele sale private, îi reuni pe cei doi oponenţi – Antonescu era plasat în dreapta Elenei Lupescu, iar de cealaltă parte a mesei, Carol supraveghea, cu o privire neliniştită, pe incomodul său slujitor. Acesta nu-şi îngădui nici o abatere. «Ştiu, îi spuse vecina sa confidenţial, cît de mult vă apreciază regele. De cîte ori n-a repetat el că, într-o zi, Antonescu va fi preşedintele Consiliului său». La toate aceste linguşiri, generalul răspundea prin monosilabe; privirea sa îşi păstra severitatea; rămînea glacial. Toate acestea au fost puse pe seama caracterului său nesociabil. A doua zi dimineaţa, mareşalul Curţii a găsit în corespondenţa sa o scrisoare a lui Antonescu adresată lui. Acesta îl asigura, mai întîi, că nu este nici prefăcut, nici ipocrit şi că în decursul carierei sale avusese de a face, ca toată lumea, cu tot felul de femei. Dar, adăuga el, recent avusese ocazia să constate că frecventarea anumitor femei este profitabilă pentru ofiţerii a căror lipsă de scrupule le ţine loc de merite. Asemenea ofiţeri nu fac cinste armatei. Ori, tocmai această cale îi fusese deschisă şi lui, cu o seară înainte. El consideră că un şef de stat major, care s-ar preta la o asemenea situaţie, ar compromite demnitatea armatei. În consecinţă, el adresa mareşalului Curţii, în acelaşi plic, scrisoarea sa de demisie, pentru a fi prezentată regelui. Antonescu nu ştia atunci că se încheia definitiv cariera sa militară propriu-zisă. Dar el se îndoia că situaţia va dura mult timp şi se puse pe aşteptare. Casa sa era la munte; se ocupa

de grădinărit; creştea păsări; concepea pentru ele instalaţii model. Ce-ar fi putut el să facă, el care nu vedea un peisaj decît pentru a-i găsi puncte de sprijin militare şi un popor nu-l interesa decît pentru a-i evalua numărul de divizii? Nu era el omul care să caute aventura în lumea civililor. Aventura veni să-l caute la el acasă, sub înfăţişarea politicienilor. Nu trecea săptămînă fără ca unul sau altul din partidele ostile clicii regelui să nu-i trimită un emisar. «*Ce mai vor de la mine aceşti magnaţi ai sufragiului universal?*», spunea el. Era foarte simplu. Regele avea împotriva lui pe naţional-ţărăniştii lui Maniu, pe liberali şi legionarii lui Codreanu; împreună, ei reprezentau aproape întreaga opinie publică. Micile partide, care răsăreau ca ciupercile după ploaie, pentru a răspunde la un eventual apel al coroanei, nu aveau nici o priză asupra poporului. În aceste condiţii, nu-i mai rămînea lui Carol, mai devreme sau mai tîrziu, decît să capituleze sau să recurgă la o dictatură militară. Ori, tocmai această ultimă carte se preocupau oamenii politici să i-o sustragă. De aceea, ei luptau cu înverşunare să atragă în clanul lor pe regele neîncoronat al armatei. Erau cu atît mai puţin îngrijoraţi că nu vor reuşi cu cît de cînd el se revoltase împotriva influenţei favoritei, îl socoteau drept unul dintre ai lor. În această privinţă, se înşelau cu desăvîrşire. Generalul îi detesta şi pe unii şi pe ceilalţi. «De ce, repeta el, nu se plictisesc să mai revină. Oare n-au plecat întotdeauna cu mîinile goale?» Casa îi fu pur şi simplu împresurată de agenţi ai Siguranţei, ale căror tradiţii şi metode nu aveau nimic de invidiat de la Gestapo [10] şi G.P.U. [11]. Îi spionau cele mai mici gesturi, raportînd de urgenţă regelui frecventele convorbiri pe care pretindeau că le-ar fi surprins; notau cu grijă numele vizitatorilor. Ofiţerii activi care au avut curajul să sune la poarta sa au fost, fără excepţie, demişi din funcţiile lor. Numai cîţiva militari pensionaţi mai îndrăzneau să vină să-l vadă. A fost fotografiat făcînd ski cu Codreanu, în compania lui Nicolae Lupu, vicepreşedinte al partidului lui Maniu, plimbîndu-se prin munţi cu membri influenţi ai partidului liberal. Totuşi, a fost imposibil să se probeze că s-ar fi angajat în politică. Atunci, se resemnară să intoneze aria calomniei: l-au acuzat de bigamie. Soţia sa divorţase în străinătate şi se pretindea că divorţul este nul, în raport cu legea română. Cu toată presiunea guvernului, magistraţii nu au putut decît să claseze dosarul. Regele înnebunea: dotat cu o rară inteligenţă, dar şi cu un caracter impulsiv, el era mai ales dominat de frică, o frică tiranică, sufocantă. Să-l răneşti pe Cîinele Roşu şi totuşi să nu-l striveşti... Îl trimise pe Mareşalul Curţii pentru a-i da asigurări că el, regele, nu avea nici un amestec în afacerea cu bigamia. Poarta casei lui Antonescu a rămas închisă în faţa emisarului regal. «Generalul, i s-a răspuns, nu vorbeşte cu lacheii».

Dintre toţi oamenii politici care doreau cu aviditate să se apropie de Antonescu n-a existat decît unul singur pe care l-a admis şi l-a primit în anturajul său, arătîndu-i o oarecare prietenie. Era scriitorul Octavian Goga. Acesta era şi un talentat povestitor, care ştia să ţină trează, ore întregi, atenţia soldatului taciturn. Goga era şeful partidului naţional-creştin şi se menţinea, cu multă îndemînare, neutru între cele două fronturi politice. Carol a făcut apel către el pentru a salva monarhia. I-a dat mînă liberă, cu singura condiţie de a-l numi pe Antonescu în fruntea Ministerului Apărării Naţionale.

Goga îl căută pe general. «Refuz, fiindcă veți orienta politica noastră externă spre Germania». «Dar trebuie să se facă o înțelegere cu Hitler înainte de a fi stăpîn la Praga». «Ceea ce trebuie este ca Hitler să fie împiedecat să ajungă stăpîn la Praga». «Asta nu este treaba României. Este vorba de România: prezența mea în fruntea guvernului va fi o asigurare pentru Germania, iar prezența dumneavoastră la Apărarea Națională va fi o garanție pentru Franța și Anglia că trupele noastre nu vor lupta niciodată împotriva lor». Argumentul a avut efect. După o scurtă reflecție, Antonescu își dădu consimțămîntul. Pentru Octavian Goga, o politică de apropiere de Germania părea obligatorie. La începutul anului 1938 cînd el a preluat puterea, drumul pe care își propusese să-l urmeze era cel care îl condusese la Berlin pe colonelul Beck și pe Stoiadinovici. Motivele care îl determinau să urmeze acest drum erau aceleași ca și ale Poloniei și Iugoslaviei.

După primul război mondial, democrația triumfătoare a instaurat pretutindeni parlamente alese pe baza sufragiului universal. În România, ca și în alte țări, s-au făcut eforturi pentru adaptarea instituțiilor liberale din Occident la structura medievală a statului. Nu s-a reușit decît pe jumătate: ele au rămas ca o construcție transplantată pe un teren virgin și fără nici o temelie. Dar, în același timp, tratatul de pace dăduse satisfacție aspirațiilor naționale. Pentru prima oară, populații care fuseseră împărțite, timp de secole între Rusia, Ungaria, Turcia, Austria, se vedeau reunite, în totalitate sau în mare parte, în interiorul acelorași frontiere. Patriotismul lor întinerise, viața lor politică se reînnoia. România nu-și mai încăpea de entuziasm și de recunoștință. Și cum ea fusese susținută în mod special de Tardieu [12], Franța era numită acum sora mai mare, iar alianța cu Franța era calificată drept «tradițională». Tradițională? Da, cu condiția de a se purcede la crearea unei tradiții, căci în trecut alianța nu mergea mai departe de începutul anului 1916, cînd Ionel Brătianu a făcut ca țara sa să intre în război împotriva Puterilor Centrale.

După victoria Antantei, România a rămas atașată ideii securității colective. În estul Europei, această politică avea luptători înfocați ca Beneș, Politis, Titulescu [13], pentru a-i cita doar pe cei mai importanți, căci la începutul colaborării internaționale, sub egida Ligii Națiunilor [14] popoarele Europei danubiene și baltice își imaginau că, întărind securitatea colectivă, își asigurau propria lor apărare. Oare preocuparea pentru frontiera de răsărit a continentului nu se manifestase prin intervenția generalului Weygand în războiul ruso-polonez și prin eforturile făcute pentru a ridica în fața Uniunii Sovietice un cordon sanitar? Oamenii politici educați într-o mentalitate parlamentară păstrară mult timp această iluzie. În schimb, militarii nu vedeau problemele din aceeași perspectivă. Discursurile, spuneau ei, contactele diplomatice, îndemînarea oamenilor de stat nu pot modifica realitățile strategice. Securitatea rămînea, pentru ei, o chestiune militară. În Europa, baza acestei securități, numită colectivă, era fără îndoială armata franceză. Franța dispunea de cel mai puternic instrument de război din lume, pe care ea pretindea că îl oferă cu generozitate aliaților săi, ca principal garant al păcii. Țările interesate în menținerea situației stabilite la Versailles trebuiau, în cazul unui nou război, să-și subordoneze acțiunea lor militară doctrinei Statului Major francez.

Ofiţerilor polonezi, români şi iugoslavi, un lucru le apăru imediat ca evident. Punctul de vedere francez nu ţinea seama în nici un mod de interesele aliaţilor săi în Europa de răsărit. Temele militare pe care Parisul accepta să le studieze în comun aveau, invariabil, ca subiect, apărarea Rinului. Marea putere militară a securităţii colective nu-şi punea deloc problema soartei ulterioare a armatelor care, în concepţia sa, trebuiau să atace pe la spate Germania la începutul războiului. Ea le trata drept trupe de sacrificiu, paraşutate în spatele inamicului. Securitatea colectivă nu era deci decît securitatea Franţei şi a Marii Britanii. Linia Maginot, produsul acestei concepţii a Statului Major francez, constituia dovada materială a abandonului Europei de către democraţiile occidentale.

Antonescu obişnuia să spună că lumea veche a supravieţuit războiului din 1914 – 18 graţie doar a două mari bătălii: Verdun şi Tannenberg [15]. Ceea ce făcuse mareşalul Pétain pentru Europa occidentală, realizase Feldmareşalul von Hindenburg pentru Europa orientală. Visul ultimului ţar de a primi parada oştirilor sale la Berlin ar fi constituit, pentru popoarele care trăiau între Rusia şi Imperiul lui Wilhelm al II-lea, un dezastru mai mare chiar decît victoria prusacilor.

În secolol al XIX-lea, Rusia smulsese deja României Basarabia. Ea purta atunci masca celei ce proteja pe creştinii ortodocşi din Imperiul otoman. Mai apoi, s-a erijat în campion al panslavismului şi prin aceasta nu făcuse altceva decît să devină şi mai periculoasă, căci fiind eliberaţi sîrbii, croaţii şi cehii, ea şi-ar fi extins influenţa mult dincolo de teritoriile ocupate de români. Se întîmplase, printr-o minune, ca Rusia şi Germania să se prăbuşească aproape în acelaşi timp, în 1917 şi 1918, şi că Franţa şi Anglia profitaseră de aceasta pentru a constitui în Europa orientală state independente şi relativ omogene. Dar Rusia şi Germania şi-au revenit repede şi atunci Rusia şi-a atribuit o nouă misiune. Ea i-a pus sub protecţia sa pe proletarii din toată lumea, deşi aceştia nu-i cereau nimic. Vrînd-nevrînd, Karl Marx a intrat în serviciul imperiului ţarist, transformat în Republică a Sovietelor şi arsenalul expansiunii ruseşti s-a îmbogăţit cu faimoasa lozincă: proletari din toate ţările, uniţi-vă! Europa de Est privea cu mai multă nelinişte spre răsăritul comunist, decît spre Germania. Cum la Liga Naţiunilor nu era vorba decît despre securitatea Franţei şi a Marii Britanii, instituţia de la Geneva a făcut o primire entuziastă tovarăşului Litvinov [16]. URSS a devenit unul din susţinătorii principali ai securităţii colective. România şi Polonia, primele sacrificate cauzei Occidentului, respingeau ca drept o extravaganţă ideea de a acorda Armatei Roşii, în caz de război, acceptul de liberă trecere prin teritoriile lor. Din păcate, aceasta era, începînd din anul 1935, mai mult decît o sugestie, era aproape o pretenţie a Franţei şi Marii Britanii. Titulescu, pentru faptul de a fi dat prea multă atenţie acestor argumente ale Parisului, a fost constrîns, cu tot imensul său prestigiu, să părăsească afacerile externe; şi apoi, cînd vru să candideze din nou pentru Cameră, nici n-a îndrăznit măcar să ia contact direct cu alegătorii săi; şi-a făcut toată campania prin gramofon.

«Mă voi opune comunismului în orice punct al globului», spunea Hitler în discursurile sale. În acelaşi timp, democraţiile occidentale se străduiau să atragă Armata Roşie spre inima Europei. Ce era deci mai normal, pentru

naţiunile ameninţate de comunism, decît să-şi caute securitatea alături de Reich? Polonia a fost prima care a tras, încă din 1934, concluziile ce se impuneau; aceasta se explică prin faptul că ea era singura ţară din Europa de răsărit condusă de militari.

Rezervele lui Antonescu faţă de politica germanofilă, pe care dorea s-o inaugureze prietenul său Goga, erau întemeiate pe argumente de ordin militar. După părerea sa, Germania s-ar fi ferit să declanşeze un nou război, ce prezenta riscul de a lupta pe două fronturi. Ţările ce se aflau între URSS şi al Treilea Reich, spunea Antonescu, aveau de îndeplinit o misiune: să împiedice, prin împotrivirea lor, încheierea unui tratat militar între Franţa şi Rusia. Aceasta din urmă, ţinută de Londra şi de Paris ca atu de ultimă oră în politica lor antigermană, constituia o ameninţare destul de serioasă, pentru a-l împiedica pe Hitler să tulbure pacea. Dar Antonescu era de acord cu ideea că, dacă alianţa franco – rusă va deveni un fapt împlinit, România să ia poziţie hotărît alături de Germania, singura putere europeană care putea, în caz de război, să bareze drumul Armatei Roşii spre inima continentului.

În ciuda anglofiliei ministrului său al apărării naţionale, presiunile conjugate exercitate asupra Bucureştilor de occidentali şi Uniunea Sovietică îi creară lui Goga, chiar de la început, mari dificultăţi de ordin economic şi politic. Moscova a ajuns pînă la a acuza poliţia română de a fi răpit pe un secretar al legaţiei sovietice, Butenko, şi ameninţa să recurgă la măsuri excepţionale contra României! Butenko a reapărut la Roma, unde a declarat presei că a ales libertatea. Acest fapt n-a schimbat situaţia – Kremlinul nega pur şi simplu că Butenko ar fi Butenko şi continua dialogul pe acelaşi ton ridicat. Regele Carol fu cuprins de spaimă şi îi ceru lui Goga demisia pe loc. Omul de stat se răzbună în felul său. Pentru a explica ţării plecarea sa, el ţinu un ultim discurs la radio şi îl încheie strigînd: «Israel, ai învins!» Era pentru prima dată că se făcea o aluzie publică la influenţa pe care Elena Lupescu şi coreligionarii săi o exercitau asupra regelui. Carol abrogă constituţia printr-un simplu decret şi instaură dictatura, nu fără a-l ruga pe Antonescu să nu-l părăsească. «Dacă laşi ministerul, îi spuse el, e anarhie». Generalul rămase la postul său. Nu pentru mult timp. După cîteva luni îşi reluă locul său de retragere la munte, iar agenţii Siguranţei posturile lor de observaţie.

În timpul verii anului 1938, un ziarist francez cunoscut îmi ceru să îi aranjez o întrevedere cu Antonescu. Acesta, înainte de a-l primi, dori să citească unele dintre articolele lui. «Dar este un trădător», îmi spuse el. «Nu vreau să intre la mine. Dacă insistă să mă vadă, vino cu dînsul la ora cînd îmi fac plimbarea matinală pe şosea. Acolo îi voi permite să-mi vorbească». Ziaristul îi vorbi într-adevăr de Hitler, de Germania, de noua ordine. Antonescu a vorbit de Franţa şi de şefii săi militari şi l-a sfătuit să se ostenească mai mult să facă să reînvie în propria sa ţară spiritul de la Verdun, decît să fie preocupat să acopere duşmanul cu flori.

Apoi, a venit şi acordul de la München. Virtual, Hitler se afla deja la Praga. Antonescu înţelese că pentru ţara sa orientarea spre Axă devenea obligatorie. Paradoxal, cancelarul celui de al treilea Reich şi Churchill erau de acord asupra semnificaţiei acestui moment politic. «Popoarele din valea Dunării

vor cădea unul după altul sub influenţa Germaniei şi aceasta fără luptă», declară omul de stat britanic în Camera Comunelor. Campionii securităţii colective capitulau la München, în faţa naţionalismului reînviat. Era adevăratul sens al evenimentului.

Hitler reafirma primatul ideii naţionale. El cerea Anschluss-ul [17] Austriei după principiul wilsonian [18]. La Viena, ca şi la Berlin, dorinţa de uniune era fierbinte. Pentru Sudeţi, chestiunea era aceeaşi. Cele patru milioane de germani, pe care tratatul de la Versailles le atribuise Cehoslovaciei, voiau să se unească cu conaţionalii lor. Ei nu erau separaţi de Reich decît printr-o frontieră. Nici o enclavă cehă nu se găsea între germanii din Boemia şi cei din Bavaria. Din punctul de vedere al dreptului popoarelor de a dispune de soarta lor, frontiera trasată la München era mai justă decît cea hotărîtă la conferinţa de pace. Nici populaţia Londrei, nici cea a Parisului nu trebuie să resimtă o ruşine retrospectivă pentru primirea entuziastă pe care au făcut-o lui Chamberlain şi lui Daladier, la înapoierea lor din Bavaria.

După eşecul securităţii colective, apărea o nouă speranţă. În loc să continue o luptă seculară, cele patru mari puteri ale Occidentului păreau dispuse să colaboreze.

Perspectivele care se deschideau în faţa lui Hitler erau grandioase. Occidentalii veniseră să-i dovedească dorinţa lor de pace. Şi această pace nu mai trebuia să fie întemeiată, ca cea de la Versailles, pe slăbiciunea germană, ci pe cooperarea între egali. «Hitler ţine în mîinile sale viitorul Europei. El a cîştigat războiul fără a da o luptă» spunea Antonescu.

Acest succes politic era dublat şi susţinut de un succes ideologic. Toate mişcările politice de dreapta au putut fi taxate drept coloane a cincea ale partidului naţional-socialist şi fascist italian. În realitate, divorţul care s-a produs între apusul şi răsăritul Europei avea cauze mult mai profunde decît cele invocate de apărătorii ideologiilor liberale. Europa popoarelor tinere se bizuia pe civilizaţia Occidentului, trăia din ideile şi urma exemplul său. Aceste ţări, care nu aveau în spatele lor o istorie independentă decît de cîteva decenii, se grăbeau să recupereze timpul pierdut. Dacă nu aveau trecut, ele tînjeau să aibă un viitor. În acelaşi timp, naţiunile cu o veche civilizaţie parcă nu găseau nimic mai bun de făcut decît să dărîme ceea ce construiseră. Căderea Bastiliei, baricadele din secolul al XIX-lea, revoluţia din octombrie de la Petrograd [19] deveniseră dintr-o dată, pentru învăţămîntul democratic, cele mai frumoase pagini ale istoriei. A caricaturiza pe soldatul care ascultă ordinele părea obligatoriu pentru spiritele «eliberate» ale lumii vechi. Această nouă orientare pe care o adoptă Occidentul apărea tinerelor popoare ca un naufragiu al culturii europene. Şi ele nu erau deloc dispuse să o urmeze.

Unii slavi se simţeau irezistibil atraşi spre Moscova. Panslavismul aducea beneficii URSS-ului aşa cum adusese beneficii ţarilor. De altfel, cuvîntul «iugoslav» însuşi nu este decît o expresie panslavă. Prin apartenenţa la aceeaşi rasă, popoarele de diferite naţionalităţi ajungeau să formeze un tot unitar. Pentru ca Belgradul să poată menţine echilibrul între Berlin şi Moscova, prinţul regent Paul şi colaboratorii săi au trebuit să facă eforturi continue. Bulgarii de rasă scită slavizată arătau rîvna grăbită a neofitului pentru marea

familie slavă; profunda germanofilie a cercurilor militare menţinea balanţa în echilibru. Sub presiunea germană, cehii au optat pentru Moscova. Polonezii, Croaţii şi Slovacii, datorită influenţei bisericii catolice, ezitau între naţionalism şi internaţionalism. Înconjuraţi de această masă slavă, ungurii şi românii erau împinşi, prin instinct de conservare, spre ideologiile naţionaliste. Dar mai era ceva. Evoluţia spirituală care ajunsese la maturitate în Occident, cufundîndu-l totodată în scepticism, n-a fost decît parţial urmată de estul continentului. În Estul Europei mai rămînea încă de făcut pînă şi revoluţia lui Copernic şi Galileo Galilei. În Serbia, în Bulgaria, ca şi în România, ţăranii, care reprezentau 80 % din populaţie, încă nu descoperiseră sistemul planetar. Pentru ei, acesta rămînea acelaşi cu sistemul susţinut de teologii care l-au condamnat pe Galilei. Bolta albastră pe care ei o văd cînd privesc cerul este încă, pentru ei, lăcaşul lui Dumnezeu. Divinitatea îşi păstrează prezenţa sa materială. Fiii acestor ţărani învaţă geografia în maniera occidentală; un an de şcoală este de ajuns ca, în cugetul lor, o lume care îşi avea sensul său, moralitatea şi explicaţia sa în prezenţa materială a divinităţii, să se prăbuşească. Este suficient să citeşti scrierile başbuzucilor ruşi pentru a-ţi da seama de stadiul în care se află lupta ideologică în Europa orientală. Negarea existenţei lui Dumnezeu răsună aici ca un act de curaj sau ca un strigăt revoluţionar. «Dacă Dumnezeu nu există, cum pot eu să fiu căpitan în armată?» se întreabă un personaj al lui Dostoievski. După ce ai desfiinţat divinitatea, trebuie să schimbi lumea.

Pentru Occident existenţa a două «inteligenţia» [20] poate părea posibilă. Aici, organismul social este produsul unei evoluţii lente. În răsărit, o nouă clasă iese la suprafaţă din viaţa patriarhală a satelor, pentru a se opune celei vechi, într-un proces asemănător celui care contrapune, în ţările coloniale, indigenii europenizaţi europenilor înşişi.

Transpusă pe plan politic, această confruntare conduce la excese, fiindcă la popoarele tinere ale Europei de răsărit o victorie politică nu este socotită completă decît după moartea adversarului. Adevărul este că tineretul este însetat după ceva definitiv şi îi repugnă jumătăţile de măsură şi mijloacele indirecte. În Bulgaria, zeci de mii de oameni au fost ucişi bătîndu-se pentru sau contra lui Mihailov sau Stamboliski. Revoluţia lui Ante Pavelici [21] a făcut 500.000 de morţi. În Rusia morţii sau deportaţii se numără cu milioanele. Violenţa a sfîrşit prin a fi introdusă şi în România şi ea a luat aici o formă oribilă. Codreanu a fost împuşcat, cu doisprezece din legionarii săi, într-o pădure din vecinătatea Bucureştiului. Partizanii săi îl răzbunară asasinînd pe primul ministru Armand Călinescu. În faţa cadavrului lui Călinescu, Carol ordonă executarea sumară a unsprezece legionari şi expunerea cadavrelor lor chiar la locul unde se petrecuse atentatul. În fiecare din cele 71 de judeţe, cîte 4 legionari au fost executaţi, fără judecată, şi cadavrele lor expuse în pieţele publice. După moartea lui Goga, în împrejurări misterioase la numai două luni după demisia sa, Cîinele Roşu deveni reprezentantul reacţiunii cel mai proeminent.

Regele Carol simţea că o apropiere faţă de Germania ar fi însemnat sfîrşitul regimului său. Ocupînd Boemia şi Moravia, naţionalismul lui Hitler se transformase în imperialism. Fiecare stat al Europei răsăritene se temea să nu

aibă aceeaşi soartă, deoarece Berlinul călcase în picioare principiul autodeterminării popoarelor. În timpul tensiunii germano – poloneze din primăvara anului 1939, reaua credinţă a celui de al III-lea Reich era evidentă. Desigur, Danzig era un oraş german pe care Hitler avea dreptul să-l reclame. Coridorul nu era decît o monstruozitate geografică, dar exista sentimentul net că revendicările germane nu erau altceva decît un pretext. Pactul Ribbentrop – Molotov a dat măsura exactă a pericolului. România, ca şi celelalte ţări ale Europei de răsărit, se găsea în faţa alternativei: a deveni aliata Germaniei, ca Ungaria şi Bulgaria, sau a fi împărţită între URSS şi Germania.

Poate regele mai spera să pună cu botul pe labe opoziţia internă. Dar restul de putere şi autoritate pe care le mai avea urmau să se scufunde în criza internaţională. Odată ce Polonia şi Cehoslovacia fuseseră ocupate, iar armatele franceze şi engleze expulzate de pe continent, România nu mai avea aliaţi. Prima care a profitat de izolarea sa a fost Rusia: ea i-a smuls Basarabia şi nordul Bucovinei. Ungaria şi Bulgaria, cu sprijinul Germaniei, se pregăteau să-i urmeze exemplul. Zadarnic s-a străduit Carol să-l înduioşeze pe Hitler. El a numit prim-ministru pe germanofilul Gigurtu. Din ordinul regelui, Gigurtu a invitat trupele germane, zise de instrucţie, să ocupe ţara, a cedat Bulgariei teritoriile pe care le revendica şi acceptînd «arbitrajul de la Viena» a permis Ungariei să ocupe 45.000 km pătraţi din Transilvania, pe care locuiau 1.300.000 români şi 800.000 unguri. Pentru a intra în graţiile lui Hitler, regele se compromisese definitiv în faţa ţării, care se răzvrătea.

În această situaţie extremă, el se gîndi că Antonescu era ultima sa şansă de salvare. Recent, el dispusese să fie ridicat de acasă şi internat la o mănăstire.

Atunci trimise să îl aducă şi îl însărcină cu formarea guvernului.

Antonescu primi. Apoi îi smulse lui Carol un decret care făcea să treacă în mîinile sale toate puterile dictatoriale ale regelui.

Devenit astfel stăpînul legal al ţării, primul său act fu de a-l invita pe Carol să abdice imediat, chiar în acea noapte. La ora 2, actul neparvenindu-i încă, el trimise palatului un fel de ultimatum: în cazul cînd Carol nu ar fi semnat înainte de ora 4 dimineaţa, generalul Antonescu nu ar mai putea să-i asigure securitatea personală suveranului.

Carol chemase la el pe toţi credincioşii săi. El oferi puterea lui Mihai Manoilescu, fost partizan al lui Codreanu şi ministru de externe în guvernul Gigurtu. Manoilescu refuză: «Majestatea voastră, spuse el, a abdicat aseară, cînd a transmis toate puterile sale generalului».

Atunci, regele se adresă unui militar, şeful Statului Major, generalul Mihail. Acesta declară că este gata şi că abia aştepta să-l pedepsească pe rebelul Antonescu. Ar fi urmat desigur războiul civil. Mai înainte de a lua o decizie definitivă, regele vru să se informeze asupra stării de spirit a trupelor. El chemă pe comandantul gărzii, generalul Coroamă: era singura mare unitate cantonată în Capitală. «Armata care a lăsat să fie cotropit teritoriul nostru fără a trage un foc, răspunse Coroamă, va refuza să tragă asupra generalului Antonescu. Chiar eu voi refuza să dau ordin în acest sens». Ajuns la capătul puterilor, Carol semnă. La ora 4, decretul de abdicare era în mîinile lui Antonescu.

Cîteva minute mai tîrziu, generalul Coroamă se prezenta la Antonescu, pentru a-l felicita. Noi cunoşteam deja intervenţia sa decisivă şi îi mulţumeam călduros cînd, spre marea noastră surpriză, «Conducătorul» [22] refuză să-l primească. «El şi-a trădat regele. Eu nu-i voi strînge mîna».

În dimineaţa zilei de 6 septembrie, toată ţara asculta o emisiune specială. Regele Mihai depunea jurămîntul. După el trebuia să ia cuvîntul Antonescu. Se aştepta ca acesta să rostească o cuvîntare. El pronunţă doar o frază, o frază scurtă care revela convingerea sa orgolioasă de a fi ales de destin pentru a juca un rol capital în viaţa poporului său: «Dumnezeu să ajute ţara, pe Majestatea Voastră şi pe mine».

CAPITOLUL II

La Canossa[23]

«Trebuie să vorbiţi cu Führer-ul». Acestea erau cuvintele prin care ambasadorul Germaniei la Bucureşti termina fiecare convorbire cu Antonescu. Trecuseră deja două luni de cînd se produsese integrarea în noua ordine europeană. Sub diferite pretexte, dictatorul român amînase, de la o săptămînă la alta, vizita sa la Berlin. El se temea de întîlnirea cu Hitler. Pentru el, ca şi pentru toţi cei a căror mentalitate se formase sub influenţa franceză, Germania era o enigmă. Pentru a-şi face o idee asupra a ceea ce reprezenta ea, nu existau decît două căi: prima, de a acorda credit germanilor şi de a risca să fii înşelat de propaganda lor; cea de a doua, de a susţine părerea răspîndită în lumea întreagă după care Germania era un bandit internaţional care fusese închis în 1918, dar care după aceea, din lipsă de supraveghere, evadase. Din punct de vedere politic, puţin conta dacă se adopta o cale sau alta. Germania victorioasă şi puternică domina Europa şi trebuia să te supui spiritului său răzbunător. Chiar mareşalul Pétain se întîlnise cu Hitler la Montoire. «Cîinele Roşu» ştia că nu se mai poate eschiva mult timp. Era singurul şef de guvern al Europei, care nu se prezentase încă în faţa noului stăpîn.

O linie de demarcaţie psihologică împărţea popoarele lumii vechi între totalitariştii fascişti şi democraţia occidentală, în interiorul fiecărui stat. Oare studierea spiritului partidelor înrudite nazismului din propria ţară conduce la concluzii valabile pentru spiritul care anima Germania naţional-socialistă? În România, manifestările Gărzii de Fier, pe care, sub presiunea Berlinului, Antonescu fusese nevoit să o asocieze la guvernare, nu erau încurajatoare. Partizanii democraţiilor occidentale refuzaseră să participe la un guvern a cărui politică externă trebuia să fie obligatoriu germanofilă. O înţelegere încheiată între Antonescu, pe de o parte, şi şefii partidelor anglofile Maniu şi Brătianu, pe de altă parte, stabilea un *modus vivendi*[24] între dictator şi opoziţie. «Cîinele Roşu» se angaja ca, odată pacea stabilită în Europa, să convoace corpul electoral, care va decide forma de guvernămînt a statului; în ce îi priveşte, Maniu şi Brătianu se angajau să practice o politică de neagresiune faţă de guvernul Antonescu. Sectorul în care opoziţia voia să aibă un cuvînt de spus era cel economic. Liberalii lui Brătianu au cerut lui Antonescu să numească la ministerele Economiei Naţionale şi Finanţelor tehnicieni propuşi de dînşii; Maniu, şeful Partidului naţional-ţărănesc, a cerut Agricultura şi subsecretariatul

de stat de la justiție. Legionarii, puternic sprijiniți de Germania, s-au instalat la celelalte departamente. Șeful lor, Horia Sima, a devenit vicepreședinte al consiliului de miniștri într-un guvern ale cărui articulații erau în mîinile partizanilor săi.

Autoritatea lui Horia Sima[25], revenit din exilul său în Germania, era contestată de cei care ieșeau din închisorile lui Carol. Pentru a fi recunoscut de ei ca șef, trebuia să facă concesii spiritelor lor vindicative. Caracterul autoritar al generalului Antonescu nu era de natură să ușureze lucrurile. Obișnuit să ordone și să fie ascultat, ca la cazarmă, el respingea toate încercările de inovație ale lui Horia Sima, ca acte de insubordonare, preocupat fiind să dea partizanilor săi dovezi de ortodoxie ideologică. Extremiștii mișcării, ale căror rînduri se îngroșau în fiecare zi, din cauza slăbiciunii vicepreședintelui Consiliului de miniștri, au proclamat deschis că revoluția legionară nu putea să se realizeze decît după lichidarea lui Antonescu și a clicii sale. Aproape imediat izbucni prima criză gravă între general și Garda de Fier. Populația din București află cu stupefacție despre asasinarea de către legionari a două personalități proeminente: Nicolae Iorga și Virgil Madgearu. Primul, istoric de reputație internațională, în vîrstă de aproape 80* de ani, fu găsit la marginea șoselei naționale, cu corpul ciuruit de gloanțele asasinilor. Cel de al doilea, fost ministru de finanțe, a fost descoperit într-o stare similară sub copacii unei păduri din apropierea capitalei. În aceeași zi, poliția legionară, care funcționa paralel cu cea a statului, arestă un număr de personalități politice ale vechiului regim. Soarta lor ar fi fost aceeași ca și a lui Iorga, dacă poliția oficială nu i-ar fi eliberat la ordinul lui Antonescu. Generalul îl consideră pe Horia Sima șef de bandă, asasin, însărcină justiția cu urmărirea criminalilor și amenință că va lua măsuri împotriva tuturor comandanților mișcării care vor refuza să se desolidarizeze de actele camarazilor lor. Horia Sima, care dezaproba asasinatele, le califică drept odioase și promise public că mișcarea legionară va elimina din rîndurile sale pe toți cei care s-au compromis în această acțiune. Adversarii săi din mișcare explicau desolidarizarea ca o necesitate politică și promiteau reabilitarea acelora care, credincioși legilor vendetei legionare, pedepsiseră pe inamicii Gărzii de Fier.

Abia terminată, acestei crize îi urmă alta, tot atît de gravă. Vreo treizeci de deținuți politici acuzați de a fi participat la asasinarea lui Codreanu și de alte crime comise sub regimul regelui Carol, au fost masacrați în închisoare de legionari, care dezgropaseră cadavrele lui Codreanu și ale partizanilor săi, îngropați împreună cu el. Fără intervenția lui Hitler, conflictul ar fi pus capăt, cu siguranță, coaliției guvernamentale. Reconcilierea care a urmat n-a fost decît o amînare. Sub presiunea Berlinului, Antonescu a consimțit să mențină Garda de Fier în guvernul său, deși încrederea sa în posibilitatea de colaborare cu aceasta fusese zdruncinată definitiv. Dar, din acest moment, el n-a făcut altceva decît să pîndească ocazia prielnică pentru a demite pe toți miniștrii legionari.

---

* N. Iorga avea 69 de ani în 1940.

Pînă atunci, el a organizat unităţi ale armatei ca echipe de şoc capabile să ţină în şah formaţiunile paramilitare ale legionarilor, înarmate şi instruite pentru lupte de stradă. Timp de mai multe săptămîni, pe bulevardele capitalei se încrucişau patrulele militare şi detaşamente ale Gărzii de Fier, ca doi duşmani care se supraveghează de aproape şi pe care numai termenii unei convenţii de armistiţiu îi împiedică să deschidă focul.

Antonescu îl convoca pe ambasadorul Reich-ului de două-trei ori pe săptămînă, pentru a protesta împotriva ajutorului pe care anumiţi agenţi germani îl dădeau Gărzii de Fier. Diplomatul se declara în imposibilitate de a pune capăt acţiunilor subordonaţilor săi, membri ai partidului naţional-socialist. «Trebuie să vorbiţi cu Führer-ul», spunea el invariabil.

Generalii francezi şi englezi pe care «Cîinele Roşu» îi avusese adesea ca interlocutori, în timp ce era doar şeful statului major al armatei, aveau o mentalitate care îi era bine cunoscută: ei nu înţelegeau aproape nimic din problemele Europei dunărene. Englezii au luat din totdeauna sub beneficiu de inventar informaţiile ce li se furnizau asupra potenţialului de război şi asupra importanţei militare ale ţărişoarelor Europei răsăritene. Ei nu acordau acestor state decît o importanţă secundară. Pentru Londra, acesta era un fel de spaţiu vid şi dezorganizat. Mai politicoşi, dar tot atît de ignoranţi, francezii răspundeau în mod cordial dovezilor de prietenie pe care le dădeau micii lor aliaţi. Dar, în mod practic, ei nu făcuseră nicicînd vreun gest pozitiv pentru a dovedi că înţelegeau problemele complexe ale popoarelor dunărene. Viziunea lor strategică şi politică nu acoperea întreg spaţiul european. În schimb Germania, prin poziţia sa geografică, prin interesele sale economice în sud-estul continentului avea o cunoaştere profundă a afacerilor ţărilor dunărene. Dar, în acelaşi timp, ea avea o optică bine stabilită asupra tuturor chestiunilor care nu erau decît parţial în concordanţă cu interesele statelor ce se vedeau silite să se îndrepte spre dînsa. Formula vagă a «noii ordini» nu era decît o formulă al cărei conţinut rămînea necunoscut. «Lebensraum»[26] era un lucru mai concret, dar care vor fi raporturile dintre statele din interiorul spaţiului comun? Pînă la ce punct îşi vor păstra ele independenţa? Pentru a rezista presiunii Berlinului se putea oare găsi un sprijin în altă parte? La Moscova, nici nu merita măcar să te gîndeşti. La Roma? Mussolini ezitase mult înainte de a abandona vechea ordine. Oare din convingere sau prin constrîngere a sfîrşit prin a se situa definitiv alături de Reich? Pentru a găsi un răspuns tuturor acestor întrebări, Antonescu acceptă fără a şovăi invitaţia la Roma, pe care ministrul Italiei i-o făcu, în numele lui Mussolini. Îl avertiză, în acelaşi timp, pe ambasadorul Germaniei, că ar dori să-şi continue drumul din Italia spre Berlin. Era mai uşor să înfrunte mai întîi pe omul de la Stressa, pe cel care trimisese diviziile sale la Brenner atunci cînd a avut loc asasinarea cancelarului Dolfuss[27], decît să se afle deodată faţă în faţă cu inamicul de ieri.

În urma primei sale întrevederi cu Ducele, Antonescu nu şi-a putut ascunde decît cu greu dezamăgirea. Discutaseră pe marginea problemelor, fără nimic pozitiv. Mussolini asculta, fără a-l întrerupe pe Antonescu care protesta împotriva Arbitrajului de la Viena şi se mărginea să ia act de nemulţumirea României. Singura chestiune care părea să-l intereseze cu

adevărat pe Duce erau livrările de petrol şi cereale. Chiar şi tentativa de a cunoaşte părerea dictatorului italian asupra pactului germano – sovietic eşuase. Încă cu an înainte, contele Ciano îi spunea emisarului regelui Carol că Reich-ul avea de ales între Italia şi Soviete. La acea dată, Italia nu era în război. Acum, Ducele, primul om de stat european care denunţase «ameninţarea comunismului mongol», păstra tăcere asupra acestui subiect.

Cînd vizita la Roma era considerată doar ca un eşec, o întîmplare, o simplă întîmplare dezlegă limba lui Mussolini. Ducele tocmai insistase asupra necesităţii de a se arăta mai maleabil în raporturile româno – ungare. Supleţea, asigura el, este una din principalele calităţi ale oamenilor de stat. «Eu nu sînt un politician pentru a-mi schimba părerile», răspunse brutal Antonescu. Chipul lui Mussolini a devenit dintr-o dată sever. Credea el cumva că interlocutorul său voise să arunce o piatră în grădina sa? «Eu mi-am păstrat ideile socialiste», ripostă el sec. Antonescu îl privi surprins. «Desigur, la aceasta aţi vrut să faceţi aluzie», adăugă iritat Ducele. Românul mărturisi că nu a sesizat legătura. «Atunci explicaţi-vă», spuse Mussolini, pe un ton glacial. Destul de stînjenit, dictatorul român se decise, în cele din urmă, să pună cărţile pe masă. În ultimul timp, se vorbea mult despre noua ordine europeană. Fiecare ţară mică ce se găsea în orbita politică a Axei se grăbea să adere la ea. Dar, dacă această ordine trebuia să fie nouă, nu se ştia însă, în mod exact, cum urma să fie făcută. Ca şi Italia, România fusese beneficiara vechii ordini. Care erau motivele pentru care Roma considerase necesar să colaboreze la răsturnarea acestei ordini? «În 1937 aţi spus prietenului meu Goga, că dacă Viena n-ar mai exista, Alpii ar rămîne», zise Antonescu în concluzie.

Dictatorul român lăsase să-i scape cuvinte greu de spus. Contele Ciano, care asista la întrevedere, îşi ascuţi urechile: Antonescu avu impresia că privirea pe care acesta i-o arunca socrului său era plină de subînţelesuri. «Fiecare dintre noi a avut nevoie de un timp mai mult sau mai puţin lung pentru a se elibera de complexele sale», replică Ducele calm. «Una peste alta, noi am trăit," continuă el după puţin timp, de la sfîrşitul primului război mondial, într-o stare de frică permanentă. Instinctiv simţeam că victoria nu este definitivă. Cum vă explicaţi, oare, o astfel de atitudine din partea naţiunilor care puteau să se considere ca cele mai puternice, dat fiind că au obţinut cîştig de cauză pe cîmpul de luptă?» Mussolini îşi continuă analiza sa psihologică, fără a aştepta răspunsul. Ducele îl asigură că fiecare vechi combatant ar fi revenit de pe front cu sentimentul, adesea subconştient, că cel mai puternic a fost învins. Inamicii victorioşi ai Germaniei aveau un complex de inferioritate, faţă de cel învins. Fiecare acţiune politică a aliaţilor purta amprenta acestui complex. Foarte repede s-a renunţat să se mai susţină că cel mai puternic cîştigase, pentru a se afirma că binele învinsese răul. Astfel, a fost inventată teoria culpabilităţii germane. Dat fiind că pe plan militar se temeau de ea, se dorea dezarmarea Germaniei pe plan moral. «Altfel, cum vă explicaţi că Franţa victorioasă, în loc să ia cîrma pentru a conduce Europa, ceea ce ar însemna să ieşi în teren descoperit, a preferat să se îngroape, ca o naţiune saturată, în linia Maginot? Ea a făcut aceasta din teamă sau dintr-un complex de inferioritate», asigura Mussolini. «Italia privea spre Alpi, iar voi, celelalte

popoare ale Europei danubiene, spre Franța, fără să înțelegeți că ea murea de frică», adăugă Ducele. «Pentru ca ea să nu capete conștiința forței sale, continuă el, se făcea zgomot în jurul Germaniei, asemeni cîinilor care latră împrejurul ursului, pentru a-l intimida. Curajul – pentru că el era o calitate germană – a fost calificat drept prostie; mîndria germană a fost luată în derîdere; disciplina, pentru că se îndreptau spre anarhie, a fost ridiculizată. O conspirație europeană a fost formată pentru a-i convinge pe germani să renunțe la superioritatea lor evidentă și să opteze pentru o mentalitate decadentă». Ducele se opri un moment, apoi reluă discuția, exprimîndu-se cam în acești termeni: «Eu detest înșelătoria. Franța, între 1918 și 1940, s-a comportat ca un atlet de circ care face demonstrația forței sale ridicînd greutăți impresionante ca volum, dar care sînt goale. Dovada imposturii franceze a fost făcută în mai 1940, atunci cînd Wehrmacht-ul a măturat marea armată [28] mai ușor decît armata poloneză, chiar și orbii au putut vedea că vechea ordine se rezema pe o ficțiune. Francezii înșiși au sfîrșit prin a înțelege. Rapoartele ce ne parvin din Franța arată că poporul a înțeles în cele din urmă că toată propaganda antigermană ce i s-a făcut între cele două războaie mondiale nu era decît o minciună grosolană. Îl vede pe ocupantul german și îi este recunoscător că nu este așa cum îl descriseseră scriitorii și ziariștii săi începînd din anul 1870. Franța descoperă acum Germania, ca și pe ea însăși. Ea este fermecată de ținuta corectă a inamicului și este decepționată de sine. O pagină a istoriei a fost întoarsă și orice nostalgie a timpurilor trecute este deplasată», conchise Ducele. Pe Italia, nu se putea deci conta. Ea urma orbește Germania.

«Ați cîștigat războiul la München fără să dați nici o luptă», replică Antonescu. «De ce ați renunțat la un asemenea succes? Dacă tentativa de a constitui Europa fără Germania ar fi eșuat, este posibil să excludem din lumea noastră Franța și Marea Britanie?» Înainte de a răspunde, Mussolini păstră un lung moment de tăcere. Contele Ciano aruncă generalului o privire complice. Antonescu avea impresia clară că ginerele Ducelui voia să spună ceva. «Franța și Marea Britanie sînt putrede», tranșă Mussolini. Dar spunînd aceasta, el era lipsit de convingere; era mai curînd o frază de propagandă. În aceeași zi, pe peronul gării, la plecarea trenului lui Antonescu, Ciano îl avertiza: «Cred că ar fi preferabil să nu puneți germanilor asemenea întrebări», spuse el, «adesea ei consideră critica drept un semn de ostilitate. Și cum în cazul României ei nu au dovada contrară...». Antonescu mărturisea că Ciano spusese asta într-o manieră atît de binevoitoare încît ar fi fost greu să-i porți pică.

La Berlin, tonul se schimbă. Nu se discuta. Expunerile erau ascultate cu gravitate, cu gravitatea pe care anumiți profesori o adoptă atunci cînd îi ascultă pe candidați. Răspunsurile răsunau ca niște sentințe. Reich-ul era infailibil.

Anhalter Bahnhof – gara de protocol din Berlin – care ne-a primit de mai multe ori după aceea, cu decoruri diferite, era, în acea zi din toamna anului 1940, însăși expresia sărbătorii pe care și-o dădea poporul german, de luni de zile. Drapelele celor «Trei Mari» ai Axei alternau în serii lungi cu tricolorul nostru. O mulțime de frumoase uniforme multicolore se aliniau într-o atitudine militară imobilă, la stînga lui von Ribbentrop care, avînd în spatele său pe

deşiratul şef al protocolului Dörnberg şi pe scundul Meissner, îl aştepta, drept şi demn, pe oaspetele său balcanic, la locul unde uşa vagonului acestuia trebuia să-l depună conform protocolului. Oare era acesta un semn rău? Uşa vagonului lui Antonescu depăşi cu vreo douăzeci de metri locul fixat şi grupul Ribbentrop – Dörnberg şi Meissner, urmat de toate uniformele din stînga sa, trebui să se îndrepte în pas alergător spre dreapta unde dictatorul român, coborît din tren, aştepta singur şi descumpănit. Uniformele cafenii ale partidului nazist se amestecară cu cele negre ale SS şi cele «feldgran» ale Wehrmacht-ului, dar mai ales italienii, provocaţi de propriile lor gesturi de meridionali, aşa cum se întîmplă şi cu cămăşile verzi ale partidului totalitar român[29] nu reuşeau să-şi găsească locul. Printre cei foarte preocupaţi de a-şi ocupa cu prioritate locul, începură prezentările. Desigur, vina pentru această mică dezordine aparţinea românilor. «Kein Ordnungssinn» – ei nu au nici un simţ al ordinii – lăsă să îi scape, alături de mine, unui german în uniformă de diplomat, probabil din direcţia de protocol a ministerului de externe.

Populaţia Berlinului, de altfel puţin numeroasă, ne făcea semne cu steguleţe de diferite culori şi ne lansa cu convingere strigăte de «Heil Hitler». Apoi, parcurseserăm foarte repede străzile oraşului, sub privirile complet indiferente ale unei mulţimi probabil obosită de marele număr de vizite prieteneşti. Un membru al ambasadei noastre în capitala Reich-ului pretindea chiar că a auzit remarci neplăcute ca: «Die hat man uber kleingekriegt, wollen die nicht mehr Völkerbund und westlichen Einfluss?» (Ăştia pe care i-am pus cu botul pe labe, nu mai vor să facă parte din Liga Naţiunilor şi să trăiască sub influenţa occidentală?).

După 25 de ani de absenţă, reveneam la Berlin, ca la Canossa.

«Pentru ca România să poată găsi drumul spre noi, spunea Ribbentrop lui Antonescu, la începutul primei lor întrevederi, a trebuit să ocupăm Parisul». «Eu vin cu speranţa că există şi din partea dumneavoastră o dorinţă de cooperare», răspunsese generalul. A fost destul pentru ca Ribbentrop să plaseze şi alte împunsături. După dînsul, Germania ar fi dorit întotdeauna colaborarea cu România. La începutul primului război mondial ea livrase armament armatei române, care în cele din urmă a fost folosit împotriva Reich-ului. «Krupp este cel care a dat pumnalul pe care Bucureştiul a încercat să ni-l înfigă în spate în 1916», spuse el. «Sper că bombardierele Blenheim pe care vi le-a livrat Anglia în ultimii ani vor servi scopurilor noastre comune», remarcă el ironic. «Vreţi să ne faceţi să golim cupa umilinţei pînă la drojdie», răspunse generalul Antonescu, exasperat de insistenţa lui Ribbentrop. «Noi bem această cupă de douăzeci de ani» răspunse germanul imperturbabil. Iată cum a debutat alianţa noastră cu al Treilea Reich.

Soarta României părea să fie la discreţia dictatorului german. Marşul tumultuos al hitlerismului avea numeroase asemănări cu mişcarea legionară română. Hitler nu canaliza un sentiment naţional curat. El era expresia Germaniei exasperate, Germaniei explozive, Germaniei însetate de răzbunare. Cel de al Treilea Reich se credea capabil să-şi impună imperiul în Europa. Führer-ul unui popor pe care propriii săi aliaţi îl abandonaseră adesea întorcînd armele împotriva lui – aşa cum a fost cazul cu Italia în 1915 şi cu România în 1916 – mai putea să

aibă încredere într-un soldat? Sau căuta el mai curînd să obţină garanţii impunînd pretutindeni mişcări revoluţionare similare celei a sale, a căror existenţă era condiţionată de existenţa unei Germanii naţional – socialiste?

Între confraţi întru aceeaşi ideologie, Antonescu nu era un intrus? Răceala şi atitudinea distantă a «Cîinelui Roşu» nu l-ar înstrăina oare definitiv pe Führer? A produce o bună impresie asupra lui Hitler nu era un lucru uşor, căci aceasta nu depindea deloc – aşa cum am remarcat în mai multe rînduri – de interlocutor, ci de cancelarul însuşi. Condiţia prealabilă era să nu te laşi antrenat de torentul propriei tale elocvenţe, arătîndu-te, în schimb, receptiv la ideile hitleriste. Şi cum ar fi putut fi altfel cu acest om, care era convins că în orice domeniu găsise sau va găsi soluţia optimă; cu acest om care se credea mai competent în probleme militare decît generalii săi, mai priceput în chestiunile financiare decît doctorul Schacht şi mai inspirat pentru a rezolva problemele Franţei sau ale oricărei alte ţări, decît politicienii ţării înşişi? Trebuia neapărat ca tensiunea nervoasă a Führer-ului să fie împărtăşită de interlocutorul său, pentru ca acesta să se bucure de stima lui Hitler. Pentru oamenii subjugaţi de puterea sa de convingere, el devenea irezistibil. Ca în faţa unei forţe superioare, le lipseau glasul şi argumentele pentru a-l contrazice; ei se simţeau stîngaci ca elevii în faţa profesorului. Dar Hitler putea sau să fie acceptat subiectiv sau să fie respins. Pentru cel care rezista «fascinaţiei» sale, el nu era decît un personaj agitat, mereu dispus să construiască teorii interminabile, care transformau o întrevedere în monolog, debitînd platitudini cu aerul unui iluminat, pe cale de a stabili nişte adevăruri eterne. La o analiză obiectivă, el se topea ca un om de zăpadă la soare. Din cîte mi s-au spus, el evită oamenii asupra cărora puterea sa nu acţiona. Printre cei pe care îi evita cel mai mult se aflau, la loc de onoare, Horthy, regentul Ungariei, şi El Caudillo [30].

Primul făcea parte din casta militară a vechii Austro-Ungarii, remarcabilă atît prin formalismul său tradiţional, cît şi prin spiritul său conservator. Deloc dispus să îl urmeze pe Hitler în labirintul gîndurilor sale, regentul «prea didactic şi impermeabil la orice idee nouă», aşa cum îl caracteriza un membru al suitei Führer-ului, nu avea pentru cancelarul Germaniei decît priviri mirate, sub sprîncenele sale groase, desenate apăsat, sub formă de arcadă. Intuiţia sa îl avertiza pe Hitler că nu exista nici o corespondenţă între tensiunea sa interioară şi interlocutorul său, nereceptiv şi rezistent la orice încercare de convingere. Atunci, el repeta cu stîngăcie fraze extrase din repertoriul său diplomatic şi întrevederea devenea un schimb de curtuoazii reciproce. Discuţia sau, pentru a fi mai aproape de realitate, monologul lui Hitler, făcea loc unor tururi de orizont fără nici o strălucire, în cel mai curat stil al comunicatelor oficiale. «Nici micii ochi, puţin speriaţi, ai lui Daladier [31] nu i-au plăcut lui Hitler», mă asigură un iniţiat, «iar Chamberlain [32], cu privirea sa blîndă de bunic, îi făcu o impresie atît de proastă încît Hitler fu iremediabil convins de decăderea imperiului britanic».

Dar întîlnirea la care se spune că Hitler ar fi suferit înfrîngerea cea mai neplăcută a fost cea cu Franco. De altfel, pentru nimeni din anturajul său nu mai era un secret nivelul foarte coborît la care îl plasa pe dictatorul iberic, de la

întrevederea lor. Trenul spaniolului, pe care Hitler binevoise să îl viziteze la propria sa frontieră, sosi cu o întîrziere de 45 de minute, ceea ce irită în mod evident pe neamţ. Apoi, scepticismul pe care îl opuse Franco la toate declaraţiile entuziaste ale acestui Hitler învingător, şiretenia tradiţională a Spaniei imperialiste, pe care El Caudillo o folosea cu un rafinament aproape oriental, sfîrşiră prin a-l aduce pe Hitler într-o asemenea stare de furie, încît apropiaţii săi se temeau să nu facă vreo nebunie, cu consecinţe nedorite pentru interesele Germaniei în Mediterană. În ce categorie urma să intre Antonescu?

Bocănitul cizmelor gărzii în faţa intrării principale a palatului Bellevue ne anunţă sosirea lui von Ribbentrop, venit pentru a-l conduce pe general la întrevederea cu Hitler. Convoiul nostru, compus din vreo douăzeci de maşini, pătrunse prin grilajul palatului. Afară ne aşteptau circa o sută de oameni pentru a ne aclama, apoi ne angajarăm pe autostrada recent construită, Axa Roma-Berlin. Maşinile mergeau cu viteză redusă, pentru a da cortegiului nostru o ţinută demnă şi pentru ca publicul să poată recunoaşte personalităţile. Era o manieră de a-l face să înţeleagă că asistă la un moment solemn. Mergeam la Führer. Pariser Platz se deschise după defilarea pe sub Brandenburger Tor, plină de o mulţime care vocifera: «Heil Hitler! Trăiască pactul tripartit! Trăiască România! Deutschland Heil und Sieg!» [33]

Ajunserăm în faţa noii cancelarii. O tobă însoţi paşii lui Antonescu pe cînd urca treptele spre marea uşă de la intrarea principală şi bocănitul cizmelor celor două santinele saluta fiecare pereche care era înghiţită de uşa larg deschisă. Apoi, sălile cele mari. Colonade şi santinele pretutindeni. Mozaicuri reprezentînd scene ale eroismului germanic pe pardoseală, pe plafon şi pe ziduri. Zgomotul cizmelor la fiecare cotitură, în fiecare sală nouă, ne făcea să tresărim. Era ca o procesiune lentă în interiorul unui templu. Lespezile lucitoare şi alunecoase ne obligau să mergem în vîrful picioarelor. Ne ajutam reciproc, pentru a nu ne pierde echilibrul. Apoi Sala Gobelinurilor, sala de marmură şi în fine, anticamera Führer-ului. Călcîile au pocnit încă şi mai puternic şi Meissner deschise uşa. Antonescu pătrunse primul, urmat de Sturdza [34] şi de Ribbentrop. Hitler aştepta în mijlocul camerei. Unul cîte unul trecurăm prin faţa lui şi el ne strînse mîna privindu-ne îndelung în ochi, ca pentru a-şi întipări în minte pentru totdeauna chipul fiecăruia. Apoi, se întoarse spre Antonescu, rugîndu-l să se aşeze alături de dînsul. Ambasadorul Schmidt, interpretul lui Hitler, luă loc pe un scaun mai în spate, iar în faţă se aşezară Ribbentrop şi ministrul nostru de externe. Restul delegaţiei fu instalată de Dörnberg pe canapea şi pe scaune, la celălalt capăt al sălii. Era o încăpere destul de mare, cu trei ferestre care dădeau spre o curte interioară. Stînd cu spatele spre ferestre, noi aveam la dreapta biroul lui Hitler, cu fotoliul al cărui spătar era tapiţat cu piele decorată cu o cruce încîrligată [35], iar la stînga o masă joasă din lemn închis la culoare, în jurul căreia se întreţineau «Cei Patru Mari». Îl aveam pe Hitler în faţă. Considerat drept un mare orator de partizanii săi, acest om de talie mijlocie, uşor adus de spate, mai curînd slab, nu atrăgea atenţia prin nici o particularitate a exteriorului. Ţinuta sa, de o simplitate care atingea modestia, timiditatea sa aparentă aminteau mai degrabă de un pastor protestant decît de însufleţitorul maselor populare. Impresia comică pe care o dădeau fotografiilor sale mustaţa

şi şuviţa de păr de pe frunte era în mod simţitor schimbată cînd îl vedeai în realitate. Părul său era mai deschis la culoare decît apărea în fotografii, iar mustaţa, de un blond puţin roşcat, se armoniza cu tenul alb şi transparent ca al unui tuberculos şi cu ochii de un albastru cald şi întunecat. Pantalonul său negru, vestonul a cărui culoare se situa între maronul deschis al partidului şi feldgran-ul [36] Wehrmacht-ului, lipsa oricărei decoraţii în afara Crucii de Fier din primul război mondial, dovedeau că Hitler era lipsit de orice cochetărie vestimentară sau mai curînd că avea cochetăria simplităţii.

Cînd începea să vorbească, primul lucru care atrăgea atenţia erau mîinile sale foarte albe, slabe şi destul de mici pentru un bărbat şi care, prin gesturi expresive ca cele ale sculpturilor lui Rodin, încercau să dea o imagine intuitivă a gîndirii sale. Cînd se crispau asemenea ciocului unei păsări de pradă care îşi prinde victima, cînd se întindeau cu oboseala leneşă a felinelor în repaos sau deschideau palmele asemenea mîinilor care se pregătesc să prindă fructul ce cade dintr-un copac. Odată cu uraganul vorbelor, gesturile îi deveneau mai bruşte, mai puţin precise, mai violente pentru a culmina cu lovituri de pumn în masă, iar trupul le însoţea cu o încordare impetuoasă care-l aducea, pentru un moment la identificarea cu ideea, atitudine ce contrasta cu obişnuita sa ţinută apatică, cu umerii căzuţi. Cîntărea omul ce se afla în faţa lui cu o privire sfredelitoare. Traducerile în franceză pe care interpretul le făcea la început după fiecare frază – fiindcă Antonescu nu cunoştea o boabă de germană – îi dădeau timpul să îl fixeze. Fişa pe care serviciile sale de informaţii i-o prezentaseră nu omisese, desigur, că acesta era un vechi prieten al generalului Gamelin [37] şi că avea relaţii excelente în Anglia unde lăsase cele mai frumoase amintiri, din timpul cînd fusese ataşat militar la Londra. Oare nu s-au bucurat englezii la 4 septembrie 1940 cînd ex-regele Carol i-a încredinţat puterea ca de o victorie, sperînd că ea va însemna reîntoarcerea politicii române «pe linia sa tradiţională»? După toate datele pe care le deţinea, trebuia să presupună că Antonescu nu era ataşat nici unei ideologii. Era un militar de un naţionalism conservator, aşa cum sînt de regulă ofiţerii, în orice ţară. Hitler îl privi sever şi declară: «Ţările europene au fost puse în faţa următoarei alternative: să înţeleagă de bună voie că rolul de *primus inter pares* [38] în spaţiul nostru comun revine Reich-ului, sau să devină agenţi ai reacţiunii anglo – franceze şi ai internaţionaliştilor Komintern-ului şi să suporte soarta Cehoslovaciei şi a Poloniei. Sînt mulţumit că, în pofida greşelilor comise de regele Carol, aţi putut să evitaţi ţării dumneavoastră aceeaşi soartă şi să ocupaţi prin aderarea la pactul tripartit, un loc onorabil printre noi». Generalul luă cuvîntul la care Hitler părea a fi renunţat şi explică politica românească între cele două războaie. Faptul că Germania şi România s-au găsit atît de mult timp în tabere politice ostile nu ne putea fi deloc imputat. El a reamintit comentariul primului ministru român care a declarat, în 1916, război Puterilor Centrale: «Declarăm război Ungariei ca duşmani, Austriei cu indiferenţă, iar Germaniei cu regret. Sprijinul pe care Germania îl dădea vecinilor noştri inamici, Ungaria şi Bulgaria, a fost cauza neînţelegerii între cele două ţări. Arbitrajul mutilant de la Viena a fost dureros resimţit de poporul român şi ar trebui date pe viitor dovezi veritabile de prietenie, pentru ca el să poată colabora fără rezerve cu judecătorii săi.

Tonul ferm al generalului părea să-i placă lui Hitler, care răspunse cu bunăvoinţă: «Ultima pagină în istoria Transilvaniei încă nu a fost scrisă». «Sper din toată inima», replică Antonescu. «În acest an, noi am pierdut două provincii în care majoritatea populaţiei este de acelaşi sînge cu noi. Dacă Germania justifică pretenţia asupra Sudeţilor pe baza dreptului de liberă opţiune a popoarelor, ea nu poate nega dreptul de a ne revendica, pe aceeaşi bază, teritoriile locuite de conaţionalii noştri. Principalele obiective ale politicii mele vor fi reîntoarcerea la patria-mamă a Basarabiei, a nordului Bucovinei şi a Transilvaniei. Prefer să vă fac această declaraţie chiar la începutul raporturilor noastre». «Nici o frontieră a continentului nu este definitivă», declară Hitler. «Ministrul dumneavoastră de externe, răspunse Antonescu arătîndu-l pe von Ribbentrop, care era numai urechi, m-a sfătuit, în timpul întrevederii pe care am avut-o azi dimineaţă, să nu vă vorbesc de problema Transilvaniei. Admit că această chestiune poate să aibă un caracter delicat pentru guvernul Reich-ului, dar dacă acesta este dornic să accepte prietenia pe care i-o oferă România trebuie nu numai să admită, dar chiar să dorească şi ca şeful guvernului român să-şi exprime sincer preocupările». «Sinceritatea este o condiţie a prieteniei», confirmă sec Hitler, plictisit ca un dascăl care îşi pierde răbdarea tot făcîndu-l să priceapă pe elevul recalcitrant. Obosit, el adăugă: «Vă înţeleg neliniştea, dar atunci cînd este în joc soarta întregii omeniri, problemele frontierelor trebuie să se situeze pe un plan secundar. Chiar hotarele Reich-ului nu sînt decît provizorii; nu am o idee bine conturată asupra faptului de a supune unele regiuni administraţiei germane sau să le las mai degrabă în grija populaţiei locale. Abia după victorie se va lua o decizie definitivă.

Senzaţia de nelinişte care se strecurase era acum generală. Toţi doreau ca întrevederea să se termine cît mai curînd posibil. În fine, cei mari se ridicară. Noi defilarăm din nou în faţa lui Hitler, ieşind sub ochii grijulii, pentru buna ordine protocolară, a lui Dörnberg. Generalul mergea cu capul plecat, mai încovoiat ca de obicei. Ribbentrop nu părea să-i acorde nici o atenţie.

O tăcere grea apăsa asupra apartamentelor din aripa stîngă a palatului Bellevue, ocupate de Antonescu. El se retrăsese după înapoierea noastră şi rămase acolo singur, fără să cheme pe nimeni pentru a lucra, refuzînd să se întreţină cu miniştrii cabinetului său, care îl însoţeau.

Generalul mă chemă înainte de a se culca şi mă întrebă: «L-ai văzut pe Schickedanz, astăseară. Ce ţi-a spus?» Schickedanz, nazistul cel mai ponderat pe care l-ai fi putut vedea vreodată era Stabsleiter [39] la departamentul de externe al NSDAP [40], un fel de ministru al afacerilor externe al partidului nazist, care făcea concurenţă ministerului de externe al lui von Ribbentrop. Şeful său direct era Alfred Rosenberg şi fricţiunile dintre cele două oficii, cauzate de vederile diferite în problemele de politică externă, erau foarte frecvente. În ce o priveşte pe România, oamenii lui Rosenberg au sprijinit întotdeauna, în detrimentul legionarilor protejaţi de Himmler, pe ceilalţi politicieni pro-germani. «Era destul de neliniştit», mărturisii eu. «Nu-ţi cer să-mi spui impresiile dumitale, se impacientă generalul, spune-mi ce zicea?»

«Era neliniştit de faptul că Hitler v-a reamintit greşelile regelui Carol; crede că poate trage concluzia că această remarcă mai cuprinde şi un avertisment în materie de politică internă românească». Cum generalul se arăta uimit, îi făcui o expunere completă despre ceea ce aflasem.

Situaţia îşi avea sorgintea în toamna anului 1938, cînd regele Carol, traversînd Europa pentru a participa la funeraliile regelui Angliei, avu o întrevedere cu cancelarul german [41]. «Sper că sînt bine trataţi condamnaţii politici şi nici o ameninţare specială nu apasă asupra lor», ar fi spus Hitler regelui, de o manieră ce nu lăsa nici o îndoială asupra importanţei pe care Führer-ul o acorda acestei chestiuni. Era vorba de Codreanu, şeful mişcării, şi de alţi comandanţi condamnaţi, sub diferite pretexte, de justiţia dictaturii regale. Carol dădu toate asigurările necesare pentru a-l calma pe Hitler; totuşi, peste cîteva zile presa mondială află despre moartea lui Codreanu şi a camarazilor săi de închisoare, împuşcaţi într-o pădure din apropierea Bucureştiului. Comunicatul Ministerului de interne pretexta o tentativă de evadare a deţinuţilor, în timp ce erau transportaţi de la o închisoare la alta. Nu s-a acordat nici o valoare acestei versiuni, căci se ştia că prizonierii aveau mîinile şi picioarele încătuşate, de la plecare. «Va plăti scump gestul său», ar fi strigat Hitler, sub imperiul unuia dintre desele sale accese de mînie, mă asigura Schickedanz.

«Du-te la ambasadă, îmi spuse Antonescu şi cifrează personal o telegramă pentru Mihai Antonescu [42], avînd următorul cuprins: Daţi instrucţiuni urgente lui Gafencu [43] să facă fără întîrziere o comunicare lui Molotov prin care să îl asigure că adeziunea României la pactul tripartit nu este deloc îndreptată împotriva Uniunii Sovietice. Noi dorim să întreţinem cu ea raporturi de bună vecinătate.

Încerca astfel Antonescu să răspundă ofertei lui Molotov care propusese României, ca urmare a ocupării Basarabiei de către Armata Roşie, un tratat de neagresiune? Întîrzierea era considerabilă. Predecesorul său lăsase propunerea fără răspuns şi invitase trupele Reich-ului, zise de instrucţie, să se instaleze în România. Această invitaţie nu putea fi retrasă. Pe de altă parte faptul că adversarii generalului îl acuzau de joc dublu, pentru a-l compromite în faţa germanilor, l-ar fi obligat la mai multă prudenţă.

În locul lui Ribbentrop, a doua zi veni Dörnberg să-l ia pe Antonescu pentru cea de a doua întrevedere cu Hitler. Am fost scutiţi de defilarea prin sălile cancelariei Reich-ului, maşinile noastre fiind lăsate să intre, una cîte una, într-o curte interioară mică. De această dată, generalul intră singur în biroul Führer-ului. Sturdza şi ceilalţi miniştri legionari rămaseră în anticamera mare, întrebîndu-se neliniştiţi asupra semnificaţiei ţinerii lor la distanţă. Aşteptam ca documentaţia asupra Transilvaniei, special pregătită pentru Hitler, să-mi fie cerută. Documentele principale tratau despre împuşcarea a 500 de ţărani români în satele Ip şi Trăsnea, de către trupele de ocupaţie ungare. Era oare o cifră suficientă pentru a-l impresiona pe Führer? Aşteptarea mea nu a fost lungă. Interpretul deschise uşa şi mă chemă. Intrai, pentru a depune pe masa rotundă, între Hitler şi Antonescu, dosarul. Legionarii, nemaiputîndu-se stăpîni, mă asaltară cu întrebări. «După părerea mea, se întreţin foarte amical»,

răspunsei eu. «Ribbentrop este acolo?» «Nu». Apoi aşteptarea se prelungi şi jumătatea de oră prevăzută pentru audienţă se triplă. Presse-Schmidt, pe care îl numeau aşa pentru a nu fi confundat cu ambasadorul Schmidt, interpretul, se plimba, plictisit, prin încăpere. Din timp în timp, el repeta acest dicton al ofiţerului prusac: «cea mai mare parte a vieţii sale, soldatul aşteaptă zadarnic» («die längste Zeit seines Sebens, wartet der Soldat vergebens»). Credeam că nu se va mai termina niciodată, cînd uşa se deschise larg şi Dörnberg ne invită să intrăm în camera Führer-ului.

Hitler părea foarte bine dispus. Ne ţinu o scurtă expunere asupra problemei zilei: războiul împotriva Marii Britanii. Sub loviturile pe care submarinele germane le dădeau aprovizionării sale, cărora li se adăugau distrugerile cauzate de mine şi aviaţie, ea va fi redusă la neputinţă. Treptat, blocada va pune capăt încăpăţînării sale. În acelaşi timp, puterea germană nu înceta să sporească. «De această dată timpul lucrează pentru noi», asigura Hitler. «Aderarea la blocul nostru a celorlalte state europene care nu au luat încă o atitudine formală, ca Iugoslavia şi Turcia, devine pe zi ce trece tot mai sigură. Desigur, va mai fi şi Franţa, care va găsi mai greu un loc printre noi, dar sperăm să o convingem, în cele din urmă, că este mai raţional să lucrăm pentru viitor, decît să ne cramponăm de trecut».

«În ce priveşte raporturile noastre cu România, calea colaborării celei mai loiale este acum deschisă. Avantajele economice care vor rezulta pentru ţara voastră agrară din schimburile cu Germania industrială sînt evidente. Înainte de a ne despărţi, vreau să vă fac o promisiune solemnă». Şi, întorcîndu-se spre Antonescu, el spuse, accentuînd fiecare cuvînt: «În viitor, toată politica mea externă privind România sau interesele sale se va baza pe strînsa prietenie prin care doresc să mă leg de dumneavoastră». «De cîte ori veţi avea vreo dificultate cu unul din vecinii dumneavoastră sau referitoare la problemele interne ale ţării dumneavoastră, eu vă voi sta întotdeauna la dispoziţie şi dacă, la un anumit moment, veţi resimţi nevoia de a avea o nouă explicaţie asupra scopurilor politicii noastre, veniţi să mă căutaţi». «Avionul meu personal vă stă la dispoziţie. Sînt convins că orice conflict de interese sau neînţelegere pot găsi o soluţie satisfăcătoare şi că sinceritatea cea mai perfectă şi încrederea reciprocă domnesc în raporturile noastre». După această frază, cei doi bărbaţi de stat îşi strînseră mîinile cordial într-o atmosferă sărbătorească, tulburată doar de pauzele datorate traducerii de către interpret. Hitler părea sincer emoţionat. El adăugă: «Contez pe dumneavoastră, contaţi pe mine».

În tren, încă de la periferia Berlinului, începu o activitate febrilă. Generalul, care, cu puţin înaintea sosirii în capitala Germaniei ne mărturisea: «Am puţin trac», era acum numai zîmbet şi bună dispoziţie. El îi compara, amuzat, pe Ribbentrop care îl primise cu trei zile în urmă rece şi rigid, cu cel pe care tocmai îl părăsise şi care îi dovedi amabilitatea cea mai îndatoritoare, ca un «Oberkellner», remarca el, întrebuinţînd unul din cuvintele germane pe care le cunoştea. Sub supravegherea sa pentru prima şi sub dictare pentru cea de a doua, am redactat, în salonul vagonului, procesele-verbale ale întrevederilor cu cancelarul. Fără a vrea să ţină seama de avertismentele succesive care i-au fost date mai întîi de Ciano la Roma, apoi de Ribbentrop şi

de ceilalţi nazişti, Antonescu a început prin a-i adresa lui Hitler o întrebare stînjenitoare: «De ce abandonase baza de la München?» «Dar eu sînt cel care am fost păcălit la München», strigă Hitler. În concepţia sa, ordinea mondială modernă trebuia să fie întemeiată pe marile spaţii internaţionale. Statele Unite guvernează două continente şi nu li se contestă dreptul. El s-ar fi arătat dispus întotdeauna să respecte spaţiul necesar Angliei şi să adopte o atitudine de neutralitate în Asia între Anglia, Japonia şi Rusia. Nu rîvnea nici la imperiul Franţei şi admitea drepturile legitime ale Italiei în Mediterana. În orice moment şi-ar fi dat acordul pentru un plan care ar fi împărţit lumea între marile puteri, dînd fiecăreia partea dreaptă ce i se cuvenea. Discutînd pe această bază, el ar fi fost dispus să semneze cu toată sinceritatea un tratat de acţiune comună împotriva acelei mari puteri care, după stabilirea limitelor competenţei fiecăreia, s-ar fi făcut vinovată de violarea acordului. Dar care era întinderea spaţiului pe care puterile occidentale voiau să-l recunoască Germaniei ca sferă de influenţă? Atunci cînd Hitler punea această întrebare englezilor, ei răspundeau că cei 536.000 Km pătraţi ai Reich-ului puteau să-i ajungă. Francezii se mărgineau să facă aluzie la tratatul de la Versailles. Deşi, după părerea sa, acordurile bilaterale între puterile care controlau un spaţiu nu aveau nici o justificare, Hitler ar fi propus Angliei o atitudine comună germano – britanică în concertul marilor naţiuni. Acordul naval, semnat în 1935, care limita flota germană la o treime din flota britanică, nu era decît un prim act de bunăvoinţă, pe care Hitler îl furniza Marii Britanii. El afirma cu toată sinceritatea că problemele cehă şi poloneză avuseseră ca scop, într-un anumit sens, să facă posibilă înţelegerea cu Anglia şi Franţa. El avea impresia că Occidentalii trebuiau să înţeleagă că Rinul este limita influenţei lor în Europa. Odată ce ar fi acceptat această idee sau ar fi fost puşi în faţa faptului împlinit, acordul s-ar fi putut încheia. Pentru a oferi francezilor o garanţie concretă asupra securităţii, Hitler ar fi consimţit să împartă cheltuielile sau să trimită în Franţa specialişti şi tehnicieni germani, pentru a colabora cu francezii la dezvoltarea sistemului defensiv al liniei Maginot.

Dar englezii înţelegeau mai greu. Timp de mai bine de un secol ei au crezut că Franţa era o putere capabilă să le ameninţe poziţia imperială. «În prezent, ei îşi închipuie, spunea Hitler, că pericolul nu-l mai constituie Franţa, ci Germania. Veţi fi de acord cu mine că nu pot să aştept un secol şi jumătate pentru ca să-şi dea seama, în sfîrşit, că adevăraţii lor duşmani sînt Rusia, Japonia şi Statele Unite». Se spune chiar că ar fi dezvoltat punctul său de vedere, în faţa lui Chamberlain, cu toată sinceritatea. A avut impresia că englezul a sfîrşit prin a înţelege. München ar fi putut să constituie începutul unei colaborări pe bazele propuse de Hitler, adică împărţirea lumii în zone de influenţă ale marilor puteri.

Cît despre Stalin, acesta veghea. Împreună cu Beneş, el pregătea în secret o mare lovitură politică, ce consta în a răsturna guvernul stabilit la Praga după München şi a declara Cehoslovacia republică sovietică. Hitler abia avusese timp să ordone ocuparea Boemiei şi a Moraviei.

Presa evreiască a profitat de ocazie pentru a face imposibilă înţelegerea între Germania şi Occident. Factorii responsabili din Londra şi Paris, în loc să înţeleagă că a-i abandona lui Stalin cvadrilaterul Boemiei, de o importanţă

strategică considerabilă, ar fi însemnat o sinucidere pentru Germania, s-au lăsat antrenaţi de propaganda evreimii internaţionale. Singurul mijloc pe care democraţiile occidentale îl considerau ca un remediu împotriva pericolului german, era acordul militar cu Stalin. Războiul era inevitabil. Încheierea unui acord militar între Anglia, Franţa şi URSS ar fi însemnat, după părerea lui Hitler, încercuirea Germaniei de către comunişti, fiindcă o Franţă a cărei securitate ar fi fost garantată de ruşi ar fi sfîrşit, în cele din urmă, prin a deveni o anexă a Kremlinului.

Hitler a înţeles că englezii şi francezii nu au venit la München decît pentru a cîştiga timp. Dacă nu respingeau propunerile de colaborare, o făceau numai pentru că se simţeau slabi. Dar nici Londra, nici Parisul nu voiau să coopereze sincer la stabilirea noii ordini mondiale. Aceasta era raţiunea, gîndea Hitler, pentru care München-ul nu putuse să devină începutul unei ere a armoniei occidentale, ci semnalul de început pentru o cursă a înarmărilor.

Cancelarul german scria istoria în felul său. El uita doar că avea înaintea sa pe reprezentantul unei ţări prin care Armata Roşie ar fi trebuit să treacă, dacă Stalin ar fi vrut într-adevăr să devină stăpînul Pragăi. Este adevărat că nişte avioane sovietice survolaseră teritoriul nostru în direcţia Cehoslovaciei, mai înaintea ocupării sale de către Wehrmacht. Se ştia că Hitler se hotărîse să anexeze Boemia şi Moravia, fără ştirea colaboratorilor săi cei mai intimi. A fost o hotărîre «Blitz» [44]. Poporul german nu era răspunzător de «furor teutonicus» [45] pe care o inspirau actele conducătorilor săi. Dacă el îi dăduse mînă liberă lui Hitler, aceasta nu se datora unui gust special pentru extremism. Această legendă a popoarelor bune şi rele a făcut deja destul rău. Este timpul să fie îngropată. Pentru ca un popor să fie democrat, trebuie să i se asigure un cadru de existenţă în care ideile liberale să se poată dezvolta. Naţiunile care nu beneficiază nici de securitate morală, nici de securitate materială nu pot crede că lucrurile se aranjează de la sine, după formula «laissez faire, laissez passer» [46]. Trebuie să posezi bogăţiile Statelor Unite sau ale Imperiului Britanic pentru a acorda hazardului o asemenea încredere. Faptul că un popor, la care zece oameni dintr-o sută nu au de lucru, iar lumea exterioară îl respinge cu ostilitate, îşi caută salvarea în formule extreme este regretabil, dar inevitabil. Hitler era expresia disperării sale. Dacă ar fi sfîrşit prin a-şi modera elanurile, n-ar mai fi rămas credincios lui însuşi. În pofida aparenţelor contrare, el nu era decît un parvenit care se grăbea. Era mereu în criză de timp. Deviza britanică «wait and see» [47], pe care iunkerul Bismark o practicase cu atîta artă, i se părea lui Hitler o risipă: nicicînd un om de stat european nu avusese o partidă mai frumoasă decît cancelarul celui de al Treilea Reich la München. În cinci ani, el realizase o operă la care Bismark se înverşunase timp de douăzeci de ani. Ca orice operă făcută în grabă, ea era fragilă. Dacă Hitler ar fi avut puţină experienţă, el ar fi înţeles că prima sa datorie era de a o consolida. El ar fi înţeles atunci că Franţa şi Anglia aveau nevoie de timp pentru a se obişnui cu o situaţie nouă şi că timpul se scurge mai încet la Paris şi la Londra decît la Berlin. Dar Hitler, cu tot geniul său incontestabil, rămînea un primitiv. Astfel, atunci cînd democraţiile se dovediră mai slabe din punct de vedere militar, el crezu că le poate teroriza nepedepsit. Primitivul dispreţuieşte slăbiciunea.

Prinţul Bismark l-a obligat pe suveranul său să oprească lupta după înfrîngerea armatei austriece la Sadova. Prestigiul monarhiei vieneze îi era mai scump decît victoria militară. Pentru a face posibilă colaborarea cu Occidentul, proletarul Hitler n-a reuşit să facă dovadă de moderaţie în urma acordului de la München. Lipsa sa de experienţă îl împiedica să înţeleagă că Marea Britanie şi Franţa nu erau de dispreţuit doar pentru că treceau printr-o criză. Hitler a comis desigur numeroase greşeli ca şi crime.

Dar cea mai mare, atît la adresa propriului său popor, cît şi faţă de Europa este de a fi demolat opera ridicată într-un timp record. Dacă München rămîne o pagină tristă a istoriei, aceasta nu este pentru ceea ce a fost, ci pentru ceea ce ar fi putut însemna, fără nebunia hitleristă.

Amintindu-şi de colaborarea sa cu occidentalii, Antonescu opină că cei ce conduceau Franţa şi Anglia nu luau măsuri politice şi militare decît pentru a evita războiul, şi nu pentru a-l provoca. «E firesc, strigă Hitler, aceşti onorabili burghezi nu încep niciodată războiul. Dar eu nu sînt un general chinez care cedează un oraş fără luptă, atunci cînd inamicul anunţă un număr mai mare de tunuri, mitraliere şi soldaţi». El considera că o alianţă militară cu proletarii acţionează întotdeauna în favoarea acestora. Ruşii cer respectul cel mai strict al tuturor obligaţiilor ce le sînt lor favorabile, dar nu se simt deloc legaţi prin angajamentele care vin în favoarea altor părţi contractante. Aşadar, englezii şi francezii, ca adevăraţi burghezi, s-ar fi considerat obligaţi să-şi onoreze semnătura şi ar fi purtat război cu Germania în momentul ales de Stalin. După părerea lui Hitler, se pot comite numeroase erori fără a pierde avantajul faţă de democraţi; cît despre proletari, lucrurile stau invers: dacă li se lasă alegerea momentului, eşti pierdut. Singura posibilitate a Germaniei de a evita războiul pe cele două fronturi era să-i întindă mîna lui Stalin.

După zdrobirea Poloniei, preferinţa lui Hitler se îndreptă încă odată spre Occident. Cu toate avantajele pe care URSS le deţinea din înţelegerea cu Reich-ul, dictatorului german nu îi inspira încredere. Oare nu aştepta ea primele semne de slăbiciune ale Germaniei pentru a se arunca asupra sa cu toată greutatea maselor slave? Astfel, Hitler acorda o importanţă secundară primelor ecouri ale dorinţei de colaborare mai activă, care îi soseau din partea sovieticilor.

Discuţiile asupra eliberării Indiei pe care generalii ruşi le făcuseră în Polonia, atunci cînd armatele germană şi rusă făcuseră joncţiunea, conţineau fără îndoială un subiect interesant de meditaţie. Dar Hitler nu se putea hotărî să îi lase lui Stalin mînă liberă în Asia, pentru ca să poată astfel să adauge celor două sute de milioane de slavi, imensele mase umane ale rezervorului asiatic.

Războiul din Polonia demonstrase că influenţa Franţei şi Angliei nu se putea afirma în regiunile Europei orientale ş că acolo numai Reich-ul şi Sovietele puteau să revendice supremaţia. În alţi termeni, Hitler propunea Occidentului să aleagă între el şi Stalin. «De ce nu dau publicităţii condiţiile de pace pe care le-am propus Marii Britanii după armistiţiul cu Franţa?» întrebă Hitler. În loc să le comunice opiniei publice, Churchill le-ar fi adus la cunoştinţă Moscovei. Aceasta nu ar fi fost numai o trădare faţă de Europa, afirma Hitler, dar şi un act de nebunie. «Pot să vă sfătuiesc precum Hamlet: dacă aveţi un

nebun la voi, trimiteţi-l în Anglia, căci acolo infirmitatea sa va rămîne neobservată», spuse el. Atrăsei atenţia lui Antonescu asupra faptului că era cu totul arbitrar din partea lui Hitler să atribuie prinţului danez cuvintele groparului. «Ocupă-te de chestiuni mai serioase», mă sfătui dînsul. Mai tîrziu, recitind procesele verbale, generalul remarcă rîzînd că în comunicatul DNB [48] se explica fuga lui Hess în Anglia ca o consecinţă a debilităţii sale mintale. O fi urmat el sfatul lui Hitler sau mai curînd pe cel al lui Shakespeare?

Actul lui Churchill, care urmărea să provoace o dificultate între Moscova şi Berlin, îi înlăturase lui Hitler ultimele scrupule. Învăţămintele politice pe care le dobîndise în timpul campaniei din Franţa îl împingeau să cadă la o învoială cu Stalin.

Într-adevăr, comportarea comuniştilor francezi, fără îndoială inspirată de Kremlin, furnizase cancelarului cea mai bună probă a loialităţii ruseşti. Serviciile sale au putut să colaboreze în toată sinceritatea cu agenţii Internaţionalei a III-a. Reţelele comuniste s-au pus la dispoziţia Wehrmacht-ului într-o măsură care dovedea că Moscova renunţase la orice viitoare acţiune politică în Occident. «Nu se ştie pentru cît timp, dar totul conduce la ideea că, pentru moment, Stalin se consideră mai curînd moştenitorul lui Petru cel Mare, decît al lui Lenin, spuse Hitler. O să fac tot ce pot pentru a-l încuraja în această atitudine».

Mussolini admisese, în final, că ar fi fost posibil, cu ajutorul Reich-ului, să fie contrabalansată influenţa sovietică în Orientul Apropiat. Pe de altă parte, cu ajutorul japonezilor, Germania se simţea în stare să sugrume bestia din Komintern, dacă aceasta ar fi încercat să renască. «Să nu fiţi deci surprinşi continuă el, dacă îl veţi vedea în curînd pe Molotov aderînd, aşa cum tocmai aţi făcut-o, la pactul tripartit. Cît despre litigiul teritorial care vă desparte [49], cred că într-un cadru general de reglementare, ruşii vor face dovada unei înţelegeri cu totul diferite pentru situaţia fiecăreia dintre ţările mici. Vor fi destule piese de schimb în Asia, în Europa şi în Africa pentru a nu se găsi mijlocul de a li se da satisfacţie».

Oare era atît de necesar, îl întrebai pe general, ca să se lanseze în atacuri atît de violente contra comunismului, pentru a sfîrşi prin a se alia cu Rusia? Privirea rece a lui Antonescu se fixă asupra mea, plină de reproşuri mute: «Nu-ţi poţi alege întotdeauna tovarăşii de drum după dorinţă», spuse el şi, cu un semn discret al capului arătă spre cămăşile verzi care, în salonul vecin, discutau problemele zilei. Apoi adăugă, cu un ton sever: «o atitudine loială faţă de aliat exclude orice critică inutilă şi nu voi putea suporta, în viitor, atitudini echivoce în anturajul meu». Şi, vorbind evident de Hitler, el adăugă: «este un om mare».

CAPITOLUL III

Hotărîrea cea mare

La Bucureşti, bucuria lui Antonescu se risipi ca ceaţa dimineţii. Evaluînd rezultatele, el îşi dădu seama că vizitele sale la Roma şi Berlin erau deficitare. În conflictul cu Garda de Fier, poziţia sa personală se ameliorase simţitor, dar perspectivele internaţionale erau din ce în ce mai întunecate. Nu se putea întrezări viitorul României între Reich şi URSS, legate mai strîns decît le unea trecutul. Aceşti doi giganţi pătrunseseră deja pe teritoriul său. Un singur an de colaborare între Kremlin şi Wilhelmstrasse ne obligase să cedăm Basarabia şi nordul Bucovinei Sovietelor, sudul Dobrogei şi nordul Transilvaniei Bulgariei şi, respectiv, Ungariei, aliaţii tradiţionali ai Germaniei. Mai mult de trei milioane de români trăiau sub ocupaţie străină. Fără ajutor din afară, insula noastră latină risca să fie zdrobită de presiunea conjugată a germanilor şi a slavilor. «Eu nu pot să patronez aceasta, spunea Antonescu. Dacă Reich-ul şi URSS se aliază serios, vom face o ieşire ca şi polonezii». Ajuns la capătul răbdării îi convocă pe fidelii săi la un consiliu restrîns şi le prezentă trei documente. Primul era un memorandum semnat de Maniu şi Brătianu, care critica linia politică adoptată de guvern. În timp ce Mihai Antonescu îl citea, generalul se plimba agitat. La sfîrşit, el se opri pentru a preciza: «N. Lupu (vicepreşedinte al partidului lui Maniu), care mi-a adus documentul în această dimineaţă, n-a uitat să mă roage să iau toate măsurile pentru ca legionarii şi germanii să nu afle despre el»; «este destinat pentru mai tîrziu», îmi explică el cu naivitate, «pentru istorie». «Pentru procesul meu», îi replicai eu. «Te bucuri de toată încrederea noastră», îmi răspunse dînsul. Al doilea document emana de la serviciile secrete ale Statului Major ; el reproducea ultima reuniune a «echipa morţii» care-i reunea pe extremiştii mişcării legionare. Subiectul la ordinea zilei erau cuvintele pronunţate de Antonescu la ultimul Consiliu de Miniştri: «eu nu pot să trăiesc în dezordine», spusese generalul. «Noi nu îl vom obliga pe Antonescu să continue să trăiască sub regimul nostru, pe care îl califică drept anarhic», hotărîră legionarii şi condamnarea la moarte a generalului primi un vot unanim. Mai rămînea să se fixeze momentul şi să se aleagă mijloacele. Toţi cei prezenţi, în afară de Mihai Antonescu, care părea să fie la curent cu toate acestea, rămaseră nedumeriţi. Divergenţele care îl opuneau pe Antonescu colaboratorilor săi legionari erau de notorietate publică, dar se mai spera că un compromis ar fi putut cel puţin să întîrzie amplificarea crizei spre punctul său culminant.

«Trăiască moartea!» scandau extremiştii revoluţiei pe străzile din Bucureşti, dar să guvernezi înseamnă mai întîi să asiguri şi să organizezi viaţa. Faţă de extremismul mişcărilor de dreapta din ţările balcanice, lozincile naţional-socialiste sau fasciste păreau a fi mic-burgheze. Este suficient să amintim că «ustaşii lui Pavelici» depuneau jurămînt şefului lor pe crucifixul aşezat între un revolver şi un pumnal. Cît de lipsită de importanţă devenea deviza «cu cartea într-o mînă şi puşca în cealaltă» pe care Mussolini o propunea studenţilor italieni, faţă de simbolismul vecinului său slav!

Cel de al treilea document era o dare de seamă detaliată a unei consfătuiri între legionarii de stînga şi Petru Groza, şeful simpatizanţilor comunişti din România. Dezbaterile se purtaseră mai ales asupra problemelor de politică externă, dar şi asupra problemelor de ordin intern. În urma unor îndelungi discuţii, Garda de Fier se angajă să se opună intrării de noi trupe germane în ţară şi acceptă să procedeze, într-un moment potrivit din punct de vedere economic, la colectivizarea mijloacelor de producţie. În schimb, Petru Groza se angajă, în numele stîngii, să sprijine Garda de Fier împotriva generalului Antonescu şi să-i aducă sprijinul Moscovei.

Cu cîteva zile mai înainte, O.K.W. [50] anunţase guvernului român hotărîrea Reich-ului de a spori numărul trupelor sale în România. În acelaşi timp, autorităţile din Bucureşti erau invitate să trimită la Berlin o comisie pentru a studia, împreună cu comandamentul german, posibilităţile de tranzit şi de etape pe teritoriul României, a unui mare număr de soldaţi germani. Conform notei O.K.W., o parte a acestor unităţi trebuia să plece ulterior în Bulgaria, dar cele mai multe ar fi rămas cantonate în sudul Transilvaniei şi în Cîmpia Română.

Antonescu era convins că o astfel de mişcare de trupe nu se putea explica numai printr-o intervenţie în Grecia. Desigur, conducătorii nazişti luaseră alte decizii, cu o bătaie mult mai lungă. «Este posibil ca Hitler să fi hotărît să atace URSS, spuse el. Vedeţi, deci, cît de prost inspiraţi au fost legionarii de stînga cu avansurile lor făcute ruşilor. În orice caz, trebuie să facem lumină. I-am comunicat alaltăieri lui Fabricius [51] dorinţa mea de a-l întîlni pe Hitler, cît mai curînd posibil. Astăzi am primit răspunsul. Plecăm mîine la Berchtesgaden».

Trecuseră abia trei săptămîni de la ultima întîlnire Hitler – Antonescu şi situaţia internaţională părea a fi suferit schimbări importante. Fusese oare abandonat programul grandios de colaborare cu Rusia, pe principiul spaţiilor mari, sau mai degrabă, pentru a reuşi mai bine în negocierile sale, Reich-ul dorea, prin menţinerea unei forţe militare considerabile aproape de frontiera interlocutorului său, să dea mai multă greutate argumentelor sale? În oricare din cele două ipoteze, România ar fi fost categoric afectată. Faptul că Hitler acceptase cu atîta bunăvoinţă dorinţa de a se întîlni, exprimată de Antonescu, îl făcea pe acesta din urmă să fie înclinat să adopte ultima ipoteză, căci dacă, aşa cum pretindeau anumite zvonuri venite din Italia, convorbirile între Reich şi URSS ajunseseră la un grad avansat, cancelarul german ar fi preferat, probabil, să evite explicaţii inoportune cu un partener care, desigur, nu s-ar fi ferit să i le ceară. Pe de altă parte, presiunea reînnoită a ruşilor pe Prut, care

slăbise după Arbitrajul de la Viena, îl neliniştea, în mod vădit pe general. Eşecul Conferinţei dunărene [52] crea desigur o stare de nervozitate între cei doi riverani, dar şi mai grav decît numeroasele incidente de frontieră era numărul crescînd al unităţilor Armatei Roşii care se îngrămădeau pe teritoriul basarabean.

Pe de altă parte, după nota O.K.W., trupele germane nu voiau să depăşească linia Focşani – Galaţi. Era aceasta oare un indiciu că noua delimitare a zonelor de influenţă ruso – germane va tăia România în două? Faptul că Reich-ul lăsase fără răspuns ultimele note ale guvernului român, prin care acesta invitase guvernul german să se asocieze protestelor împotriva incursiunilor ruse în apele teritoriale române, mărea neliniştea lui Antonescu. care se temea ca nu cumva România să figureze printre numeroasele piese de schimb între Rusia şi Reich, despre care îi vorbise Hitler la ultima lor întîlnire [53] Generalul, căruia îi plăceau metaforele, defini astfel situaţia: «sau mă înapoiez de la Berchtesgaden deghizat în Hacha [54] sau cu uniforma lui Mannerheim [55]

În timpul celor patru ani în care l-am însoţit pe mareşalul Antonescu în vizitele sale la Marele Cartier general al lui Hitler, chipul stăpînului Germaniei mi-a apărut mereu diferit. N-ar fi exagerat să se afirme că Hitler reflecta fizic imaginea forţei sau neliniştii ţării sale.

Înfrîngerea materială a Germaniei, pe care o însoţea descompunerea ei morală, despre care procesul de la Nürenberg a furnizat o mărturie răsunătoare, a şters repede amintirea acestui al Treilea Reich care, în timpul primilor doi ani de război, aţîţase mîndria unui întreg popor.

«Toţi cei care vor să colaboreze cu noi sînt bineveniţi» spusese Hitler în 1938 pentru a defini atitudinea nazismului în materie de politică internă. «Toţi cei care vor să se ţină deoparte nu vor fi împiedicaţi, dar cei care vor încerca să se opună vor fi zdrobiţi fără milă». Hitler nu minţea. Aceasta era într-adevăr atitudinea guvernului german. Impresia de forţă pe care o dădea această cvasiunanimitate a poporului german, se repercuta asupra lui Hitler.

«Am văzut parade militare în străinătate», ne spunea el în marele salon al reşedinţei sale de la Berchtesgaden, care oferea o privelişte măreaţă asupra munţilor «şi am fost întotdeauna frapat de diferenţa care există între modul de a defila al armatei germane şi cel al celorlalte naţiuni.

Majoritatea popoarelor Europei nu ştiu să meargă în cadenţă militară; ele dau mai curînd impresia că se supun unei constrîngeri, imediat ce se aliniază în formaţie; greutatea şi stîngăcia lor m-au impresionat de fiecare dată cînd a trebuit să urmăresc o paradă militară. Parăzile Armatei Roşii pe care le-am văzut în reportaje cinematografice m-au impresionat mai ales prin primitivismul lor. Cu toate acestea, spuse el surîzînd, nu ştiu dacă nu este totuşi preferabil şi nu valorează mai mult decît demonstraţiile celorlalte armate care îţi amintesc de o revistă la teatru. El se gîndea fără îndoială la pasul roman adoptat de armata lui Mussolini şi surîsul său probabil că avea semnificaţia unei scuze în legătură cu ironia pe care şi-o permitea la adresa aliatului său.

«Eu îmi explic această diferenţă prin educarea gesturilor pe care maşina industrială le-a imprimat poporului german. Din punct de vedere militar, poziţia muncitorului în uzină este aceea de «drepţi». De altfel, ofiţerii

Wehrmacht-ului mi-au confirmat că este mai uşor să instruieşti o formaţie de muncitori decît una de ţărani. Observaţia mea are o importanţă care poate să vă scape în primul moment. Pentru a-i înţelege toată semnificaţia ar fi trebuit să asistaţi la campania împotriva Franţei. Zgomotul tancurilor, fulgerele aruncătoarelor de flăcări, bubuitul artileriei acoperit de sirenele asurzitoare ale Stukas-urilor [56] dădeau impresia unei imense uzine de măcinat obstacolul care se ridica în faţa oamenilor mei. Spectacol măreţ al unei forţe supraomeneşti în marş. Pentru a suporta această trepidaţie, aveai nevoie de nervi! Nervii acelora care sînt obişnuiţi să utilizeze ca instrument de lucru curentul de înaltă tensiune. Mă îndoiesc că liniştea vieţii de la ţară poate să creeze asemenea oameni.

Personajul a cărui amintire am păstrat-o ca urmare a întrevederilor de la Cancelaria Reich-ului nu avea decît o slabă asemănare cu gazda noastră de la Berchtesgaden. Fiinţa clocotitoare care te obliga la o prudenţă extremă de teamă ca nu cumva un singur cuvînt să declanşeze o explozie, devenise, în locuinţa sa de la 2.000 de metri înălţime, un personaj aproape senin. Era un actor epuizat sau o natură cu metamorfoze? Era oare informat că Antonescu venea să-i vorbească de lucruri grave şi presante, cu dorinţa de a-l împinge să ia o decizie într-un moment cînd el dorea încă să temporizeze? Generalul era în alertă, în timp ce Hitler nu părea deloc dispus să admită existenţa unor afaceri urgente. De la înălţimea la care se situa, el părea să dispreţuiască toate grijile cotidiene. Am observat aerul vădit descumpănit al lui Antonescu, în timp ce cancelarul făcea tot ce era posibil pentru a îndepărta întrevederea de orice nuanţă oficială. Aveai mai curînd impresia unei vizite în week-end, după o săptămînă de muncă agitată, la o gazdă care îşi dădea osteneala, plină de tact, să facă pe invitaţi să uite grijile zilelor de trudă. Îşi aminti deodată prima reprezentare a lui Boris Godunov, la opera din Berlin. Goebbels plasase opera în categoria «entartete Kunst» (artă decadentă). El o văzuse la Opera din Dresda şi fusese foarte impresionat. Imediat a ordonat să fie pusă în repetiţie pentru ansamblul de la Opera din Berlin. «De altfel, este o capodoperă, asigura Hitler. Există ceva puternic şi enigmatic în tot ceea ce fac ruşii». Fără a putea să-şi explice cauza, el simţise întotdeauna un fel de tensiune care punea stăpînire pe el, ca înaintea unui mister, de fiecare dată cînd asculta muzica lor. Îi plăcea mai puţin Ceaikovski, fiindcă pierduse caracterul specific, dar Mussorgski, Borodin, Korsakov...

Puţin cîte puţin, repertoriul conversaţiei hitleriste se epuiza. Lipsa sa de ecou în auditoriu provoca momente de tăcere mereu mai prelungite. Cu un surîs de resemnare, Führer-ul se întoarse, în cele din urmă, la obligaţiile sale de şef de stat. Îl invită pe generalul Antonescu să-l însoţească într-o cameră vecină. Ambasadorul Schmidt, interpretul, îi urmă şi închise uşa. Hitler nu jucase teatru. Atitudinea sa se explica prin dorinţa de a crea între el şi vizitatorul său o atmosferă mai destinsă. Eşecul acestei încercări nu i se putea imputa.

Printre personajele care se găseau în salon, cel care atrăgea în principal atenţia era baronul Manfred von Killinger. Trecutul său putea fi considerat, fără exagerare, ca încărcat. În timpul primului război mondial el comandase un submarin care operase în Atlanticul de sud. După armistiţiu s-a aflat la München unde, cu concursul veteranilor, a zdrobit mişcarea socialistă revoluţionară. A

devenit de asemenea, alături de Goering, unul dintre eroii mişcării renaşterii germane. Partizan al lui Hitler, el s-ar fi amestecat, după unii, în afacerea Roehm, folosită de cancelar ca un instrument pentru a stabili întinderea complotului. Autor al «Memoriilor unui pucist»[57], care cunoscuse un oarecare succes în Germania, Killinger nu avea – nici prin renume, nici prin prezenţă – nimic liniştitor. Care era motivul pentru care îl chemase Hitler?

Uşa camerei vecine se deschise brusc şi Antonescu, urmat de Hitler, ni se alătură în salon. Expresia pe care am zărit-o pe fruntea şefului meu era mai întunecată ca de obicei şi urmele unei vii nedumeriri se reflectau pe faţă. M-am ridicat, inconştient, şi ceilalţi români au făcut la fel. Hitler ne pofti să luăm din nou loc. «Mai aveţi încă o oră pînă la plecare», a spus el, indicîndu-i lui Antonescu fotoliul pe care acesta îl ocupase mai înainte. Ne-am aşezat tăcuţi. Hitler, a cărui atitudine indica aceeaşi bunăvoinţă, era mai puţin degajat şi părea că face eforturi pentru a destinde atmosfera. Tot el rupse tăcerea.

«Este sigur că secolul XX, începu Hitler, va însemna pentru Europa o etapă mai importantă decît cea a Renaşterii sau a sfîrşitului Imperiului roman. Masele sînt în plină mişcare. Este ca şi cînd un fluviu şi-ar căuta o albie nouă. Încercînd menţinerea popoarelor în limitele tradiţionale se riscă să se dubleze puterea exploziei. Este necesar ca masele să fie aduse într-o matcă pregătită dinainte.

Revoluţionarul modern nu trebuie să păstreze nimic fanatic în el; rolul său este mai degrabă de precursor, decît de agitator. Pentru mine, Lenin, Troţki, Bakunin, Luther, Savonarola[58], Calvin[59] şi ceilalţi din acelaşi aluat fac parte din specia profeţilor evrei. Lumea modernă trebuie să-i înlocuiască prin încarnările politice ale unor Gobineau[60], Liebig[61] sau Chamberlain[62].

«Şi ce veţi face cu fanaticii, căci va fi greu să constituiţi o mişcare novatoare în rîndurile acestora?», întrebă Antonescu. «Trebuie să ne descotorosim de ei», replică Hitler fără ezitare, şi aruncă surîzînd o privire complice generalului, care nu se putu abţine, la rîndul său, să nu surîdă, arătîndu-şi dinţii galbeni. «Da, trebuie să scăpăm de ei, replică Hitler fără şovăială. Există în fiecare mişcare militanţi fanatici care îşi închipuie că distrugînd totul şi-ar îndeplini datoria lor revoluţionară. Această specie de progresişti este mai periculoasă chiar decît reacţionarii. Nu pe Brutus[63] trebuie să-l ucizi, atunci cînd vrei să restabileşti imperiul, ci pe Troţki», conchise Hitler, parafrazînd cuvintele celebre ale lui Machiavelli[64]. Pronunţase cineva dintre cei prezenţi numele lui Roehm? Cancelarul s-a prefăcut a fi auzit, deoarece era gata să dea replica acestui personaj invizibil, care i-ar fi reproşat că merge prea departe pentru a-şi căuta exemplele, pe care le putea găsi în propria casă. «Cînd am luat puterea, Germania dispunea de doi piloni puternici: administraţia şi cadrele armatei. Putreziciunea ideologici nu reuşise încă să le atingă». Şi iată că Hitler începea să vorbească despre el însuşi şi despre acţiunea sa. Tonul de conversaţie uşoară pe care îl adoptase la început fu brusc părăsit şi o însufleţire specifică puse stăpînire pe el...

Hitler ne istorisi afacerea Roehm. Dar, înafară de confirmarea versiunii pe care o cunoşteam deja, nu mai aflarăm nimic: Hitler, între Wehrmacht şi S.A.[65] o alesese pe prima şi Roehm plăti cu capul opunerea sa în faţa acestei alegeri.

«Nu trebuie să demolăm, explică Hitler. Revoluţia este mai curînd o chestiune de atmosferă. Revoluţionarul, devenit şef al guvernului, trebuie mai întîi să amelioreze condiţiile de viaţă şi funcţionarea instituţiilor deja existente. Fanaticul care şi-a atins scopul suprem: puterea şi vrea să profite de situaţie pentru a se răzbuna pe instituţiile pe care le-a criticat în timpul perioadei de opoziţie, este un demolator. Nici o mişcare politică nu poate pretinde că a creat cadre capabile să înlocuiască elementele care şi-au făcut ucenicia lor administrativă în serviciile publice sau care şi-au format o disciplină ce poate rivaliza cu cea care se dezvoltă într-o armată naţională. Nu pot decît să mă felicit că am frînat elanul naţional-socialist şi că i-am obligat pe partizanii mei să se încline în faţa competenţei funcţionarilor şi a militarilor de carieră. Această colaborare între dinamismul ideologic şi neutralitatea tehnică a aparatului de stat este cea mai bună garanţie a reuşitei».

«În ce mă priveşte, interveni Antonescu, eu nu sînt decît un soldat. Aşa fiind, pot crede în reorganizare, dar niciodată în revoluţie. Iertaţi-mi scepticismul în materie ideologică, dar mă îndoiesc că un sistem politic poate să rezolve multiplele probleme ridicate de nevoile de viaţă ale unui popor. El seamănă mai curînd cu un sac prea mic în care vrei să introduci un corp viu. Cînd îl tragi de cap, îi rămîn picioarele afară, iar atunci cînd îl repui pe picioare, pieptul şi capul rămîn fără acoperămînt. Astfel, pentru mine singurul lucru indispensabil în viaţa unui popor este instrumentul care garantează ordinea, securitatea şi liniştea».

«Aceasta este definiţia statului poliţienesc», îl întrerupse Hitler.

«Dacă vreţi, răspunse Antonescu, dar poliţia şi armata trebuie să fie destul de puternice pentru a impune, indiferent de mijloace, ordinea, care este un minimum indispensabil pentru munca unui popor. Problemele care se ridică după ce acest minimum indispensabil este asigurat, pot fi rezolvate prin eforturile unei echipe de tehnicieni competenţi. Eu am găsit întotdeauna absurdă practica politică prin care se impune unui departament şeful unui grup parlamentar sau un demagog, în loc să se caute persoane competente. Pentru a-şi îngriji dinţii, nimeni nu se gîndeşte să se adreseze unui nespecialist, în timp ce pentru a avea grijă de treburile statului, aportul electoral este suficient».

«Remarca dumneavoastră este foarte justă, aprobă Hitler. Regimul democratic este clădit pe incompetenţă. În mod fatal, demagogul devine profitorul faptului că alegătorul, deci masa ignorantă, este cel care hotărăşte totul. Acea «Herrschaft der Massen» [66] nu poate conduce decît la o adevărată decadenţă. Prietenul dumneavoastră Goga mi-a definit bine situaţia din ţară de acum cîţiva ani. L-am întrebat despre urmările politice ale reformei agrare de la voi; el mi-a răspuns: «În locul marelui proprietar funciar noi îl avem acum pe marele proprietar al voturilor». De altfel, sînt de acord cu dumneavoastră referitor la prioritatea asupra oricărei alte chestiuni a ceea ce numiţi minimum indispensabil. Există indivizi care cred în revoluţia permanentă. Aceşti oameni trebuie să fie împiedicaţi să facă rău».

«Sînt extrem de mulţumit că vă aud spunînd aceasta, reluă Antonescu cu un surîs de satisfacţie. Înainte de a pleca din Bucureşti, am expus unui colaborator apropiat motivele ce m-au determinat să vă cer o întrevedere: el

şi-a exprimat îndoiala referitor la reuşita mea, prin fraza următoare: «vreţi să obţineţi dreptate din partea Papei, într-o dispută cu clerul catolic». «Soarta ereticilor este mai rea decît a schismaticilor», replică Hitler rîzînd, dar formulă imediat această rezervă: un stat fără o mişcare ideologică este un stat fără suflet».

Afară, soarele care făcuse să sclipească zăpada, nu se mai reflecta decît pe culmi. Peisajul urma să fie învăluit în curînd în întuneric şi noi mai aveam de făcut încă două ore de zbor. Hitler, care fixa de cîteva momente priveliştea oferită de deschiderea largă trebui să-şi amintească de faptul că finalul «des Staatsbesuches» [67] se apropia. El nu putea să termine fără a-i da o notă de solemnitate: «Statul este monopolul mitralierei», zise el apăsînd pe fiecare cuvînt. «Gîndiţi-vă la forţa concentrată într-un asemenea instrument. Aşa cum se evaluează puterea motoarelor în cai, tot aşa ar trebui să se aprecieze cea a armelor în oameni. Mitraliera valorează cel puţin cît o mie dintre aceştia. Cel ce stăpîneşte monopolul instrumentelor moderne de război, posedă şi puterea absolută. Omul care lasă să-i scape postul său de comandă – şi privirea lui îl fixa insistent pe general – «dovedeşte că n-a ştiut să-şi folosească mitraliera. Un dictator al secolului XX nu poate fi răsturnat. Dacă el cade, înseamnă că s-a sinucis». Odată rostite aceste ultime fraze, ne ridicarăm mecanic. Nu mai era nimic de spus.

Înapoiat la Bucureşti, Antonescu păstră o tăcere absolută asupra cuvintelor schimbate în timpul sfertului de oră pe care l-a petrecut singur cu Hitler. Convorbirea care se desfăşurase în prezenţa martorilor, dădea impresia că el obţinuse un succes în ce priveşte conflictul său cu Garda de Fier, dar nu reuşeam să ne desprindem de impresia că problemele dezbătute în întrevederea particulară depăşeau cu mult cearta internă din România.

Mihai Antonescu pretindea că nu ştie nimic şi generalul, la rugămintea mea de a completa procesul verbal pe care îl redactasem cu privire la partea din întrevedere la care asistasem, îmi răspunse indispus: «o să-ţi dictez asta mai tîrziu».

În dosarul pregătit pentru vizită, era o piesă pe care generalul se bazase mult: traducerea în limba germană a dării de seamă asupra convorbirilor între Petru Groza şi comandanţii legionari, despre sprijinul sovietic pentru noua orientare pe care elementele de stînga doreau să o imprime Gărzii de Fier. Ea se mai găsea încă acolo. Care era motivul pentru care Antonescu renunţase să o utilizeze? Cuvintele cancelarului, mai ales acelea pe care le pronunţase spre finalul întrevederii, nu păreau să lase să mai subziste nici un echivoc în ce priveşte alegerea sa între general şi cămăşile verzi. Oare îi spusese el mai mult lui Antonescu atunci cînd se găseau singuri? Nu era în obiceiul generalului să renunţe la un argument, chiar dacă ar fi socotit că el nu era indispensabil. Desigur, se petrecuse altceva şi părea evident că pentru a descoperi secretul ai căror singuri depozitari erau Hitler, Antonescu şi ambasadorul Schmidt, trebuia urmată o altă pistă.

Încurcătura noastră a fost şi mai mare cînd, după cîteva zile, Petru Groza luă loc în anticamera şefului guvernului. Se putea oare trage concluzia că înţelegerea între Rusia şi Reich făcuse astfel de progrese, încît Antonescu să

se vadă obligat să trateze cu şeful partizanilor Moscovei în România? Motivul invocat de Groza în cererea sa de audienţă semăna prea mult a pretext. Poliţia îi refuzase paşaportul pentru Ungaria. El spera să aibă succes, expunîndu-i situaţia generalului. Cei doi bărbaţi se cunoşteau de mult timp şi aprecierile lui Groza asupra lui Antonescu fuseseră întotdeauna elogioase, în timp ce generalul îl considera pe acest burghez comunist ca un fel de nebun, care nu putea fi luat în serios întru totul. Deşi relaţiile lor personale fuseseră întotdeauna cordiale, am fost surprins de promptitudinea cu care Antonescu a consimţit să-l primească pe Groza. Ei se întreţinură timp de o oră şi singurul lucru care s-a aflat după sfîrşitul întrevederii a fost că Groza obţinuse paşaportul.

«Hacha sau Mannerheim?», mă întrebă ministrul Agriculturii, privindu-l pe Groza care, bine dispus, părăsea anticamera generalului. «Există cîteva argumente care pledează pentru Hacha şi nici unul pentru Mannerheim, dar pentru moment încă nu se ştie nimic pozitiv», răspunsei eu. Tocmai atunci, apăru în anticameră Antonescu. «Despre ce este vorba?» «Hacha sau Mannerheim?», repetă ministrul Agriculturii. «Antonescu», răspunse sec generalul, invitîndu-l pe colaboratorul său în birou.

După audienţă, ministrul Agriculturii nu-mi mai făcu impresia unui om dispus să pună întrebări. Dimpotrivă, el părea preocupat să părăsească preşedinţia consiliului cît mai repede cu putinţă. Îmi imaginai maniera în care Antonescu l-a făcut să înţeleagă că ar fi mai bine să nu se amestece în afacerile care nu îl priveau.

Era rîndul meu să prezint hîrtiile Ministerului Afacerilor Externe. În dosar, strecurasem nota pregătită pentru Hitler asupra convorbirii Groza – Pătraşcu. Antonescu nu putea să nu reacţioneze la vederea acesteia. El răsfoi dosarul, citi ultimele telegrame, cînd îi căzură ochii asupra notei. «Ce dezordine! făcu el. Ce caută aci nota asta?» «Trebuie să o clasez în arhivă sau consideraţi că o veţi mai folosi?» «Arde-o!» Antonescu îşi păstra secretul cu străşnicie.

Numărul unităţilor germane care intrau în România era din ce în ce mai mare. Bărăcile se ridicau în grabă la periferia oraşelor, pe străzile Bucureştiului întîlneai mai frecvent uniforma Wehrmacht-ului, decît cea a armatei române, iar Luftwaffe[68] patrula mereu pe cerul capitalei. Cu toată ţinuta riguros corectă a armatei germane, nu întîrziară să se producă incidente. Fură numite, într-un cuvînt, «războiul saluturilor». Provocatorii erau ofiţerii români, dar cauza profundă era totdeauna Garda de Fier. Elementele sale revoluţionare duceau mereu o propagandă contra corpului ofiţeresc – partidul politic al lui Antonescu. Ei ajunseseră pînă la a cere, cu mult înaintea republicilor populare de astăzi, o armată a poporului. Pentru început, diversele grade ale ierarhiei legionare trebuiau să fie asimilate cu gradele armatei. Nu era greu de prevăzut urmările.

Germanii urmau să preia comanda efectivă a trupelor, în timp ce legionarii, travestiţi în ofiţeri, urmau să joace rolul de politruci[69]. Ofiţerii se răzbunau împotriva soldatului german. În acest scop, cea mai mică neatenţie putea să devină fatală. Dacă era cumva prea absorbit să admire vitrinele bulevardelor bucureştene în care se găseau încă etalate spre vînzare toate

mărfurile care dispăruseră de mult din patria sa, şi soldatul german neglija să salute un ofiţer român, acesta se posta în faţa lui inundîndu-l cu un potop de înjurături în româneşte, care făceau deliciul trecătorilor. Ofiţeri mai duri au ajuns pînă la a pălmui pe soldaţii Wehrmacht-ului, care nu le dovediseră respectul datorat gradului lor. Această categorie de conflict se solda întotdeauna cu un schimb de note între legaţia germană şi cabinetul lui Antonescu. Reprezentanţii Reich-ului aminteau, de fiecare dată, că pedeapsa fizică este interzisă în Wehrmacht şi că era intolerabil să fie aplicată unui soldat german de un ofiţer străin. Cele două părţi, din grija de a nu provoca tensiuni inutile din cauza unor fapte minore, terminau prin a-şi adresa scuze reciproce şi se angajau să dea, fiecare de partea sa, instrucţiuni severe pentru a evita pe viitor repetarea unor astfel de incidente. Antonescu interzise categoric ofiţerilor săi să-şi facă singuri dreptate. În caz de conduită rea a unui soldat german, ei trebuiau să o semnaleze serviciilor superioare ale armatei române, care cereau comandamentului german pedepsirea vinovatului. În cîteva zile, serviciile Statului Major erau înecate în protestele ofiţerilor împotriva comportării soldaţilor germani. La rîndul său, Statul Major inundă comandamentul german. Acesta, punînd la îndoială faptul că trupele sale, pe care le considera cele mai disciplinate din lume, ar fi putut comite atîtea fapte reprobabile, promise totuşi să ancheteze abaterile cele mai grave. Românii se declarară ofensaţi de punerea la îndoială a cuvîntului lor de ofiţeri şi dădură ordine armatei române să nu mai salute pe superiorii germani. Situaţia deveni absurdă. O adevărată furtună într-un pahar cu apă. Germanii propuseră, pentru a-i pune capăt, să se organizeze petreceri comune, un fel de chermeze, la care să participe ofiţeri ai Wehrmacht-ului şi cei ai armatei române: distrîndu-se împreună, ei ar uita poate antagonismul ridicol care îi despărţea. Naivii nu ştiau că pentru un oriental, motivul pe care îl invocă pentru o acţiune nu este, de regulă, decît un pretext. Numărul ofiţerilor români care au participat la prima petrecere organizată de comandamentul german a fost aşa de redus încît, în afară de cazul unei epidemii în armata română, ar fi fost greu să te îndoieşti de reaua credinţă a celor care se scuzaseră.

Avînd drept punct de plecare neatenţia unui soldat german care neglijase să ducă mîna la caschetă la trecerea unui ofiţer român, situaţia devenea cel puţin stînjenitoare. În primul rînd Antonescu i-a resimţit efectele.

În timp ce Garda de Fier îşi inmulţea gesturile de prietenie la adresa germanilor, partidul său, ofiţerii, se încăpăţînau tot mai tare într-o atitudine ostilă. În timpul luptei sale cu regele Carol, generalul îi dominase fără greutate pe camarazii săi care l-au urmat atunci ca pe un virtual şef. Transformat în conducător real, o rezistenţă surdă începu să se formeze împotriva ordinelor sale. «Să se hotărască odată între uniforma armatei şi cămaşa verde» spuneau ofiţerii. Cînd erau întrebaţi dacă sînt împotriva germanilor, răspundeau categoric că nu, dar cereau să fie descotorosiţi de Garda de Fier. În fine, erau dispuşi să colaboreze cu Wehrmachtul, pe picior de egalitate.

Mihai Antonescu, care era mai dispus să asculte părerile exprimate de subalterni decît şeful său, prezentă toată problema generalului. Discuţia între cei doi a durat mai mult de două ore. Cînd a luat sfîrşit, Mihai Antonescu mă

chemă în biroul său şi atunci am aflat ce se petrecuse în discuţia confidenţială dintre Hitler şi Antonescu. Mai întîi, stăpînul Reich-ului pretinsese că ar fi primit de la Horia Sima o scrisoare prin care acesta se plîngea de imposibilitatea de a realiza un program de dreapta, din cauza rezistenţei generalului. În afara spiritului său reacţionar, Antonescu ar fi practicat duplicitatea politică, nemenţinînd orientarea pro-germană a României decît din oportunism. În realitate, vechea sa anglofilie rămînea intactă şi el pîndea primul moment favorabil pentru a deschide Angliei porţile României. Drept probă, Horia Sima anexa la scrisoarea sa discursul pe care Antonescu îl rostise la Londra, la banchetul organizat de prietenii săi englezi, atunci cînd a părăsit postul de ataşat militar: «Marea Britanie trebuie să învingă întotdeauna, ar fi declarat generalul, între altele fiindcă civilizaţia trebuie să învingă întotdeauna barbaria. Contra noilor barbarii care se organizează pe malurile Spree-ei şi la Moscova, popoarele europene, ataşate civilizaţiei lumii vechi, nu pot dori Marii Britanii decît o nouă victorie» Hitler ar fi folosit la adresa lui Horia Sima cuvintele cele mai severe. Ar fi fost pronunţat de mai multe ori cuvîntul de trădător şi el îl asigură pe general că procedeul secundului său era totodată nedemn şi idiot, căci numai un om cu o inteligenţă redusă ar fi putut presupune că el Hitler, ar fi acordat vrea importanţă unui discurs de circumstanţă. De altfel, guvernul german nu avea nevoie de un ajutor străin pentru a culege informaţii despre personalităţile cu care colaborează. Apoi, brusc, Hitler îl anunţă pe Antonescu că singurul lucru care îl interesa în România era armata. Ea urma să joace un rol deosebit de important în viitorul apropiat. «În curînd, zise Hitler, noi nu vom mai discuta decît de la soldat la soldat, în faţa unei hărţi cu ace cu gămălia colorată. Dar, pentru moment intenţiile noastre trebuie să fie camuflate de secretul cel mai de nepătruns». Manfred von Killinger trebuia să vină la Bucureşti să înlocuiască pe Fabricius, care nu putea fi pus la curent cu acele proiecte. Aşadar, nu datorită uitării n-a fost utilizată nota privind încercarea de apropiere dintre Garda de Fier şi comunişti, ci ca urmare a faptului că Antonescu, după ce a auzit reflecţiile lui Hitler asupra lui Horia Sima, a preferat să nu întrebuinţeze un procedeu similar. Astfel, Garda de Fier risca să fie sacrificată nevoilor militare germane. Într-o măsură, ea era victima încrederii în dictatorul german.

Planurile de împărţire a globului în zone de influenţă, pe care Hitler i le expusese lui Antonescu în timpul vizitei sale din noiembrie, produseseră desigur un mare efect asupra anumitor conducători legionari. Ei considerau probabil că România, situată la frontiera zonelor germană şi rusă, nu putea să joace decît un rol de echilibru între cele două imperii.

Antonescu, care manifestase în mai multe rînduri ostilitatea sa faţă de marea vecină de la răsărit a României, trebuia deci să fie sacrificat în cazul unei colaborări mai strînse între Reich şi URSS. Acest raţionament, care părea just la prima vedere, nu permitea totuşi o angajare anticipată pe un teren, asupra căruia nu exista încă nici o dovadă că Cei doi Mari vor cădea de acord.

Dar chiar dacă planul lui Hitler ar fi avut un viitor, era cel puţin imprudent din partea unui stat mic să ia o iniţiativă fără o înţelegere prealabilă cu unul dintre principalii săi parteneri. Fiindcă reuşita unui asemenea act

depindea numai de alegerea momentului. El putea să reuşească la momentul oportun şi să eşueze lamentabil cu un sfert de oră prea devreme. Dar cum să alegi momentul prielnic cu două diplomaţii atît de ermetice ca cele ale Reich-ului şi U.R.S.S.-ului ? Odată abandonate marile proiecte de împărţire, grupul comunizant al Gărzii de Fier rămînea singura lor succesoare.
Generalul, care ştia că acest grup o luase pe un drum greşit, îl lăsa să continue, pentru a se înfunda şi mai adînc în greşeală. «El l-a primit şi l-a reţinut aşa de mult timp pe Groza, îmi spuse confidenţial Mihai Antonescu, pentru a-i face pe legionari să creadă că şi el încerca o apropiere de URSS».

La 2 ianuarie 1941, Fabricius se prezenta în faţa generalului. El aducea un mesaj de la Hitler prin care Führer-ul îl invita pe Antonescu la o nouă întrevedere. Ea a avut loc pe data de 7 ianuarie.

Dacă cele două vizite precedente rămăseseră fără urmări, aceasta se dovedi a fi decisivă, şi nu numai pentru România. Nu mai era vorba de proiecte mai mult sau mai puţin imaginare, ci de planuri concrete de primă importanţă.

Hitler era din nou altul. Nu mai era personajul iluminat din noiembrie, nici gazda prevenitoare şi nepăsătoare de la Berchtesgaden.

Ai fi zis că este un om strivit de greutatea răspunderii sale. Nu mai manifesta nici un entuziasm. Expresii ca «misiune istorică» sau altele de acelaşi gen, atît de obişnuite în gura sa, nu fură pronunţate. Situaţia era prea serioasă pentru a permite un asemenea lux.

În expunerea faptelor care formau lanţul evenimentelor, el nu-şi mai atribuia un rol de primă însemnătate. Sforile s-au tras în altă parte. El s-a mărginit să se zbată pentru a scăpa acţiunilor lui Stalin, obsedat de un complex de inferioritate. Acum, văzîndu-se cu spatele la zid, el era obligat sau să-şi încerce soarta atacînd, sau să aştepte sosirea deznodămîntului pe care îl prevedea ca inevitabil dezastruos pentru Germania. După propria sa expresie, el nu fusese decît o marionetă în mîinile Kremlinului.

Gregor Strasser, fostul locţiitor al lui Hitler, este un personaj fără îndoială uitat de mult. Unii îşi mai amintesc că părăsise mişcarea nazistă în 1932. Presa internaţională s-a mulţumit atunci să interpreteze actul său ca o dovadă obişnuită de nerăbdare proprie militanţilor care văd că partidul lor pierde puterea. Cînd Hitler a devenit cancelar şi dictator al Reich-ului, Strasser s-a refugiat în Cehoslovacia. Acolo, urmele se încurcă. După părerea lui Hitler, el s-ar fi refugiat în Rusia. Alţii pretind că ar fi fost victima răzbunării Gestapo-ului. Himmler l-ar fi atras în Germania promiţîndu-i că Hitler era dispus să treacă cu buretele peste trecut şi l-ar fi executat.

Conflictul între şef şi locţiitorul său se pare că a început în plină luptă pentru preşedinţia Republicii germane, care opunea pe Hitler lui Hindenburg. În urma scrutinului care îi eliminase pe ceilalţi candidaţi, Strasser veni să facă preşedintelui partidului său o propunere neaşteptată. Comuniştii numărau atunci 5 milioane în Germania, adică mult mai mult decît îi trebuia lui Hitler pentru a acoperi diferenţa care îl separa de Hindenburg. În anumite condiţii, el putea beneficia de sprijinul comuniştilor şi să devină astfel preşedintele Republicii germane. Condiţiile puse de comunişti erau următoarele: numirea lui Strasser ca prim-ministru, care va forma un cabinet pe baza actualului Reichstag[70], în

care naziştii şi comuniştii vor beneficia de o majoritate destul de largă. Ministerele vor fi împărţite între cele două partide, într-o proporţie avantajoasă pentru nazişti, care urmau să primească 3/5 din portofolii, cu condiţia ca departamentul Internelor şi al Justiţiei să fie deţinute de neutri sau de cele două partide împreună. În materie de politică externă, Germania şi Rusia s-ar angaja să strîngă legăturile reciproce pe baza stabilită la Rappalo, adăugînd o strînsă colaborare militară. URSS ar fi fost dispusă să dea un ajutor mai mare reînarmării Germaniei. Perspectivele pe care Stalin încerca să le ofere lui Hitler erau din ce în ce mai «colosale». Împreună, ei ar fi putut deveni, în timpul vieţii, stăpînii lumii.

În Europa, nu se putea prevedea nici o piedică serioasă. Cele două continente ale lumii vechi, Europa şi Asia şi continentul negru al Africii, după ce vor fi eliminat popoarele maritime ca japonezii şi englezii, vor deveni un spaţiu dominat de Rusia şi Germania. Statele Unite, singurele pe care nu erau în măsură să le atingă direct, nu vor putea rezista la nesfîrşit restului lumii. Odată ce germanii şi ruşii vor avea controlul asupra coastelor asiatice ale Pacificului şi ale Europei şi Africii spre Oceanul Atlantic, Lumea Nouă ar deveni un fel de insulă într-o mare ale cărei maluri ar fi toate stăpînite de duşman. Asediaţi astfel şi subminaţi din interior de influenţa contagioasă a celor două revoluţii europene, ei ar sfîrşi prin a capitula.

Dacă, dimpotrivă, Hitler respingea propunerea comunistă, el renunţa la singura sa şansă. Kremlinul s-ar vedea – nu numai în interiorul Germaniei, dar şi pe plan internaţional – obligat să se alieze cu democraţiile capitaliste. Chiar dacă Hitler ar fi reuşit să pună mîna pe putere, el nu ar reuşi decît să repună ţara sa în situaţia în care se găsea deja între 1914 şi 1918. Orice speranţă de apropiere germano – engleză era calificată de Stalin drept iluzorie. Englezilor le trebuiseră 15 ani pentru a accepta revoluţia proletariatului în Rusia ca pe o realitate pe care trebuiau să conteze în viitor. Le va trebui cel puţin tot atîta timp pentru a se resemna să tolereze în centrul Europei regimul nazist. Hitler nu ar rezista să aştepte atît, fiindcă lumea s-ar coaliza împotriva lui cu mult înainte. «Evenimentele ulterioare au confirmat previziunile lui Stalin», mărturisi Hitler. După ce a părăsit rîndurile partidului naţional-socialist, Strasser căută alţi aliaţi pentru realizarea proiectelor sale. El îi găsi în Wehrmacht. Generalul Fritsch era deosebit de dispus să-i dea ajutorul său. Centrul catolic şi social-democraţii, care susţineau guvernul, nu reprezentau decît o minoritate incapabilă să asigure stabilitatea politică necesară. La stînga, erau flancaţi de vreo sută de comunişti, iar la dreapta de mai mult de două sute de naţional-socialişti. De acord cu organizaţiile militare de dreapta, Hugenberg şi alţii, Strasser şi Fritsch hotărîră să pună capăt Republicii de la Weimar [71]. Hindenburg a fost cel care, în final, a făcut să eşueze acest complot, cu preţul ameninţărilor unui război civil, în momentul cînd Hitler dispunea de o forţă, organizată după modelul armatei, care era mult mai puternică şi mai numeroasă decît Wehrmacht-ul.

După părerea lui Hitler, Hindenburg n-ar fi fost niciodată complet normal. Din timp în timp, el avea totuşi momente de luciditate, şi într-un asemenea moment el a înţeles că nu-l mai putea împiedica pe omul cel mai

popular din Germania să aibă acces la guvernare. În fața loviturii de teatru care se produse, Fritsch se înclină. El veni să expună lui Hitler motivele care l-au determinat să comploteze împotriva Republicii. După Fritsch, orice tentativă de apropiere de democrațiile occidentale era sortită eșecului. Germania nu putea să se orienteze decît spre o politică de alianță cu estul, bazîndu-se în primul rînd pe voința de colaborare sovietică. Dacă Hitler se hotăra să urmeze o asemenea politică, putea să conteze pe devotamentul ofițerilor Wehrmacht-ului. În caz contrar, ar duce Germania spre ruină, și armata ar refuza să-l urmeze.

Hitler, care de abia se instalase la Reichskanzlei[72], cînd Fritsch veni să-i facă aceste declarații, se simțea încă prea slab pentru a lua măsuri împotriva ofițerilor Statului Major. Pentru a evita o acțiune ostilă a armatei, sprijinită de comuniști și reacțiuni de tot felul, pe care străinătatea, dar mai ales Rusia n-ar fi ezitat să le favorizeze, Hitler se văzu obligat să-i confirme lui Fritsch că îi împărtășea opiniile în întregime; singurul lucru care îi separa era alegerea momentului, căci cancelarul se îndoia de oportunitatea de a începe imediat politica rusofilă. Pentru a-l convinge pe generalul german de temeinicia punctului său de vedere, el întrebuință mai multe argumente dintre care cele principale erau de politică externă. El susținu că încheind un acord cu URSS, în starea de inferioritate în care se găsea Reich-ul la începutul anului 1933, Germania se va vedea fără îndoială – datorită lipsei sale de pregătire militară – redusă la un rol secundar, în timp ce URSS putea să pretindă, pe bună dreptate, dreptul de a conduce treburile comune. Pe de altă parte, Marea Britanie și Franța, luînd cunoștință de pericolul ce îl constituia pentru ele colaborarea germano – rusă puteau să întreprindă un război preventiv contra Germaniei și Hitler se îndoia foarte mult că Rusia ar fi riscat un conflict pentru a salva Reich-ul. Așadar, nu trebuia întreprinsă nici o operațiune de anvergură mai înainte ca Germania să fie capabilă să-și apere singură interesele sale. Pe plan interior, Hitler îi explică lui Fritsch că i-ar fi foarte greu să facă – imediat după instalarea sa la cancelaria Reich-ului o politică potrivnică celei pe care o preconizase în timpul luptei pentru putere fără să-și piardă prestgiul. Fritsch recunoscu temeinicia argumentelor lui Hitler și ei se despărțiră făcîndu-și reciproc promisiuni solemne de loialitate.

Moscova, cu toate asigurările lui Fritsch, se arăta nerăbdătoare. La începutul anului 1935, generalul german primi un mesaj important din partea lui Tuhacevski[73]. După Hitler, conținutul acestui mesaj ar fi fost următorul: Kremlin-ul consideră că toate asigurările date de generalul Fritsch nu aveau alt scop decît să înșele vigilența sovietică. Înainte de a fi prea tîrziu, Rusia dădea un ultim avertisment Germaniei. Ușile care mai erau încă deschise pentru Reich puteau să se închidă mîine și, în acest caz, Germania s-ar fi găsit izolată și încercuită.

La începutul lunii mai, încheierea pactului franco – sovietic părea să pună capăt – cel puțin așa gîndea și dorea Hitler, politicii rusești de apropiere de Germania. Spre marea sa surpriză, după o lună de la semnarea pactului franco-rus, apăru o nouă propunere sovietică. Afirmațiile ruse se contraziceau de la un capăt la celălalt cu informațiile de la ambasada germană din Paris. Conform mesajelor sovietice, guvernul francez ar fi fost foarte grăbit să

completeze pactul Stalin – Laval printr-o convenţie militară care ar fi permis Franţei, asigurîndu-şi concursul Armatei Roşii, să atace Germania imediat după strîngerea recoltelor. Dacă Hitler nu se hotăra să urmeze politica la care îl invita Rusia, teritoriul german va fi invadat de trupele capitaliste, care nu puteau să tolereze renaşterea Reich-ului. Pentru a împiedica ţările reacţionare să obţină o influenţă prea mare pe continent, armatele sovietice se vedeau obligate să se alăture agresorilor francezi. Dacă Hitler dorea realmente să salveze pacea, era invitat, în mod insistent, să iasă din izolarea sa şi să facă front comun cu URSS, singura putere europeană capabilă şi dispusă să protejeze redresarea germană.

Serviciile secrete germane şi fără îndoială, cele din Franţa, asigura cancelarul, ar fi făcut în acea perioadă o adevărată colecţie a instrucţiunilor Komintern-ului care urmăreau creşterea tensiunii în Europa occidentală. «Trebuie să convingem poporul francez că războiul cu Germania este iminent», glăsuia o circulară interceptată în Franţa, în timp ce o alta, găsită la un comunist german, afirma că trebuie să fie convinse cămăşile brune că Germania nu putea să-şi reconstruiască imperiul său decît pe ruinele duşmanului său tradiţional: Franţa.

«Astfel, Stalin juca simultan două partide, remarcă Hitler. Dacă aş fi acceptat propunerile sale, Wehrmacht-ul ar fi constituit avangarda Armatei Roşii. Dacă aş fi refuzat, el ar fi făcut tot posibilul să provoace un război între Reich şi Franţa, din care spera să tragă mari foloase».

Procesul Tuhacevski a fost socotit de Hitler drept indiciul părăsirii definitive a politicii ruse de apropiere de Germania. Fritsch, care împărtăşea acest punct de vedere, îl făcea responsabil, în mod public, pe Führer.

Au existat cîteva mişcări în Germania, mai ales în cadrele armatei şi Hitler se pregătea să recurgă la măsuri extreme, cînd Stalin făcu să-i parvină documente de un interes capital. Deodată, el îl chemă pe generalul Fritsch la cancelaria Reich-ului. Documentele pe care tocmai le primise de la Moscova erau dosarul secret al procesului Tuhacevski. După ce a luat cunoştinţă de ele, generalul german a cerut să fie pus personal sub acuzare pentru înaltă trădare, spre a se putea apăra public. Führer-ul nu voia să audă de aşa ceva şi asigurîndu-l că era convins de nevinovăţia sa, ca şi de altfel, de aceea a lui Tuhacevski, îl lăsă pe Fritsch să creadă că el considera afacerea ca o tentativă a lui Stalin de a provoca un conflict grav între partidul nazist şi Înaltul Comandament german.

Atunci cînd Hitler, ajuns stăpîn absolut al Reich-ului, îl demise în cele din urmă pe Fritsch din funcţiile sale, Stalin s-a grăbit să-l felicite, asigurîndu-l că el considera acest act ca o dovadă de bunăvoinţă la adresa URSS.

Hitler ajunse, în cele din urmă, la capitolul Cehoslovacia. După concedierea lui Tuhacevski, republica lui Beneş ajunsese canalul prin care ruşii încercau să transmită sugestiile lor de colaborare. Hacha, primul ministru de la Praga, spera să poată juca rolul de intermediar, alături de Beneş, şi eventual de arbitru între cele două mari puteri antagoniste. Hitler a comis greşeala de a se încrede în acesta din urmă, lăsînd a se înţelege că tensiunea ruso – germană nu putea avea decît un unic deznodămînt: nimicirea stalinismului. Dacă poporul ceh

voia să supravieţuiască acestei încercări, el trebuia să se alinieze fără ezitare alături de Reich. În urma acestui mesaj, Praga tăcu definitiv. Hitler crezu mai întîi că Beneş prefera să nu mai abordeze o afacere care i se părea periculoasă, dar în cele din urmă el înţelese că preşedintele Cehoslovaciei era în întregime devotat lui Stalin. «Atunci cînd am spus în discursul meu de la München: «Beneş sau Eu», Stalin trebuia să înţeleagă că era vorba de noi doi, explică Hitler. De altfel, dictatorul roşu ar fi făcut, cu această ocazie, tot ce era posibil pentru a dezlănţui războiul. În lipsa unei convenţii militare între Rusia şi democraţiile occidentale, Stalin a propus ajutorul sovietic total, într-un discurs ţinut în momentul reuniunii de la München.

Era evident că ruşii se gîndeau că atacul german contra Uniunii Sovietice era iminent. Aceasta este de altfel explicaţia pe care Hitler o dădea iniţiativei lui Stalin, luată de comun acord cu preşedintele Beneş, de a declara Boemia şi Moravia republici socialiste sovietice. Führer-ul se întreba dacă nu ar fi fost mai bine să-l lase pe Stalin să se instaleze la Praga, pentru a-l lovi apoi. El fusese tentat să-şi asume acest risc pentru ca occidentalii să înţeleagă, în final, adevăratele intenţii ale Uniunii Sovietice. Churchill şi ceilalţi agitatori care nu voiau să recunoască decît un singur duşman, Germania, ar fi fost răspunzători de ocuparea Cehoslovaciei.

Stalin îşi reluă rolul său de Mefisto, în sensul că încercă iar să-l ispitească de dr. Faust – Hitler, în septembrie 1939, după zdrobirea Poloniei. El îi expuse din nou lui Ribbentrop, la Moscova, aceleaşi planuri de cucerire a lumii de către Germania şi Rusia, pe care le transmisese deja prin intermediul lui Gregor Strasser. Încurajat de această deschidere, Hitler ar fi reluat argumentele interlocutorului său de la Moscova, în timpul vizitei pe care Molotov o făcu la Berlin în noiembrie 1940. El expusese comisarului poporului, ca şi cu cîteva zile mai tîrziu lui Antonescu, proiectul său de împărţire a lumii în zone de influenţă. Atitudinea lui Molotov îl contrariase, dar prea puţin îi păsa de el, fiindcă nu de la acest om – pe care îl considera ca mărginit – aştepta un răspuns, ci de la Stalin însuşi. Cînd i-a parvenit acest răspuns, Hitler înţelese că URSS nu voia să colaboreze sincer cu Germania – Stalin se gîndea, probabil, că victoria germană asupra occidentului nu era decisivă şi el spera, fără îndoială, că va putea, cu ajutorul plutocraţiilor, să mături singurul obstacol care se opunea planurilor sale de hegemonie pe continent.

«Eu nu am decît un singur aliat, explică Hitler: acţiunea. Timpul este aliatul inamicului. Cursa care se angajează între acţiune şi timp trebuie să fie cîştigată de prima, altfel...»

«Der faustiche Tatmensch» [74], lupta contra mijloacelor indirecte ale empirismului britanic, pe de o parte, şi împotriva expectativei orientale a rivalului său caucazian, pe de altă parte.

«Astăzi, nimeni nu mai ştie încotro mergem», mărturisea Hitler. Planul său iniţial de a împărţi lumea în zone de influenţă între Statele Unite, Franţa, Italia, Germania şi Japonia fusese respins de Anglia şi Franţa. Rusia refuza, la rîndul său, să se alieze strîns cu Hitler. Ca urmare, problema care se punea, nu numai din punct de vedere militar, dar mai ales pe planul ordinei viitoare, era aşa de vastă, încît Hitler o considera ca fiind la limita extremă a puterii

germane. În ipoteza unei înțelegeri între Germania și Anglia, teritoriul pe care l-ar fi avut în supraveghere Reich-ul avea limite precise: de la Rin pînă la frontiera sovietică în Europa și eventual, fostele colonii germane. În cazul unei înțelegeri cu Uniunea Sovietică, Reich-ul și-ar fi asumat, în linii mari, aceeași sarcină, cu diferența că rezistența popoarelor slave în interiorul său i-ar fi cauzat mai multe griji. În acest caz, Germania intenționa să se bizuie pe țările neslave, România și Ungaria. Hitler se apăra de acuzația care fusese formulată adesea împotriva lui de a avea scopuri privind Ucraina. În realitate, el asigura că nu s-a gîndit niciodată să stabilească o influență germană în această regiune, decît cu condiția unei înțelegeri prealabile cu Marea Britanie, care ar fi primit la rîndul său, în contra-partidă, dreptul de control asupra Caucazului. Hitler considerase totdeauna Rusia prea întinsă pentru a fi stăpînită de o singură putere. După victoria militară, Reich-ului i se va pune problema spațiului rusesc și nu se putea baza decît pe ajutorul României, eventual pe cel al Italiei și Ungariei.

Oare psihologia maselor, una din preocupările dictatorilor plebiscitari, îl preocupa pe cancelarul Reich-ului? În momentul succeselor sale, el se bucura în Germania de o popularitate fără limite. Reușita sa pe lîngă poporul german s-ar fi datorat, așa cum pretindeau unii, cunoștinței aprofundate a psihologiei populare? Cei care l-au văzut pe Hitler de aproape și-au putut constata pe propriul său sistem nervos influența stranie pe care putea să o exercite acest personaj, au multe motive să bănuiască faptul că el adopta atitudini artificiale, conforme unui cod care ar fi cuprins directive pentru uzul dictatorilor. Hitler este produsul specific al votului universal, al democrației constituționale. Această afirmație, oricît de paradoxală ar putea să apară, nu este totuși mai puțin adevărată – Hitler a cîștigat lupta politică la alegeri electorale de o ortodoxie democratică necontestată: Această reușită o datora calităților sale naturale și el era conștient de aceasta. Enunțînd, în discursurile sale obscure, considerații asupra providenței, el făcea aluzie la aceste daruri speciale care îl predestinau, după dînsul, unei cariere politice extraordinare. Hitler credea în «glasurile» care îi vorbeau așa cum Ioana d´Arc crezuse în ale sale. Dar imediat ce se ivea o problemă care nu mai era germană, intuiția sa nu mai era îndestulătoare. Conștient de această lipsă, el se încredea în Stalin, pentru a ghici maniera de a trata poporul rus.

«Stalin înseamnă, în limba rusă, Omul de oțel, își zise el. Își părăsește numele pentru o poreclă. De ce?, se întrebă Hitler?» Pentru cancelarul german, singura explicație valabilă era că Stalin, fiind conducătorul unui popor troglodit, își dădea, ca și triburile de indieni din America, o poreclă demnă de admirație. «El conduce Rusia prin teroarea preventivă. Frica trebuie să fie singurul mijloc de a stăpîni hoardele slave, constată Hitler. Trebuie să urmăm exemplul său».

Aceste cîteva cuvinte conțin poate adevărata cauză a imensei greșeli comise de administrația germană în teritoriile ruse ocupate de Wehrmacht și explică orbirea care le făcea să persiste în metode defectuoase față de o populație care, cel puțin în parte, aștepta războiul ca singurul mijloc de a se lepăda de dictatura comunistă.

După Hitler, Stalin ar fi ucis vreo zece milioane de ruşi dar, în acelaşi timp, ar fi întărit ţara sa, industrializînd-o. Datorită materiilor prime ale Rusiei, potenţialul industrial al Europei occidentale risca să fie depăşit de capacitatea producţiei sovietice. «Trebuie, sugera el, să fie suprimaţi douăzeci de milioane de ruşi. Este o măsură preventivă, necesară şi suficientă, pentru a uşura Europa de presiunea slavă care o sufocă. Astfel, noi vom aduce un corectiv indispensabil avantajului demografic pe care această rasă prolifică ameninţă să-l ia asupra noastră. Cu condiţia ca în acest număr să fie patruzeci la sută femei, pericolul rusesc va fi amînat pentru un secol. Este o operaţie chirurgicală fără de care nu este posibil să fie salvată Lumea Veche.»

Acest program monstruos îi provocă lui Antonescu o oroare şi un dezgust pe care Hitler se prefăcu că nu le observă şi îi întinse mîna, adăugînd cu un ton glumeţ: «contez pe dumneavoastră, ca prim ajutor la operaţie...».

CAPITOLUL IV

Preliminariile

Pe pragul casei Führer-ului de la München, Hitler aştepta singur. Oaspetele său coborî din maşina care îl adusese de la aeroport şi înaintă spre el. Îşi strînseră îndelung mîinile, ca doi asociaţi care se felicită pentru treaba pe care fiecare a făcut-o. Mulţimea trebuia să fie martoră a acestei scene. Ea era adunată în număr mare, sub supravegherea gărzilor SS în uniformă neagră. Manifestările erau zgomotoase: drapelul cu zvastica şi tricolorul românesc fluturau de-a lungul străzii însorite, în această frumoasă zi de iunie. Totul fusese conceput pentru a marca momentul. Fotografii se grăbeau să imortalizeze stringerea de mînă a celor doi bărbaţi. Aceştia, după ce au pozat un răstimp pentru ei, dispărură sub portal. Spectacolul se terminase. «Circulaţi, circulaţi», spuneau gărzile SS pentru a împrăştia publicul, decepţionat de a fi fost convocat pentru un eveniment atît de scurt. «Was sind Sie bitte?» [75], întrebă o femeie pe un membru al suitei noastre. «Rumäne». «Ach so», răspunse ea şi faţa sa luă o expresie decepţionată.

Desigur, pentru mulţimea germană, noii prieteni ai Reich-ului nu reprezentau mare lucru. Îmi amintesc entuziasmul pe care populaţia din München îl manifestase la trecerea lui Daladier şi respectul pe care îl arăta lui Chamberlain, ambii veniţi să-şi pună semnătura pe acordul de la München. Ce puteau să însemne pentru un german generalul Antonescu, amiralul Horthy, regele Bulgariei, Monseniorul Tiso [76] sau Ante Pavelici? Ceva îi spunea că toate aceste personaje, reprezentante ale micilor ţări ocupate de Wehrmacht, nu făceau o politică germanofilă decît prin constrîngere; şi apoi, nu se încerca oare să fie înlocuită calitatea prin număr? Oare nu au fost create aproape peste tot noi state, doar pentru a avea prieteni? Aceste vizite nu reuşeau să risipească neliniştea poporului german, pe care politica guvernului său îl ducea din nou spre izolare.

Führer-ul presimţea indispoziţia care cuprindea mulţimile. El începea să se zbată în capcana în care intrase cu mult înainte ca poporul său să manifeste cea mai mică nelinişte. Ca un om într-o casă dărăpănată, temîndu-se să nu se dărîme peste el şi precipitîndu-se dintr-o parte în alta pentru a propti pereţii care se mişcă, Hitler alergă mai întîi la Moscova, pentru a face imposibilă intervenţia occidentalilor în conflictul său cu Polonia, apoi se aruncă asupra Franţei pentru ca URSS să nu mai poată privi spre occident. Acum, el era

hotărît să meargă împotriva ruşilor. Lipsa de pregătire a marinei sale îl opri pe coastele Canalului Mînecii, în faţa neîmblînzitului Albion[77]. Acolo, el putea să mediteze asupra erorii pe care o comisese, închipuindu-şi că inversarea rolurilor la Réthondes[78] i-ar fi adus o victorie sigură. Churchill nu se baza doar pe forţa Marii Britanii; Hitler o ştia şi vedea cum se apropie primejdia americană. La început, germanii se crezură angajaţi în cursa care îl opunea pe Wilkie lui Roosevelt, în campania electorală din vara lui 1940. Congresul adoptase o rezoluţie care obliga partidul «să nu permită ca naţiunea să ia parte la un război străin». Roosevelt comitea fără îndoială numeroase acte de provocare la adresa Germaniei, care dovedeau dorinţa sa de a interveni în conflict. Dar Hitler mai ştia şi faptul că preşedintele Americii nu putea să-şi antreneze poporul într-un război de agresiune. Influenţa evreilor, la acea dată cînd America trebuia să decidă dacă va participa sau nu la război, era considerabilă, dar nu suficientă pentru ca Roosevelt să poată trece Rubiconul[79]. În cazul unei înfrîngeri a democraţilor, Wilhelmstrasse considera intervenţia americană puţin probabilă.

Pentru ca Hitler să se trezească a trebuit ca republicanii să colaboreze cu democraţii în Congresul american, pentru a face să fie votată legea care instituia pentru prima dată în Statele Unite serviciul militar obligatoriu, în timp de pace.

Încă de la primul semnal de alarmă – remiterea a cincizeci de distrugătoare americane Marii Britanii şi armament de infanterie pentru a-l înlocui pe cel ce fusese abandonat pe plajele de la Dunkerque – Ribbentrop a reluat negocierile pentru pactul tripartit, părăsite de luni de zile. Semnarea acestui document la Berlin, cu mare fast, la 23 septembrie 1940, de Japonia, Reich şi Italia îndrepta interesul Americii dinspre Europa spre Pacific şi, în acelaşi timp, URSS era încercuită. Două săptămîni mai tîrziu, Ribbentrop putea să-i scrie lui Stalin, pentru a-l convoca pe Molotov la Berlin.

Moscova a urmărit probabil, cu acelaşi interes ca şi Hitler, campania prezidenţială din SUA. N-a fost o întîmplare că Stalin a fixat vizita ministrului său de externe în capitala Germaniei la o dată ulterioară celei de 7 noiembrie, ziua alegerilor americane. Dacă ar fi triumfat Wilkie, Molotov ar fi dat dovadă de supleţe la Berlin. El se arăta însă intransigent, pentru că mandatul lui Roosevelt fusese reînnoit.

Este uimitor faptul că cei ce comentau raporturile germano – ruse nu au acordat semnificaţia meritată zilei de 7 noiembrie 1940, atunci cînd SUA serbau realegerea lui Franklin Roosevelt. Punctul de vedere intervenţionist triumfase. În acelaşi timp, în Piaţa Roşie de la Moscova, generalul Timoşenko exalta forţa invincibilă a Armatei Roşii.

Germania se găsea, în 1940, între doi giganţi, într-o situaţie similară celei din Europa de astăzi. Grija principală a lui Hitler era să împiedice pe cei doi duşmani virtuali să se asocieze împotriva Reich-ului. Stratagema pe care Führer-ul îşi propusese să o folosească pentru a scăpa de ameninţarea celor două ţări încă neutre trebuia să conducă URSS la războiul împotriva Angliei. Pentru a considera Rusia un adevărat aliat, el aprecia ca indispensabil un act de agresiune din partea ei faţă de Imperiul Britanic. Era, în viziunea sa, singura garanţie că Reich-ul şi URSS vor rămîne solidari pînă la capăt.

Dar Stalin, pe care Hitler îl invita să atace India, oferindu-i ajutorul său militar lui Molotov, cerea, cu modestie, ca aspiraţiile sovietice să nu fie contrariate în regiunea situată la nord de Baku şi Batum, în direcţia generală a Iranului şi a Golfului Persic. Ajutorul german era respins. Rusia îşi rezerva alegerea momentului şi a mijloacelor pentru a-şi realiza spaţiul său vital.

Pactul de neagresiune ruso – german din august 1939[80] era un acord negativ. El trasa linia de conduită a fiecăruia dintre semnatari, grijulii de a evita războiul dintre ei.

În timpul vizitei lui Molotov la Berlin, Hitler a indicat drumul ce trebuia urmat pentru a se ajunge la o colaborare pozitivă sau la divorţ. Alternativa în faţa căreia cancelarul Reich-ului a plasat URSS la 13 noiembrie 1940 era: sau să intre în război alături de Germania sau să facă faţă atacului Germaniei. În prima ipoteză, toate planurile anglo – saxone ar fi fost date peste cap. Stalin ar fi luat locul de inamic numărul unu. Atacul poziţiilor britanice din Asia ar fi transformat Europa într-un cîmp de luptă secundar. Hitler, ca întotdeauna, era grăbit să tragă concluziile. Ruşii aveau toate motivele să tergiverseze, căci marşul american spre intervenţia pe coastele Angliei începuse.

Cum ar fi putut Germania să aştepte furtuna occidentală să se reverse peste flancul său de la Atlantic, lăsînd Rusia neutră? Sub masca prieteniei, Uniunea Sovietică, încăpăţînîndu-se a rămîne în afara conflictului, devenea un duşman potenţial. «Cu ajutorul plutocraţiei, ea se pregătea să mături obstacolul german care îi bara drumul spre Europa», afirma Hitler lui Antonescu, la începutul anului. Trebuia deci să fie lichidat pericolul sovietic, mai înainte ca America să fie gata să atace. Führer-ul se angaja din nou într-o cursă contra cronometru. Omul care îi strîngea mîna lui Hitler la intrarea în Führer Haus din München, în dimineaţa zilei de 12 iunie 1941, venise desigur pentru a face cauză comună cu Reich-ul. Motivele care îl împingeau la acţiune erau desigur diferite de cele care obligau Wehrmacht-ul să ocupe dispozitivul de atac la fruntariile orientale ale unui nou imperiu german. Pentru a căuta justificarea participării sale la război, dictatorul român nu avea nevoie să-şi arunce privirea asupra vastelor întinderi ale mărilor şi oceanelor. Vapoarele uriaşe care vor apărea, într-o zi de groază, pentru a debarca pe plaje soldaţi inamici, nu-i tulburau somnul. Orizontul său politic avea limite mult mai înguste. Dacă destinul occidentului european era legat de secole de legea schimbătoare a oceanului, popoarele de ţărani de pe Dunăre rămîneau credincioase pămîntului. Ei nu schimbaseră nimic din această concepţie care numea planeta trei sferturi acoperită cu apă: pămînt. Fericirea sau nenorocirea lor rămînea terestră. Apele nu aruncaseră nicicînd duşmani pe malurile de răsărit ale continentului. Această anticameră a Europei, denumită şi poartă a Orientului, a văzut întotdeauna pericolul venind din Asia, pe cale terestră. Orientul aducea distrugerea, calamităţile, foametea. Occidentul se puse în mişcare – prea tîrziu de altfel, doar în momentul cînd se simţea el însuşi ameninţat – pentru a reintegra Europa în frontierele sale.

România îi cunoştea bine pe ruşi, deoarece îi primise deseori la ea acasă, ultima oară în timpul primului război mondial. Ei veniseră să o apere. Ca aliaţi, comportarea lor lăsase o amintire mai rea decît aceea a ocupanţilor germani.

Cei douăzeci de ani de vecinătate cu poporul sovietic care urmară au fost douăzeci de ani de neliniște. Occidentul s-a documentat asupra regimului comunist prin reportajele ziariștilor obligați să brodeze pe marginea informațiilor fragmentare obținute de la a doua mînă. Vecinii URSS fură informați prin povestirile martorilor oculari. În pofida mijloacelor modernizate pe care Rușii le întrebuințau pentru a descoperi trecerile clandestine spre vest – cîini polițiști dresați pentru a repera prada care fugea, proiectoare puternice care măturau în fiecare noapte malurile Nistrului, sîrma ghimpată care mărginea fluviul – ei nu reușeau să stăvilească valul. În mod regulat, grănicerii români culegeau, noapte după noapte, cîțiva evadați din Rusia, care nu se temeau decît de un singur lucru: să nu fie retrimiși în patria lor. Iarna anilor 1932 – 1933 făcu să crească, într-un mod neliniștitor, curba statistică. Versiunea pe care cei scăpați o răspîndeau asupra colectivizării terenurilor, ultima etapă a reconstrucției socialiste a fost, pentru poporul agrar al României, o viziune de coșmar. «Germanii preferau să fabrice tunuri decît să mănînce unt». Göring era desigur tîmpit că o mărturisea. Populația rusă trebuia să renunțe la toate pentru echiparea Armatei Roșii dar, mai inteligenți, conducătorii de la Moscova păstrau tăcerea asupra acestui subiect.

În fața acestei amenințări, Antonescu era gata să contribuie la un nou Tannenberg. «Verdun, spunea el, era treaba englezilor și a americanilor. Condiția ce trebuia îndeplinită mai înainte de deschiderea unui front, era să se asigure ordinea pe flancul drept, în Balcani».

Agitația provocată de englezi în țările pe care Hitler le considera deja cucerite politic trăda varietatea mijloacelor la care știau să recurgă insularii pentru a-l combate pe inamic. Cu toată aderarea sa la pactul tripartit și prezența unităților germane pe teritoriul său, diplomația engleză se ostenea grăbită să ridice în România primul baraj împotriva intervenției Reich-ului în Grecia, devenită inevitabilă. Profitînd de tensiunea dintre legionari, pe de o parte, și oamenii lui Antonescu, pe de alta, agenții secreți britanici osteneau să semene confuzie. Ei erau conștienți că Anglia nu era în stare să combată pe față influența lui Hitler în Balcani. Pentru a împiedica Reich-ul să tragă toate foloasele din zonele pe care le controla, trebuia să se recurgă la diversiune și sabotaj. Germania era, o spunea chiar Hitler, suprapopulată în timp de pace și subpopulată în timp de război. Dacă statele dunărene nu voiau sau nu puteau să constituie un obstacol militar în fața Wehrmacht-ului, ele trebuiau, ca în cazul Poloniei, să oblige cel puțin Reich-ul, de temut prin concentrarea sa, să-și disperseze forțele. A provoca «occupatio bellica» [81] a României, Ungariei, Iugoslaviei sau Bulgariei de către Germania rămînea singurul scop rațional al acțiunii britanice în Balcani. În lipsa unor grupuri organizate, în stare să provoace tulburări, acțiunile individuale rămîneau singurul mijloc pentru a semăna discordia între frații dușmani ai guvernului român, pe de o parte și între Reich și aliatul său de dată recentă, pe de alta.

Duminică, în 12 ianuarie, legionarii convocaseră mari adunări în orașele cele mai importante ale țării. În discursurile lor, șefii mișcării exaltară prietenia germano – română și criticară pe față «clica» Antonescu. În aceeași zi,

Conducătorul îi revoca pe prefecții legionari și îi înlocuia cu militari. Din ordinul șefilor lor, prefecții se baricadară în prefecturi. Actul grav de nesupunere trebuia să fie urmat de o represiune. Englezii considerară momentul favorabil pentru a trece la acțiune.

Un grec numit Sarantos, intrat în România cu vreo zece zile mai înainte, a servit drept instrument. Poliția a stabilit ulterior că el a fost escortat de doi agenți americani pînă la Constanța, unde a prezentat funcționarilor de la vamă acte de identitate false. Apoi, o spioană englează l-a însoțit la București. Sarantos trebuia să-l asasineze pe comandantul misiunii militare germane în România, generalul Hansen. Întîmplarea a făcut ca el să-l confunde cu un colonel, care a căzut sub gloanțe, în locul șefului său. Britanicii calculaseră că germanii – a căror răbdare fusese pusă greu la încercare în România prin dezordinea care domnea aci din cauza opoziției între cele două fracțiuni guvernamentale – vor comite acte de represiune exagerate în urma cărora orice colaborare între Germania și satelitul său ar fi devenit imposibilă. Garda de Fier a comis eroarea de a da acestui incident o importanță prea mare. Ea arunca răspunderea asupra lui Antonescu. În timp ce germanii se străduiau, cu prudență, să minimalizeze afacerea, legionarii au chemat toți partizanii lor să manifesteze pe străzile capitalei împotriva guvernului ai cărui membri erau.

«Noi nu putem îngădui ca un soldat aliat să fie asasinat pe străzile din București», era lozinca manifestației, aleasă vădit pentru a solidariza pe germani cu Garda de Fier.

Coloanele care se formau înaintau amenințătoare spre președinția consiliului de miniștri, proferînd injurii contra «filosemiților» și a «francmasonilor» lui Antonescu. Patru tancuri ale armatei le barară drumul. Manifestanții nu îndrăzniră să atace. Conform consemnelor primite, ei invadară ministerele și celelalte edificii publice. Timp de trei zile, legionarii construiră baricade, împărțiră arme partizanilor lor și lansară în țară, prin posturile de radio pe care le controlau, apeluri la revoluția generală. Refrenul macabru «Trăiască moartea», închidea fiecare emisiune. După spusele lor, importante unități militare ar fi trecut de partea lor și se îndreptau spre capitală, pentru a-l alunga pe Antonescu. Orașul era lipsit de apă și electricitate.

Pentru a semăna panică, legionarii opriseră munca în toate uzinele de utilitate publică. Intrările de alimente de la sate fuseseră oprite, hrana devenea rară. Cît despre negustorii de la oraș, ei se temeau de jafurile organizate de bandele iresponsabile și se fereau să ridice obloanele magazinelor lor.

Antonescu se retrăsese într-un fel de fortăreață militară. În afară de președinția consiliului, el ținea ferm în mînă toate clădirile armatei, ministerul apărării naționale, centrala telefonică și cazărmile, unde trupele erau consemnate, gata de acțiune. Timp de trei zile, Antonescu refuză să dea ordinul de atac. «Să așteptăm ca dezordinea să se generalizeze», zicea el. «Dezorganizarea trebuie să cuprindă circulația feroviară. Atunci germanii vor veni să mă roage să restabilesc ordinea».

Generalul Hansen și Fabricius interveniseră în mai multe rînduri pe lîngă «Conducător», pentru ca să se hotărască să acționeze. Dar el considera demersurile lor ca insuficiente. El dorea ca însuși Führer-ul să se amestece în

această situație. În seara de 22 ianuarie, legația germană telefona președenției pentru a anunța că era pe punctul de a stabili, prin centrala misiunii militare germane, comunicația cu Hitler. După cîteva momente, recunoscui, la celălalt capăt al firului, vocea cancelarului german. Führer-ul făcea, la Antonescu, un apel stăruitor, rugîndu-l să restabilească ordinea cît mai repede cu putință.

Dacă generalul avea nevoie, el putea să ceară sprijinul unităților Wehrmacht-ului staționate în România. Hansen primise ordinul să se pună la dispoziția sa. Antonescu asculta, vizibil satisfăcut, ceea ce eu îi traduceam. «Spuneți-i că ordinea va fi restabilită în douăzeci și patru de ore». «Ich bitte Sie darum»[82], insistă Hitler; «ich branche keine Fanatiker[83]; ich branche line gesunde rumänische Armée». «Die Armée ist gesund und mird die Ordnung Rerstellen»[84], tradusei eu în germană răspunsurile generalului.

«Heil Antonescu!». «Heil Hitler!», răspunsei eu, fără a aștepta ordinul șefului meu. «De ce saluți cu «Heil Hitler», mă întrebă acesta încruntîndu-și sprîncenele?, ești cumva german?» Comunicîndu-i că Hitler îl gratificase la rîndul său cu un «Heil», el se liniști.

Dispozițiile pentru luptă erau deja pregătite cu grijă. Ora «H» fu fixată pentru a doua zi, la cinci dimineața. Trupele nu trebuiau să întîlnească, pe jos, formațiile paramilitare legionare, înarmate cu revolvere, puști și pistoale mitralieră. Ele erau instruite pentru lupta în teren deschis, și ar fi putut dovedi o anume neîndemînare în luptele de stradă. Gîndul că soldații s-ar fi putut retrage în fața civililor i se părea lui Antonescu de nesuportat. Împărțită în mici grupe, trupa fu instalată în camioane; mitraliere dispuse în evantai, pe circumferința sa, transformau fiecare vehicul într-un careu defensiv mobil. Sirene cu sunet asemănător celui al uzinelor, mînuite de un subofițer de transmisiuni, printr-un alfabet secret funcționînd în codul Morse, trebuiau să semnalizeze dacă vreunul din camioanele militare se găsea în situație critică.

Mitralierele au răpăit în acea zi de 23 ianuarie, începînd din zori, pînă la ora două de dimineață. Tancurile trebuiră să intervină în mai multe reprize, și chiar artileria a fost nevoită să tragă asupra unor clădiri pe care legionarii se încăpățînau să le apere. Sute de rebeli piereau sub dărîmături.

În această luptă inegală, Antonescu nu cruța decît viața soldaților. Spre amiază, germanii scoaseră din cazărmi, pentru a le plimba prin oraș, impresionantele mașini de război pe care le posedau. «Conducătorul» nu le ceru să ia parte la luptă. El estima că poate înfrînge repede rezistența adversarilor săi, fără ajutor străin. Singurul lucru pe care îl ceru generalului Hansen fu acela de a face un gest de solidaritate simbolică cu armata română.

Coloana Wehrmacht-ului trecu prin fața ministerelor, de unde trupele române încă nu-i goniseră pe legionari. Aceștia, observînd că germanii nu se sinchiseau de ei, fură cuprinși de o agitație subită. Wehrmacht-ul intervenea pentru a-i susține? Grupuri numeroase de cămăși verzi urmau convoiul german, care înainta încet. În fața palatului regal, aștepta o mulțime mută, privind cu neliniște spre stindardul regal. Oare germanii voiau să ridice în locul său drapelul Reich-ului, pentru a simboliza că România nu mai era decît o țară ocupată? Dar coloana își continua drumul, îndreptîndu-se fără îndoială, spre președinția Consiliului. «Vor să-l înlăture pe Antonescu», strigară cîțiva

legionari. «Trăiască prietenia germano – română! Jos Antonescu! Trăiască Horia Sima!» vociferau ei deja, tot mai curajoşi. Germanii păreau să nu observe agitaţia care domnea în jurul lor. Ajunşi în marea piaţă din faţa sediului guvernului, coloana se rupse în mai multe tronsoane de aceeaşi lungime, care veniră să se alinieze, paralel una cu alta, în faţa clădirii. Un colonel făcu cîţiva paşi înainte. Cu o voce puternică, el ordonă: «Generalului Antonescu de trei ori, Ura, Ura, Ura!». La fereastra sa, «Conducătorul» duse mîna la caschetă. «Dacă n-aţi fi atît de idioţi, vi s-ar răspunde acum, de la această fereastră chiar, cu un salut fascist», strigă o voce. Este tot ce putu să spună. Mulţimea adunată înţelese că legionarii nu mai erau la putere. Ea se aruncă asupra legionarului cu sălbăticie. Nimeni nu se mai grăbi să-l apere. Mai tîrziu, maşina Morgăi veni să-i ia cadavrul.

Din partea românilor, bilanţul acestor zile critice a fost de două mii de morţi. Cei mai mulţi erau evrei.. Cîteva sute de cadavre au fost găsite în pădurile vecine capitalei, unde legionarii îi duseseră pe prizonieri pentru a-i omorî... Dar nici abatorul nu şomase în aceste zile, deşi nu fusese aprovizionat cu animale. Acolo fuseseră agăţate în cîrlige fiinţe omeneşti vii, pentru a fi ciopîrţite cu topoare mari de măcelărie. Timp de o săptămînă abatorul a rămas închis. Au trebuit dezinfectate sălile.

Din partea englezilor, bilanţul a fost comentat de Churchill în Camera Comunelor, la 11 februarie. «România fiind în cealaltă tabără, petrolul său este în slujba tancurilor şi avioanelor germane», spuse el şi pentru a continua pe cunoscuta tradiţie a umorului britanic, el adăugă: «este inutil să mai căutăm să o menajăm».

La începutul lui februarie, primele divizii germane, părăsind cantonamentele centrale, începură o mişcare de apropiere de frontiera sovietică. Moldova, provincie limitrofă cu URSS, era ticsită de trupe româneşti. Aceleaşi unităţi, cu nouă luni mai înainte, aşteptaseră pe Nistru atacul Armatei Roşii. În urma acceptării ultimatumului lui Molotov de către regele Carol, ele evacuară Basarabia în patru zile. De atunci, ele nu mai fuseseră retrase din Moldova. Ca urmare, problema regrupării acestor trupe pentru ofensiva proiectată nu se punea pentru Statul nostru Major. Singura lor grijă era de a întări efectivele şi de a le redistribui în aşa fel încît să permită germanilor să se introducă în dispozitiv. Primele cinci divizii germane fură încartiruite în spate, pentru a nu-i alarma pe ruşi, care păreau încă departe de a se teme de ceva rău. Pentru moment, Hitler avea nevoie să se camufleze, atît pentru a menţine efectul surpriză, cît şi pentru a rezolva problemele Balcanilor, unde grecii erau în plină ofensivă în Albania, ca şi pentru a domina criza din Africa de Nord, unde italienii, la 9 februarie, evacuau Ben-Gazi.

Complexitatea problemelor ce rămîneau de rezolvat după victoriile militare în Polonia şi în Franţa îl convinseseră pe Führer că era preferabil să-şi atingă rezultatul pe căi diplomatice, decît prin arme. Administrarea Poloniei, Cehoslovaciei, Danemarcii, Norvegiei şi a unei mari părţi din Franţa apăsa deja prea greu asupra serviciilor germane. Pentru a nu spori sarcinile Reich-ului, mai ales în momentul cînd se pregătea să pătrundă în imensele

întinderi sovietice, Hitler voia să obțină succese prin convingere. Astfel, el se feri să bruscheze cele două țări slave din Balcani, Bulgaria și Iugoslavia. Negocierile cu Sofia și Belgradul fură conduse cu mare prudență. Reich-ul, care acordase patru zile lui Neville Chamberlain, care în opt zile încheiase cu Stalin acordul din august 1939 și care refuzase un răgaz de cîteva ore colonelului Beck înainte de a deschide ostilitățile, accepta tratative prelungite cu guvernele celor două țărișoare care totalizau douăzeci de milioane de locuitori mai puțin decît Polonia singură.

La 13 noiembrie 1940, Bulgaria fusese invitată să adere la pactul tripartit. Eram deja în februarie 1941, și trupele germane se aflau pregătite pe malurile Dunării să ajungă pe frontul grec, prin teritoriul bulgar. Dar Sofia își amîna încă răspunsul. Rușii și englezii desfășurau o activitate febrilă pentru a contracara influența germană. Ei dădeau dovadă de o mare nervozitate, iar Hitler de o răbdare încăpățînată. În cele din urmă, el avu cîștig de cauză. La 4 martie, Bulgaria adera la pactul tripartit, iar unitățile Wehrmachtului puteau să treacă Dunărea și să meargă spre sud. Mai rămînea Iugoslavia. Succesul părea să-i surîdă iar Führer-ului. Negocieri secrete, duse timp de mai multe luni, se îndreptau spre final. Ribbentrop lăsase să cadă cîteva promisiuni și Belgradul, asigurîndu-se de cîștiguri economice și teritoriale substanțiale și limitînd colaborarea cu Reich-ul la o neutralitate binevoitoare, acorda în cele din urmă Germanei tranzitul pentru materialele de război. Tvetkovici și Cincar Marcovici se îmbarcară în trenul oficial pentru a se duce la Viena, unde trebuiau să semneze aderarea iugoslavă la pactul tripartit.

Dintre toate statele care luptaseră alături de Antantă în războiul din 1914-1918, Iugoslavia părea a fi știut cel mai bine să abată amenințările conținute în reînvierea forțelor celor învinși. Rămînînd neutră, ea se pregătea să beneficieze, în detrimentul Greciei, de alte regiuni din provinciile moștenite în urma dezmembrării imperiului austriac. Și aceasta, datorită sprijinului vechiului său inamic, Germania.

Pentru Antonescu, exemplul iugoslav era un model. El îi acuza pe conducătorii români că nu au știut să conducă afacerile țării cu aceeași îndemînare precum colegii lor din Belgrad. Puciul militar al lui Dușan Simovici și al regelui Petru al II-lea, replica engleză la semnătura pactului tripartit răsturnau toată situația iugoslavă și balcanică. Ceea ce prințul regent Paul, Stoiadinovici și ceilalți clădiseră timp de ani de zile, făcînd un pas înainte și o jumătate de pas înapoi, cu o suplețe cu adevărat bizantină, se surpa dintr-un singur gest. Ungurii, «dușmanii ereditari» tocmai încheiaseră cu Belgradul un tratat de veșnică prietenie. Terenul înțelegerii cu Italia părea să fi fost găsit și Germania, prin scrisoarea lui Ribbentrop – considerată ca anexă la pactul tripartit – răspundea afirmativ la toate cererile iugoslave. Țara care, între cele două războaie, nu putuse conta decît pe prietenia unui singur vecin, România, vedea pe toți vechii săi inamici renunțînd la revendicările lor împotriva sa și întinzîndu-i o mînă prietenească. Pe punctul de a culege toate avantajele datorate îndemînării oamenilor săi de stat, Iugoslavia se expuse amenințării de a fi invadată din toate părțile. «Cînd vrei să trăiești, trebuie să începi prin a nu te

sinucide», spunea Antonescu lui Avakumovici, ambasadorul Belgradului la Bucureşti, încăpăţînîndu-se să convingă Iugoslavia, prin intermediul diplomatului sîrb, să revină asupra erorii sale. «Vă imaginaţi poate că ocupaţia nu este decît o moarte aparentă şi că veţi fi reînviaţi în ziua victoriei engleze. Cei care mor în acest război, mor de-a-binelea, dacă, întîmplător, nu credeţi într-un nou miracol al reînvierii, de astă dată colectivă. Doar statele mari îşi pot îngădui greşeli. Pentru noi, un astfel de lux are consecinţe fără drept de apel».

Antonescu propuse, la Berlin, să intermedieze între Hitler şi tînărul Karagheorghevici. El trimise instrucţiuni ambasadorului său în capitala iugoslavă, indicînd să fie multiplicate apelurile la înţelepciune, pînă în ziua cînd sinuciderea primului ministru ungar îl făcu să înţeleagă că deja era prea tîrziu. Contele Paul Teleky era prima victimă a nebuniei sîrbeşti. În cursa vertiginoasă a evenimentelor, numită astăzi «Istoria accelerată», ultima noutate o şterge cu asemenea brutalitate pe cea precedentă încît contemporanii abia au avut timp să o înregistreze şi nu să mediteze la semnificaţia unui gest: acela al omului de stat care îşi suprimă viaţa, pentru că nu a fost în măsură să-şi respecte cuvîntul.

Ungurii, care conduceau pe «vezérul» lor la ultima sa locuinţă, puteau să fie mîndri. Zenta, Esseg, Vinkovski, Novi-Sad ocupate de Wehrmacht, trupele germane aproape de Belgrad, un nou discurs războinic al lui Roosevelt, şapte miliarde de dolari credite pentru ţările care luptau împotriva Axei, Iugoslavia scoasă din luptă, Grecia scoasă din luptă, paraşutiştii germani căzînd asupra Cretei, Hess căzînd în Scoţia. «Hood», cel mai mare cuirasat britanic scufundat; «Bismark» ajungîndu-l din urmă în fundul mării. Hitler şi Mussolini întîlnindu-se la Brenner, iată destule manşete senzaţionale pentru ziare, capabile să sufoce sub zgomotul rotativelor semnificaţia gestului unui om de stat care plătea. în secolul XX, un tribut onoarei.

Antonescu şi Hitler sînt aplecaţi asupra mesei. Aşa cum prezisese Hitler, la finele anului precedent, ei deplasează bolduri cu gămălii colorate pe marea hartă întinsă înaintea lor. Bărbaţi înalţi, în uniformă, îi înconjoară pe cei doi şefi, mai degrabă mici de statură, observîndu-i cu o atenţie admirativă. Hitler este încă înfierbîntat de expunerea pe care tocmai a terminat-o. Privirea sa pîndeşte pe faţa de nepătruns a interlocutorului său, efectul pe care l-a produs.

«Merge», zise Antonescu, răsturnînd cu dosul mîinii tot dispozitivul plasat pe hartă, «dar aş fi preferat, aşa cum v-am spus în ianuarie, o ofensivă spre Marea Caspică, transformînd România în tabără a armatelor, iar Marea Neagră într-un lac interior, pentru transport. Dar ceea ce îmi spuneţi despre flota italiană şi Ismet Paşa...».

Era rîndul lui Hitler să se adreseze membrilor delegaţiei române care, cu excepţia şefului Statului Major care se afla deja acolo, fuseseră chiar atunci introduşi în cameră. El ne sfătui să îl urmăm orbeşte pe Mareşalul Antonescu. După părerea sa, victoria se asemăna cu un fruct pîrguit care nu aştepta decît să fie cules. Apoi strîngerile de mînă rituale, pocniturile cizmelor, drapelele fluturînd deasupra capetelor noastre, mulţimea care striga iarăşi «Heil und Sieg», Ribbentrop drept, ca şi cum ar fi înghiţit bastonul dirijorului fanfarei şi iată-ne în avion, zburînd spre casă. La aerogara din Bucureşti o altă fanfară,

uniforme, mereu şi mereu uniforme, un careu de generali români primindu-l pe Antonescu. «Conducătorul» întinde mîna fiecăruia şi, fără a se fi articulat un singur cuvînt, toţi par să fi înţeles: de astă dată, se va întîmpla!

Oare ce mai sperau ruşii? Două zile mai tîrziu, ziarele reproduc comunicatul agenţiei Tass. «Zvonurile după care Germania ar intenţiona să denunţe acest pact (Molotov – Ribbentrop) şi să atace URSS sînt lipsite de orice temei». Apoi, ruşii se străduiau să justifice «deplasarea recent efectuată de trupele germane eliberate din campania balcanică» şi să asigure că ele aveau «alte mobiluri, care nu privesc relaţiile dintre URSS şi Reich».

Între timp, centrul de greutate vital al ţării se deplasa spre răsărit. Antonescu făcu o ultimă vizită pe front. Pădurile care mărginesc, aproape fără întrerupere, malurile Prutului erau pline de oameni care nu se arătau decît la chemarea superiorilor lor. Atunci ei apăreau din frunzişul des ce părea să fi crescut pe oameni şi maşini, pentru a lua poziţia de drepţi. Infanteriştii, cu privirile pierdute în depărtare, păreau să cerceteze colinele de pe malurile din faţă. Strigaţi, ei tresăreau ca şi cum ar fi fost tulburaţi dintr-o meditaţie profundă. Artileriştii se strîngeau în jurul tunurilor ca boabele de struguri pe un ciorchine. Erau asemenea unor vagabonzi ce se încălzesc în jurul sobei. Aceşti ţărani în uniformă îl priveau pe general cu ochi plini de uimire. Oare este acest bărbat scund, care aruncă de jur împrejur priviri severe, întruparea conducătorului războinic? Părea că nici nu ascultă rapoartele debitate de ofiţerii în poziţie de drepţi. Dar toată lumea simţea că această plimbare printre rînduri era semnalul antemergător plecării. Cu toată iminenţa acţiunii, nu exista nici o nervozitate. Soldaţii se pregăteau pentru inevitabilul care se va întîmpla într-o zi în zori şi aşteptau cu resemnarea ţăranilor în faţa furtunii sau a grindinei ori a celei mai mari pedepse a naturii, seceta. Războiul, în concepţia lor, nu era provocat de oameni. A protesta ori a se bucura de izbucnirea sa era tot atît de zadarnic ca a interveni în ordinea naturală a lucrurilor. Fiecare generaţie a trebuit să meargă la război. Şi aceasta, după părerea lor, se va reînnoi cît timp va exista lumea. A judeca asupra acestui subiect, a-l cîntări pe pro şi contra, era preocuparea orăşenilor vorbăreţi. Oamenii sănătoşi ai cîmpurilor, iniţiaţi în misterele naturii, acceptau legea superioară aşa cum primeau succesiunea zilelor şi a nopţilor. Şi cum ar fi putut să se petreacă altfel, într-o lume unde nu se mişca o piatră fără voia Domnului?

Celălalt mal al fluviului este tot atît de liniştit ca şi al nostru. Ar fi trebuit să vezi informaţiile Biroului Doi[85], pentru a şti că acolo, camuflat sub ramuri care acoperă mai multe linii de tranşee, o lume subterană se mişcă, asemenea unui furnicar, şi aşteaptă. Este adus în faţa lui Antonescu primul prizonier al războiului care încă nu începuse. Este un ţăran român, din preajma Moghilevului, care a sosit în liniile noastre înot, înaintea zorilor. El povesteşte că numeroşi camarazi din regimentele româneşti erau hotărîţi, ca şi dînsul, să se predea de îndată ce vor începe ostilităţile. Dacă se hotărîse să acţioneze mai înainte, era din cauza zvonurilor după care germanii şi sovieticii ar fi ajuns la un nou acord, prin negocieri. El confirmă deportarea în masă a românilor din

Basarabia. Drumurile spre Nistru sînt pline de coloane îndreptate spre răsărit. «Aduceți toate acestea la cunoștința trupei», ordonă Antonescu ofițerilor care îl înconjurau. Măsură tardivă și inutilă: soldații erau mai bine informați decît șefii lor.

În tabăra germană, atmosfera se schimbă complet. Hitler spusese adevărul. Este o uzină care lucrează cu precizie. Ofițeri și trupă sînt mîndri de rezultat. Arătînd funcționarea intimă a «Kriegsmaschinii» [86], ei păreau să întrebe: «Oare nu sîntem noi primii soldați din lume?». Ofițerii români care îl însoțeau pe Antonescu își mușcau buzele de fiecare dată cînd camarazii din Wehrmacht încercau să provoace admirația șefului lor. Spre marea lor plăcere, «Conducătorul» căuta cusururi, critica și cerea schimbări. «Dar aceasta este ceva obișnuit la Wehrmacht», îi răspundea de fiecare dată lui Antonescu generalul Schober [87] uimit. «Este posibil, dar aici eu comand», replică Antonescu netulburat.

Îmi petrecusem noaptea cu Mihai Antonescu, vicepreședintele Consiliului, pentru a redacta proclamații, note pentru statele neutre, etc. Dis-de-dimineață, ieșii cu el și îl însoții. «Știi ce se povestește despre ocuparea Danemarcei de către Germania?» mă întrebă Mihai Antonescu. Se pare că locuitorii Copenhagăi coborîseră dimineața din locuințele lor, fără a observa ce se petrecuse. Unul dintre ei, care lua micul dejun într-o cafenea, constată cu surprindere prezența unui mare număr de ofițeri germani. Ce fac ei aci?, întrebă clientul pe băiatul care îl servea de obicei. «Nu știu», răspunse acesta, «au sosit la ora deschiderii și au comandat micul dejun. Poate este o delegație».

Străzile din București erau încă goale și liniștite. Radioul izbucni deodată, printr-o fereastră deschisă. Mai întîi «Tatăl nostru», ca de obicei, recitat de o voce de copil. Apoi crainicul începu să citească proclamația regelui. Deodată oameni apărură la toate ferestrele, cu părul în dezordine și, ca și cum s-ar fi eliberat de o emoție care îi sufoca, ei strigau: «Războiul. Războiul contra Rusiei». În cîteva clipe strada fu plină de o mulțime care alerga, ca gonită de un incendiu, în aceeași direcție, spre palatul regal; posturile de radio funcționau la maximum; orașul întreg răsuna în sunetele muzicii militare. Apoi, deodată, o mare tăcere: rugăciunea; oamenii căzuseră în genunchi. Abia ridicați în picioare, ei reîncepeau să strige: «Trăiască războiul sfînt! Victorie cruciadei! Barbarii asiatici, afară din Europa!» Un bătrîn se ridică pe grilajul palatului regal. «Înainte», strigă el; «Bolșevicii să nu mai ajungă să serbeze un an de la ocuparea Basarabiei». Eu nu îndrăzneam să îl privesc în față pe Mihai Antonescu, care era răscolit de emoție. Fața sa șiroia de lacrimi.

Spre ora unsprezece, ne duserăm la ambasada germană, pentru ca vicepreședintele Consiliului să poată, de la înălțimea balconului, să salute mulțimea, alături de reprezentanții Reich-ului. Era prima dată cînd se manifesta

pentru Germania, fără constrîngere şi gînduri ascunse. În momentul cînd ne retrăgeam, Killinger mă reţinu de braţ: «Eu nu-mi fac iluzii, spuse el, cu toată această dezlănţuire de entuziasm, asupra dorinţei secrete a românilor». Îl privii fără glas. «Da, reluă el, ei doresc ca noi să-i batem pe ruşi şi apoi ca noi să fim bătuţi de englezi». Mihai Antonescu protestă cu indignare: o astfel de calomnie, într-o asemenea zi. Apoi, după ce maşina noastră se puse în mişcare, lăsîndu-se pe perne, el adăugă cu un surîs: «Cel puţin, nu s-a lăsat păcălit».

CAPITOLUL V

Armele au cuvîntul

«Lupta pentru eliberarea pămîntului românesc s-a terminat. De la Carpaţi la Marea Neagră, sîntem din nou stăpîni ai frontierelor străbunilor noştri. Lupta continuă pentru a asigura dezvoltarea noastră, pentru salvarea credinţei, a ordinii şi civilizaţiei. Armatele germano – române au înaintat adînc dincolo de Nistru». Cinci săptămîni trecuseră de cînd generalul Antonescu plecase pe front. Înapoindu-se în capitală, el dădu presei acest comunicat. Bilanţul întocmit asupra pierderilor duşmanului era impresionant: o sută cincizeci de mii de prizonieri, două mii de tancuri distruse şi două mii două sute de avioane doborîte. Mai mult de o zecime din totalul cifrelor prezentate de germani pentru întreg frontul (un milion două sute cincizeci de mii de prizonieri, paisprezece mii de tancuri, unsprezece mii cincisute de avioane) fusese obţinut pe frontul românesc. Dar mult mai interesante decît limbajul cifrelor erau constatările ce au putut fi făcute în timpul acestei prime perioade de luptă. Se confruntau trei popoare. Cîntărind calităţile şi defectele lor, trebuia să se admită că germanii erau cel mai bine instruiţi şi cel mai disciplinaţi. Dar cei mai curajoşi şi mai stăruitori erau desigur ruşii. Contra – atacurile lor, mai ales, erau impresionante. Chiar de la începutul războiului, ele ar fi putut crea un avantaj pentru Armata Roşie, dacă instrucţia infanteriei lor ar fi fost mai îngrijită. Ruşii atacau cu pieptul descoperit. Este adevărat că tirul artileriei lor, care îi preceda, era foarte dens, dar în faţa unei armate bine instruite, metoda ofensivei ruse echivala cu o sinucidere. Cuiburile de mitraliere făceau ravagii în rîndurile atacanţilor care, cu toate pierderile suferite, reveneau de fiecare dată la atac, dar pînă la urmă, prea slăbiţi, au fost nevoiţi să-şi abandoneze poziţiile de plecare.

Marile succese ale armatelor germano – române se obţineau aproape întotdeauna în urma ofensivelor Armatei Roşii pe segmentele frontului unde aceasta din urmă îşi epuizase forţele, în atacuri zadarnice. Principala calitate a românilor era tenacitatea lor în defensivă. După Antonescu, ruşii primiseră ordinul de a ataca fără încetare, imediat ce adversarul adopta o tactică de aşteptare. După el, tactica ce trebuia adoptată faţă de aceştia era să-i lase să se nimicească în ofensive zadarnice. Germanii se arătau prea adesea nerăbdători şi grăbiţi să zdrobească rezistenţa adversarului. Grija lor pentru păstrarea iniţiativei îi făcea să piardă din vedere corecta apreciere a operaţiunilor. Ruşii

nu părăseau nici o dată o poziţie ce nu se mai putea menţine. În acest fel, linia frontului era discontinuă. Întinderea frontului nu permitea o avansare mai înainte de a fi lichidat punctele de rezistenţă rămase în spate. Tactica ofensivei bazată pe concentrarea unui mare număr de mijloace de luptă pe un front redus, pe care germanii o adoptaseră în Polonia şi în Franţa, devenea aici impracticabilă. Şi aceasta nu numai din cauza spaţiului, ci şi datorită rezervelor ruseşti care măcinau fără încetare flancurile punctelor înaintate. Să încerci să manevrezi pe un front fără limite vaste operaţiuni de încercuire, ar fi însemnat să te expui la situaţii în care nu se mai ştia cine este cel ce încercuia şi cine este cel încercuit. «Acest război ameninţă să se asemene cu cel din 1914 – 1918», spunea Antonescu, «şi atunci numărul va deveni factorul principal». Propriile noastre pierderi, în această primă perioadă, erau destul de limitate, dacă se luau în seamă cifrele, fără a intra în detalii. Dar procentul ofiţerilor căzuţi era impresionant. Pentru a înlocui lipsa gradelor inferioare, ofiţerii se vedeau obligaţi să preia comanda micilor unităţi. Ei erau întotdeauna în prima linie şi în fruntea listei victimelor.

Numai luptînd contra Armatei Roşii, ajungeai să constaţi profunda transformare pe care regimul comunist o operase în URSS. Pentru celelalte state, războiul rămînea un mijloc. Capitularea, armistiţiul şi în ultimă instanţă, pacea cu inamicul puteau să pună capăt ostilităţilor, în caz de înfrîngere. Statul supravieţuia încercării de forţă, chiar dacă aceasta se întorcea în defavoarea sa. Pentru Rusia Sovietică era altfel. Moscova nu avea de apărat un stat, ci un regim politic. Pe conducătorii comunişti nu-i interesa ce s-ar fi întîmplat cu naţiunea pe care o conduceau. Aşa cum refuzaseră, în 1917, să se recunoască drept succesori ai regimului ţarist şi să plătească datoriile sale, ei refuzau acum să conceapă că un alt regim ar fi putut să le urmeze, pentru a asigura continuitatea poporului rus. Rusia trebuia să piară sau să trăiască, cu regimul său. În consecinţă, soldatul Armatei Roşii primise o instrucţie cu totul diferită de cea a celorlalte naţiuni, cu privire la legile războiului. Semnele convenţionale ale predării erau folosite de ei ca un vicleşug de război, menit să înşele vigilenţa duşmanului. Imediat ce soldaţii noştri se apropiau de un grup care agita o pînză albă închipuindu-şi că aveau de-a face cu soldaţi care voiau să se predea, ruşii reluau lupta. Desigur, după mai multe experienţe de acest gen, nimeni, pe frontul de răsărit, n-a mai căzut în capcană. Se trăgea asupra inamicului pînă ce dispărea orice semn de viaţă.

Propaganda rusească reuşise să convingă trupa Armatei Roşii că germanii şi aliaţii omorau pe toţi prizonierii sau răniţii care cădeau în mîinile lor. Se poate deci imagina înverşunarea cu care soldaţii izolaţi continuau să lupte. Chiar cei care erau grav răniţi trăgeau, pînă ce inamicul le înfingea baioneta în trup. În aceste condiţii, lupta lua din ce în ce mai mult aspectul unui război civil. Forţele angajate păreau să se considere reciproc ca franc-tirori [88]. Adversarii se exterminau ca şi cum războiul ar fi avut un caracter individual. Ei se considerau ca duşmani, de la om la om.

Antonescu făcuse eforturi zadarnice pentru a remedia această situaţie. El trimisese mesaje lui Hitler, propunîndu-i să renunţe la manifestele politice pe care Luftwaffe le arunca deasupra liniilor inamice şi de a le înlocui cu altele

care dezminţeau propaganda comunistă asupra abrogării legilor războiului şi lămureau soldatul roşu asupra drepturilor pe care i le conferea uniforma sa, atît ca prizonier, cît şi ca rănit. Hitler fu de părere că era prea tîrziu spre a se reveni la situaţia de fapt care se stabilise. Războiul va continua deci în maniera pe care i-o imprimaseră ruşii. Guvernul român pregăti un mare număr de manifeste şi încredinţă aviaţiei noastre răspîndirea lor printre ruşi. Rezultatele obţinute fură uimitoare. În locul unei pînze albe oarecare, soldaţii Armatei Roşii înaintau spre liniile noastre agitînd manifestele lansate în tranşeele lor. Ei le înmînau soldaţilor români, ca şi cum ar fi ţinut locul unui paşaport, care le asigura trecerea spre un lagăr de prizonieri. «S-ar zice», glumea Antonescu, «că pe aceste hîrtii este tipărit: bună recompensă celor care le aduc în liniile româneşti». Datorită acestei metode, numărul prizonierilor se mărea în fiecare zi. Dar în curînd soldaţii ruşi care se predau raportau că politrucii dăduseră ordin să fie împuşcat orice soldat asupra căruia se găseau manifeste lansate de avioanele inamice. Simpla posesie a unui asemenea document era considerată ca dovadă a unei tentative de dezertare. Se răspunse prin noi imprimate, care sfătuiau soldaţii inamicului să distrugă manifestele, imediat după lectura lor, explicîndu-le că nu era necesar, pentru a se preda, să aibă asupra lor unul din aceste exemplare.

Predările ar fi continuat pe o scară poate tot atît de mare, dacă soldaţii Wehrmacht-ului ar fi urmat exemplul nostru. Cum era greu pentru ruşi să ştie dacă inamicul din faţă era german sau român, ei fură primiţi, în mai multe rînduri, atunci cînd se apropiau de tranşeele duşmanului cu focul ucigător al mitralierelor germane. «Rumînski», se auzea în momentele de tăcere, mai ales noaptea, strigat din liniile inamice şi după mai mulţi «da», un mic grup se desprindea, pentru a traversa într-o cursă rapidă acel *no man's land*[89] care separa poziţiile adversarilor.

A considera defecţiunile care surveneau ca un rezultat al moralului scăzut al Armatei Roşii, ar însemna să comitem o gravă eroare. Ele se produceau, în afara cîtorva excepţii, aşa cum era cazul cu românii din Ucraina, în urma pierderilor continue suferite de diviziile ruseşti, prea adesea expuse pe poziţii de sacrificiu. Comandamentul sovietic nu făcea economie nici de oameni, nici de materiale. El plătea, pentru a păstra punctele strategice secundare un preţ pe care nici un alt comandament nu l-ar fi acceptat. Puţin îi importa dacă erau regimente întregi sau doar cîteva mine care încetineau înaintarea duşmanului. Erai chiar ispitit să crezi că vieţile omeneşti păreau de prisos în depozitele sovietice. Era foarte firesc ca soldaţii astfel sacrificaţi să se fi socotit îndreptăţiţi să-şi încerce norocul, constituindu-se prizonieri. Era chiar de mirare că exemplul lor nu a fost urmat decît de o mică parte a efectivelor. Numărul morţilor şi al celor grav răniţi care erau descoperiţi pe teren era, cu regularitate mult mai mare decît cel al prizonierilor. La curăţirea poziţiilor «arici», se găseau adesea divizii întregi care ar fi putut fi reformate, după terminarea operaţiunii. Prizonierii nu depăşeau niciodată o treime din efective.

Ritmul rapid în care se făcea înaintarea permitea adesea să ne eliberăm prizonierii. Constatarea care se făcea atunci, justifica în întregime atitudinea germanilor. Oamenii capturaţi, teferi cu cîteva ore înainte, erau găsiţi doar ca

un trup care abia mai palpita. Cu ochii scoşi, cu urechile tăiate, cu pielea de pe faţă şi piept smulsă, aceste fiinţe mai respirau doar printr-un miracol de vitalitate. Inamicul părăsea în retragerea sa aceste trupuri mutilate, pentru a-i impresiona pe soldaţii noştri. Cu un cui înfipt în corpul victimei era fixat un bilet: «Soldat român, priveşte chipul tău de mîine», sau «Antonescu, iată opera ta».

Nu este exagerat să se afirme că, înainte de Stalingrad, ruşii nu au făcut prizonieri. Ei îi masacrau pe toţi. La Stalingrad, marele număr de soldaţi căzuţi în captivitate a determinat comandamentul sovietic să-şi schimbe atitudinea. Ei reprezentau o mînă de lucru utilă pentru URSS. Dar, la început, ruşii au preferat să folosească micul număr de soldaţi pe care reuşiseră să-l captureze, drept cobai de propagandă. Pînă şi propriile lor trupe ajunseseră să se teamă să nu sufere acelaşi tratament din partea inamicului. Efectul de intimidare pe care sperau să-l producă asupra soldaţilor care înaintau şi care îşi găseau camarazii desfiguraţi a fost prost calculat. Nici o propagandă n-ar fi putut stîrni o mai mare sete de răzbunare. Responsabilitatea pentru aspectul inuman al războiului din răsărit incumbă, de la început, URSS-ului. Excesele comise de ocupant, deşi nejustificate prin ele însele, devin – pentru cei ce i-au văzut pe ruşi la treabă – explicabile. Disciplina cea mai riguroasă n-ar fi putut împiedica oamenii revoltaţi să procedeze la represalii şi, în primul rînd, populaţia civilă era cea care suferea.

Dacă Antonescu se temea să urmeze exemplul germanilor, era mai ales din grija pentru disciplină. Românii nu puteau fi manevraţi tot aşa de uşor ca soldaţii armatei germane. Germanii au o capacitate de schimbare la faţă pe care celelalte popoare nu o posedă. Aceeaşi oameni care se comportau corect în România, se transformau complet, de îndată ce treceau frontierele noastre în Rusia sau Iugoslavia. Ei reacţionează la ordine ca nişte automate. Armata română, dacă s-ar fi dat frîu liber dorinţei sale de răzbunare, ar fi devenit de nestăpînit. Antonescu se temea că, dacă ofiţerii n-ar fi reuşit să o domine, armata ar fi sfîrşit prin a se dezmembra. Dar chiar şi nervii ofiţerilor erau puşi la o grea încercare.

«Conducătorul» tocmai destituise un căpitan care, contrar ordinelor sale, condusese el însuşi represaliile din Edineţ, o mică localitate din Basarabia, populată cu evrei şi ucraineni. Înainte de a-l trimite în faţa Curţii Marţiale, Antonescu vru să-l interogheze el însuşi. M-am dus să-l caut pe căpitanul Niculescu – acesta era numele inculpatului – într-un birou al serviciilor militare ale rezidenţei, unde era păzit. Era un bărbat înalt, blond, a cărui privire alunecoasă nu inspira nici o încredere. El mă urmă pînă la biroul lui Antonescu, cu capul în jos, cu un mers şovăielnic. Abia în faţa generalului îşi găsi o atitudine mai demnă de un militar. «Îţi dau zece minute pentru a te justifica», îi spuse sec Antonescu. Expunerea făcută de căpitan – cu o voce ezitantă la început, pentru a sfîrşi cu un ton de disperare – reda cu fidelitate atmosfera care domnea pe front. Căpitanul Niculescu făcuse retragerea din Basarabia în 1940. Drumul escadronului său trecea prin Edineţ. Îl găsise atunci, pe strada principală din acea localitate, pe căpitanul Enescu legat de un stîlp de telegraf, cu hainele sfîşiate, plin de scuipat şi de murdării. Locuitorii

evrei şi ucrainieni ai satului stătuseră la coadă pentru a urina pe corpul prizonierului. Femeile umpleau pălării de pai pe care le vărsau apoi pe capul nefericitului ofiţer. A fost astfel maltratat timp de două ore, pînă la venirea escadronului căpitanului Niculescu. În timpul unei scurte etape de noapte, Enescu a povestit camarazilor săi tot ce i se întîmplase, apoi s-a îndepărtat de grup. Camarazii săi crezură că el voia să rămînă singur. În realitate, el îşi trase un glonte în cap. După ruşinea pe care o suportase, îşi imagina că nu mai poate trăi. Soldaţii refuzară să îl înmormînteze, pentru a nu-i atinge hainele, care duhneau încă, mînjite de sînge şi de murdării. «Daţi-mi uniforma lui», pretinde căpitanul Niculescu că ar fi ordonat atunci, «vreau să o îmbrac fiindcă aşa se cuvine armatei noastre, care părăseşte glia străbună fără a îndrăzni să lupte».

Revenind la Edineţ în primăvara lui 1941, căpitanul găsi pe stradă trei cadavre de soldaţi, oribil mutilate. Nici un locuitor nu era pe stradă. Ei se ascundeau îndărătul storurilor trase. Apoi, deodată, o împuşcătură se auzi de undeva. Un soldat căzu de pe cal. Niculescu văzu roşu. Nu mai ştiu ce face. Copii, femei şi bătrîni fură trecuţi prin foc şi sabie. Cînd escadronul îşi continuă înaintarea, lăsă în urmă sute de cadavre.

«Refuz revolverul, domnule general», aproape că strigă căpitanul, care tremura, «precum şi Curtea Marţială. Dacă mă condamnaţi, refuz să mă apăr». Antonescu, scund şi crispat, se apropie de el şi după ce îl privi ţintă îndelung, îi zise: «Îţi acord o ultimă şansă. Dacă vrei reabilitarea, du-te să o obţii pe front». Căpitanul Niculescu o găsi pe deplin, în faţa fortificaţiilor Odessei. În escadronul său au fost compuse versurile cîntate apoi în toată campania din Rusia:

Generalul poartă crucea de fier cu frunze de stejar a germanilor
Iar căpitanul meu, crucea de lemn cu cască[90]

Populaţia civilă din spatele frontului urmărea lupta cu entuziasm. Ar fi fost nepotrivit ca ea să fie informată despre ororile la care erau expuşi soldaţii în fiecare zi. Desigur, descrierea care li se făcea asupra evoluţiei operaţiunilor corespundea tot atît de puţin realităţii ca şi pînzele ce reprezentau marile bătălii militare cu aspectul real al unui cîmp de luptă. După dispariţia primei euforii ce urmă declaraţiei de război, s-a înţeles că nu mai era vorba de un război fulger, cu care germanii obişnuiseră lumea de la începutul ostilităţilor. Armatele române nu au intrat în acţiune decît la 3 iulie, după ce germanii din Polonia ajunseseră la aceeaşi înălţime cu vechea linie de demarcaţie germano – rusă de pe Prut. Cucerirea Lembergului, la 30 iunie a fost semnalul ofensivei. «Venind din Moldova de nord, detaşamentele germane şi române au trecut, cot la cot, Prutul; ele înaintează acum spre Nistru», anunţa comunicatul OKW, pentru a adăuga cu emfază: «Armatele aliate sînt deci pe cale de a ataca pe toată lungimea frontului, de la Marea Neagră la Oceanul îngheţat de Nord». La 5 iulie, Nistrul fu atins, în nordul Basarabiei. În ziua de 7 a aceleiaşi luni, armatele române intrau în capitala Bucovinei. O zi mai tîrziu, fosta frontieră a acestei provincii era deja depăşită în mai multe puncte. Pentru eliberarea capitalei Basarabiei, Chişinău, trebuia să se mai aştepte încă. Ea s-a produs la 27 iulie, cînd comunicatele germane anunţau deja lupte în faţa oraşului

Smolensk şi menţionau pentru prima dată Kiev, Vitebsk. Patru zile mai tîrziu, Stalin se proclama comandant suprem al armatelor sovietice. Pierderile totale ale inamicului, după aprecierile statelor majore german şi aliate, se apropiau de patru milioane, dacă se socotea că numărul morţilor era aproximativ dublu decît cel al prizonierilor.

Trupele noastre, conform planului iniţial, trebuiau să înainteze, lăsînd în spate, în mîinile ruşilor, oraşe ca Odessa sau Nicolaev, care nu puteau fi cucerite decît după un lung asediu. Dar la începutul lunii august, OKW comunică Statului nostru major că planurile de luptă fuseseră modificate. Antonescu trebuia să se ducă la cartierul general al lui Hitler, pentru a discuta asupra noilor obiective ce trebuiau atinse.

Avionul lui Antonescu ateriză pe un mic aerodrom în apropierea unui oraş ucrainian, care se ascundea sub fumul şi ceaţa matinală. Drumul nostru ne îndepărta de el şi ne înfunda într-o cîmpie fără hotare, tăcută şi dezolată. Trecurăm prin mai multe sate. Străzile erau goale, iar casele păreau părăsite. Timp de o oră de drum nu am întîlnit, în afara cîtorva soldaţi germani, nici o fiinţă vie. Cîmpurile nu erau cultivate. Generalul privea, din cînd în cînd, cerul de un cenuşiu greoi, care apăsa deasupra cîmpiei, ca şi cum ar fi căutat, cel puţin acolo, un semn de viaţă. Era exasperant! Nici măcar o pasăre. În pustietate, nu erau decît maşinile noastre şi praful mişcător ridicat de ele, această pulbere fină şi grasă din Ucraina care se depunea pe feţele noastre ca o mască, asemenea celei pe care cărbunele o depune pe chipurile minerilor. S-ar fi spus că era cenuşa unei lumi moarte, care încerca să-i înmormînteze pe ultimii supravieţuitori. În cele din urmă, o denivelare a terenului; automobilele urcară cîteva sute de metri şi, în vîrf, se zări un punct negru. Mica noastră caravană se îndreptă în grabă spre el. Drumul deveni mai bun. Acum rulau pe un asfalt recent aşternut. Punctul zărit în vîrful colinei se prefăcea într-o pădure. Bariera vopsită în culorile germane se ridicase, pentru a ne permite trecerea şi pătrunserăm înăuntrul oazei.

Hitler, înconjurat de generali în mare ţinută, îl primi pe Antonescu în baraca centrală. Führer-ul conferi generalului român Crucea de Fier, clasa I şi a II-a. Era primul străin care primea această înaltă distincţie. «Noi luptăm pentru civilizaţia europeană», spuse el în micul discurs ocazional «şi nu pot decît să vă felicit de a fi exprimat cel dintîi şi cel mai bine sensul luptei noastre. L-aţi numit război sfînt, cruciada contra bolşevismului. Experienţele barbariei slave, pe care soldaţii noştri le fac în fiecare zi, justifică întru totul acţiunea noastră. Europa întreagă trebuie să se solidarizeze cu ea, fiindcă noi luptăm astăzi aşa cum străbunii noştri luptau odinioară contra lui Attila şi a Islamului. Aşa cum figura legendară a Istoriei voastre, voievodul Ştefan cel Mare – i se făcuse desigur lui Hitler un curs de istorie românească, înainte de sosirea lui Antonescu – care apăra porţile Europei împotriva invadatorului asiatic, primise de la Papa titlul de Atlet al lui Hristos, eu vă numesc astăzi cavaler al Crucii de Fier şi vă înmînez cea mai înaltă decoraţie germană. Veţi fi primul străin care să o poarte». «Iată-vă decorat de papa Adolf Hitler, rînji Mihai Antonescu, atunci cînd mareşalul, înapoiat la Bucureşti, îmi dicta darea de seamă asupra discuţiilor pe care le avusese cu cancelarul german.

De la postul său de observaţie, în centrul frontului rusesc, atenţia Führer-ului era orientată spre celelalte puncte ale globului. Generalul Jodl făcu expunerea asupra bătăliei care făcea ravagii pe toată întinderea frontului sovietic, insistă asupra succeselor obţinute de armatele aliate, dar se feri să facă pronosticuri. Cînd Hitler luă din nou cuvîntul, lupta contra Rusiei trecu pe planul al doilea. Ea devenea o manevră destinată forţării unei poziţii depărtate. Führer-ul considera intolerabil ca două mari puteri, Statele Unite şi Japonia, să se menţină la marginile conflictului. După el, războiul trebuia să devină mondial, în înţelesul strict al cuvîntului. Încercase să-i explice acest punct de vedere lui Matsuoka, ministrul de externe japonez, care făcuse o vizită la Berlin, în luna martie. Reprezentantul Mikado-ului s-a prefăcut a înţelege, dar părea să se îndoiască de faptul că pentru Japonia problema principală ar fi fost cea a Pacificului, şi nu cea a Asiei, aşa cum afirma Hitler. Cancelarul nu avea de loc intenţia să-l contrazică, fiindcă aprecia că va putea rezolva conflictul său cu URSS fără participarea Japoniei. Dar el insistă pe lîngă oaspetele său asupra imposibilităţii de a trata problema Pacificului pe calea negocierilor cu Statele Unite şi Marea Britanie. Cele două puteri anglo – saxone aveau tot interesul să ajungă la un compromis temporar cu puterea niponă, spre a avea mîinile libere pe alte cîmpuri de luptă. Dar dacă Japonia le acorda acest răgaz, pe care ele îl vor folosi pentru a-şi îndrepta împreună forţele împotriva Germaniei, n-ar fi imposibil ca Reich-ul să nu poată rezista la nesfîrşit. Asta ar însemna ca, la sfîrşitul războiului între anglo – saxoni şi germani, puterea japoneză să se vadă izolată între blocul anglo – saxon şi Rusia. Hitler constată, cu consternare, că Matsuoka dăduse vorbelor sale o interpretare cu totul deosebită de a sa. Japonezul părăsi Germania convins că Germania va pierde războiul şi că Japonia nu avea nici un interes să se lege prea strîns de ea. Pentru a îndepărta pericolul unei alianţe anglo – saxone şi ruse împotriva ţării sale, ca urmare a înfrîngerii Germaniei şi Italiei, Matsuoka încercă să-l cointereseze pe Stalin la o politică comună asiatică.

La începutul negocierilor de la Moscova, Hitler mai credea încă în bunele intenţii ale guvernului de la Tokio. El îşi închipuia că Matsuoka voia doar să-şi asigure spatele pentru a putea ataca în Pacific. Ribbentrop ordonase chiar contelui Schulenburg, ambasadorul Reich-ului în URSS, să susţină eforturile japonezului. Abia după sosirea informaţiilor asupra mesajelor pe care Matsuoka le transmitea guvernului său de la Tokio, a aflat Hitler adevăratele scopuri pe care omul de stat japonez le urmărea la Moscova. El se puse repede de acord cu Stalin asupra pericolului la care se expuneau cele două ţări din partea anglo – saxonilor, în cazul victoriei acestora asupra Reich-ului. Interesul comun cerea – apreciau Matsuoka şi Stalin – ca Rusia şi Japonia să stabilească, de atunci chiar, bazele unei cooperări pe termen lung, care să le permită să constituie, la finele războiului, un bloc destul de puternic pentru a opune o barieră influenţei anglo – saxone în lume. Hitler află că ipoteza unei victorii germane nici nu fusese măcar avută în vedere de ministrul afacerilor externe japonez, unul dintre semnatarii pactului tripartit. Dimpotrivă, Stalin fu cel care a propus aceasta ca o ipoteză de studiu. În acest caz, ar fi afirmat

stăpînul de la Kremlin, războiul n-ar fi fost decît o repetiţie a anilor 1914 – 1918. Teza lui Stalin se întemeia pe o pretinsă trădare germană faţă de Japonia. După dînsul, Reich-ul trebuia, în calitatea sa de putere occidentală, ca, mai curînd sau mai tîrziu, să-şi confunde interesele cu cele ale anglo – saxonilor. Cele două puteri asiatice ar fi avut atunci de a face cu o alianţă redutabilă, care nu putea fi înlăturată decît împiedicîndu-l pe Hitler să cîştige războiul. Victoria germană ar fi fost drumul cel mai scurt spre o înţelegere germano – anglo – saxonă, căci Reich-ul n-ar fi fost în măsură să exploateze succesele sale împotriva Angliei şi Statelor Unite. Fără flotă, fără materii prime şi neputînd conta decît pe optzeci de milioane de locuitori, trebuia să termine obligatoriu prin a se alia cu învinşii săi, împotriva Rusiei şi Japoniei. Şi tot Stalin fu acela care se arătă impresionat de puterea Germaniei. El considera că, pentru a restabili echilibrul forţelor, era indispensabilă intervenţia Statelor Unite împotriva Reich-ului. Rezistenţa Angliei singură echivala cu o hemoragie continuă care, fără o transfuzie masivă de sînge yankeu, nu putea sfîrşi decît prin capitulare. Matsuoka trebuia deci să se angajeze, în numele guvernului său, să facă Statelor Unite, în Pacific, concesii, poate dureroase pentru moment, dar indispensabile. Astfel, preşedintele Roosevelt, eliberat de ameninţarea unui atac japonez, ar fi putut persevera în efortul său de a arunca poporul american în războiul contra Axei.

Hitler se felicită că a ascuns japonezilor pregătirile germane în vederea atacării URSS. Dar, în ultimul moment, pentru a-i deschide ochii lui Matsuoka, dădu contelui Schulenburg instrucţiuni pentru a-l pune la curent pe ministrul Afacerilor Externe [91], care se mai găsea încă la Moscova. Reprezentantul Reich-ului trebuia să insiste asupra inutilităţii ca Japonia să se lege de o Rusie ale cărei zile erau numărate. Retrospectiv, Hitler nu credea că ambasadorul său la Moscova i-ar fi îndeplinit satisfăcător instrucţiunile. Acest diplomat, mereu în opoziţie cu instrucţiunile pe care i le trimitea centrala şi care luptase pînă în ultimul moment împotriva războiului ruso – german, era suspectat de Führer de a fi acţionat contrar instrucţiunilor sale.

Matsuoka şi Stalin semnară deci, la 13 aprilie, pactul de neutralitate ruso – japonez, care avea drept obiectiv izolarea Germaniei. Chiar în ziua cînd Antonescu sosea la cartierul general, Hitler primise o telegramă din Tokio al cărei conţinut nu făcea decît să-i sporească furia. Reprezentantul său în capitala Japoniei raporta întrevederile avute cu ministrul de externe japonez. Diplomatul german insistase asupra necesităţii de a se tranşa litigiul japono – american în Pacific, pe calea armelor. Omul de stat japonez, evitînd să se angajeze în discuţii asupra acestui subiect, întrebase dacă nu exista vreun mijloc de a se suspenda ostilităţile între Rusia şi Reich şi de a se proceda, prin intermediul Japoniei, la negocieri menite a stabili un nou *modus-vivendi*. După informaţiile primite de la Moscova, Stalin ar fi dispus să facă, pe tărîm economic, importante concesii care ar permite Axei să beneficieze de resursele sovietice mai bine decît ocupînd teritoriile, unde ruşii ar distruge sau ar retrage toate mijloacele de producţie. Pe de altă parte, Roosevelt trebuia să aibă asigurări formale din partea japonezilor pentru a ordona ocuparea Islandei de forţele americane.

Era o provocare fără precedent contra Germaniei, aprecia Hitler. Dacă nu ordonase Wehrmacht-ului să-i evacueze pe americani din Islanda, o făcuse pentru a putea juca în cele mai bune condiţii cartea japoneză. «E-hei!» făcu Mihai Antonescu, întrerupînd pentru a doua oară istorisirea generalului, «să înceapă prin a evacua pe englezi din Insula Britanică. Este mai aproape decît Islanda». Mijlocul pentru a-i obliga pe japonezi să-şi revizuiască politica era un succes al Rusiei, un succes destul de strălucitor, pentru a convinge Japonia că nu putea să spere nimic de la sovietici. Trebuia să se facă proba că URSS nu era decît un colos cu picioare de lut. Informatorii secreţi pe care îi avea Germania la Tokio făceau parte din casta militară japoneză. Ei doreau să vadă ţara lor intrînd în luptă şi sabotau prin toate mijloacele eforturile prinţului Konoye în negocierile cu Statele Unite. Pentru a-i împiedica pe japonezi să promită totul şi să nu se ţină deloc de cuvînt, Stalin luase ca gaj concesiunile japoneze din peninsula Sahalin. Printr-o scrisoare, semnată de ministrul său de externe, Japonia trebuia să renunţe la dreptul său de a exploata sudul peninsulei. Nu era o renunţare definitivă. Dacă Tokio se hotăra să atace Statele Unite, Stalin ameninţa să ocupe cu armata sudul Sahalinului. Dacă, dimpotrivă, sfatul Moscovei ar fi fost urmat de Tokio, japonezii ar fi putut să continuie să exploateze bogatele sale zăcăminte de petrol.

Urmărind scopurile politicii sale externe, Hitler se declara hotărît să-şi schimbe planul de luptă împotriva Rusiei. Aşa cum îi explicase generalului Antonescu la 12 iunie, cu zece zile înaintea începerii ostilităţilor, germanii voiseră, chiar de la început, să deschidă o mare spărtură în centrul frontului, pentru a permite la două coloane să înainteze, una spre sud, iar cealaltă spre nord şi să prindă flancul inamicului în două gigantice manevre de încercuire. Problema japoneză îl obliga să caute succese de prestigiu: mai întîi Leningrad şi Odessa dar, poate, va ordona armatei, dacă era necesar, să înainteze spre Moscova. Spera să obţină prin căderea capitalei Uniunii Sovietice demisia actualului guvern de la Tokio. Aceste două obiective odată atinse, războiul putea fi considerat cîştigat.

Dar schimbările pe care Hitler îşi propunea să le aducă campaniei contra Rusiei nu erau numai de ordin strategic. El dorea să transforme spiritul Wehrmacht-ului. Plîngîndu-se de atitudinea lipsită de energie a ofiţerilor armatei, care se simţeau înclinaţi mai curînd să depăşească ordinele sale – în contradicţie cu vederile lor tradiţionale – Führer-ul insista asupra necesităţii de a li se plăti ruşilor cu aceeaşi monedă. «Ofiţerii mei, spunea el, îmi vorbesc de onoare, de legile războiului, etc., de fiecare dată cînd este vorba de a se trece la represalii împotriva barbariilor comise de stalinişti. Ei nu înţeleg că toate aceste norme care reglementau în trecut conduita în război nu sînt justificate prin ele însele, ci prin interesul adversarilor de a se menaja reciproc». Cît despre atrocităţile comise de ruşi, Hitler menţiona fapte identice acelora pe care Antonescu le constatase pe frontul român. Instrumentul răzbunării care se făurea în arsenalul politic al celui de al treilea Reich era SS [92]. Rolul lor în campania împotriva Poloniei şi Franţei fusese aproape inexistent. Acum, armata politică a revoluţiei naţional – socialiste trebuia să fie pusă pe picioare. Noile contingente treceau direct de la Hitler-Jugend [93] la Waffen-SS [94].

«Am început acest război cu o armată care nu diferă întru nimic, din punctul de vedere al mentalității, de cea din 1870. Pentru ofițerii mei, războiul continuă să fie un duel între cavaleri, chiar dacă adversarul care li se opune «ist nicht Satisfaction fähig»[95]. Aceste anacronisme trebuie să dispară. Războiul modern nu mai este o întîlnire între armatele de stat, ci o luptă a popoarelor. El este total și va sfîrși printr-o victorie totală. În acest domeniu, revoluția este tot așa de definitivă ca și în cel politic. Bismark mai spunea: politica este arta posibilului. Eu spun: politica este arta de a transforma imposibilul în posibil», spuse el. «Să-i lăsăm lui grija de a încerca imposibilul», îl întrerupse iar Mihai Antonescu, «și să rămînem, în ceea ce ne privește, atașați de ceea ce este posibil. Ce v-a cerut?»

Prin această întrebare, sîntem readuși în inima problemei care preocupa de săptămîni, centrele politice din București. Maniu, șeful ilegal, dar necontestat al opoziției, o pusese cel dintîi. Era vorba de a ști dacă România, după ce cucerise teritoriile pe care rușii i le smulseseră cu un an înainte, trebuia să continuie să înainteze în teritoriile sovietice. Opoziția socotea că o asemenea luptă depășea limita intereselor românești. «Nu mi-a cerut nimic nou», răspunse generalul. Unitățile române ce se găseau angajate între Nistru și Bug trebuiau să-și continue acțiunea în nordul Basarabiei, coborînd spre coasta Mării Negre. Acțiunea română va lua sfîrșit la Odessa. Restul îi privea pe germani.

Singura nouă pretenție a lui Hitler îi privea pe evrei. El plănuise să-i stabilească pe toți israeliții din Europa într-o regiune situată la nordul Mării de Azov, un fel de imens ghetto de concentrare. Acolo trebuiau ei, izolați de restul popoarelor lumii vechi, să constituie un nou Sion și să muncească la înnobilarea unui sol despre care Hitler asigura că este mai bun decît cel al Palestinei. Führer-ul pretindea că această idee i-a fost sugerată de Stalin, în 1940. Pentru a abate o parte din ura pe care evreii o aveau împotriva lui, el ordonase presei să publice această informație. Stalin urmărea, desigur, un obiectiv opus: să creeze o republică sovietică evreiască, spre care s-ar fi revărsat capitalurile americane. Băgînd acești bani în buzunar, el s-ar fi proclamat salvatorul evreilor din Europa. Ce nou contingent de agenți neobosiți ar fi furnizat această lovitură de maestru Internaționalei a III-a ! Dar lui Hitler, soluția – în ea însăși – i se părea excelentă. El îi ceru lui Antonescu să-i deporteze pe toți evreii din România dincolo de Nistru, de unde serviciile germane îi vor împinge mai departe, spre pămîntul făgăduinței. Antonescu șovăi și, apoi, înțelegerea se încheie pentru un număr de o sută douăzeci de mii de evrei, care se mai găseau încă în Basarabia și în nordul Bucovinei, în momentul intrării armatei române în aceste provincii.

Unitățile române își îndepliniră misiunea de a curăța teritoriul dintre Bug și Nistru într-un timp record. La cinci zile după vizita lui Antonescu la marele cartier general, litoralul Mării Negre era atins la răsărit de Odessa și cîteva zile mai tîrziu ele formau o ghirlandă în jurul orașului, ultimul cap de pod pe care rușii îl păstrau între Nistru și Nipru. Portul fusese transformat de detașamentele de geniști ale armatei sovietice într-o fortăreață apărată de mai multe centuri întărite. Informațiile culese la locul respectiv dovedeau că lucrările de întărire începuseră în primăvara lui 1939. Arta în care excelau rușii

era aceea a camuflajului. Forturile nu se deosebeau deloc de celelalte case de locuit. Ele erau risipite de-a lungul străzilor interminabile ale satelor care înconjurau Odessa şi nu se lăsau identificate prin nici un semn exterior: satul Dalnic, cu o lungime de şapte kilometri, dispus – în raport cu Odessa – ca o tangentă la un cerc, constituia centrul sistemului defensiv al oraşului. O veche fabrică de tancuri din centrul acestei localităţi, deşi păstra aspectul exterior al unei uzine, constituia principala piesă de rezistenţă.

Asalturile împotriva fortăreţei Odessa începură la mijlocul lunii august. Două săptămîni mai tîrziu, sistemul fortificaţiilor sovietice îşi dezvăluise toate tainele. Pentru a recunoaşte casele care erau transformate în cazemate, soldaţii noştri aveau o metodă care nu dădea greş. În faţa fiecărui fort, zăceau mai multe cadavre. «N-aţi reuşit încă să cuceriţi Odessa», rînjeau germanii. «După dumneavoastră, domnilor», răspundeau românii. «Cuceriţi mai întîi Leningradul». Frontul rusesc avînd, ca extremităţi, cele două porturi din Leningrad şi Odessa, unul la Marea Baltică, celălalt la Marea Neagră, se replia în anumite locuri, dar nu ceda definitiv nicăieri.

La 14 septembrie 1941, germanii anunţară că au depăşit Niprul, fără să o fi făcut. La 19, ei intrară efectiv în Kiev şi Poltava. La 22, Crimeea fu tăiată de Ucraina. Ei se strecurară în lungul litoralului Mării de Azov, dar toate acestea nu erau decît succese parţiale. Marea spărtură în centrul frontului încă nu fusese deschisă. La 30 septembrie, căzu prima zăpadă în regiunea Moscovei. Noi eram de şase săptămîni în faţa Odessei. Asediul ne costase mai mult de patruzeci de mii de morţi şi răniţi. În cele din urmă, la 10 octombrie, frontul central se puse în mişcare. Von Bock înainta spre Moscova. Hitler hotărîse deci căderea cabinetului Konoye ca obiectiv imediat al campaniei sale în Rusia. Viasma, Orel, Tula, Kaluga, Kalinin ocupate erau primul bilanţ al cîtorva zile de ofensivă. La 16 octombrie, ultima linie a rezistenţei de la Odessa ceda şi trupele noastre ocupau oraşul. În aceeaşi zi, un comunicat oficial sovietic anunţa că guvernul rus a invitat corpul diplomatic acreditat pe lîngă el să părăsească capitala. Ministrul Japoniei părăsi Moscova pe ziua de 17. La data de 18, prinţul Konoye îşi depunea demisia în mîinile lui Hirohito şi împăratul forma un nou guvern germanofil. Primul obiectiv al lui Hitler era atins. Stalin se proclamă, în ziua de 21, comandant al armatei sovietice, dar cu toate acestea germanii înaintau mereu. Taganrog căzu la 23, Harkov la 29, Simferopol la 2 noiembrie. Singura forţă care mai părea să-l apere pe Stalin era frigul. Se înregistrară douăzeci şi cinci de grade sub zero, la mijlocul lui noiembrie.

Pentru a răspunde strigătului de alarmă al Kremlinului, Roosevelt determină votarea în Congres al noului text de lege asupra neutralităţii americane.

Era ca o declaraţie de război adresată Axei. La rîndul său, Hitler dădu alarma. Generalul Iarnă şi trupele siberiene, transportate în faţa Moscovei, se opuneau înaintării lui von Bock. În faţa acestei noi situaţii japonezii îşi vor schimba oare părerea? Pentru a găsi răspuns la această întrebare, Mihai Antonescu merse la Berlin, la Congresul anti-Komintern. Capitala Reich-ului oferea ospitalitatea la treisprezece delegaţii venite să adere la pact. Personalul

protocolului Ministerului de Externe a trebuit să fie triplat. Într-un oraş a cărui populaţie aştepta zadarnic raţia de cărbuni pentru iarnă, untul fusese definitiv sacrificat tunurilor: carnea se distribuia cîte cincizeci de grame de persoană. Mai mult de două sute de delegaţi străini beneficiau totuşi de un regim care ar fi stîrnit invidia miliardarilor americani. Caviar la discreţie, stridii, care constituie un lux dincolo de Rin, cel mai bun unt danez, şampanie şi vinuri franţuzeşti umpleau mesele adversarilor Internaţionalei a III-a. Restaurantul şi hotelul Adlon, rechiziţionate pentru a adăposti oaspeţii străini, făceau dovada unei abundenţe demne de ospăţul unui nabab oriental. Această atmosferă de veselie îi părăsea însă pe şefii delegaţiilor atunci cînd se vizitau, dintr-o cameră în alta. Singurul lucru pentru care se puteau felicita era că au scăpat din naufragiul continentului. Croaţii şi slovacii care nu ceruseră, nici în 1914 şi nici între cele două războaie decît o autonomie administrativă se vedeau transplantaţi în reprezentanţi ai unui stat independent. Ungurii şi bulgarii îşi dădeau aere de învingători şi se străduiau să dovedească celorlalţi intimitatea relaţiilor lor cu Axa. Cu excepţia Danemarcei, al cărei ministru nu prea ştia ce urma să facă la această conferinţă, a Spaniei, care era străină de toate problemele Europei Centrale şi a Finlandei, ceilalţi participanţi la congres aveau de rezolvat neînţelegeri vechi. Era greu de susţinut că România resimţea mai multă ostilitate faţă de Komintern decît faţă de Ungaria şi Bulgaria; că Ungaria, la rîndul său, nu vedea în români, croaţi şi slovaci duşmani mai răi decît ruşii şi că Croaţia nu privea cu mai multă teamă spre Italia, decît spre Moscova; dar cînd toată această lume se aşeza la masa conferinţei, prezidată de von Ribbentrop, ei se numeau aliaţi. Aceste reuniuni, pe care presa le numea Congres, nu prevedeau nici o dezbatere contradictorie. Nu existau o ordine de zi şi nici hotărîri de luat. Diferitele puncte de vedere ale delegaţilor nu interesau pe nimeni. Germanii hotărîseră pentru toată lumea. De la primirea la gară şi pînă la plecare, totul trebuia să se îndeplinească «planmässig». De abia părăsisem peronul gării, că un militar SS ordona deja: «Coborîţi drapelul românesc, ridicaţi drapelul slovac». Era noua ordine. În sala de reuniune, fiecare şef de delegaţie primea microfonul pentru cîteva minute. În acest timp, el avea dreptul să expună în faţa delegaţilor la Congres profundul ataşament al ţării sale faţă de Axă şi de pactul antikomintern. În urma acestei declaraţii, nu i se cerea decît o semnătură şi microfonul trecea la vecinul său. Presa era deja în posesia textului discursurilor şi colportorii nu mai aşteptau decît sfîrşitul transmisiunii radiofonice pentru a-l răspîndi pe străzi.

Ca măsură de prevedere, protocolul german socotea preferabil ca ministrul de externe al Reich-ului să ştie ce spuneau oratorii. El invită pe fiecare delegat să pronunţe cele cîteva cuvinte pe care le avea de spus în limba sa maternă. Astfel, în afară de dl. Ribbentrop, care urmărea textul german, nimeni nu înţelegea ce spuneau ceilalţi. Armonia era deci asigurată.

Cu toate aceste precauţii, inevitabilul s-a produs. Şeful delegaţiei române, Mihai Antonescu, era vinovatul. Ca limbă străină, el nu vorbea decît franceza. Părea deci cel mai puţin periculos. Era obligat să-şi ţină discursul în limba română. Doar că, pentru a face plăcere germanilor, pe drumul spre Berlin el învăţase pe de rost cîteva fraze, pe care urma să le pronunţe. Dorea să

vorbească în limba germană. Bárdossy, preşedintele consiliului ungar, îşi recită de asemenea discursul în germană. El pretindea că poporul său, sub conducerea amiralului Horthy, ar fi alungat pe comunişti din Budapesta şi revendica pentru Ungaria prioritatea luptei contra Moscovei. Un traducător român, care stătea în spatele lui Antonescu, îi traduse această ultimă frază a primului ministru ungar.

Deformarea pe care tocmai o dăduse Istoriei omul de stat de la Budapesta nu putea rămîne fără răspuns. «Fă-mi o frază în limba germană, pentru a-i răspunde», îmi spuse Mihai Antonescu. Fonetic, am scris pe o carte de vizită: «Wir haben den Kampf gegen den Kommunismus, dem ein schwacher Nachbar Opfer gefallen war im Jahre 1918 begonnen und werten ihn stets aufrichtig und ohne leere Worte weiterführen»[96]. Mihai Antonescu adăugă această frază la finalul discursului său. Deşi nu înţelegea nimic din ceea ce spunea, vocea sa era sigură şi ochii săi se aţintiră ironic asupra lui Bárdossy. Acesta păli. Ribbentrop nu putu să-şi reprime o exclamaţie de dezaprobare; cît despre ceilalţi delegaţi, care moţăiau, ei se treziră brusc. Croaţii şi slovacii dădeau aprobator din cap. Bulgarul Popov şi Bárdossy schimbară priviri revoltate. Danezul îi privea pe toţi, ca pentru a înţelege ce se petrecuse, în timp ce Oshima, ambasadorul Japoniei la Berlin, singurul dintre delegaţi care nu era din Europa centrală, înţelegînd despre ce era vorba, nu se jenă să rîdă. Timp de o secundă, aliaţii îşi trădară adevăratele lor sentimente. Apoi, un alt orator luă microfonul şi ţinu un discurs într-o limbă slavă. Plictiseala şi pacea se aşternură din nou asupra Congresului.

«Spuneţi-i Mareşalului[97] Antonescu că una din cele două condiţii pe care le consideram necesare pentru ca războiul să fie virtual cîştigat, este îndeplinită», îi spuse Hitler lui Mihai Antonescu, în cursul scurtei întrevederi pe care i-o acordă.

În mediile bine informate se afirma că armatele germane s-ar găsi la patruzeci de kilometri de capitala rusă. Vor fi parcurs ele această distanţă? Spre seară se află contrariul. Ele se retrăseseră uşor şi «strategic». Japonezii erau acei care se pregăteau să atace.

Dar, mai înainte de deschiderea acestui nou front, România primi, la 1 decembrie, ultimatumul englez. Ea era avertizată să evacueze, în termen de cinci zile, trupele de pe teritoriul sovietic, în caz contrar Anglia îi va declara război. Finlanda şi Ungaria primiră note similare.

La 7 decembrie, Marea Britanie ne declara război. În aceeaşi zi, japonezii declanşară atacul de la Pearl Harbour; OKW comunica, a doua zi, cu uşurare: «Din cauza condiţiilor atmosferice aspre, operaţiunile de mare anvergură în Rusia au fost suspendate».

Cu o zi înainte, germanii încă mai afirmau contrariul. Dar odată ce războiul fusese declanşat în Pacific, ce nevoie mai aveau să ceară să lupte pe un front unde, de pe la 25 noiembrie se luptau doar cu frigul?

În răspunsul său la ultimatumul englez, guvernul român arătase cu claritate sensul luptei armatei române. Spre marea nemulţumire a germanilor, el insista, într-un document care trebuia să devină public, asupra aspectului unilateral al războiului. El nu era îndreptat decît împotriva Rusiei. Ziariştilor

români pe care mareşalul Antonescu îi convocă în urma primirii notei însărcinatului cu afaceri american, care reprezenta interesele Marii Britanii la Bucureşti, el le declară: «Eu sînt aliatul Reich-ului contra Rusiei. Dar sînt neutru între Anglia şi Germania. S-a înţeles?»

Trei zile mai tîrziu, von Killinger şi Renato Bova Scoppa, ministrul Italiei la Bucureşti, cerură să fie primiţi de Mihai Antonescu într-o audienţă comună. Ei cerură ca, în conformitate cu articolul doi al pactului tripartit, România să declare război Statelor Unite. Germania şi Italia tocmai o făcuseră. Acesta era preţul pe care Hitler a trebuit să-l plătească Japoniei pentru ca aceasta să atace.

«Înţelegeţi că nu din propria noastră voinţă facem un asemenea act», spunea Davidescu, secretar general al Ministerului de Externe, domnului Benton, însărcinatul cu afaceri american la Bucureşti, atunci cînd îi comunică hotărîrea guvernului. «Dacă ne despărţim azi, este în speranţa că vom lupta pînă la capăt în aceeaşi tabără», adăugă el. Cei doi reprezentanţi ai statelor, devenite de atunci duşmane, se îmbrăţişară, despărţindu-se. «Eu sînt aliatul Reich-ului împotriva Rusiei, dar sînt neutru între Marea Britanie şi Germania. Sînt pentru americani, contra japonezilor. S-a înţeles?», spuse Antonescu ziariştilor pe care îi reunise din nou, pentru a le indica linia pe care presa trebuia să o adopte.

Toate marile puteri se angajaseră în conflict. Mai înainte, «Cîinele Roşu» ezitase de mai multe ori în faţa problemelor pe care le avea de rezolvat. Lipsa sa de experienţă pe planul politicii externe, de îndată ce nu era vorba de raporturile strategice dintre state, îl obligase adesea pe el, căruia nu-i plăcea să fie sfătuit, să se elibereze de o parte din responsabilităţi, în favoarea colaboratorilor săi civili. Mihai Antonescu, pe care «Conducătorul» îl aprecia drept competent deoarece era profesor de drept internaţional public, primise aproape monopolul afacerilor externe care nu se refereau la probleme de Stat Major. Acum mareşalul se considera în măsură să reia totul în mîinile sale. «Voi, civilii, pentru a nu vă risipi inutil timpul, mergeţi în biblioteci, citiţi, adunaţi material şi elaboraţi proiecte pentru pace, în viitor. Noi, militarii, am jucat un rol secundar între cele două războaie. Acum, este rîndul vostru să tăceţi», îi spuse el lui Mihai Antonescu, pentru a adăuga cu satisfacţie: «Armele au cuvîntul !».

CAPITOLUL VI

Marea aventură

«A căzut prima zăpadă. Un vînt rece suflă în centrul Rusiei». Cu aceste cuvinte se termina reportajul din ziarul «Cuvîntul» asupra luptelor de la Stalingrad. Era la 30 septembrie 1942.

Prima zăpadă a anului cădea în aceeaşi zi ca şi prima zăpadă a anului precedent. «Se apropie iarna», constata, îngrijorat, mareşalul.

Trecuseră trei luni de la începutul celei de a doua ofensive. Ea fusese dusă cu un avînt disperat. Catastrofa atmosferică din decembrie 1941 a fost un mare semn al destinului. Ceea ce nu au putut să realizeze armata poloneză, cele patru armate reunite ale Marii Britanii, Franţei, Olandei şi Belgiei – să sfărîme maşina de război germană – reuşise frigul. Pe întinderea stepelor cîmpiei ruseşti, nu mai existau decît scheletele armatei care învinsese Europa. Hitler reluase comanda supremă a Wehrmacht-ului în descompunere. Soldaţii, paralizaţi de frig, nu mai puteau ţine armele în mîini. Ei priveau cu un sentiment de disperare nesfîrşită zăpezile de unde ameninţarea inamicului putea să se ivească în orice moment. În faţa lor era un zid de gheaţă şi un altul în spatele lor.

Aprovizionarea era blocată. Fără arme, fără hrană, ei aşteptau ca animalele într-un abator, să fie seceraţi de inamic. Fiecare plecare a unei coloane de aprovizionare spre front echivala, în ce priveşte riscurile, cu o expediţie spre regiunile arctice. Camioane împotmolite în zăpadă zăceau cu sutele pe traseul imaginar al drumurilor ascunse sub pătura albă. Soldaţii dormeau, alături de lopeţile lor, somnul liniştit al degeraţilor. Dacă s-ar fi făcut un tablou comparativ al morţilor pe front şi al morţilor de frig, este probabil că aceştia din urmă ar fi fost mai numeroşi. Adesea, atunci cînd camioanele ajungeau pînă în prima linie, nu mai găseau decît cadavre, a căror conservare pînă în primăvară o asigura gheaţa, dacă lupii nu le vor sfîşia mai înainte. Pentru fiara care parcurgea linia de luptă şi spatele frontului, prada era bogată. Imediat ce haita se îndepărta, apăreau ceilalţi vînători. Lupii formau, întrucîtva, unităţile lor de recunoaştere atunci cînd urlau lugubru, ca pentru a anunţa descoperirea unui cadavru, iar locuitorii acestor regiuni ieşeau din case, cu torţe, pentru a descoperi naufragiaţii în marea de zăpadă. Ei îşi însuşeau armele şi resturile de hrană. În lipsă de arme sau alimente de la cadavre, ei trebuiau să se mulţumească cu lupii.

Optica pe care Occidentul şi-o face asupra războiului din Rusia este de un romantism pueril. Ei îşi imaginează că poporul sovietic a purtat, din convingere, o luptă ideologică sau patriotică împotriva invadatorului. Realitatea crudă este cu totul alta. Spaţiul rusesc ocupat de Wehrmacht era, în realitate, un fel de *no man's land* în care germanii nu controlau decît căile de comunicaţie şi localităţile de o anumită importanţă. Restul ţării rămăsese fără stăpîn. Războiul trecuse fără a lăsa în spatele lui vreo organizare. Populaţia rurală din aceste spaţii libere trăia după propriile sale legi. În curînd, într-o lume neguvernată jaful deveni cea mai bună metodă de a-ţi asigura viaţa. La început, armele nu lipseau. Imensele depozite pe care germanii le înfiinţaseră, cu materialul capturat de la inamic şi care nu putuseră să fie transportate spre vest decît parţial, rămaseră fără supraveghere, în timpul iernii 1941. Cei interesaţi se echipau cu toate armele pe care un om le poate lua asupra sa. Bandele care se formau terorizau în primul rînd populaţia rusă. Ele nu luptau cu ocupantul decît atunci cînd acesta iniţia contra sa acţiuni represive. Dacă, sub protecţia iernii 1941, partizanii atacau camioanele care aprovizionau frontul, ei nu o făceau decît atunci cînd se găseau în situaţii disperate. Prada pe care partizanii o luau de la aceste coloane era, de departe, mult mai bogată decît aceea pe care o puteau aduna din satele ruseşti. Între ocupant şi partizani, marea masă a populaţiei era neutră. Ei ar fi dat poate ajutor germanilor pentru a restabili ordinea, dar aceştia nu apăreau decît cîte un moment şi dispăreau după ce alungau bandele care împinseseră îndrăzneala pînă la a pune în pericol comunicaţiile Wehrmacht-ului cu spatele frontului. Partizanii ieşeau din păduri şi se dedau la represalii. Primele victime erau locuitorii satelor pe care germanii încercaseră să-i constituie în servicii de ordine. În timpul iernii anului 1941, cu excepţia regiunii dintre Nistru şi Bug, unde două divizii ale jandarmeriei române asigurau ordinea, partizanii controlau un spaţiu mai vast decît Wehrmacht-ul. Singura grijă a germanilor părea să fie asigurarea tranzitului aprovizionării spre front prin regiunile în care anarhia era atotstăpînitoare.

Un val modest de luptători ar fi măturat resturile armatei în descompunere. Trupele roşii, dacă ar fi avut o cît de mică forţă ofensivă, chiar redusă, ar fi putut distruge inamicul încercuit de frig. Înaintarea spre Europa ar fi putut începe mai uşor decît un an mai tîrziu. Marea maşină de război a lui Hitler nu mai era decît o amintire. Dar frigul îngrozitor şi starea de epuizare în care o pusese rezistenţa sa în faţa invadatorului, nu-i permiteau Armatei Roşii să întreprindă decît atacuri locale. Ea obţinu succese incontestabile, dar se dovedi prea slabă pentru a le putea exploata. La Volhov, linia defensivă germană fu ruptă pe o lungime de peste o sută de kilometri. Ruşii erau însă incapabili să înainteze în vidul ce se deschidea înaintea lor, în spatele frontului german. De asemenea, în Crimeea, germanii şi românii care se infiltraseră prin istmul Perekop erau demoralizaţi, fără muniţii, fără hrană, practic fără apărare. Luptele pe care le dădură ruşii nu conduseră la rezultate definitive. Aliaţii putură să supravieţuiască şi să-şi aştepte eliberarea. Faţă în faţă, două armate, cele mai mari din lume, agonizau: Armata Roşie, din cauza loviturilor primite în luptă şi Wehrmacht-ul, datorită catastrofei atmosferice, care triumfase asupra forţei sale.

Cu puţin înaintea Crăciunului, Keitel sosi la Bucureşti. El îi aducea lui Antonescu o scrisoare de la Hitler. În acelaşi timp, Führer-ul trimitea «Conducătorului» o maşină de o construcţie specială. În realitate, Keitel venise pentru a cere trupe. Germania forma un nou Wehrmacht, în timp ce Stalin golea uzinele pentru a înlocui armata de ţărani pe care primele şase luni de război o decimase. România trebuia să-şi dea concursul. Antonescu voi să cunoască întreg adevărul. Keitel pretindea că Hitler îl considera pe Antonescu al Treilea om al Axei. Mussolini şi el erau singurii care îl înţelegeau. Cît despre situaţie, mareşalul german nu ascundea că ea era gravă. Antonescu se angajă să furnizeze zece divizii noi. Dar abia în luna februarie, cînd îl vizită pe Hitler la cartierul său general de iarnă, el îşi putu da seama de toată întinderea dezastrului. Germanii îşi evaluau pierderile la peste un milion; numărul morţilor depăşea cinci sute de mii. Wehrmacht-ul din 1939 – 1941 nu mai exista. Trebuia să constituie o altă armată, mai înainte ca Stalin să ajungă să pună pe picioare Armata Roşie. Toate uzinele care lucrau pentru consumul civil fuseseră închise în URSS. Dar o mare parte din muncitorii industriei grele sovietice îi urmară pe camarazii lor mobilizaţi, fiindcă furniturile americane permiteau să se reducă producţia la un nivel care putea să fie asigurat de un contingent mai redus de bărbaţi, încadrînd femei şi copii. Pentru Germania, acelaşi procedeu nu era posibil decît parţial. Ea trebuia să continue să producă mărfuri civile, prin care plătea furniturile suedeze, elveţiene, spaniole, portugheze, etc. Chiar aliaţii săi, Ungaria, România şi Bulgaria nu livrau produsele lor decît în compensaţie. Ea trebuia să solicite sau să constrîngă mîna de lucru din teritoriile ocupate de Wehrmacht, să înlocuiască în uzine pe muncitorii germani care plecau pe front. Pentru a cîştiga cursa care se angaja între cei doi combatanţi, toate mijloacele păreau bune.

Noua armată plecă la 2 iulie. În 1941, data de 22 iunie pentru deschiderea ostilităţilor fusese considerată ca tardivă. Ofensiva a trebuit atunci să fie amînată de mai multe ori, din cauza complicaţiilor în Balcani. Al doilea asalt începu încă şi mai tîrziu. Nu mai era comandamentul cel care decidea demararea sa, ci stadiul de pregătire al trupelor. Pe o altă paralelă, Rommel înainta în acelaşi sens. În Rusia, obiectivele care trebuiau atinse erau Stalingradul şi Caucazul. În Africa, era Canalul de Suez.

La 31 iulie, Afrika Korps era numai la două sute de kilometri de Alexandria. La 1 iunie, avangărzile sale se apropiaseră la o sută patruzeci de kilometri. La 2 iunie, nu mai erau decît optzeci de kilometri de parcurs. În aceeaşi zi, la Sevastopol, atacatorii învinseseră rezistenţa apărătorilor îngropaţi sub dărîmături şi ridicau pe fortăreaţă şi în port drapelele germane şi române. A doua zi, fu atins Donul, apoi depăşit şi reluat Taganrog.

Unde era noua armată a lui Stalin? Bătălia de pe Don făcea ravagii. Înaintarea armatelor germane şi române devenea atît de rapidă, încît se renunţă, pentru cîteva zile, la comunicatele de război. Ca şi în Polonia şi Franţa, ele nu serviseră decît la a orienta inamicul aflat în derută. Siski, Rossoch, Boluchar au fost luate cu asalt. Apoi urmă coborîrea precipitată spre sudul Donului, spre Serafimovici. La 18 iulie, trupele noastre îşi făceau intrarea triumfală în Rostov. La începutul lui august fu atins Kubanul. Se înainta spre Stalingrad şi

se lichidau ultimele capete de pod ruse pe malul drept al Donului. În nord, Voronejul rezista mereu. De la Harkov, pînă la Maikop şi Krasnodar fuseseră parcurşi peste o mie de kilometri în mai puţin de patruzeci de zile. Unde erau muncitorii noii armate a lui Stalin?

În neputinţa sa, stăpînul de la Kremlin îi ameninţa pe şefii armatelor. «La noi, lipseşte ordinea şi disciplina. Comandanţii de armate care vor părăsi, din propria lor iniţiativă şi fără a primi un ordin în acest sens, poziţia, vor fi înlocuiţi din post fără condiţii şi vor trebui să compară în faţa unui tribunal de război», scria într-un ordin secret din 28 iulie 1942. La Londra, neliniştea părea tot atît de mare. Cu toată pregătirea lor incompletă, englezii ameninţau cu deschiderea unui al doilea front. Churchill alergă la Moscova. Pentru a împiedica Reich-ul să transfere din Occident întăriri în Rusia, plajele de la Dieppe se umplură de cadavre de englezi, canadieni şi americani. Erau oameni sacrificaţi pentru a imobiliza Wehrmacht-ul în faţa lui Atlantic Wall[98].

Trupele române ocupau Slavianskaia. Vînătorii de munte germani ridicau drapelul Reich-ului pe Elbrus, cel mai înalt pisc al masivului caucazian[99]. Românii cuceriră Temriuk şi, după cîteva zile, Anapa. Novorosisk, unde flota sovietică a Mării Negre se refugiase de la Sevastopol, a fost ocupat la 9 septembrie, de germani. Oare armata nouă a lui Stalin va fi ea pregătită înainte de potop?

Dar neliniştea nu era doar monopolul Londrei şi Moscovei. Funk, ministrul economiei germane, sosea la 1 septembrie la Bucureşti, în fruntea unei numeroase delegaţii. «Dacă nu reuşim să ocupăm Suezul în toamna aceasta, putem pierde războiul», declară el chiar la prima conferinţă care reunea comisiile economice ale celor două ţări. Cu o lună înainte, Goebbels publicase un lung articol despre cel de al doilea front, afirmînd că acesta nu ar situa Germania într-o situaţie prea disperată. La Bucureşti, domnea multă nelinişte din cauza frontului care exista deja.

Omul de pe stradă se bucura de succesele pe care comunicatele le anunţau în fiecare zi. Era uşor să fii mîndru de realizările soldaţilor români, pe care germanii le semnalau cu un respect aidoma celui pe care îl purtau propriilor lor trupe. Dar, pentru cel care ataca, situaţia era tot atît de critică cum era şi pentru cel atacat.

O armată gigantică era împinsă înainte, fără nici o acoperire în spate. Era o cohortă care înainta, nelăsînd după ei decît vidul sau, pentru a fi mai exacţi, regiuni care cădeau în mîinile partizanilor. Soldatul din prima linie parcursese toată distanţa cu piciorul. Era iarăşi un război al infanteriei. Blindatele se concentrau spre Stalingrad, dar, pe un front de mii de kilometri care pleca de la marele cot al Donului, pînă la masivul caucazian, nu erau decît soldaţi pedeştri, slab sprijiniţi de aviaţie, obligaţi să-şi deschidă drum cu baioneta. Trupele germane nu mai constituiau elita. În mai multe ocazii, românii le egalaseră. Poziţii pe care unităţile Wehrmacht-ului nu voiau să le atace fără un sprijin masiv de Stukas sau al artileriei, au fost cucerite de trupele noastre; pentru Antonescu aceasta nu era un motiv de mîndrie. El ştia că propriii săi soldaţi nu deveniseră mai buni. Germanii nu mai erau aceiaşi. Armata din vara anului 1942 nu se putea compara cu cea din vara precedentă.

În timp ce în Caucaz era atins cursul superior al Terekului, deschizînd drumul spre Marea Caspică, şapte divizii române şi patruzeci de divizii germane îşi croiau un drum spre periferiile Stalingradului. Noua armată a lui Stalin era acolo, gata să dea bătălia.

Pînă în secolul XX nu existau decît inspiraţia religioasă sau influenţa aştrilor pentru a explica într-o manieră supranaturală acţiunile omului, altminteri de neînţeles. Se spune că un înger ar fi condus pana Oamenilor Bisericii, iar Marte sau Saturn ar fi influenţat soarta unuia sau altuia dintre suverani. Secolul nostru aduce, desigur, lucruri noi. Complexele, oedipian sau altul, obsesiile, misterele intime revelate de vise, explicate într-un mod mult mai detaliat decît o făceau altădată femeile bătrîne, tind să transforme fiinţa umană într-un fel de halucinat. N-ar fi de mirare să citim într-o zi că Hitler ar fi făcut războiul din cauza unui complex oarecare.

În orice caz, ca în mitologie, forţa colaboratorilor dictatorului german se reînnoia într-un mod surprinzător. Dacă Führer-ul lucra tîrziu noaptea, uneori pînă la orele trei sau patru dimineaţa, colaboratorii săi trebuiau să rămînă treji alături de el. Dar dacă şeful se putea odihni a doua zi, anturajul său era în picioare de la opt dimineaţa. Ei dormeau cel mult trei sau patru ore. În pofida acestui regim extenuant, membrii OKW erau proaspeţi, poate puţin prea agitaţi, dar dădeau întotdeauna impresia unei vitalităţi debordante. Este adevărat că această vitalitate scădea în anumite momente. Atunci, strălucirea specifică pe care o aveau în ochi scădea dintr-o dată, ca o flacără al cărei carburant se consumase. Colaboratorii Führer-ului scoteau atunci din buzunar un tub minuscul, luau o pilulă şi renăşteau. Furnizorul acestui miracol al secolului XX era I. G. FarbenIndustrie[100]. Medicamentul fusese botezat «Pervitin». Întrebuinţarea sa era strict reglementată. În afara conducătorilor, doar piloţii de Stukas şi echipajele tancurilor aveau dreptul la trei pilule pe zi. Luat în doze masive, medicamentul avea darul nu numai de a-l menţine pe cel drogat treaz timp de pînă la două săptămîni, dar şi pe acela de a-i da o mare doză de curaj şi optimism. Astfel, I.G.Farben fabrica eroi în serie. Nocivitatea medicamentului nu se putea remarca decît după un timp îndelungat. După două sau trei zile de somn, individul revenea în starea normală, ca după o lungă beţie şi nu îşi amintea de evenimentele trecute, decît ca printr-o ceaţă. «Pervitinomania» Marelui Cartier General german ar trebui să formeze un capitol aparte în istoria acestui război. Generali, diplomaţi, cadre SS din statul major al lui Hitler păreau să cadă lent sub puterea drogului. Chimia intervenea în treburile omenirii într-un mod cu totul inedit. Ea nu se mai mărginea în a da statului explozivi; ea acţiona mai direct şi mai eficace asupra moralului şi determinării persoanelor care purtau răspunderea. «Noi vom învinge pentru că trebuie să învingem», a fost, începînd din toamna anului 1942 lozinca cea mai folosită de al Treilea Reich. Ei se bazau pe logica specială a oamenilor care raţionau sub imperiul pervitinei. Transformarea imposibilului în posibil, cerută de Hitler, nu devenea verosimilă decît după ingerarea unei sau a două pastile din miraculosul medicament. Cu acest moral artificial, responsabilii germani se vedeau înzestraţi cu o voinţă în stare să sfărîme toate obstacolele. Cînd bunul simţ prezicea o înfrîngere inevitabilă, pervitina făcea să renască iluzia şi speranţa.

Am călătorit timp de două zile şi două nopţi, împreună cu colaboratorii cei mai apropiaţi ai lui Hitler. Era un tren german, care a venit pînă la vechea frontieră româno – poloneză pentru a ne remorca pînă la Cartierul General german. Aceste fiinţe, care pierduseră obişnuinţa somnului, dobîndiseră o alta, cea a alcoolismului. Mareşalul Antonescu nu se arăta decît în timpul meselor. Pentru aceste apariţii, germanii beţi nu mai bolboroseau, ci îşi regăseau o aparenţă normală cu ajutorul unei pilule. Îşi reluau atitudinea militară caracteristică şi se comportau ca demni trimişi ai Führer-ului. Cînd mareşalul se retrăgea şi ne lăsa în compania drogaţilor, se dezlănţuia tămbălăul. Masa se împodobea cu whisky englezesc, salutat cu strigătele: «Trăiască războiul submarin!» Se pare că acesta furniza băutura respectivă cercurilor conducătoare ale Reich-ului. Iar convivii umpleau şi goleau paharele, de parcă ar fi luat parte la un concurs de rezistenţă. Fiind singurul român care vorbeam curent germana, toţi se aruncau asupra mea pentru a-şi dezvolta teoriile lor asupra războiului şi asupra lumii. Cînd, după o noapte albă, petrecută în tovărăşia lor, am încercat să mă îndepărtez, un general de aviaţie şi-a scos pistolul. «Oricine va pleca este un trădător al cauzei comune. Îl omor ca pe un cîine», a strigat el.

Trenul nostru s-a oprit undeva, în nordul frontului rusesc. Ultima gară mare pe care o putusem identifica fusese cea din Königsberg. Priveliştea a fost prima care ne-a avertizat despre dezastrul care se apropia. Eram abia la 10 octombrie şi cîmpurile erau deja acoperite de un strat gros de zăpadă. Ca şi cartierul general din centru, şi cel din nord era amplasat într-o mică pădure. Santinelele, în ţinută de iarnă, supravegheau intrarea, marcată printr-o întrerupere în gardul de sîrmă, în locul unde aleea principală ducea la calea ferată. Era în zori. Dacă făceai abstracţie de plantoane, te puteai crede în faţa clădirilor centrale ale unui domeniu părăsit. Nu se vedea nici un semn de viaţă în interior. Mareşalul mă trimise să-i cer lui Dörnberg informaţii asupra programului.

În vagoanele de dormit ale membrilor OKW i-am găsit pe colaboratorii intimi ai lui Hitler cu feţele crispate, cu tenul pămîntiu, prăbuşiţi pe canapelele din compartiment. Cufundaţi într-un fel de prostraţie aveau ochii ficşi, păreau să nu vadă şi să nu înţeleagă nimic din ceea ce îi întrebam. «Der Führer schläft noch» [101], îmi spuse în cele din urmă, cu greutate, un SS. «Kommen Sie später» [102]. Cu o oră mai tîrziu, am bătut din nou la uşa compartimentului aceluiaşi SS. Proaspăt ras, el îmi deschise, cu ochii strălucind de sclipirea a cărei cauză o cunoşteam deja prea bine. Părea să fi uitat totul despre prima noastră întîlnire matinală. Trebuii să-i expun iarăşi obiectul vizitei mele. Atunci, mă conduse la Dörnberg. Şeful protocolului, un uriaş, nu reuşea să se întindă pe bancheta unei singure cabine de vagon de dormit. Pentru a i se permite să se culce, au fost obligaţi să scoată peretele care separa două compartimente. El se întindea în diagonală. «Vizita va începe la ora zece, îmi relată el. Führer-ul va veni atunci să-l primească pe mareşal».

Cînd aleea principală se umplu de uniforme, în fruntea cărora Hitler se îndrepta spre trenul nostru, era deja aproape ora unsprezece. «Spuneţi mareşalului să-l aştepte pe Führer pe ultima treaptă», mă avertiză Dörnberg, în

timp ce delegaţia se alinia înaintea vagonului. Totul era în regulă, cînd Hitler ajunse în dreptul nostru. Hoffman [103] îşi agită aparatul în momentul cînd Antonescu făcea ultimul pas pentru a coborî. Keitel, Jodl, von Ribbentrop şi militarii din delegaţia noastră intrară în biroul Führer-ului. Întrevederea începu cu o discuţie asupra situaţiei frontului. Mareşalul Antonescu venea să ceară transferul de noi forţe germane pe principalele cîmpuri de luptă sau modificarea planului de campanie. Dubla ofensivă spre Stalingrad şi în Caucaz, cu efectivele ce se găseau în acel moment pe front, i se părea sortită eşecului. Dacă ruşii n-ar fi reuşit să o oprească, atunci epuizarea crescîndă a trupei ar fi sfîrşit obligatoriu prin a pune o stavilă înaintării. Alternativa era, deci, pentru Antonescu, următoarea: sau să fie înlocuiţi oamenii care de trei luni luptau mereu în prima linie sau să se profite de posibilităţile defensive oferite de terenul caucazian deja cucerit şi să se trimită toate forţele disponibile asupra Stalingradului. Pe de altă parte, el considera flancurile acestui ultim front ca fiind prea slabe spre sud, mai ales în faţa stepei calmucilor. Densitatea românilor ar fi fost suficientă pentru supravegherea unei frontiere, dar nu pentru a face faţă unui eventual atac. Nu existau decît trei divizii dispuse pe un front de 125 kilometri fără nici o acoperire la nivelul liniei a doua. Ele ofereau inamicului o pradă atît de vulnerabilă încît ar fi fost copilăresc din partea sa să nu profite de aceasta. Hitler pretextă că stepa calmucilor nu putea constitui baza de plecare pentru o ofensivă. La celelalte argumente ale lui Antonescu el răspunse prin obiecţii evazive şi asigură că întăririle germane voi fi trimise în Caucaz şi vor ajunge în curînd la Stalingrad pentru a pregăti ultimul asalt al oraşului.

Apoi, luă cuvîntul generalul Jodl şi discută îndelung despre cel de al doilea front. El vorbi de influenţa aliată asupra oraşului Dieppe şi ajunse la concluzia că anglo – saxonii erau încă departe de a putea să întreprindă o acţiune capabilă să neliniştească serios Statul Major german. Ei abia reuşeau să furnizeze forţele necesare apărătorilor Egiptului, ameninţate de trupele lui Rommel.

După o analiză amănunţită a producţiei de război americane, Jodl făcu comparaţia între forţa aeriană a aliaţilor şi forţa aeriană americană. Germania spera să-şi păstreze superioritatea pînă la capăt. Dar, asupra etapei finale, Jodl nu insistă. În timpul întîlnirilor precedente, specialistul OKW-ului trasase întotdeauna, în linii generale, planul militar pe care Germania îşi propusese să-l urmeze pentru a ajunge la victoria finală. Fiecare acţiune vitală nu fusese, în trecut, decît o etapă spre deznodămînt. De această dată, Jodl se mulţumea să afirme existenţa unui dezechilibru în favoarea forţelor germane şi să asigure că Reich-ul dispunea de mijloacele necesare pentru ca echilibrul să nu se rupă în defavoarea sa.

Logic, Antonescu remarcă faptul că dacă Germania reuşea să meargă la egalitate cu forţele crescînde ale inamicului, maximum pe care îl putea spera era un meci nul şi nu obţinerea victoriei. Cum se gîndeau să pună capăt războiului? Germania avea în vedere o soluţie politică, pacea separată cu unul din cei doi adversari ai săi sau un compromis pe toată linia? În acest caz, în calitatea sa de aliată, România trebuia să fie pusă la curent cu intenţiile Berlinului şi cu demersurile ce ar fi fost deja întreprinse, mai ales în

eventualitatea cînd Reich-ul ar fi avut în vedere un compromis cu Rusia. În comunicatele sovietice, expresia «cei doi inamici» revenea ca un leit-motiv. România, care era vizată ca al doilea duşman, nu putea să fie exclusă de la tratative. Antonescu se grăbi să adauge că el nu sfătuia deloc pentru o asemenea soluţie, căci, dacă era vorba de un compromis, acesta trebuia căutat mai curînd în partea anglo – saxonilor, care puteau avea interes de a fi eliberaţi de frontul atlantic, pentru a se concentra asupra Japoniei.

Jodl tăcu, încurcat. Politica nu ţinea de resortul său. Hitler trebuia să răspundă. Führer-ul dădu imediat asigurări că nu intenţiona, nici pentru moment, nici pentru mai tîrziu, o soluţie politică. Viitorul se va construi în zgomotul armelor şi el nu se gîndea să-şi retragă cuvîntul. Ca şi în perioadele de pace, nici pe timp de război nimeni nu putea să facă profeţii de lungă durată, în afară doar de şarlatani şi de prezicătorii aventurieri. Vor fi, desigur, culmi şi căderi inerente oricărei acţiuni umane, fie că ea ar fi economică sau politică, publică ori privată, civilă sau militară. Ceea ce importa, în primul rînd, era de a se putea face faţă situaţiilor succesive, pe măsură ce lupta se desfăşura şi, în al doilea rînd, de a se păstra neatinsă credinţa în victoria finală. Nu pentru asemenea discursuri ceruse Antonescu să-l vadă pe Hitler. Cu un gest de nervozitate, el întrerupse tirada. «Sînt aici tocmai pentru a studia una din situaţiile create de război, mai ales aceea a trupelor noastre, prea depărtate de bazele lor şi ameninţate să fie despărţite de spatele frontului, spuse mareşalul. El aminti apoi ofensiva lui Timoşenko, între Don şi Volga, care reuşise să zdruncine parţial sistemele defensive improvizate de germani şi români între cele două fronturi. Dacă această ofensivă era completată printr-un atac la sud de Stalingrad, unde poziţiile româneşti, cum se arătase deja, erau incapabile de a face faţă, cele numai cincizeci de divizii care se găseau în oraş riscau să fie încercuite. Cu o neplăcere vizibilă, Hitler reveni asupra unui subiect pe care îl socotea deja epuizat. Pentru a-l îndepărta definitiv, el scoase din sacul său, întotdeauna plin de argumente, noi mijloace de convingere. Afirmă că posedă informaţii precise după care ofensiva lui Timoşenko ar fi fost ultima tentativă rusă înainte de părăsirea Stalingradului. În cîteva zile, nu se va mai vorbi de ea. Atunci, odată cu atingerea primului obiectiv al campaniei, se va putea relua discuţia. Dar, pentru moment, nu trebuiau să se mai atingă de planul de campanie aflat în executare. El îi promise solemn lui Antonescu să îl invite la o nouă întîlnire, de îndată ce momentul de a lua alte hotărîri va fi sosit. Acesta putea să aibă loc chiar la Stalingrad. Mareşalul fu de acord, fără a renunţa totuşi la rezervele sale. «Desigur, dar douăzeci şi cinci de divizii nu reprezintă decît zece la sută din forţele angajate în răsărit. Doar în funcţie de ele văd eu războiul şi, desigur, am un unghi de vedere parţial, dar pentru moment ele formează toată armata română», spuse el. Periculoasă imprudenţă: Hitler pretinse imediat că, făcînd un efort, România ar putea pune pe picioare zece noi divizii. Dar, ascultînd răspunsul lui Antonescu, Führer-ul nu avu nici un motiv să se felicite pentru ideea sa. Mareşalul îi aminti numărul exact al unităţilor ungare puse la dispoziţia coaliţiei şi poziţia Bulgariei, care cu asentimentul Berlinului, îşi păstra armata intactă. Între aceşti doi inamici virtuali, România nu putea să-şi risipească toate resursele militare. «Reich-ul

s-a făcut garant al frontierelor voastre. Nu aveţi de ce să vă temeţi», spuse Hitler. «Dumneavoastră repetaţi poporului german că trebuie să rămînă stăpîn al propriului său destin. Fără a vă pune la îndoială garanţia, prefer ca România să-şi păstreze, şi ea, stăpînirea asupra destinului său. Şi apoi, frontierele pe care ni le-aţi garantat nu corespund limitei spaţiale pe care poporul român este în drept să o revendice», răspunse Antonescu. Hitler nu mai insistă. El ştia prea bine la ce s-ar fi expus. Din partea sa, Antonescu socotind atmosfera destul de încordată, renunţă să mai dezvolte datele problemei. Fu rîndul lui Hitler să reia discuţia. «Dacă aliaţii ar reuşi să restabilească echilibrul în profitul lor, războiul va fi decis în final de elementele noi pe care Germania le-ar face să intervină la momentul dorit. În 1914, lupta a început cu un armament pentru a se termina cu altul». Şi acest război, pretindea Hitler, va sfîrşi prin intervenţia pe cîmpurile de luptă a unor mijloace de luptă pînă acum necunoscute. Trebuie să se păstreze încrederea în spiritul inventiv al germanilor. Industria Reich-ului era pe punctul de a pune pe şantier o armă care va răsturna complet regulile artei militare tradiţionale. Şi, din nou, pentru a vorbi de viitor, Hitler reveni cu cîteva secole în urmă. El evocă timpurile cînd armatele nu întrebuinţau pentru a se lupta decît forţa musculară şi prelungirea acesteia, spada sau lancea. Apoi ajunse la proiectile. Dar acestea păstraseră luptei caracterul său obişnuit. Ele nu făceau decît să slăbească puterea de rezistenţă a inamicului, mărind astfel şansele atacatorului. Puşti, mitraliere, artilerie şi bombardamente aeriene nu erau decît auxiliare. Ele uşurau atacul infanteriei. În curînd, va sosi ziua cînd armata de uscat va dispărea, ca şi cavalerii în armură. Tehnicianul va înlocui soldatul. După concepţia curentă, o mînă de oameni, într-un adăpost, vor fi mai puternici decît o armată numeroasă şi bine echipată. «Omul nu se îndreaptă spre «Herrschaft der Massen» [104], ci spre supremaţia ştiinţei. Timpul majorităţii democratice şi al puterii muncitoreşti va fi atunci revolut. Un singur principiu îşi va găsi justificarea în faţa istoriei: principiul conducător».

După această profeţie, nu mai era altceva de făcut decît să ne aşezăm la masă. Ne înapoiarăm, în grup mic, în sufrageria Führer-ului. Ca şi la cartierul său general de pe frontul central, şi aci camerele nu prezentau nici un element demn de a fi menţionat. Interiorul amintea de locuinţele germane rustice. Te-ai fi crezut undeva într-un cămin pentru HitlerJugend. Masa era aranjată cu multă simplitate. În acest loc unde, în afară de Funkmödel [105], nu locuia nici o femeie, se lipseau de faţa de masă şi de alte obiecte care ar fi implicat o grijă prea deosebită. Totul trăda simplitatea stilului de viaţă a lui Hitler. Prin acest fapt, personajul nu apărea decît şi mai halucinant. În mijlocul curtenilor săi, plini de rîvnă să-i ghicească cele mai mici dorinţe, acest om închis în sine nu suporta nici un amestec în spaţiul său intim. Ordinele, care adesea nu erau decît o surpriză pentru colaboratorii săi cei mai apropiaţi, erau singura lor punte de legătură. Ribbentrop se străduia să întreţină convorbirea în timpul mesei, debitînd platitudini şi lansîndu-se în consideraţii pe care Goebbels – această «mitralieră intelectuală», cum îl numea mareşalul Antonescu – le eliminase desigur de mult din arsenalul său propagandistic. Hitler era cel mai modest dintre toţi comesenii. El părea să fi uitat de toţi şi, mestecîndu-şi maşinal bucatele, părea să-şi rumege propriile gînduri. Ca şi cum ar fi revenit de

undeva de departe, el se prefăcu o dată sau de două ori că ascultă discuţiile, apoi, decepţionat, nu se mai ocupă decît de farfuria sa. Incapabil de a lua parte la o conversaţie, de îndată ce nu se mai discuta politică, Hitler, deşi prezida mase, părea un intrus, o rudă săracă, ce nu îndrăzneşte să ia cuvîntul. Devenit nerăbdător, el dorea ca dejunul să se termine cît mai curînd posibil.

Înafară de cîţiva germani aleşi pentru a ne însoţi în timpul plimbării pe care mareşalul Antonescu îşi exprimase dorinţa să o facă după masă, toată lumea îl urmă pe Hitler în biroul său. Noua întrevedere trebuia să înceapă la ora trei. De două ori, acelaşi SS veni să-l roage pe Antonescu să mai aibă răbdare şi era deja întuneric cînd Führer-ul îi concedie pe colaboratorii săi pentru a-l primi iarăşi pe «Conducător»-ul României. «Dacă vreodată cealaltă tabără ar obţine victoria», spusese Hitler în ultimul său discurs (la 30 septembrie 1942), mărturisind astfel că această perspectivă nu trebuia să fie considerată ca imposibilă. Ea îl preocupa, şi cuvintele lui Antonescu asupra unei soluţii politice au avut răsunet în mintea Führer-ului. Politica simplistă a mareşalului ce susţinea că din moment ce războiul nu mai putea fi cîştigat trebuia să se încerce încheierea păcii, nu era aceea a lui Hitler. «Modificaţi, pentru un moment, această blestemată hartă administrativă a lumii», spuse el, «şi încercaţi să vă închipuiţi un glob pe care geografii şi-au dat osteneală să traseze centrele de putere ale lumii, asemenea liniilor de forţă ale unui cîmp magnetic. Veţi observa atunci că există în lume cinci centre de concentrare a energiei: unul în Statele Unite, altul, problematic, în Marea Britanie, al treilea în centrul Europei, avînd ca nucleu principal Germania, apoi puterea virtuală a Uniunii Sovietice, şi în cele din urmă, cea a Japoniei. Din fiecare din aceste centre emană raze-forţă, care se întind în spaţiul înconjurător. Conflictele se produc la intersecţiile liniilor. Acolo sare scînteia care aprinde focul. Logic, conflictul s-a ivit în spaţiul în care centrele de forţă sînt cele mai apropiate unele de altele: Europa. Lupta care se duce acum se poartă de către Rusia şi Marea Britanie, pentru a elimina cîmpurile de forţă europene, dominate de Germania, cea mai mare putere continentală. Dacă această încercare ar reuşi, continentul nostru şi-ar pierde pe veci forţa care îl face în stare să-şi afirme rolul său de prim plan, în lume. Toate popoarele din spaţiul nostru ar trebui să se alăture luptei pe care o ducem noi, în voinţa comună de a salva Europa. Ei toţi sînt tot aşa de interesaţi ca şi Germania. Numai naivii pot crede că ar fi doar o dispută între Reich şi Marea Britanie pentru hegemonia pe continent. În realitate, Imperiul britanic este deja învins. Cîmpul său de forţă a fost eliminat şi inclus în cel al Statelor Unite. Să folosim limbajul lor: Churchill nu mai este decît Quisling-ul lui Roosevelt. În faţa acestor realităţi obiective este zadarnic să discuţi de ideologii, de filie sau fobie. Puteţi să fiţi elvetofili[106], spre exemplu, nimeni nu vă împiedică, dar la ce v-ar servi aceasta?. Vă întreb cine poate să pretindă acum că vorbeşte în numele Europei? Franţa? Ea s-a dovedit tot aşa de slabă ca şi Polonia. Cum vreţi să edificaţi Europa pe o putere care n-a rezistat Germaniei mai mult de zece zile? Fapt este că, în susţinerea războiului modern există un alt element care intervine. Mobilizarea tuturor resurselor aduce o creştere considerabilă a puterii. În timp de 10 ani de pace nu se realizează progrese comparabile celor obţinute într-un an de

război. Radiația unui cîmp de forță mărește totul într-un ritm accelerat. Niciodată Germania din 1939 n-ar fi revendicat supremația asupra spațiului pe care îl controlează acum. Forța noastră ne-ar fi părut insuficientă Logic, veleitățile cresc proporțional cu sporirea Forței. Dacă în 1939 s-ar fi putut încă împărți globul între marile puteri, astăzi, sub efectul acestui proces de creștere, o asemenea soluție nu mai apare posibilă. Leviatanii [107] sînt constrînși să se nimicească. Cum vreți să delimitați astăzi competența fiecărei puteri, atunci cînd această limitare nu a fost posibilă înainte de război, într-un moment cînd fiecare dintre actualii combatanți nu reprezenta decît jumătate din forța pe care o reprezintă astăzi? Ați vorbit azi dimineață de meci nul. Astăzi este vorba de un concurs eliminatoriu, pentru a întrebuința terminologia voastră sportivă. Sîntem acum în semifinală. Sau vom reuși să eliminăm Statele Unite și Sovietele, sau va trebui să fim noi eliminați de dînșii, pentru a disputa împreună marea finală a competiției mondiale. Războiul a început cu scopuri limitate. Astăzi, obiectivele sale sînt nemărginite».

«Spuneați încă azi dimineață că scopul războiului Țării voastre va fi nelimitat. Scuzați-mă, este un limbaj pe care nu reușesc să-l înțeleg. În ce este el oare diferit de cel al Germaniei?» Antonescu se grăbi să-l lămurească pe Führer. Poporul român aproba războiul împotriva Rusiei Sovietice. Chiar opoziția se bucurase de realipirea Basarabiei și a nordului Bucovinei. Dar, după ea, campania dincolo de aceste limite ar fi pierdut orice sens. «De ce tolerați activitatea lui Maniu?», întrebă Hitler. «El se străduiește mereu să slăbească rezistența frontului interior» – «Pînă ce România își va fi recucerit toate teritoriile care i-au fost smulse», răspunse Antonescu, «eu nu am autoritatea morală de a proceda altfel». Hitler, în fața amenințării unei noi evocări a problemei Transilvaniei, renunță, în mod înțelept. Antonescu putu să continue. Marea Britanie și Statele Unite nu au avut niciodată nici cel mai mic gest ostil față de România. Poporul român nu se consideră deci în război decît cu Uniunea Sovietică. Mareșalul declară că era conștient de rolul preponderent al Germaniei pe continent, dar mărturisea în același timp că nu era în măsură să mobilizeze țara sa doar pentru a apăra noua ordine pe care Axa voia să o instaureze în Europa. Pentru soldatul român, lupta are un sens cît timp este dusă contra Sovietelor. Alianța cu Reich-ul își găsea justificarea majoră în faptul că numai datorită puterii germane se putea spera eliminarea pericolului rusesc. «Credeți-mă, dacă ați fi rămas în tovărășia lui Stalin», spuse Antonescu, «nu ați fi găsit decît oportuniști ori nebuni pentru a face politica voastră în România». «Totuși», replică Hitler, «chiar dumneavoastră ați aderat la pactul tripartit într-o epocă în care conflictul cu URSS încă nu era decis». «Cine vă spune că, în acel moment, nu eram și eu un oportunist?», întrebă Antonescu. Pervitina să-și fi pierdut oare efectul asupra sistemului nervos al lui Hitler? Întrebarea lui Antonescu rămase fără răspuns. Discuția încetă. Atunci cînd membrii suitei mareșalului fură introduși în încăpere pentru a asculta discursul obișnuit, vocea Führer-ului era voalată și răgușită, ca cea a unui drogat. «Wir werden die Russen schlagen dass die der...» [108] Am avut impresia că voia să spună: «Das der Tenfel holt» [109] dar își reveni și termină fraza cu refrenul obișnuit: «dass die sich nie mehr erheben» [110].

Ce diferenţă între masa modestă a lui Hitler şi ospăţul pe care ni-l oferi a doua zi Ribbentrop, la castelul său situat în apropierea Cartierului General! Dar luxul care îl înconjura pe ministrul de externe pălea înaintea fastului de parvenit prin care Reichsmarshall Göring se străduia să-şi epateze vizitatorii, la Karin-Hall, aproape de Berlin, unde delfinul Reich-ului [111] îşi stabilise reşedinţa. Obiectele de artă se îngrămădeau în vastele săli care formau apartamentele sale private, ca într-o sală de vînzare la licitaţie. Cel pe care propaganda lui Goebbels îl numea «papa Göring» pusese să se graveze pe tacîmurile de aur de la masă blazonul familiei sale. Acest blazon se vedea mai peste tot, în această locuinţă. Göring era mîndru de ascendenţa sa, care nu era vestită, dar, după propriile sale spuse, foarte veche. Cavalerul Hermann von Göring semăna în acelaşi timp cu un industriaş recent îmbogăţit şi cu un descendent direct al lui August cel Tare. La masă, el nu bea decît bere, dar aceasta îi era servită într-o cupă de aur.

«Germania a pierdut războiul», spuse Antonescu, ca o concluzie la vizita sa, în trenul care ne ducea pe drumul de întoarcere. «Acum trebuie să ne concentrăm eforturile ca să nu-l pierdem pe al nostru».

CAPITOLUL VII

De la Stalingrad la Roma

La 30 octombrie, comunicatul de război german anunţa cucerirea oraşului Nalcik de către trupele alpine române. Era primul rezultat concret al noii ofensive lansată de Hitler în Caucaz, dar totodată şi ultimul succes înregistrat în 1942 de armatele coalizate. A-l atribui exclusiv unităţilor române, aşa cum o făcea comunicatul OKW, era inexact. În realitate, două regimente de vînători de munte români constituiseră centrul de gravitate al atacului. Dar ele fuseseră puternic sprijinite de artilerie şi trupele speciale germane. A minimaliza contribuţia Germaniei nu intra în obiceiurile comandamentului Wehrmacht-ului. Dar Hitler voia, în urma rezervelor formulate de Antonescu asupra sensului participării române în război, să afirme încă o dată, în faţa lumii legăturile solide care ne uneau cu soarta Germaniei. Înaintea ultimei vizite a mareşalului la Cartierul General , germanii folosiseră tot felul de formule de camuflaj pentru a nu aduce la cunoştinţa opiniei publice din Reich contribuţia armatei române la lupte. Atunci cînd întrebuinţau în comunicatele lor formula «trupele aliate» era vorba întotdeauna de români. Statul nostru major protestase adesea cu privire la acest subiect. Nici tactica opusă nu avea un efect mai bun la Bucureşti, într-un moment cînd coarda era întinsă peste măsură. Timoşenko ataca mereu între Volga şi Don. Cele 720.000 tone scufundate de submarine, în octombrie, lăsau Bucureştiul indiferent. Cînd Rommel îşi începu retragerea sub presiunea Armatei a opta engleze şi cînd, după cîteva zile, americanii debarcară în Africa de Nord, România era în sărbătoare. În afara Rusiei şi Reich-ului, o a treia putere se apropia de Europa. Bucuria nu era tulburată decît de teama ca germanii, faţă de pericolul care se manifesta în Mediterana, să nu-şi mai retragă din trupele de la răsărit, în loc să întărească acest front atît de ameninţat.

La Stalingrad, ploaia cădea fără încetare de două luni, reducînd mult activitatea aeriană, singurul domeniu în care atacatorii aveau un avantaj faţă de cei asediaţi. Ruşii aruncau necontenit noi trupe în acţiune. Abia era distrus un contingent de apărători, că un altul, proaspăt, relua poziţiile. Plecaţi de pe linia Harkov – Taganrog şi luptînd de patru luni, germanii şi românii erau deja istoviţi. Ei se găseau înaintea unei mase de oameni care se reînnoia mereu, avînd în favoarea sa superioritatea blindatelor şi artileriei şi bucurîndu-se de puncte de sprijin fortificate pregătite dinainte, cu toată arta de camuflaj

sovietică. Fiecare pas înainte era un risc în plus. Grupurile de case, odată împresurate, săreau în aer, îngropînd laolaltă atacanţi şi apărători care trăgeau încă de la etajele superioare. Apoi, blindatele sovietice curăţau locul, transformat în ruine. Nu mai era posibil să te retragi în *no man's land*-ul din spate. Urmărirea forţelor duşmane ar fi transformat în derută retragerea trupelor, care erau încă şi mai dezavantajate, datorită inferiorităţii lor, pe un teren descoperit, decît în oraş. Asemenea unui om care încearcă să găurească un zid imens ce ameninţă să se prăbuşească peste el, soldaţii luptau cu furie şi disperare. «Epuizaţi adversarul», ordonase Stalin. Efortul supraomenesc pe care comandamentul îl ceruse trupelor noastre a făcut din acest ordin un fapt împlinit. Prinsă în capcana spaţiului, armata se încăpăţîna să evite inevitabilul. Lumea se umplea de admiraţie faţă de eroicii apărători ai Stalingradului, dar Walkyriile [112] îşi aleseseră desigur eroii lor din rîndurile decimate ale teutonilor şi ţăranilor de pe Dunăre. Răbdarea, rezistenţa şi curajul lor au fost, cu adevărat, supraomeneşti.

La 18 noiembrie, Antonescu trimise ultimul său mesaj de nelinişte lui Hitler. El presimţea catastrofa iminentă. Ruşii declanşară atacul lor din această stepă a calmucilor, pe care Hitler o socotea inaptă să constituie baza unei acţiuni ofensive. Ei triumfară repede asupra slabelor noastre divizii. Pe Don, pe Doneţ, într-un haos de nedescris, comandamentul nu mai reuşea să stabilească unde erau liniile aliate şi unde acelea ale inamicului. Armatele română şi germană se descurajau. Nu mai era vorba de o breşă. Întregul front se pulverizase. Ruşii ar fi putut să înainteze atunci, fără a se lovi de o apărare organizată, pînă în inima Ucrainei şi de această dată, ei nu mai erau în imposibilitate de a o face, ca în decembrie 1941, cînd frontul german se prăbuşise pentru prima dată. Armata Roşie era acum mai puternică decît la începutul războiului. Tancurile americane, care îşi făceau apariţia pe cîmpul de luptă, le dădeau posibilitatea să străpungă liniile inamice. Ruşii nu înţeleseră de îndată amploarea dezastrului german şi se mulţumiră să urmărească obiectivele limitate pe care şi le propuseseră de la început. Atacul lui Timoşenko înainta ca o avalanşă între Volga şi Don, apoi, depăşind marele cot al acest ultim fluviu, se îndrepta hotărît spre Rostov. Primul obiectiv, de a încercui armatele de la Stalingrad, fusese deja atins încă înainte de 1 decembrie. Mai mult de treizeci de divizii germane şi române nu mai puteau fi aprovizionate decît pe calea aerului. În mod evident ruşii, înaintînd spre Marea de Azov, voiau să pună într-o situaţie identică armata aliată care înaintase în Caucaz. Dacă Timoşenko s-ar fi îndreptat hotărît spre vest, el nu ar fi întîlnit nici o rezistenţă serioasă, dar, la acea dată statul major rus suferea încă de influenţa prestigiului OKW. Toate ofensivele sovietice aveau obiective limitate. Ele păreau să urmărească mai curînd scopul de a îndepărta pe adversari pînă în ziua intervenţiei anglo – saxonilor în conflict. Înaltul comandament al Armatei Roşii nu se credea în stare să învingă Wehrmacht-ul. Cît despre germani şi aliaţii lor, aceştia nu mai aveau altă preocupare decît să-şi deschidă un drum spre vest. Retragerea se făcea într-o dezordine completă, cel mai adesea în grupuri mici şi numai rareori în unităţi întregi, fără vreun plan şi fără comunicare cu statul major. De obicei, soldatul nu ştia dacă drumul era deja

tăiat de inamic sau dacă mai era încă liber. Centrul de adunare al celor ce fugeau era Harkov. Oamenii noştri ajungeau acolo în grupe mici. Ei traversaseră un spaţiu de peste cinci sute de kilometri, prin liniile ruseşti şi printre viesparele de partizani. Aceste rămăşiţe ale armatei care începuse ofensiva la 2 iulie se înghesuiau în gară. Trenurile cu direcţia spre vest erau luate cu asalt de soldaţii care, timp de o lună, rătăciseră fără ordine şi fără comandanţi. Numai datorită hazardului şi nu unor mişcări prescrise de un comandament, ajunseseră pînă aici. Disciplina, ierarhia nu mai contau. Ei hotărîră, de capul lor, să se înapoieze în patrie. Primii care au reuşit să-şi repună trupele sub control au fost germanii. Cu talentul lor de organizare, ei se ocupară de refacerea unităţilor, vărsîndu-i pe cei scăpaţi din diviziile nimicite la cele care mai păstrau intactă o parte a efectivelor lor. Pentru români, aceeaşi operaţiune ar fi fost imposibilă. Cea mai mare parte a statelor majore a marilor unităţi căzuse în captivitate. Practic, corpul nostru expediţionar nu mai exista. Deruta era totală. Germanii vrură să restabilească ei înşişi ordinea în rîndurile aliaţilor. Wehrmacht-ul primi ordin să deschidă focul asupra românilor şi italienilor care încercau să ia cu asalt trenurile ce plecau din Harkov şi din alte centre ale Ucrainei, spre vest. Dar a transforma o trupă în dezordine completă în unităţi combatante era o imposibilitate. Înşelînd vigilenţa germanilor, soldaţii noştri, în strînsă colaborare cu italienii, părăseau centrele de regrupare pentru a pleca pe jos, dacă nu reuşeau să găsească mijloace de transport. Reacţia germană fu brutală. Considerîndu-i pe fugari ca dezertori, ei îi împuşcau pe toţi cei izolaţi care rătăceau pe drumurile Ucrainei. Pentru soldaţii români, războiul era pierdut. Trebuiau să se înapoieze în România, era singurul mijloc de a nu cădea prizonieri în mîinile ruşilor. Cei care veneau de pe front ştiau că între Armata Roşie şi teritoriul nostru nu exista nici o protecţie, în afara imensităţii.

Armatele din Stalingrad mai rezistau încă. Avioanele care aterizau pe aeroportul improvizat din mijlocul oraşului erau singurul mijloc de comu-nicare cu ţara. Acest «pod aerian» funcţiona de mai bine de o lună şi jumătate. Generalul Tătăranu, comandantul şef al unităţilor române, adresa prin fiecare curier adio lui Mihai Antonescu. El scria frumoase epistole senti-mentale. Preşedintele Consiliului îi scrise că ar fi mulţumit să îl revadă. Fără să aştepte altă încurajare, generalul urcă în primul avion şi ajunse la Bucureşti în a doua jumătate a lunii ianuarie. Mareşalul era consternat. El îi ordonă să revină imediat. «Vei pleca înapoi chiar astăzi, la Stalingrad», spuse el fără să-l privească pe Tătăranu. Acesta încercă să dea explicaţii: «Este preferabilă o fiinţă vie între morţi, decît un mort între cei vii», răspunse Antonescu, tăindu-i vorba. Într-un acces de furie, arătînd uşa generalului, îi strigă: «Aveţi de ales între plutonul de execuţie, care îi aşteaptă pe toţi dezertorii, şi datoria de a relua comanda la Stalingrad». A doua zi, în zori, Tătăranu luă loc într-un bombardier german care decola din Bucureşti pentru Stalingrad. Avionul trebui să aterizeze la Odessa din cauza unui atac de apoplexie al generalului. El fu internat într-un spital militar din Transnistria. Starea sa nu se mai amelioră niciodată. O jumătate a corpului îi rămăsese paralizată; într-adevăr, era un mort între cei vii. Cîteva zile mai tîrziu, armatele din Stalingrad, încercuite de mai mult de două luni, la o distanţă de peste cinci sute de kilometri de soldaţii cei mai apropiaţi, capitulau.

Camaraderia între Wehrmacht şi armatele celorlalte naţiuni era îngropată sub ruinele ofensivei eşuate. Dar mai interveni şi un alt fapt, care contribui la sporirea tensiunii crescînde între Berlin şi Bucureşti. Acesta a fost mesajul pe care regele Mihai îl adresă poporului său pentru Anul Nou. Mihai Antonescu, cel căruia mareşalul curţii îi prezentase acest text, preocupat de raportul dezastruos asupra situaţiei trupelor înaintate din Caucaz, pe care nici o cale terestră nu le mai lega de spatele frontului, de asasinatul lui Darlan[113], de înfrîngerea lui Rommel, nu dădu o atenţie specială cuvintelor pe care suveranul dorea să le pronunţe la 1 ianuarie, la miezul nopţii. Cu generozitate, regele României propunea pacea întregii lumi, cu condiţia ca inamicii să renunţe să continue un război pe care poporul român îl dezaproba. Berlinul analiză mai amănunţit decît Mihai Antonescu ce conţinea acest discurs. Urmă protestul violent al lui Killinger, care invoca toate dovezile de loialitate pe care Führer-ul le dăduse lui Antonescu , începînd cu ajutorul acordat împotriva legionarilor, filiala ideologică a nazismului în România, pe care a abandonat-o pentru a rămîne credincios cuvîntului dat lui Antonescu la 23 noiembrie 1940 de a clădi raporturile dintre cele două ţări pe încrederea care trebuia să domnească între cei doi şefi şi care amintea că România n-ar fi putut să elibereze provinciile din răsărit, fără sprijinul Reich-ului. El termină printr-o frază menită să facă o mare impresie, dar care produse efectul contrar: «Credinţa jurată între doi soldaţi nu poate fi uitată de îndată ce apar primele dificultăţi. Hitler nu este omul pe care să-l poţi arunca, după ce ai profitat de el». Antonescu se simţi ofensat. El regreta greşeala comisă de rege dar, odată faptul împlinit, ce mai putea face? Killinger ceru, în numele lui Hitler, ca Majestatea Sa să se dezavueze în mod public, explicînd că citise în faţa microfonului un text pregătit de mareşalul curţii, care nu ar fi corespuns adevăratelor sale idei. Anturajul său ar fi profitat de buna sa credinţă».

«Spuneţi-i lui Hitler că se înşeală asupra omului», răspunse Antonescu. Eu nu sînt generalul Nedici[114]. Vinovatul, care este fără îndoială baronul Stîrcea, va fi pedepsit, dar eu nu mă pot preta la mascarada pe care mi-o propuneţi». Fără să-şi dea seama de gafa sa, Killinger insistă. În loc să se sprijine pe caracterul autoritar al lui Antonescu şi să insinueze că regele îi submina autoritatea, el dădu incidentului aspectul unui conflict Hitler – Antonescu. O luase pe un drum greşit şi fu respins politicos, cu un refuz categoric. Baronul Stîrcea fu chemat de urgenţă la preşedenţia Consiliului şi copleşit de reproşuri. De bună credinţă, el se disculpă, amintind că supusese mai întîi textul încriminat cenzurii lui Mihai Antonescu. «Daţi dovadă de spirit sportiv, Domnule Vicepreşedinte», insistă mareşalul curţii, «Dumneavoastră sînteţi cel care aţi revăzut discursul Majestăţii Sale». Mihai Antonescu nu era dispus să ia asupra sa răspunderea. «Domnule, spuse el, vă interzic să mă trataţi drept sportiv, eu sînt profesor universitar...».

În cele din urmă, mareşalul Antonescu ceru regelui să se despartă de Stîrcea. Suveranul refuză. «Conducătorul» insistă şi ordonă mobilizarea baronului, care era la vîrsta cînd putea fi chemat în cadrele armatei, într-o unitate aflată pe front. Dar regele trecu peste toate şi îl menţinu pe Stîrcea în serviciul palatului. Acest incident puse capăt definitiv înţelegerii între suveran

şi «Conducător». Prima neînţelegere se produsese între ei în timpul verii 1942. La fiecare vizită pe care regele şi regina mamă o făceau lui Antonescu, duminica, la Predeal [115] unde «Conducătorul» îşi petrecea week-end-urile, regele şi mai ales regina Elena insistaseră în zadar să-l convingă pe dictator să permită regelui să viziteze frontul. Familia regală considera ca simple pretexte motivele pentru care mareşalul respingea această sugestie. Antonescu le afirma că trebuia să fie ţinută departe Coroana, pentru a nu fi compromisă, dacă ar fi eşuat aventura războinică a cărei responsabilitate şi-o asumase în întregime. Regele considera acest refuz ca o dovadă a faptului că Antonescu voia să-şi păstreze doar pentru dînsul laurii victoriei.

Incidentelor care se produseseră pe front şi celui provocat de mesajul regal i se mai adăuga şi grava criză în relaţiile comerciale ale Bucureştiului cu Berlinul. Situaţia era de aşa natură încît serviciile ambasadei germane din Bucureşti se considerau îndreptăţite să îl numească războiul economic germano – român. Germania era în mare întîrziere cu livrările. Contul creditor al României se ridica la treizeci de miliarde de lei, iar Banca Naţională refuza orice nou credit pentru exporturile spre Reich. De două luni, nici un bob de cereale nu mai trecuse frontiera română spre Germania. De şi mai mult timp încă, delegaţia condusă de celebrul Clodius negocia la Bucureşti fără a ajunge la nici un rezultat. Tehnic vorbind, nu exista nici o soluţie. Românii cereau, înainte de a se angaja în discuţia unui nou acord, plata restanţelor. Germanii voiau să se înţeleagă mai întîi şi să livreze pe urmă. Pentru a ne forţa mîna, ei ameninţau să nu mai permită tranzitul mărfurilor române spre Elveţia şi Suedia, surse de devize forte pentru Banca Naţională.

Pe de altă parte, Horia Sima, şeful mişcării legionare, refugiat în Germania, unde fusese pînă atunci – pentru a face pe plac lui Antonescu – internat cu acoliţii săi într-un lagăr de concentrare, fu repus în libertate şi semnalat de serviciile române de informaţii, în Italia. Germanii, care erau organizatorii acestei călătorii, printr-o indiscreţie voită, o aduseseră la cunoştinţa agenţilor noştri. Prin asta ei voiau ca guvernul de la Bucureşti să simtă că mai dispuneau de încă o rezervă, pentru cazul în care nu ar manifesta un spirit de conciliere satisfăcător. Încă o dată, metoda se dovedi greşită. Antonescu îl chemă pe Killinger pentru a-i comunica faptul că îi considera manevra ca un şantaj odios, care îl obliga să pună la îndoială loialitatea lui Hitler. «Se pare că Berlinul se înşeală iarăşi, în ce mă priveşte», spuse el. «Chiar dacă nu aş avea dreptate în dificultăţile noastre reciproce actuale, din principiu eu nu aş ceda niciodată unor asemenea metode».

A doua zi dimineaţă am fost trezit la ora şapte dimineaţa de un telefon de la ambasada germană. Killinger, foarte agitat, îmi cerea o întrevedere cu mareşalul la prima oră, trebuind să-i comunice un mesaj urgent al Führer-ului. La ora zece, îl introduceam în biroul «Conducătorului». Afacerea Horia Sima fu explicată ca o stîngăcie a anumitor servicii ale lui Himmler care îşi permiseseră această iniţiativă, fără a cere părerea lui Hitler. Pentru a evita în viitor orice neînţelegere, pe această temă, între Bucureşti şi Berlin, serviciile speciale ale Gestapo-ului ar fi fost însărcinate să comită un act definitiv. Ca urmare a intervenţiei lor, nu s-ar mai fi auzit vorbindu-se niciodată de şeful

mişcării legionare. Killinger însoţea aceste cuvinte cu gesturi elocvente. Mîna sa dreaptă părea să-l decapiteze pe Horia Sima. Iar, în plus, Hitler, dornic să pună capăt tensiunii care se infiltrase în ultima vreme în raporturile dintre cele două capitale, îl invita pe Antonescu la o nouă întrevedere la cartierul său general.

Antonescu primi, cu condiţia ca Clodius şi şeful delegaţiei economice române să fie prezenţi la aceste întrevederi. Ei ar fi putut astfel să găsească pe loc un aranjament comercial, care să satisfacă punctele de vedere român şi german.

«Cît este de greu de lucrat cu mareşalul», îmi spuse Killinger ieşind, «şi cînd mă gîndesc că pînă la urmă se va face din mine ţapul ispăşitor pentru toate greutăţile». Germanii îşi dădeau seama, în cele din urmă, că făcuseră o proastă alegere, sprijinindu-l pe Antonescu? Desigur că ei regretau toată politica pe care o urmaseră faţă de România. Această colaborare model pe care au vrut-o pentru a da o dezminţire afirmaţiilor conform cărora Reich-ul ar fi incapabil să respecte drepturile unui aliat mai mic, nu le aducea nici o mulţumire. Piaţa românească era plină de mărfuri industriale germane şi chiar mai bine asortată, poate, decît înainte de război. România reuşise în această perioadă să-şi sporească posibilităţile sale industriale, să-şi modernizeze echipamentul agricol şi chiar să construiască mai multe linii ferate decît între cele două războaie. Utilajul întreprinderilor petroliere fusese reînnoit recent. Toate aceste realizări rămîneau un secret al serviciilor economice ale ţării. Opinia publică, pe care germanii voiau cu orice preţ să o îndepărteze de germanofobia sa cronică, nu se lăsa de loc impresionată de limbajul cifrelor. Mai atentă la manifestările de revoltă pe care von Killinger le lăsa să apară în discursurile ţinute în faţa compatrioţilor săi şi pe care presa minorităţii germane din România le reproducea, ea se grăbea să extragă de aici dovezile imixtiunii Reich-ului în afacerile române şi să-şi manifeste nemulţumirea. Acolo unde germanii se străduiau să folosească mănuşa de catifea, nu se mai vorbea decît de cizma prusacă. Misiunile străine şi corespondenţii de presă se făceau ecoul acestei stări de lucruri şi umpleau lumea de informaţii asupra oprimării pe care Reich-ul o exercita asupra satelitului său. Descurajat, Killinger mărturisi: «Am eşuat în tentativa de a ne face iubiţi. Ar fi trebuit să ne impunem prin teamă, ca în alte părţi».

Pentru aceasta, era prea tîrziu. Germania mai dispunea încă de o putere suficientă pentru a-l cuminţi pe Antonescu, dar în urma unei acţiuni brutale contra României ar fi pierdut speranţa de a-i menţine soldaţii pe frontul de răsărit. În fond, armata noastră, luptînd împotriva Rusiei, ne apăra simultan contra Germaniei. Antonescu exploata situaţia pînă la capăt. «Eu nu pot să mai aprovizionez trupele germane staţionate în România», îi spuse el lui Hitler. «Dar ele asigură apărarea aeriană a regiunii voastre petroliere şi a capitalei voastre», răspunse Führer-ul. «Sînteţi mai interesaţi decît noi de producţia petrolieră», răspunse, la rîndul său, Antonescu. «Dar trupele române de pe frontul de răsărit sînt în întregime în sarcina serviciilor noastre de aprovizionare», remarcă Hitler. «Sînt dispus să le retrag», făcu sec Antonescu. Hitler, în faţa acestui şantaj, cedă fără să se apere. «Vă ajung trei vagoane cu

aur pentru a acoperi activul românesc în contul schimburilor comerciale şi a constitui un avans asupra cheltuielilor ce le veţi avea cu cele patru divizii germane care se găsesc pe teritoriul vostru?», întrebă el. Mareşalul schimbă o privire cu Mihai Antonescu, care îl însoţea în această vizită. Colaboratorul său aprobă cu capul. «De acord», răspunse mareşalul. «Astfel», răspunse Hitler cu amărăciune, «eu plătesc în aur dreptul de a apăra România». «Poporul român a plătit cu sîngele său onoarea de a colabora cu Axa», răspunse Antonescu.

Führer-ul nu părea deloc mulţumit de întorsătura pe care o lua convorbirea. Acest dialog – care a devenit vestit în cercurile iniţiaţilor din Bucureşti – îl indispunea în mod evident. Pentru a regăsi tonul de încredere, făcu să alunece discuţia pe un alt teren, şi anume acela al războiului contra Rusiei. În pofida unor sugestii pe care i le făceau colaboratorii săi, el promise să considere frontul de răsărit ca principalul cîmp de luptă şi să facă toate eforturile pentru a depăşi criza care apăruse la sfîrşitul lunii noiembrie 1942. Necazurile care vor mai fi înregistrate timp de cîteva săptămîni vor lua sfîrşit, în mod cert, la finele lunii martie. Atunci, Wehrmacht-ul va dovedi că nu-i era cu nimic diminuată capacitatea sa ofensivă.

«Ştiţi ce s-a petrecut la OKW ?», mă întrebă Killinger, înapoiat la Bucureşti. Vorbea oare de acordul economic? Nu. Dorea să-mi povestească o anecdotă care făcuse ocolul capitalei române. Hitler i-ar fi reproşat lui Antonescu indisciplina soldaţilor români, cauză a înfrîngerii de la Stalingrad. Mareşalul, încăpăţînat ca întotdeauna, ar fi respins afirmaţia Führer-ului, pretinzînd că soldatul român era tot aşa de disciplinat ca şi cel german. «O să vă dovedesc contrariul», spuse Hitler, cerînd să fie chemat un soldat german, căruia îi adresă cuvintele următoare: «Îl ai în faţa ta pe Mareşalul Antonescu, cel mai bun aliat al Reich-ului. Ia un scaun şi mutilează-l». Imediat, soldatul german se pregăti să asculte ordinul. Hitler îl opri la timp. «Demonstraţia nu este concludentă», ar fi răspuns Antonescu. «Unul dintre soldaţii mei ar acţiona la fel». Pentru a dovedi ceea ce susţinea, fu introdus un soldat român. «Iată-l pe Adolf Hitler, marele nostru aliat», i-ar fi spus mareşalul, «ia un scaun şi mutilează-l». Soldatul puse mîna pe scaunul cel mai apropiat, apoi întorcîndu-se spre «Conducător», îl întrebă: «Domnule mareşal, este oare momentul?». «Versiunea dumneavoastră asupra întrevederii nu este cea bună», îi replicai lui von Killinger şi îi povestii, pentru a mă revanşa, o anecdotă bucureşteană. Conform acesteia, Hitler i-ar fi cerut lui Antonescu treizeci de noi divizii pentru frontul de răsărit. La protestele «Conducătorului», el ar fi scos un dosar pregătit de serviciile sale. «Dacă îmi daţi cele treizeci de divizii», ar fi continuat Hitler, «la rîndul meu vă dau Aradul, Braşovul, Sibiul şi Timişoara». «Dar acestea sînt în România», protestă Antonescu. «Verdammt noch einmal» [116]. Imbecilii mi-au dat hîrtiile pe care ordonasem să le pregătească pentru regentul Horthy».

Trecuseră de abia treisprezece luni de cînd Antonescu, evaluînd situaţia, constatase subordonarea oamenilor politici faţă de militari, prin intervenţia tuturor marilor puteri în conflict şi deja factorul politic încerca să-şi reia prerogativele. Totul pleda pentru o reconsiderare a situaţiei. Tabloul militar care se prezenta în faţa lui Antonescu nu era numaidecît deprimant.

Singurul duşman, considerat ca atare de poporul român, Rusia Sovietică, produsese într-adevăr pierderi grele în oameni şi în teritorii coaliţiei germano – române, dar nu ştiuse să exploateze succesul său pînă la capăt. Conform promisiunilor lui Hitler, criza părea depăşită. Ofensiva germană din martie pe frontul de sud fu încununată de principalul său succes, recucerirea Harkovului, părăsit fără luptă, cu o lună înainte; ea asigura o linie care urma, de la Taganrog la Harkov, aproape acelaşi teren ca cel al ofensivei din vara 1942. În plus, capul de pod pe Kuban, în Caucaz, părea destul de solid. Cît timp Crimeea, cu poziţia sa centrală şi porturile sale, rămînea în mîinile coalizaţilor, aprovizionarea trupelor din Caucaz, pe Marea Neagră, era asigurată. Diviziile de vînători de munte români, pentru care la Crăciun existau temeri că vor avea soarta unităţilor încercuite la Stalingrad, nu erau deocamdată expuse unui pericol imediat. Terenul accidentat le uşura apărarea, în timp ce aviaţia şi flota ruseşti nu puteau ameninţa serios traficul între peninsula Kerci şi cea de la Taman. Marea de Azov, cu toată năvala armatei ruse, care îi atinsese coastele în regiunea Rostov, rămînea încă un lac interior german.

Dar, dacă în ce priveşte traseul frontului se putea încheia un bilanţ favorabil, punctul critic era calitatea apărătorilor. Cifrele de pierderi – morţi, răniţi, prizonieri, nerecuperabili – doar pentru România se apropiau de trei sute de mii. Mobilizarea de noi contingente, pentru a se umple vidul astfel creat, se lovea de mari greutăţi. Şi chiar dacă, epuizînd toate resursele noastre umane, puteam spera să înlocuim numeric pierderile, din punctul de vedere al calităţii, noile trupe erau cu mult inferioare celor pe care le înghiţise ofensiva sovietică. Era, în primul rînd, cazul ofiţerilor activi. La germani, situaţia era încă şi mai rea. Scăderea calităţii, constatată deja în 1942, se accentua în 1943. Waffen SS aveau tendinţa de a monopoliza din motive de prestigiu, toate elementele dinamice. Wehrmacht-ul se transforma, treptat, într-un fel de miliţie de rangul doi. Cît despre baza materială, discriminarea era şi mai izbitoare. Doar diviziile SS erau dotate cu arme noi. Celelalte unităţi trebuiau să se mulţumească cu vechea fierărie, fără îndoială glorioasă, dar mai puţin eficace. «Tiger»[117] era încă unul din cele mai puternice tancuri fabricate pe vechiul continent, dar tancurile americane care îşi făceau apariţia pe front, în număr mereu crescînd, erau în măsură să le ţină piept.

Pentru Armata Roşie, situaţia era alta. Calitatea combatanţilor săi se îmbunătăţea mereu. Ea îşi mai păstra, fără îndoială, o inferioritate evidentă faţă de adversari, dar acest dezavantaj era compensat numeric. Necunoscuta ecuaţiei erau rezervele umane sovietice. Faptul că nu existau decît informaţii vagi cu privire la masele pe care ruşii ar fi fost în stare să le arunce în luptă, făcea să apese nesiguranţa asupra soartei frontului de răsărit. Atunci cînd ruşii reuşeau să depăşească proporţia de patru la unu situaţia devenea periculoasă. La şase contra unu, liniile germane erau străpunse. Posibilitatea de a deplasa rapid trupe de la o aripă la alta, pentru a le arunca asupra vîrfului ofensivei, era dată de marele număr de camioane pe care Statele Unite le puseseră la dispoziţia Înaltului Comandament sovietic. Astfel, Armata Roşie avea avantajul iniţiativei şi-şi constrîngea adversarul să se menţină într-o

expectativă prudentă. Constituirea unei rezerve strategice pentru a contraataca pe porţiunile frontului unde ruşii îşi concentrau masele lor de oameni devenea un imperativ imediat, pentru a evita o nouă străpungere a frontului, similară celei de la Stalingrad. Dar Reich-ul, singurul care era în măsură să furnizeze efectivele, fiind prea preocupat de nenorocirile suferite de armatele lui Rommel şi Armin în Africa de Nord, devenea de o zgîrcenie neliniştitoare, faţă de cererile constante ale frontului de răsărit. Logic, OKW-ul ar fi trebuit să se decidă pentru o linie mai scurtă, deci mai uşor de apărat. Antonescu îi propusese lui Hitler o linie care să înceapă de la Narev şi lacul Peipus la nord, să treacă, în centru, prin Berezina şi regiunea Pripet şi să coboare, apoi, pe Doneţ pînă la Kiev, pentru a ajunge mai spre sud, pe Bug, pînă la Nicolaev. Antonescu se angaja să furnizeze rezerva strategică pentru porţiunea frontului care apăra România. În caz contrar, ar fi trebuit să se plătească preţul unei noi ofensive, deplasînd în Rusia efectivele necesare. Doar această ultimă ipoteză ar fi dat un sens menţinerii trupelor în Crimeea şi Kuban. Hitler mărturisi că, pentru anul 1943, nu era prevăzut nici un atac de mare întindere pe frontul rusesc. Iniţiativa nu trebuia să fie reluată decît în vara anului 1944, atunci cînd Wehrmacht-ul ar fi avut la dispoziţia sa mijloace mai puternice chiar decît în 1941. El insistă totuşi să se păstreze capul de pod în Kuban, pentru a apăra Crimeea şi frontul german între Taganrog şi Cherson şi mai ales pentru a-i menţine pe ruşi în incertitudine asupra intenţiilor viitoare ale armatelor coalizate. Părăsirea acestor poziţii înaintate ar fi echivalat cu mărturisirea că Axa s-ar fi resemnat să adopte o tactică pur defensivă. «Naţional – socialiştii sînt oameni periculoşi, domnule mareşal», spuse Hitler, «ei sînt în stare să găsească mijlocul de a ieşi din situaţiile cele mai critice, în stare să înspăimînte lumea.» Cu toate noile aluzii la armele secrete, Antonescu se temea ca spaima să nu fie în afara domeniului militar.

Pregătirea sa tradiţionalistă îl făcea sceptic faţă de profeţiile acestui strateg improvizat, pe care îl considera incapabil să calculeze corect timpul necesar unei divizii pentru a se deplasa dintr-un loc în altul. Profeţia lui Hitler cu privire la reamplasarea armatei terestre de către omul de ştiinţă, care ar conduce războiul din caverna modernă, adăpostul, i se părea o tardivă şi neliniştitoare convertire a Statului Major german la teoriile lui Douhet, în momentul în care supremaţia aeriană fusese pierdută de Reich, în favoarea Statelor Unite.

Concepţia politică a lui Klausewitz asupra războiului şi moştenirea lui von Schlieffen îi păreau lui Antonescu singurele teorii susceptibile a furniza Germaniei o atitudine strategică acceptabilă. Pentru el, totalitarismul naţional – socialist nu era o doctrină politică. Ca militar, el considera statele totalitare asemenea unor birouri de recrutare. Serviciul militar obligatoriu, căruia i se adăugase, în concepţia modernă, mobilizarea industrială şi intelectuală transformau statul, după părerea mareşalului, într-un imens stat major. În acest stat, partidul unic avea rolul de a pregăti poporul pentru luptă. În momentul în care conflictul începuse, rolul organismului politic trebuia să înceteze, în favoarea comandamentului militar. Un război ideologic i se părea un salt în abisul anarhiei.

Germania, vulnerabilă pe două fronturi, nu putuse fi păstrată de Europa ca un scut al continentului împotriva amenințării slave, prin faptul că hotărîrea din 1918 se luase pe Rin. Și de această dată aliații – Antonescu nu avea nici o îndoială în această privință – vor manevra în același fel. Sovietele își vor încheia repede rolul și vor fi abandonate unui nou Brest-Litovsk [118], așa cum se întîmplase cu Rusia țaristă. «Trebuie să fii miop pentru a crede într-o debarcare», spunea el. Mareșalul era convins că aliații nu vor întreprinde o asemenea acțiune, decît în două ipoteze: o pace separată între sovietici și germani sau prăbușirea definitivă a frontului sovietic. Dacă o asemenea debarcare s-ar fi produs, ea trebuia, după Antonescu, să aibă loc în Balcani, pentru a lovi în același timp URSS-ul și Reich-ul. «Ridicînd un baraj împotriva imperialismului rusesc», spunea el, «noi servim în fond, interesele englezilor și americanilor». Oare propria dorință îl făcea să gîndească astfel? Punctul său de vedere nu primise decît confirmări indirecte. Membrii guvernului grec în exil îi transmiteau asemenea mesaje, pretinzînd că ele exprimau părerile intime ale oamenilor politici de la Londra. Ismet Inönü se străduia de fiecare dată să-l convingă pe ambasadorul României în Turcia despre necesitatea de a se continua lupta contra Sovietelor. «Anglo – Saxonii, formal în război cu noi, nu pot să ne dezvăluie mai deschis gîndurile lor», spunea Antonescu, drept comentariu la toate aceste mesaje. «Este imposibil ca ei să nu fi înțeles că nimicind Germania, ar rupe singurul baraj capabil să oprească avalanșa slavo – comunistă asupra Europei. Eu rămîn deci pe poziția mea din decembrie 1941, aliatul Reich-ului contra Rusiei, neutru între Germania și Marea Britanie și aliat al Statelor Unite contra Japoniei», conchidea el.

Comentînd în fața lui Mihai Antonescu comunicatul întrevederii Roosevelt – Churchill de la Casablanca, von Ribbentrop lăsase să-i scape, învăluită într-o frază obișnuită de propagandă, convingerea că Rusia sovietică era mai realistă și mai suplă, în materie de politică externă, decît aliații occidentali și că ea și-ar fi păstrat libertatea manevrelor politice, refuzînd să se asocieze la formula capitulării necondiționate. În fond, poate Ribbentrop încercase doar să demonstreze interlocutorului său că exista o fisură între aliați. Dar, la o lună după Casablanca, erai obligat să constați că Stalin nu se grăbise deloc să adere la hotărîrile pe care oamenii de stat anglo – saxoni le luaseră. Mihai Antonescu se crezu atunci îndreptățit să conchidă că existau negocieri secrete între ruși și germani. Cucerirea Harkovului la 13 martie, coincidea ciudat cu evacuarea orașului Vyasma, de către Wehrmacht. Dacă, asupra evenimentelor care se petreceau pe frontul moscovit, nu existau alte mijloace de informare decît comunicatele Berlinului sau Kremlinului, în schimb, asupra Ucrainei existau informații directe, prin prezența unităților române în prima linie de luptă. Rezistența sovietică, înverșunată la începutul contraofensivei germane, slăbise treptat și, contrar obiceiului său, Armata Roșie părăsi Harkovul, fără a mai da lupte în oraș. Acesta a fost singurul fapt de arme demn de a fi semnalat mai înaintea acalmiei care se instală pe întreg frontul.

Activitatea generalului Oshima, ambasadorul Japoniei la Berlin, care fusese primit de mai multe ori de Hitler în ultimele săptămîni și aproape zilnic de von Ribbentrop, începea să devină suspectă. În același timp, doamna

Kollontai [119], după relatările informatorilor noştri, avea numeroase convorbiri cu Soto, trimisul Mikado-ului la Stockholm. Dacă din analiza situaţiei militare pe frontul de răsărit nu rezulta nimic special, tabloul politic ce începea să se contureze putea să aducă noi fapte de o valoare incalculabilă. Germania – şi Hitler părea să o ştie – nu mai putea cîştiga războiul. Führer-ul îşi manifesta intenţia de a hărţui inamicul, pînă ce acesta se va resemna să renunţe la război, care era prea costisitor, şi să încheie pacea cu Reich-ul, pentru a pune capăt unui conflict pe care armele nu îl puteau rezolva. Dacă era adevărat, aşa cum gîndea Antonescu, că doar necesitatea îi reunise pe ruşi şi anglo – saxoni în aceeaşi tabără, din momentul cînd Germania nu mai putea fi considerată – de Londra şi Washington – ca o forţă în stare să atace, politica de la Foreign Office [120] şi State Department [121] trebuia să se schimbe, obligatoriu. Programul pe care şi-l propusese Hitler, atacînd pe frontul de răsărit, era de a-i elimina mai întîi pe ruşi, apoi de a se întoarce spre Occident: el eşuase. Care erau noile obiective ale Reich-ului?

Statele Unite, URSS şi Axa erau cele trei forţe care păstrau capacitatea politică de a hotărî asupra conflictului. Germania, dacă nu mai putea smulge victoria în profitul său, contribuia la înclinarea balanţei într-o parte sau în alta. Virtual învins, Hitler rămînea arbitru între Rusia şi anglo – saxoni.

Singură, România nu mai putea spera să influenţeze alegerea cancelarului între URSS şi Occident. Democraţiile îi respingeau pe nazişti, prin formula capitulării fără condiţii. Oare Kremlinul va reînnoi acordul Molotov – Ribbentrop din august 1939?

Trebuia găsit un mijloc pentru a-i face pe «Cei Mari» să-şi reconsidere atitudinea lor rigidă. Deja, la începutul verii 1941, cînd Mihai Antonescu fusese chemat să ia parte la conducerea Ministerului de Externe, suplinind, ca interimar, pe titularul departamentului, el se preocupase de crearea unui front al micilor state europene. Mai întîi, a dorit să reînvie Mica Înţelegere, înlocuind Iugoslavia cu Croaţia, iar Cehoslovacia prin Slovacia singură. Dar planurile sale mergeau mai departe. El se gîndea la Spania, la Portugalia, la Elveţia, la Suedia care, reunite sub conducerea Sfîntului Scaun, ar fi putut influenţa politica în Europa. Iniţiativa rămase fără ecou. Singurul efect a fost demisia secretarului general al Ministerului de Externe, hotărît să nu sprijine, ca tehnician, proiecte pe care le socotea himerice. Mihai Antonescu era specialist în iniţiative de acest gen. În timpul verii 1941 el se preocupase de raporturile franco – germane. Situaţia creată între cele două mari popoare ale Europei i se părea de netolerat. Vichy şi Berlin au fost literalmente bombardate de mesajele şi ofertele sale de mediere, pe care Wilhelmstrasse [122] prefera să le ignore în întregime, în timp ce mareşalul Pétain le îndepărta politicos. «Foarte impresionat de interesul pe care ni-l poartă ţara dumneavoastră, nu voi evita să mă folosesc de el, atunci cînd se va prezenta ocazia», spuse el ambasadorului României la Vichy. Era un refuz [123], pe care tînărul vicepreşedinte al consiliului nu-l înţelese pînă în momentul cînd Alexandru Cretzianu, secretarul general al Ministerului de Externe, îi deschise brutal ochii, traducîndu-i în limbajul obişnuit, formula diplomatică pe care o folosise şeful statului francez. Aceste insuccese iniţiale calmară pentru o lungă perioadă, strădania politică a lui

Mihai Antonescu. Dar, doi ani mai tîrziu, el ordonă serviciilor sale să-i procure un glob terestru și să-l instaleze pe biroul său. «Pe acest glob, Mihai Antonescu face politica sa mondială», spunea ironic von Killinger. Ministrul Italiei la București și trimisul special al lui Ismet Inönü erau principalii confidenți ai vicepreședintelui de Consiliu român. Jurnalul contelui Ciano conține aprecieri contradictorii cu privire la rapoartele pe care Bova Scoppa i le făcea din București, în urma întrevederilor sale cu Mihai Antonescu. În decembrie 1942, ginerele lui Mussolini se gîndea că Berlinul ar face bine să acorde o atenție sporită acțiunilor suspecte ale Bucureștiului, în timp ce la începutul anului 1943, Ciano își schimba brusc părerea; el califica drept curajoase inițiativele lui Mihai Antonescu și folosea rapoartele ce continuau să-i parvină de la București pentru a-l convinge pe Duce că se impunea o nouă orientare a politicii italiene, care să urmărească scopuri independente de cele ale Reich-ului. Bova Scoppa, martorul principal al intențiilor analoge ale României, a fost chemat la Roma pentru a aduce prin viu grai informațiile necesare. «Trebuie să mergeți în Italia și să discutați personal cu contele Ciano», îi spuse el lui Mihai Antonescu, de îndată ce se înapoie la București.

Concomitent cu aceste prime încurajări, ministrul nostru de externe primi de la Berna telegrame ciudate. Trimisul său diplomatic din Elveția relata că proiectul unui front comun, care fusese părăsit în 1941, ar fi fost reluat, de astă dată la inițiativa Sfîntului Scaun. Nunțiul Apostolic[124] reluase discuția asupra acestui subiect cu ministrul României care, foarte optimist și dornic de a juca un rol istoric, cerea instrucțiuni urgente pentru desfășurarea viitoare a negocierilor. La Madrid, personalități spaniole adresară cuvinte asemănătoare ministrului nostru. Era mai mult decît necesar, pentru a-i da lui Mihai Antonescu gustul unor mari proiecte. Unul din colaboratorii săi plecă la Lisabona, purtînd mesaje pentru președintele Salazar, un altul la Stockholm, în scopul de a se întîlni cu un observator personal al președintelui Roosevelt care, mai puțin rigid decît reprezentantul diplomatic al Washingtonului, părea dispus să procedeze la schimburi de vederi cu purtătorii de cuvînt ai guvernelor aliate cu Axa. Perspectiva unui aranjament ruso – german trebuia să fie folosită ca argument principal, pentru a-i obliga pe anglo – saxoni să-și schimbe atitudinea.

Plecarea contelui Ciano din Palazzo Chigi ar fi fost o decepție fără corectivul numirii sale pe lîngă Sfîntul Scaun, polarizator, după părerea lui Mihai Antonescu, al acțiunii imaginate de el. Kallay[125], primul străin primit de șeful diplomației noii echipe guvernamentale italiene, pe data de 4 aprilie, încercase, în mai multe rînduri, să frîneze colaborarea dintre țara sa și Reich. Avansurile sale, încă timide, făcute aliaților prin intermediul Turciei și activitatea desfășurată în același sens la Stockholm de prietenul său Ullein Revitsky, nu erau un secret pentru București. Ungaria era țara cea mai atașată, prin trecut, de politica românească. În alte împrejurări, această vizită nu ar fi îmbrăcat un caracter excepțional. Noii oameni ai lui Mussolini trebuiau să ia legătura cu vechii aliați. În momentul cînd demonul politic începea să se mişte iarăși, surpriza putea să vină de peste tot. Cu urechile deschise pentru a sesiza orice mișcare, Mihai Antonescu era derutat de dorința sa arzătoare de a intra în

noul joc. Atunci cînd Berlinul trimise o nouă invitaţie mareşalului Antonescu, rugîndu-l să vină la cartierul general al Führer-ului pentru 12 aprilie, Roma îl anunţă pe Mihai Antonescu că va fi, în curînd, chemat să plece în pelerinaj spre Cetatea Eternă. El socoti momentul potrivit pentru acţiune. Cu cea mai frumoasă caligrafie a mea – dactilografele erau excluse de la redactarea acestui document secret – a trebuit să scriu un lung memorandum adresat lui von Ribbentrop. Mihai Antonescu enumera toate contactele pe care le avusese sau propusese cu neutrii şi mai ales cu Spania, Portugalia şi Turcia. El implora Reich-ul să îi încredinţeze misiunea de a trata cu anglo – saxonii. Prin intermediul acestor state, el ar deschide drumul spre compromis. Primul care luă cunoştinţă de acest document fu von Killinger. El îl examină cu atenţie şi se declară de acord. Încurajat, Mihai Antonescu redactă un al doilea memoriu. Fu încredinţat lui Killinger; el conţinea propuneri secrete. La momentul potrivit, mareşalul trebuia să-l discute cu Hitler. Germania, pentru a obţine încrederea anglo – saxonilor, era invitată să elibereze anumite regiuni europene, mai întîi o mare parte a Franţei. Englezii şi americanii ar debarca paşnic în Occident şi s-ar instala în sudul teritoriului francez, avînd aripa dreaptă pe frontiera elveţiană. Washington şi Londra ar avea o garanţie suficientă pentru a nu mai pune piedici războiului germano – rus. Acordînd acest gaj de bunăvoinţă, Germania ar fi putut apoi să negocieze direct compromisul său cu democraţiile occidentale.

În nordul îngheţat unde îşi stabilise cartierul său general l-am găsit pe Hitler tunînd şi fulgerînd. El striga că este trădat. Mareşalul putu să judece cu proprii săi ochi ce însemna un acces de furie a lui Hitler. Cuvintele sale, al căror sens Antonescu nu ajungea să-l înţeleagă decît fragmentar, din cauza imposibilităţii, pentru Schmidt de a traduce cu o asemenea viteză, zburau prin cameră, ca nişte obiecte aruncate în capul românului. România ar fi compromis grav şansele războiului; aşa cum făcuse în 1917, Sixt de Bourbon, ducîndu-se în tabăra duşmană pentru a negocia, într-un moment cînd adversarii Germaniei, epuizaţi de eforturile lor, se gîndeau la pace, tot aşa Mihai Antonescu deschisese ochii occidentalilor asupra slăbiciunii lui «Festung Europa» [126]. Pentru a întări acuzaţiile sale, Hitler agita, în mîna dreaptă, o bucată de hîrtie. După afirmaţiile lui, era o telegramă a Departamentului de Stat, semnată Cordell Hull, descifrată de serviciile criptologice germane. Destinatarii erau miniştrii Statelor Unite din capitalele ţărilor neutre ale Europei. «Sprijiniţi iniţiativa lui Mihai Antonescu», glăsuia textul. Astfel, România s-ar fi situat în fruntea mişcării de trădare în Europa. Mihai Antonescu o mărturisea el însuşi, prin memorandumul trimis lui von Killinger. Pentru a-şi menţine încrederea Reich-ului, mareşalul trebuia să renunţe la colaborarea sa cu vicepreşedintele Consiliului şi să-i recheme de urgenţă pe şefii misiunilor diplomatice din Berna şi Madrid, care se făcuseră instrumentele trădării lui Mihai Antonescu. În ce priveşte Spania, Serrano Sunner însuşi ar fi furnizat serviciilor germane dovada trădării româneşti. Cum îşi imagina atunci Mihai Antonescu faptul că ar exista încă posibilităţi mai bune de a negocia cu Reich-ul? După Hitler, el dădea dovadă de diletantism, ceea ce, de altfel, era adevărat. Dar diletantismul putea

să devină periculos: trebuia să se pună capăt acţiunilor sale. «În acest război, aţi refuzat mereu să luaţi o atitudine ostilă puterilor occidentale», spuse Hitler mareşalului. «Eu cunosc indicaţiile pe care le-aţi dat presei române; i-aţi interzis să atace Statele Unite şi Marea Britanie. Dintr-o dată, adjunctul dumneavoastră se amestecă în conflictul occidental, la care, mai înainte, aţi refuzat cu încăpăţînare să luaţi parte. Ei bine, acum pretind solidarizarea totală cu Axa. Dacă România a crezut oportun să se ocupe de politica mondială, să-şi asume şi riscul unui război pe toate fronturile. Comunicatul asupra întrevederii noastre pe care am dispus să-l pregătească va conţine elementele principale pentru schimbarea atitudinii voastre».

Într-adevăr, comunicatul asupra întrevederii, difuzat de agenţia DNB sublinia, în mai multe rînduri, că mareşalul îi dăduse asigurări formale lui Hitler şi că el exprimase dorinţa de a continua lupta împotriva tuturor adversarilor, inclusiv a anglo – saxonilor. Cercurile politice din Bucureşti, care mirosiseră iniţiativele lui Mihai Antonescu – ei îl numeau, ironic, «micul Darlan» – fură frapaţi de această schimbare în atitudinea mareşalului, într-un moment cînd ei sperau că România reuşise să parcurgă o parte a drumului care o separa de occidentali. Începînd cu anturajul regelui, pînă la ultimul deputat al defunctei democraţii române, toţi explicau schimbarea prin incapacitatea «Conducătorului» de a rezista «seducţiei» lui Hitler. Dacă reuşea să se sustragă influenţei, atunci cînd vizitele erau destul de distanţate, de îndată ce se afla din nou în faţa cancelarului, el cădea sub influenţa sa. România ar fi fost, după părerea lor, victima puterii de sugestie a Führer-ului. Dovada era făcută prin comunicatul însuşi. În timp ce toate celelalte state încercau să-şi limiteze răspunderile în război, făcînd eforturi să se sustragă pe cît posibil constrîngerii germane, Antonescu lărgea cadrul colaborării. Dacă în acel moment mareşalul ar fi cerut demisia lui Mihai Antonescu, toată lumea ar fi fost convinsă că tînărul colaborator al «Conducătorului» a refuzat să-l urmeze pe acest drum. Timp de o săptămînă nu se mai vorbi decît despre criza de la Bucureşti. Ambasada germană era cea care răspîndea zvonurile, pentru a influenţa hotărîrea mareşalului. Mihai Antonescu nu dezminţea plecarea sa apropiată din guvern. El dorea să-i facă să creadă pe vizitatorii săi că pleca nu pentru că ar fi fost demis, ci fiindcă nu mai voia să colaboreze cu Germania. Fiecărei persoane pe care o vedea, îi punea această întrebare: trebuie să rămîn sau să-mi dau demisia? Interlocutorii săi se grăbeau să-l convingă să nu părăsească nava pe care mareşalul, dacă ar fi rămas singur, ar fi zdrobit-o, în mod cert. Chiar şi regele şi Maniu se lăsară păcăliţi de prefăcătoria lui Mihai Antonescu şi îi trimiseră mesaje în care îl rugau să rămînă la postul său. În realitate, mareşalul nu-i ceruse demisia. El se mărginise la a-i relata discuţia cu Hitler şi îi lăsase libertatea de a hotărî singur cum va proceda. Mihai Antonescu, pretextînd că este bolnav, se închise în casă, cu speranţa că retrăgîndu-se, putea să cîştige timp, căci «qui habet tempus, habet vitam»[127].

Mă însărcină să iau legătura cu von Killinger. Teza pe care trebuia să o susţin în faţa reprezentantului lui Hitler avea drept scop să amîne scadenţa. Trebuia să-l conving pe german că provocarea unei crize a doua zi după înapoierea mareşalului de la Hitler ar fi fost o greşeală şi ar fi dovedit amestecul

german în treburile interne ale României. «Rămîne ca mareşalul să aleagă momentul pentru a se despărţi de colaboratorul său nefast», replică ambasadorul Reich-ului. Desigur, răspunsul nu era încurajator, dar el dădea un răgaz suficient pentru a-l salva pe Mihai Antonescu. La 19 aprilie, amiralul Horthy, regentul Ungariei, îl părăsea pe Führer. Comunicatul asupra întrevederii, publicat de D.N.B., semăna în mod straniu cu cel care a emoţionat Bucureştiul după vizita mareşalului Antonescu. De la Budapesta ne soseau ştiri despre o eventuală demisie a cabinetului Kállay. «Adu-mi imediat comunicatul asupra întrevederii lui Hitler cu regele Boris, de la 2 aprilie», îmi ordonă mareşalul. În faţa acestui text, care semăna ca o picătură de apă cu celelalte două, al propriei sale vizite şi al vizitei regentului Horthy, Antonescu nu-şi putu reprima mînia: «Mizerabilul, a repetat, în faţa lui Horthy aceeaşi scenă pe care a jucat-o, cu o săptămînă înainte, în faţa mea. Du-te să-l vezi pe von Killinger şi spune-i că am hotărît să menţin formaţia guvernamentală, aşa cum este ea astăzi. Dacă va ofensa pe vreunul dintre colaboratorii mei, adu-i la cunoştinţă că voi protesta la Berlin», îmi spuse el.

Killinger ascultă consternat. Apoi izbucni «să nu se mai amestece Mihai Antonescu în politica externă; niciodată, în viitor, nu voi mai lucra cu el. N-are decît să se ocupe de alte treburi, dacă vrea să rămînă în guvern, cu orice preţ. Dar pentru mine, el nu mai există; e un agent al inamicului, ca şi Sixt de Bourbon», strigă trimisul Führer-ului, incapabil să-şi stăpînească nervii. «Sper, domnule ambasador», îl întrerupsei eu, «că dumneavoastră consideraţi convorbirea noastră ca o conversaţie particulară, căci altfel aş fi obligat să raportez cuvintele dumneavoastră mareşalului, care ar fi obligat, la rîndul său, să ceară rechemarea de la post a Excelenţei voastre». Killinger rămase un moment perplex. Pe punctul de a izbucni din nou, el se răzgîndi şi întrebă: «Asta este tot ceea ce aveaţi să-mi comunicaţi?» Mărturisii că da, iar el se mărgini să adauge: «Voi transmite comunicarea guvernului meu».

Odată evitată criza la Bucureşti, Kállay îşi păstră postul în capitala vecină. Slăbiciunea germană era evidentă. I se putea deci spune «nu» lui Hitler, fără a te teme de represalii. Mai înainte de a aprofunda această situaţie, atenţia mareşalului se îndreptă spre un alt fapt capital: de mai mult de o lună, orice activitate încetase pe frontul de răsărit. La începutul lunii aprilie, atît ruşii, cît şi germanii anunţaseră prin presă pregătirile unei mari ofensive. Dovada că OKW nu se gîndea cu adevărat la aceasta era retragerea continuă de trupe de pe front. Pentru prima dată, de la începutul războiului cu URSS, Hitler, în cursul ultimei vizite a lui Antonescu, nu-i mai ceruse noi unităţi româneşti. Comunicatul rus din 25 aprilie afirma: «Pe front n-a intervenit nici o schimbare», în timp ce comunicatul german, ca şi cum l-ar fi parafrazat, susţinea că «Nici o nouă acţiune nu se mai produsese pe frontul de răsărit». La 27 aprilie, Stalin rupea relaţiile cu guvernul polonez în exil şi forma la Moscova un comitet polonez de eliberare. Oare ce mai punea la cale, în culise?

La Bucureşti, soseau informaţii afirmînd că ofiţerii germani şi ruşi se întîlniseră la Kuibîşev, pentru a discuta condiţiile unui armistiţiu. Soto ar fi fost «spiritus rector» [128] al întîlnirii. Berlin şi Moscova se luau la întrecere în a dezminţi acest zvon, dar faptul părea să se confirme. Chiar capul de pod de la

Kuban, care ar fi fost uşor de eliminat, nu mai fusese deranjat de Armata Roşie de o lună. În ziarele germane se puteau citi fraze uimitoare despre curajul şi valoarea armatelor sovietice. Comparaţi cu eroismul soldatului rus, englezii şi americanii nu erau decît nişte laşi. Maşina de propagandă a lui Goebbels nu mai arunca decît rareori săgeţi contra lui Stalin. Dimpotrivă, ea lucra într-un ritm accelerat împotriva democraţiilor occidentale. O atenţie specială era acordată problemei celui de al doilea front, dar şi asupra acestor chestiuni se schimbase punctul de vedere. Nu se mai susţinea teza după care invazia s-ar fi sfărîmat de liniile defensive germane. Se vorbea de un bluff al anglo – saxonilor. Guvernul german deţinea dovada că ei nu aveau nici o intenţie de a deschide al doilea front. Debarcarea engleză în Africa de Nord avea ca singur scop de a bloca, pe plan economic, continentul european. Afirmaţiilor din Berlin, li se adăugau, în mod ciudat, mesajele, tot mai presante ale lui Stalin, cerînd deschiderea celui de al doilea front. Nu cumva stăpînul de la Kremlin căuta un motiv pentru a se supăra şi a rupe legăturile care îl uneau cu occidentalii? După părerea lui Antonescu, această posibilitate părea foarte probabilă. Într-adevăr, dacă alianţa anglo – saxonilor cu Sovietele nu aveau decît scopuri pur defensive, lipsite de orice sens politic, existau puţine motive de a se spera că germanii şi ruşii vor continua să se ucidă unii pe alţii, doar pentru a face jocul Statelor Unite şi Marii Britanii. Situaţia semăna prea mult cu cea care îi unise pe Hitler şi Stalin în 1939. Reich-ul avea iarăşi un front în Occident şi acelaşi interes de a elimina pe duşmanul din răsărit, în timp ce Rusia era mai interesată decît în 1939 să rămînă în afara conflictului şi să aştepte deznodămîntul ostilităţilor dintre capitalişti şi fascişti. Prada a cărei împărţire urma să satisfacă pofta imediată a Reich-ului şi a URSS rămînea aceeaşi pe care o împărţiseră prin acordul Ribbentrop – Molotov: Polonia, Finlanda, România, Ţările baltice, etc.

«Dacă se încheie un asemenea acord», spunea Antonescu, «nu-mi mai rămîne decît să dau foc petrolului, să-i trimit pe rege şi pe cei cîţiva democraţi cu avionul în Turcia şi să-mi trag un glonte în cap».

Ce uşurare fu atunci cînd Stalin, aidoma lui Roosevelt şi Churchill, în discursul său de la 1 mai ceru capitularea fără condiţii. Se crezură salvaţi, ca la începutul războiului germano – rus.

Hitler răspunse printr-o contra – ofensivă propagandistică. El dezgropă afacerea de la Katyn. Încă din 12 aprilie îi vorbise lui Antonescu de groapa comună conţinînd mii de cadavre poloneze. Aşteptase trei săptămîni înainte de a face publică chestiunea. Oare nu cumva pentru a menaja convorbirile aflate în curs? Stalin replică imediat: «Luptători ai Armatei Roşii, pregătiţi-vă pentru luptele ofensive care ne aşteaptă», spunea el într-o proclamaţie adresată trupelor sale (6 mai 1943). Două zile mai tîrziu comunicatele înregistrau deja reluarea luptelor pe Kuban. Dar informatorii noştri nu se declarară învinşi. Ei pretindeau că negocierile nu eşuaseră total şi că germanii le-ar fi propus ruşilor să-şi retragă, în etape, trupele spre frontiera care separa Rusia de Europa în 1938. Armata Roşie n-ar urma mişcarea de retragere a Wehrmacht-ului şi ar rămîne pe linia actuală a frontului, cu excepţia unui număr foarte restrîns de unităţi, care ar urma mişcarea la un interval de o săptămînă, pentru a asigura ordinea în teritoriile evacuate de germani. Conform aceloraşi informatori, ruşii

ar fi cerut pur şi simplu, retragerea Wehrmacht-ului pe frontul de la 22 iunie 1941. Mişcările pe care Armata Roşie le-ar avea de făcut depindeau exclusiv de hotărîrea guvernului sovietic, neputînd forma obiectul unui acord ruso – german. Negociatorii Reich-ului ar fi replicat că, în aceste condiţii, ruşii refuzau germanilor singura garanţie reală că după retragerea trupelor lor, luptele nu vor fi reluate pe o linie nouă. Tratativele s-ar fi oprit aci. Cele două delegaţii s-ar fi despărţit, cu promisiunea de a se întîlni din nou, după ce vor primi alte instrucţiuni de la guvernele lor. Pînă atunci, operaţiunile militare ar fi suspendate. Dacă s-ar acorda credit acestor informaţii, atacurile contra capului de pod din Kuban nu ar însemna oare eşecul definitiv al negocierilor? La 12 mai, Churchill şi Roosevelt se întîlneau la Washington. Se temeau ei oare de ceva? La 18 mai luptele erau în plină desfăşurare în Caucaz. Se putea spera că s-a scăpat de încheierea unui nou tîrg între Germania şi URSS? Cu mare tam-tam Stalin dizolva Kominternul. O făcea pentru a-i plăcea lui Roosevelt sau pentru a-l linişti pe principalul campion al pactului anti – Komintern, Germania? În regiunea Velikie-Inki se produseră cîteva ciocniri mai înverşunate. Aproape că germanii îi acuzau chiar pe ruşi de a fi preluat iniţiativa luptelor. Aceştia se liniştiră pe dată şi acalmia cea mai desăvîrşită se reinstală pe front. Cu toate sumele nebuneşti pe care le înghiţeau serviciile de informaţii, nici o dovadă nu veni să confirme sau să infirme ceva. Agenţii cei mai siguri erau funcţionarii lui Goebbels. Ministerul său era compus din foşti ziarişti care, în timpul perioadei presei libere, îşi cîştigau pîinea publicînd ştirile cu prioritate. Sub regimul cenzurii, funcţionarii de la Reichs Propaganda Ministerium îşi vindeau ştirile unui stat străin. Informaţiile lor asupra proiectelor militare erau adesea îndoielnice. OKW-ul rămînea aproape ermetic închis indiscreţiilor. Adesea, Antonescu se gîndea că toată povestea era aranjată doar pentru a se justifica fondurile pe care le primeau de la statul român. Dar, în pofida îndoielilor care apăreau, nu se putea renunţa la această sursă de informaţii.

Confirmarea ne sosi, într-o manieră oficială şi neaşteptată. Comunicatul militar sovietic din 16 iunie spunea: «Pe frontul central, încercările de atac ale unităţilor germane contra poziţiilor ruse au fost respinse, în regiunea Orel». Nu se acuzau ei reciproc de încălcarea armistiţiului? Această impresie deveni certitudine la începutul lui iulie. Oficial, ruşii afirmau (5 iulie) : «Lupte grele sînt în curs de desfăşurare în regiunea Orel, Kursk, Bielgorod, cu trupele germane, care au reluat ofensiva». În aceeaşi zi, OKW-ul replica: «Ruşii au reuşit de puţin timp, prin intervenţia unor forţe superioare numeric să facă o spărtură în liniile germane. Trupele Reich-ului au declanşat un contra-atac şi breşa a fost astupată». A doua zi, Moscova anunţa: «Ofensiva germană în sectorul Kursk – Orel se dezvoltă într-un ritm din ce în ce mai rapid», în timp ce reprezentanţii înaltului comandament german declarau, într-o conferinţă care reunea presa străină că «furtuna a izbucnit deodată, cu o violenţă extraordinară, în urma unor atacuri ruseşti de mare anvergură». În comunicatele celor doi inamici din 7 iulie afirmaţiile reciproce deveneau şi mai precise: «Trupele noastre continuă să dea lupte crîncene cu mari forţe inamice de tancuri şi infanterie, în direcţia Orel – Kursk şi Bielgorod. Ofensiva germană a

fost sprijinită de un număr considerabil de avioane transferate din alte zone», spuneau ruşii. «În regiunea Bielgorod şi la sud de Orel, atacurile dure pe care ruşii le-au dat de săptămîni de zile cu trupe proaspete au fost şi ele respinse marţi», precizau germanii. Fiecare pretindea deci, că celălalt pregătise dinainte ofensiva a cărei responsabilitate şi-o aruncau reciproc unul asupra altuia.

În fine, la 15 iulie, Moscova anunţa că oprirea focului încetase şi că ea relua războiul pe cont propriu. «Cu cîtva timp în urmă, trupele noastre, la nord şi răsărit de Orel, au lansat chiar ele, după mai multe contra-atacuri, o ofensivă contra trupelor germane», glăsuia comunicatul din acea zi.

La puţin timp după duşul rece pe care Mihai Antonescu îl primise din partea lui Hitler, se puse din nou, curajos, pe treabă. De această dată, voia să îl convingă pe Mussolini de necesitatea unei acţiuni politice. Baronul Bova Scoppa, ministrul Italiei la Bucureşti, plecă în luna iunie la Roma, într-o misiune de recunoaştere. El trebuia să-şi convingă guvernul că nu mai era nici un moment de pierdut. Diplomatul italian rezuma într-un memorandum, pe care i-l remise lui Bastianini pentru Duce, ideile şi opiniile pe care Mihai Antonescu le expusese în lungile consfătuiri pe care le avuseseră împreună. După un preambul consacrat situaţiei militare, Bova Scoppa se făcea ecoul lui Mihai Antonescu, care îl ruga pe Duce «să coordoneze o acţiune diplomatică pentru a se ieşi din această situaţie». Führer-ul se opuse oricărei tentative ce ar fi putut da inamicului impresia că noi eram dornici să încheiem pace. Dar, în realitate – «după părerea lui Mihai Antonescu», adăuga Bova Scoppa, prudent – «dacă noi continuăm cu slăbirea progresivă a sistemului nostru militar şi politic, nu vom reuşi să obţinem decît condiţii mereu mai dure de la duşmanii noştri, pînă în ziua cînd predarea fără condiţii va deveni o necesitate căreia vom fi obligaţi să ne supunem[129]. O soluţie de compromis ar trebui să fie găsită, căci ea ar fi conformă intereselor Angliei, pentru «a salva Europa din haos, oprind Rusia, care va ajunge, inevitabil, în ipoteza înfrîngerii noastre, pe malurile Mediteranei. Nimeni nu îşi închipuie că, în caz de victorie, Anglia şi Statele Unite vor rămîne să facă de gardă, timp de cîteva generaţii, în Europa, contra slavismului». În caz de nevoie, Führer-ul trebuia să se sacrifice pe el însuşi «dacă aliaţii ar pune drept condiţie a unei asemenea discuţii să nu se trateze cu Hitler». Antonescu credea că Hitler care, conform propriei sale expresii «nu trebuia să-şi scrie propria biografie ci istoria poporului său va şti să găsească formula pentru salvarea Germaniei». În concluzie, Mihai Antonescu susţinea că «dacă Ducele voia să coordoneze acţiunea comună, el ar fi interpretul tuturor micilor popoare beligerante, de la Finlanda pînă la România»[130]. Cu generozitate, Mihai Antonescu îi propunea lui Mussolini să ia conducerea mişcării pe care îşi imagina că o declanşase.

Bova Scoppa prezentă o copie a memorandumului său lui Galeazzo Ciano. «Memorandumul tău din 15 ianuarie a fost cauza schimbării mele de la ministerul de externe», îi răspunse acesta din urmă. «În prezent, vrei să-l faci şi pe Bastianini să-şi piardă postul şi să-ţi pierzi şi propriul tău post de ministru la Bucureşti. Cu Mussolini, nu este nimic de făcut», i-ar fi spus fostul ministru de externe. Dar, contrar prezicerilor lui Ciano, Bastianini îl chemă pe Bova

Scoppa pentru a-i comunica: «Ducele este de acord cu Mihai Antonescu asupra a numeroase puncte din memorandumul tău, dar zice că este încă prematur să se înceapă o acţiune diplomatică. Vrea să mai aştepte două luni. Se gîndeşte să negocieze atunci cînd situaţia militară va fi bună. În orice caz, vrea să-l vadă pe Mihai Antonescu»[131].

La 27 iunie, trenul nostru special părăsea Bucureştiul, cu destinaţia Italia. Mihai Antonescu voia să tragă concluzii la Roma asupra înfrîngerii noastre de la Stalingrad. Pentru germani, care nu aveau nici un dubiu asupra intenţiilor vicepreşedintelui Consiliului de miniştri, vizita sa în Italia era o sfidare. Ei nu pregetară să-şi arate nemulţumirea. În drum, trebuia să trecem prin Viena. În capitala «Ostmark»[132], şeful unui guvern străin trebuia să fie primit după regulile protocolare, de Staatshalterul vechii Austrii. Pentru a evita această formalitate, serviciile căii ferate germane au primit ordin să nu lase trenul nostru să intre în capitală înaintea zorilor. La ora două şi jumătate dimineaţa ajunserăm, în fine, la Ostbahnhoff. Trenul a fost garat pe o linie secundară. Un tînăr SS de la cabinetul Gauleiterului se prezentă de îndată, cerînd să-l vadă pe Mihai Antonescu pentru a-i explica faptul că, din cauza întîrzierii noastre faţă de orar, şeful său preferase să se culce. Eu răspunsei că şi al meu dormea. «Alles in Ordnung»[133], zise el. «Mai aveţi şi alte dorinţe?» mă întrebă el? «Da, de a ajunge cît mai repede în Italia», îi răspunsei. «Drum bun», mai răspunse el, şi dintr-o dată am avut impresia că surîsul nu era doar ironic. În privirea sa se citea o ameninţare. Plecă imediat după ce îşi îndeplinise misiunea de a-l ofensa pe vicepreşedintele Consiliului de miniştri român.

Dar mîna Reich-ului ne urmări şi pe teritoriul italian. În programul iniţial, stabilit de protocolul italian, delegaţia română trebuia – în urma întrevederilor cu Bastianini la Veneţia – să treacă pe la Florenţa, pentru ca Mihai Antonescu să poată face o vizită regelui Victor-Emanuel, care se găsea la reşedinţa sa din apropierea acestui oraş. Trenul nostru special trebuia să devanseze cu cîteva minute expresul care pleca la orele nouă seara din Veneţia. Vizita la rege fu întîrziată cu două zile. Între timp, Mihai Antonescu va merge la Roma pentru a face o vizită Papei şi la Rocca delle Carminate, spre a-l vedea pe Duce. Drumul nostru nu mai ducea deci prin Florenţa ci prin Pescara, la Roma. O parte din delegaţia noastră primi aprobarea să se ducă la Florenţa, cu expresul obişnuit şi să-i aştepte pe ceilalţi membri ai personalului în acest oraş. Înainte de Bologna, unde trenul atingea o viteză de peste o sută de kilometri pe oră, se decuplaseră două vagoane de la un transport militar german care precedа cu zece minute itinerariul iniţial fixat trenului special al lui Mihai Antonescu. Expresul Veneţia – Florenţa fu victima accidentului. Au existat cîţiva morţi şi numeroşi răniţi. Care ar fi fost oare consecinţele dacă trenul românesc, după ce s-ar fi ciocnit cu vagoanele părăsite de germani, ar fi fost apoi tamponat de expresul, care îl urma la cîteva minute, avînd o viteză de peste o sută de kilometri la oră? Dacă trenul ar fi fost prins ca într-un sandviş, victimele ar fi fost, fără îndoială, mai numeroase decît supra-vieţuitorii, mai ales în ultimul vagon, pe care îl ocupa Mihai Antonescu. Noi nu aflarăm decît la Roma de aventura colegilor noştri. Din grupul de români nu erau decît răniţi. Dintre italienii însărcinaţi să ne însoţească erau doi morţi.

De altfel, emoția lor o întrecea pe a noastră. Ei vorbeau în mod deschis de atentat, în timp ce noi, conform ordinelor lui Mihai Antonescu, încercam să minimalizăm afacerea, tratînd-o drept un accident nenorocit.

«Qui tocca al Duce, muore»; «cine se atinge de Duce, să moară», era scris pe vechile ziduri ale Veneției. Italia trăia zile de neliniște. Dacă se pot face aprecieri obiective asupra armatei sau a altor instituții, una dintre ele pare să sfideze orice critică: poliția. Indiferent dacă peninsula trăiește sub o dictatură ori sub un regim democratic, forțelor de ordine li se dă aceeași importanță. Fără prefect al poliției, nu s-ar putea închipui un oraș italian. Fiecare italian, dar mai ales străinii, pentru polițiști sînt suspecți. Ei trebuie să fie supravegheați de aproape. Nu este de mirare că Italia a pus la dispoziția lumii cei mai mari criminaliști. Infractorii se bucură aici de o atenție specială. În timpul ultimelor zile ale lui Mussolini, adevăratul Șef al țării era, desigur, Scorza, șeful poliției. Cea de a treia Romă a lui Manzini, cum o numea Mussolini pe a sa, trăia sub stăpînirea lui Diocletian, ca și prima. Toate încercările de a-i face disciplinați pe italieni, prin convingere, fuseseră abandonate. Singurul mijloc de a împiedica dezorganizarea vieții publice consta în aceea că Scorza punea să se scrie pe toate zidurile orașului «Qui tocca al Duce, muore». Aceste cuvinte făceau o impresie stranie pe zidurile vechilor case, aproape de «Ponte dei Sospini» [134]. Marea decepție a Veneției, care-i gonește pe călătorii încîntați de frumusețea ei, este această irezistibilă impresie de ireal, pe care o dă splendoarea sa trecută. Veneția este spectrul trecutului, un oraș dăltuit pentru o altă epocă, ai cărui locuitori ar fi dispărut la primul cîntat al cocoșului. Aceste «palazzi» care au rămas după dispariția sufletului cetății sînt aici o mărturie în fața timpurilor, a superiorității materiei moarte asupra omului trecător. Pe aceste canale pustii, micile «vaporetti» ne plimbară toată ziua. Această agitație artificială făcea o impresie ciudată în orașul mort. Ca și cînd ar fi primit un ordin, populația refuza să ne acorde măcar o privire. Aflarăm de la membrii delegației noastre la Roma că orice manifestație fusese interzisă. Scorza știa prea bine că dacă ar fi început să manifesteze, compatrioții săi nu ar fi fost în favoarea Axei sau a regimului fascist. Urechile noastre nu trebuiau să afle adevăratele sentimente ale poporului italian. Un băiat ne amenință cu pumnul pe Rialto, dar mama sa alergă repede, pentru a-l readuce în casă.

Bastianini, succesorul contelui Ciano la ministerul de externe, își aduna tot curajul pentru a convinge că era, cu adevărat, un mare demnitar și nu numai un om de paie. Prin atitudinile sale de o aroganță neîndemînatică , el revendica respectul datorat reprezentantului unei mari puteri. Dar nu mai exista nici un italian care să creadă că țara sa mai era încă o mare putere. Descurajarea lor era molipsitoare. Am avut în final impresia că venisem să participăm la funeraliile unui imperiu. Veneția oferea un cadru cum nu se putea mai bun pentru a întări aceste sentimente. Singur, Mihai Antonescu, care venise «pentru a scrie o pagină importantă în Istoria acestui război» refuza să vadă că regimul mussolinian era în agonie. El mărturisea că Bastianini nu-i spusese nimic însemnat; că la toate propunerile sale asupra necesității de a acționa, ministrul italian îi răspunsese printr-un politicos «foarte interesant», dar refuzase să facă alte comentarii. «Bastianini este un tehnician de înaltă clasă, dar el rămîne un

funcţionar. Sînt convins că Mussolini vede lucrurile în mare. El este speranţa rasei latine», îmi spuse Mihai Antonescu, mărturisindu-mi propria sa speranţă. Locuinţa lui Volpi di Misurata, ex-ministru, prietenul lui Ciano şi omul cel mai bogat din Italia, ne dovedi că palatele nu sînt culise. «Regele Veneţiei» ne oferi o cină în stilul celei de a doua Rome, Roma pontificală. Totul era lux şi frumuseţe, dar comesenii nu resimţeau decît nelinişte şi indispoziţie. Plecarăm în aceeaşi noapte, cu speranţa de a găsi liniştea în oaza de la Vatican. Mihai Antonescu nu merse cu mîinile goale la Sfîntul Părinte. El se oferi să-i convertească la catolicism pe români, a căror mare majoritate erau ortodocşi. Marele cunoscător al oamenilor care era Pacelli îl ascultă cu bunăvoinţă, dar se feri să manifeste entuziasm faţă de ideea întoarcerii la biserica apostolică a vreo cincisprezece milioane de «schismatici». «Misiunea noastră este veşnică», spuse el interlocutorului său, «noi aşteptăm de secole, cu răbdare, întoarcerea la bunul nostru păstor a tuturor oilor din lumea aceasta». Voia el oare să spună că Mihai Antonescu ar face mai bine să-şi tempereze rîvna? Cu toate acestea, audienţa dură mai mult de o oră. Iezuiţii ceremonioşi care ne ţineau companie în anticameră nu omiseră să sublinieze că Sfîntul Părinte, de la ultima vizită pe care i-o făcuse Ducele, nu mai reţinuse pe nimeni timp atît de îndelungat. «Asemenea remarci elogioase se fac la fiecare vizită», îmi şopti un secretar al ambasadei române pe lîngă Sfîntul Scaun. «Aceasta ţine, întrucîtva, de protocol».

Figura nobilă a Papei Pius al XII-lea fu singura amintire luminoasă pe care o aduserăm de la Roma. Prinţul moştenitor Umberto, care îl primi pe Mihai Antonescu timp de o jumătate de oră, reuşi să-l decepţioneze chiar pe vicepreşedintele Consiliului român care era dispus să vadă totul în roz. «Savoia est nostra» (Savoia este a noastră), îi spuse prinţul. «Casa arde şi baba se piaptănă», fu proverbul român pe care îl întrebuinţă Mihai Antonescu pentru a caracteriza starea de spirit a fiului cel mare al lui Victor Emanuel.

Cîmpia din Romagna era desigur mai puţin primitoare decît cea a Italiei. Colinele aride care se succedau fără contenire dădeau acestui peisaj o monotonie copleşitoare.

Se pare că Ducele, născut în această provincie, era un feroce adversar al Italiei turistice. Gustul compatrioţilor săi pentru formă şi pentru proporţii ca şi pentru «belcanto» îl exaspera: fiindcă aici vedea cauza principală a slăbiciunii sufletului italian. Unii atribuiau alegerea unui loc aşa de auster pentru reşedinţă, atît faptului că era originar din regiune, cît şi dezgustului său pentru «bella Italia». Am vizitat căsuţa unde se născuse Ducele. Cîmpia prăfoasă pe care umblase Mussolini, pe cînd era copil, explica în parte revolta sa împotriva compatrioţilor săi care se născuseră în măreţia altor peisaje. Această «bella Italia», aceste oraşe unde prezentul se ascunde, ruşinat, sub măreţia trecutului nu erau pentru dezmoştenitul din Romagna decît o insultă adusă, de-a lungul secolelor unei ţări sărace. Romagna este printre celelalte provincii ale Italiei ca un proletar printre aristocraţi. Mussolini era fiul său. Totuşi, primindu-ne, Ducele nu avea nimic care să semene a plebeu. Aranjamentul era perfect. Mussolini, complet îmbrăcat în alb, stătea în picioare, sub bolta răcoroasă a holului reşedinţei sale. El se afla acolo,

nemişcat şi impunător, ca statuia unui Coriolan [135], pe care un director de muzeu îndemînatic o plasase în aşa fel încît să primească lumina din faţă. Consimţi să dea mîna cu fiecare dintre noi, dar fără să renunţe la surîsul său trufaş şi ironic. Apoi întoarse spatele tuturor şi-i invită pe Bastianini şi Mihai Antonescu să îl urmeze.

În termeni asemănători celor ai memorandumului lui Bova Scoppa, dar desigur mai melodramatic, Mihai Antonescu insista ca Ducele să ia o iniţiativă destinată să pună capăt conflictului. Mussolini îl ascultă cu atenţie. «Este un bărbat plin de curaj, care are idei clare şi spune lucruri juste» s-ar fi destăinuit el lui Bastianini, atunci cînd Mihai Antonescu părăsise camera [136]. El declară oaspetelui său «că era necesar să mai aştepte încă două luni pentru a nu da impresia că Italia ar ceda ameninţărilor cu exterminarea ale anglo – saxonilor şi pentru că nu se putea negocia sub impresia unei înfrîngeri militare, ca cea din Africa. Pentru a începe tratative, era indispensabilă o situaţie favorabilă pe fronturi. După două luni, Mussolini se declara dispus să-l determine pe Hitler să convoace o conferinţă a statelor neutre şi beligerante, pentru a decide destinul Europei». «Dacă Hitler refuză», mai spuse Ducele, «o voi face fără dînsul». Mihai Antonescu îi ceru atunci lui Mussolini să-l autorizeze să trateze el, în timpul acestor luni, cît Italia ar fi rămas în expectativă. «Vă autorizez», răspunse Ducele. «Sper că discuţia noastră va avea un mare răsunet istoric», fu fraza cu care Mussolini se despărţi de oaspetele său.

Mihai Antonescu creştea în proprii săi ochi, într-un mod neliniştitor. El era plenipotenţiarul Europei, învestit de Mussolini. Nu este de mirare că îl trată cu o oarecare condescendenţă pe regele – împărat Victor-Emanuel, care fu ultimul care l-a primit înainte de plecarea sa din Italia. «Colonii romani, lăsaţi pe solul nostru dunărean, sînt cei care aduc la Roma o sevă viguroasă», ne spuse el. «Dacă reuşim acum, Stalingradul nu va mai fi decît un vis urît».

Şedinţa marelui consiliu fascist din 25 iulie 1943 şi arestarea lui Mussolini fură resimţite de Mihai Antonescu aşa cum resimţise mareşalul înfrîngerea de la Stalingrad. Italia făcuse dovada slăbiciunii sale interne, după ce demonstrase pe cîmpul de luptă starea de nepregătire şi lipsa de entuziasm a soldaţilor săi. «La guerra e bella ma incommoda» [137]. Totuşi, Mihai Antonescu spera... Semi – consimţămîntul Ducelui constituise primul său succes politic. El îl obţinea de la un Mussolini pe cale de a dispărea, desigur, dar al cărui prestigiu trecut nu încetase să-l impresioneze pe vicepreşedintele Consiliului român. El se adresă succesorilor săi, mai exact lui Guariglia, noul ministru al afacerilor externe. Prin Bova Scoppa, îi trimise un mesaj, propunîndu-i să acţioneze de comun acord pentru a scoate din război cele două ţări. «Marea Britanie şi Statele Unite nu au interes pentru o răsturnare a situaţiei în Balcani. Dacă am lucra rapid, am putea să-i punem pe germani în faţa unui fapt împlinit», se citea în acest mesaj [138]. Omul de stat român nu se descurajă nici chiar atunci cînd Guariglia îi comunică – dacă Mihai Antonescu ar fi ştiut să citească printre rînduri – că Turcia era mai indicată decît Italia pentru a pleda cauza Balcanilor în faţa anglo – saxonilor. «Situaţia delicată în care se găseşte ţara noastră în acest moment nu are, desigur, nevoie a fi ilustrată», spunea

ministrul de externe al lui Badoglio care, mai realist decît colegul său de la București, nu-și făcea nici o iluzie cu privire la starea de slăbiciune a țării sale. Mai curînd noul guvern al Italiei risca să fie pus de Reich în fața faptului împlinit. Toleranța germanilor în fața noii situații era inexplicabilă. Era evident că Mussolini fusese răsturnat pentru a face posibile negocierile cu inamicul. În fața acestui fapt care sărea în ochi vorbele despre onoare ale regelui Victor Emanuel și ale mareșalului Badoglio nu cîntăreau prea greu. Guariglia, care nu putea să ignore că Italia risca să fie ocupată de Wehrmacht înainte de semnarea armistițiului cu Aliații, nu avea nici un interes să provoace reacția germană, făcîndu-se interpretul dorinței de pace al celorlalte țări. «Italia se găsește într-o situație fără ieșire. Ea nu poate nici să facă război, nici să încheie pace», spunea Guariglia ambasadorului nostru la Roma. «Dacă este așa», strigă mareșalul Antonescu, citind telegrama, «România se află într-o situație mai avantajoasă. Ea poate cel puțin să lupte. Ea nu are, deci, nici un interes să-și lege soarta de cea a unui stat mai slab». Interpretarea – dacă poate fi numită a-șa – pe care viceprim–ministrul o dădu acestor cuvinte este mai curînd surprinzătoare. «Președintele Antonescu mi-a spus că mareșalul și el și-ar întoarce privirile spre Italia și spre ceea ce ar face ea în viitorul apropiat, în scopul de a coordona acțiunea României cu cea a Italiei», scria Bova Scoppa ministrului său, după o nouă întrevedere cu Mihai Antonescu. Dar acesta din urmă nu se mulțumea doar să denatureze spusele mareșalului. El punea în gura generalului Gerstenberg – tot după mărturia lui Bova Scoppa – vorbe pe care acesta nu le pronunțase niciodată. Eu servisem de interpret între acesta din urmă și mareșal. Mihai Antonescu asista la convorbire. Generalul german explică și că România trebuia să mai aștepte livrarea escadrilelor de avioane promise de Hitler. Reich-ul se vedea obligat să concentreze pe frontul de răsărit forțe aeriene însemnate, pentru a nu pierde supremația aeriană. Este singurul sector al frontului unde aceasta a fost incontestabilă, pînă la terminarea conflictului. «Dar, dacă această supremație riscă să vă scape, cînd vreți să obțineți victoria? Poate în războiul următor?», îi spuse mareșalul, agasat. Gerstenberg tăcu. El nu avea instrucțiuni să discute aceste probleme de ordin general. Mihai Antonescu îi povesti scena lui Bova Scoppa după cum urmează: «Ofițerul (Gerstenberg) făcuse o descriere destul de pesimistă a situației frontului de răsărit, mai ales în sectorul Orel, afirmînd că Rușii posedau acum o foarte bună aviație, cu material și piloți excelenți». «Conducătorul» îi spuse: «Dar atunci cînd și cum ne vom bate?» Generalul Gerstenberg ar fi răspuns, fără nici o ironie: «În timpul războiului următor»[139].

Mihai Antonescu recursese la astfel de mijloace probabil pentru a convinge Roma că Germania pierduse războiul și că ea trebuia să fie părăsită. Impresionat de intervenția lui von Killinger, care ceruse, în aceeași zi ca România să nu întrerupă livrările de cereale către Italia, condusă de Badoglio, omul de stat român conchidea că acest demers al Reich-ului sfîrșise prin a convinge guvernul de la Roma să rămînă alături de el[140].

La 8 septembrie, cînd armistițiul italian fu dat publicității, Guariglia ne părăsi fără să dea, cu toate numeroasele sale promisiuni, nici un semn lui Mihai Antonescu. Pentru a doua oară în cursul aceluiași secol, Italia îndrepta

armele împotriva aliatului său, Germania. Pentru România, defecţiunea italiană nu avea nici o însemnătate militară. Dimpotrivă, avantajul pe care îl dobîndeau anglo – saxonii în Mediterana şi, ca urmare, indirect în Peninsula Balcanică, puteau influenţa favorabil situaţia noastră. Se părea că ne este îngăduit să sperăm că soarta nu va depinde doar de rezultatul bătăliei dintre ruşi şi germani, care se apropia în mod periculos de graniţa noastră. Mareşalul Antonescu a făcut necrologul regimului mussolinian în faţa lui Bova Scoppa pe care l-a primit în prezenţa lui Mihai Antonescu. În toate controversele în care maghiarii le avuseseră cu noi, Ducele îi susţinuse. Cu toate acestea, mareşalul socotea nedemnă soarta pe care succesorii săi o rezervaseră lui Mussolini. Bova Scoppa puse aceste aprecieri, nefavorabile pentru guvernul Badoglio, pe seama temerii pe care Antonescu ar fi avut-o, că va fi tratat şi el, dacă va fi cazul, într-un mod asemănător. «Atunci cînd tîrăsc pe străzile Romei bustul lui Mussolini ca nişte adevăraţi plebei», spuse mareşalul Antonescu după plecarea diplomatului, «ei tîrăsc în noroi douăzeci de ani de istorie italiană şi încă din cea mai glorioasă. Acesta era adevăratul sentiment al «Conducătorului», care nu era deloc inspirat de teamă, aşa cum părea să o presupună Bova Scoppa.

Răpirea spectaculoasă a Ducelui din Gran Sasso[141] a fost, pentru noi, un izvor de noi complicaţii. Imediat după sosirea în Germania, Mussolini i-a telefonat lui Bova Scoppa, cerîndu-i să se ducă la el. Fostul său reprezentant în România refuză şi, urmat de tot personalul ambasadei, se declară solidar cu guvernul care capitulase. Killinger a primit de la Berlin ordinul de a-l readuce pe calea cea bună pe colegul său recalcitrant. Discordia între cei doi ex-aliaţi cauza o oarecare satisfacţie la Bucureşti. Nu demult, cei doi miniştri, von Killinger şi Bova Scoppa aveau obiceiul să se prezinte împreună la «Conducător» sau la vice-primministru, pentru a da mai multă greutate pretenţiilor Axei. Aşa a fost atunci cînd a trebuit să declarăm război Statelor Unite şi în numeroase alte ocazii. După fiecare întîlnire se păstra o amintire neplăcută.

Dar, în curînd, datorită agravării conflictului dintre italieni, ministrul lui Victor-Emanuel[142] deveni un simbol: acela al independenţei noastre politice. El era unitatea de măsură pentru a ne dovedi, în proprii noştri ochi cel puţin, că România nu mai era un satelit. Hitler îi scrise, cu propria sa mînă, o scrisoare lui Antonescu, cerîndu-i să recunoască guvernul fantomă pe care Mussolini tocmai îl formase în Germania. Această cerere nu putea fi respinsă. În afară de pactul tripartit, între România şi Reich nu mai exista nici o legătură juridică. A refuza să recunoşti guvernul italian, chiar fictiv, însemna să declari caduc pactul tripartit. Aceasta ar fi însemnat o ruptură cu Germania, ceea ce constituia o imposibilitate, în circumstanţele existente. Pe de altă parte, pentru raţiuni de prestigiu, nu se dorea ruperea relaţiilor cu reprezentantul monarhiei italiene la Bucureşti.

«La 27 septembrie, secretarul personal al preşedintelui Antonescu, Barbul, veni să mă vadă. El îmi spuse că trebuia să-mi comunice din partea primului ministru că guvernul român se văzuse silit în urma presiunilor repetate ale Führer-ului, să recunoască guvernul fascist format de Mussolini. El ţinea să mai precizeze că faptul de a-l recunoaşte nu însemna nicidecum nerecunoaşterea

trimisului Majestăţii Sale, regele Italiei. Astfel, s-ar fi creat o situaţie analogă celei din timpul războiului spaniol, cînd două legaţii, una a lui Franco şi cealaltă a lui Negrin funcţionaseră simultan, timp de cîteva luni, în capitala României. Desigur, guvernul de la Bucureşti nu putea să spună cît timp va putea continua o situaţie de această natură».

«Îi spusei domnului Barbul că mareşalul îmi declarase în mod explicit, în timpul audienţei pe care o acordase la 10 septembrie, în prezenţa lui Mihai Antonescu, că nu va recunoaşte un eventual guvern Mussolini [143], pînă ce nu va fi declarată o stare de beligeranţă între Italia şi Germania. Am constatat cu regret că, fără ca această stare de război să se fi produs, mareşalul se hotărîse pentru recunoaştere».

«Domnul Barbul îmi obiectă că o stare de beligeranţă între guvernul regal italian şi guvernul german nu putea să existe din punct de vedere juridic, dat fiind că guvernul german nu mai recunoştea existenţa unui guvern italian. În fine, Barbul îmi spuse, confidenţial, că în ce-l priveşte pe regele Mihai, el era hotărît să nu primească scrisorile de acreditare ale unui ministru republican fascist şi că era de asemenea decis să nu semneze scrisorile de acreditare pentru un reprezentant al României pe lîngă guvernul republican fascist». Astfel relatează Bova Scoppa [144] poziţia Bucureştiului faţă de cele două Italii. Pentru Antonescu păstrarea prerogativelor diplomatice ambasadorului facţiunii regaliste era o chestiune de prestigiu, aşa cum fusese pentru de Valera [145] menţinerea, în pofida presiunilor britanice, a relaţiilor diplomatice cu Reich-ul. Acesta era semnul exterior al libertăţii noastre.

«În toate celelalte ţări controlate direct sau indirect de germani, localurile ambasadelor şi consulatelor curţii italiene trecuseră în mîinile fasciştilor [146]», constată Bova Scoppa. «Singură, România, a făcut excepţie». Totuşi, Mussolini şi Hitler interveniseră în mai multe rînduri spre a pune capăt situaţiei umilitoare pentru reprezentanţii Axei – ambasada lui Badoglio dispunea de mai multe clădiri în Bucureşti, în timp ce aceea a republicanilor fascişti trebuia să se mulţumească cu două camere de hotel – dar ei întîmpinară de fiecare dată un refuz categoric. Killinger nu mai ştia cum să procedeze. Pentru Berlin, el era ţapul ispăşitor. Veni să-l avertizeze pe Mihai Antonescu că dacă nu va fi mulţumit, va fi obligat să se pună în fruntea unui comando german şi să ocupe ambasada «trădătorilor» italieni. «În acest caz, aş fi obligat, în ce mă priveşte, să vă arestez, din eroare, desigur» – îi replică vicepreşedintele Consiliului. «Bova Scoppa, care ar fi trebuit să fie împuşcat, ca agent al duşmanului, se bucură la Bucureşti de mai multă consideraţie decît italienii care ne-au rămas credincioşi», spuse, consternat, ministrul Reich-ului. «A împuşca, a ucide, iată cuvintele ce au devenit cele mai frecvente în vocabularul dumneavoastră», replică Mihai Antonescu. «Din partea mea, eu nu vreau să am mîinile pătate de sînge la sfîrşitul acestui război» – «Sie werden Sie Dreckvoll haben» [147] strigă furios von Killinger. Apoi, răzgîndindu-se, mă rugă să nu traduc cele ce spusese.

Mareşalul nu fu nici el mai puţin categoric în refuzul pe care îl opuse, în diferite ocazii, rugăminţilor lui Killinger. «Eu am făcut servicii României. Risc să fiu compromis dacă mă refuzaţi iar», îi spunea el, după ce citise cu glas tare

o telegramă semnată de Hitler, care trata despre afacerea Bova Scoppa. Devenit mai modest, Führer-ul se declara satisfăcut dacă italienii regalişti aflaţi în România ar fi fost internaţi ca prizonieri de război. Nu mai era nevoie să fie împuşcaţi. «Pentru noi, libertatea lui Bova Scoppa este o chestiune de onoare», răspunse «Conducătorul». «Acest răspuns trebuie să fie socotit ca definitiv?», mai întrebă von Killinger. «În chestiuni de onoare», spuse mareşalul, privindu-l ţintă, «voi, aliaţii noştri, ar trebui să vă bucuraţi că noi, românii, nu avem decît răspunsuri definitive şi categorice»[148].

Numeroasele peripeţii ale afacerii italiene, povestite pe larg aici, au îndepărtat atenţia noastră de la evenimentele anului 1943. Acestea au fost de o importanţă extremă totuşi, şi au exercitat o influenţă dezastruoasă, mai ales asupra moralului trupelor noastre. Noua ofensivă sovietică trebuia, la acea dată, să transforme în realitate tragică eventualitatea acestei ameninţări, pînă atunci auzită ca un coşmar: «Vin ruşii !».

Un optimism întreţinut cu disperare ne interzisese pînă atunci cea mai mică îndoială referitoare la victoria germană şi prin urmare, la a noastră. Puternica maşină de război, care era Wehrmacht-ul, deşi serios vătămată, nu încetase să apară ca invincibilă şi trebuia să păstrăm încă mult timp această iluzie, specific europeană, care se încăpăţînează să creadă în superioritatea calităţii asupra numărului.

Această credinţă nu a început să se clatine decît atunci cînd mişcarea ofensivă a trupelor noastre, sosite pe Volga, în faţa Stalingradului, atinsese acea limită extremă cînd orice val de atacatori, chiar după spusele lui Klausewitz, trebuie, în mod fatal, să se sfărîme de un inevitabil reflux. Atunci se puse, în mod tragic, problema de a şti pînă unde se vor întinde posibilităţile de invadare ale acestei maree revărsate. Enigmă care nu comporta pentru noi o altă soluţie, decît aceea de a fi sălbatic hotărîţi la toate sacrificiile, pentru a ne menţine ţara în afara spaţiului invadat de Armata Roşie. Aceasta era pentru noi o chestiune vitală, dar esenţială şi pentru viitorul Europei.

Apare, într-adevăr, de o necesitate evidentă pentru Europa, fie ea fascistă, fie democratică, ostilă sau simpatizantă a ţării noastre, de a păstra, pentru a o proteja la răsărit, bastionul intact pe care trebuie să-l constituie România.

Pe plan psihologic, căderea lui Mussolini adusese o grea atingere prestigiului oamenilor de stat care preferaseră colaborarea cu Hitler în defavoarea celei cu Stalin.

Singur printre aceştia, «Cîinele Roşu», hotărît cu tărie să persevereze în această «eroare», ţinu să-şi reafirme atunci crezul şi să indice cu claritate motivele orientării sale politice.

Reunind pe cei mai apropiaţi colaborator , atît civili, cît şi militari, el le ţinu, în esenţă, această cuvîntare:

«Poporul nostru a fost de două ori eliminat din istorie. Prima dată, abandonaţi de Roma, am hibernat o mie de ani, mai înainte de a fi treziţi la o viaţă nouă de Evul Mediu creştin. Islamul, la rîndul său, a venit şi ne-a făcut sclavi, secole întregi. Independenţa noastră regăsită nu datează decît de-abia o sută de ani [149] şi iată că sîntem din nou ameninţaţi de o putere răsăriteană.

Trebuie deci, astăzi, să luăm cunoştinţă de drama în care ne-am angajat şi în care este pusă în joc însăşi existenţa noastră... În două rînduri am putut, printr-o minune, să reînviem. Occidentul, surprins, ne-a regăsit de două ori, identici cu noi înşine, pe aceste tărîmuri, care se părea că ne-ar fi înghiţit. Dar oare, a treia oară, s-ar mai putea întîmpla un miracol? De aceea trebuie cel puţin, să fim pregătiţi, în cazul în care un destin necruţător ne-ar condamna definitiv, să luptăm eroic pînă la capăt, în aşa fel încît să nu lăsăm, în urma noastră, ruşinea care se leagă de amintirea laşilor...»

Întrerupîndu-şi aici discursul, «Cîinele Roşu» căută pe feţele celor dimprejurul său efectul produs de cuvintele lui. Citi pe ele decepţia şi o oarecare nemulţumire. Căci veniseră pentru directive, şi nu să asculte o predică.

Atunci, mareşalul reluă cu o voce înăbuşită:

«Deci, nu vreţi să mă înţelegeţi şi toate acestea vi se par doar o retorică deşartă, inoportună în gura unui soldat... O să vă las să discutaţi, între voi, probleme mai importante. Ocupaţi-vă, rogu-vă, de buget... de exporturi... şi de preţurile animalelor !»

Apoi, cu un surîs sarcastic: «Oare cum aţi putea, aşa îmbuibaţi şi strălucitori de sănătate, să fiţi accesibili măcar pentru ideea unei catastrofe posibile ?... În fond, ce vă pasă de iminenţa unui cataclism mondial?...»

Grăbind paşii, ieşi trîntind uşa şi lăsîndu-i pe cei de faţă consternaţi.

Foarte adevărat, românii mergeau spre prăpastie cu ochii închişi şi cu burta plină. Nimeni nu dădea atenţie profeţiilor sumbre şi nici îndemnurilor. Nimic nu putea să oprească burghezia avidă de îmbogăţire din cursa ei frenetică, şi din goana după toate plăcerile. De mult timp, pămîntul roditor al României nu mai fusese atît de generos cu fiii săi. Europa înfometată plătea în aur produsele solului nostru. La Bucureşti, se înghesuiau cei mai marcanţi oameni de afaceri de pe vechiul continent, veniţi să trateze afaceri importante. Cifrele de afaceri urcau peste tot vertiginos. Se vindea orice. Deşeurile, cu care altă dată erau hrăniţi porcii, deveniseră mărfuri apreciate. Imediat ce se lăsa seara, oraşul se însufleţea şi, sub camuflaj, începea petrecerea. Căci atunci nu existau zbiri pentru a impune o rezervă decentă celor care pretindeau, cu insolenţă, să se bucure de viaţă, în timp ce pe front, soldaţii noştri îşi jertfeau viaţa. Şi atunci se fredona în surdină refrenul la modă, lansat de Teatrul evreiesc din Bucureşti:

«Ziua, ne temem de cîinele rău,
Dar noaptea, cîinele doarme în palatul său...»

În tot acest timp, opoziţia se pregătea să joace un rol, desăvîrşindu-şi postura sa de Mîntuitor şi denunţînd deja pe vinovat în faţa vendetei publice. Cei care preconizaseră întotdeauna înţelegerea cu Uniunea Sovietică răspundeau cu anticipaţie tuturor obiecţiilor, pretinzînd că doar propaganda interesată a dictaturilor fasciste şi a colaboraţioniştilor ar fi îndepărtat pînă atunci eventualitatea unei alianţe cu URSS. Ei se forţau să demonstreze că între ruşii comunişti şi anglo – saxonii capitalişti înţelegerea era perfectă şi cereau o pedeapsă exemplară pentru bărbatul care legase destinul nostru de cel al Germaniei hitleriste.

Nimeni nu-şi imagina atunci că popoarele dunărene, încredinţîndu-şi destinele lor în mîinile Aliaţilor, vor avea de plătit acestora o exorbitantă răscumpărare.

Începeam să ne întoarcem spre orizontul american, unde se mai arăta, în acea vară a anului 1943, o rază de speranţă. Şi totuşi, deja Washingtonul se întreba, cu nelinişte, pe ce linie se va face întîlnirea trupelor americane cu cele sovietice. Aceasta fu prima informaţie pe care i-o aduse lui Mihai Antonescu un trimis al guvernului român, după întrevederea sa cu un purtător de cuvînt al preşedintelui Roosevelt.

Europa se afla în pericol, de aci înainte.

Va putea ea să fie salvată de America?

Note la partea I-a

1. *Politburo* – Biroul Politic
2. *Antanta* – Alianţă politico – diplomatică şi militară la care România a aderat în august 1916; Antanta a promis satisfacerea dezideratului unităţii naţional – statale (*n. tr.*).
3. Armata germană în cel de al doilea război mondial (*n. tr.*).
4. Drumul spre răsărit (*germ.*, *n. tr.*).
5. Drumul spre vest (*germ.*, *n. tr.*).
6. Este vorba de revoluţia din 1905 din Rusia, începută la 9 ianuarie 1905 şi înăbuşită de regimul ţarist (*n. tr.*).
7. Traducere literală: omul roşu rareori este bun; trad. liberă: să te fereşti de omul cu părul roşu (*n. tr.*).
8. Ultimul argument al regilor, deviza pe care Ludovic al XIV-lea a dispus să fie gravată pe tunurile sale. Sensul general: ultimul argument al conducătorilor de stat este violenţa (*n. tr.*).
9. Trebuie să se vadă dacă nu este amestecată o femeie (traducere liberă); Trebuie căutată femeia (traducere literală) (*n. tr.*).
10. *Gestapo* – Geheime Staatspolizei, poliţia secretă germană în timpul celui de al Treilea Reich (*n. tr.*).
11. *G.P.U.* – poliţia secretă sovietică, care a apărut după reorganizarea CEKA, introdusă la Revoluţia din 1917; i-au urmat apoi NKVD şi KGB (*n. tr.*).
12. *André Tardieu (1876 – 1945)* – Om politic francez, de mai multe ori prim-ministru (1929, 1930, 1932), fost colaborator al lui Clemenceau. (*n. tr.*).
13. – *Eduard Beneş (1884 – 1948)* – om politic cehoslovac, ministru de externe, apoi preşedinte al republicii (1935 – 1938 şi 1945 – 1948);
    – *Nikolaos Politis (1872 – 1942)* – jurist şi om politic grec; profesor la Facultatea de Drept din Paris, apoi ministru de externe al Greciei;
    – *Nicolae Titulescu (1882 – 1941)* – mare diplomat român, ministru al afacerilor externe (1927 – 1928, 1932 – 1936), delegat la Liga Naţiunilor. (*n. tr.*).
14. *Liga (Societatea Naţiunilor)* – organism creat printr-un pact, între statele semnatare ale Tratatului de la Versailles (10 ian. 1920 – 1 iunie 1946) pentru a dezvolta cooperarea între naţiuni şi a garanta pacea şi securitatea. A fost înlocuită de O.N.U. A avut sediul la Geneva. (*n. tr.*).
15. – *Verdun* – localitate pe rîul Meuse. Din februarie pînă în noiembrie 1916, armatele franceze, conduse de Pétain, au respins cele mai violente ofensive germane din primul război mondial
    – *Tannenberg* – oraş în fosta Prusie Orientală, unde, în august 1914, germanii au învins armatele ruseşti (*n. tr.*).
16. *M. M. Litvinov (1876 – 1951)* – diplomat sovietic, ministru de externe al URSS între 1930 şi 1939, apoi ambasador în SUA (*n. tr.*).
17. *Anschluss* – unire, joncţiune (*n. tr.*).
18. *Thomas Woodrow Wilson (1856 – 1924)* – preşedinte al SUA, a decis participarea ţării sale la primul război mondial. Doctrina sa consta în 14 puncte, între care figura şi dreptul popoarelor la autodeterminare (*n. tr.*).
19. Azi, Sankt Petersburg (fost Leningrad) (*n. tr.*).
20. Aci are sensul unei concepţii de viaţă (*n. tr.*).
21. Conducător fascist croat, care a dus o politică progermană (*n. tr.*).
22. Odată cu învestirea sa cu puteri depline, Antonescu a primit titlul de «Conducător al statului» (*n. tr.*).
23. *Canossa* – castel în Italia, azi în ruine; aci, în ianuarie 1077, împăratul Germaniei, Henric

al IV-lea, excomunicat, a cerut iertare papei Grigore al VII-lea. De aici expresia «a merge la Canossa», în sensul de «a se umili, a face act de penitență» (*n. tr.*).

24. *Modus Vivendi* – manieră de a trăi; tranzacție, compromis datorită căreia se dă posibilitatea părților în litigiu să se suporte reciproc (*n. tr.*).
25. El era succesorul nr.7 al lui Codreanu. Ceilalți șase fuseseră uciși (*n.a.*).
26. *Lebensraum* – spațiu vital; noțiune folosită de imperialismul celui de al Treilea Reich, lipsit de multe resurse naturale și materii prime, care justifica transformarea unei sfere de influență într-un spațiu care să-i servească propriile interese politice și economice (*germ. n. tr.*).
27. *Engelbert Dollfuss (1892 – 1934)* – cancelar (prim-ministru) al Austriei, asasinat la Viena de naziști; acesta a fost unul dintre actele de pregătire al Anschluss-ului – unirea Austriei cu Germania, în anul 1938, ca urmare a invaziei trupelor naziste, la 11 martie 1938 (*n. tr.*).
28. franceză (*n. tr.*).
29. Garda de Fier – (*n. a.*).
30. *El Caudillo* – Francisco Franco (1892 – 1975), cunoscut sub denumirea «El Caudillo», fost dictator al Spaniei din 1939, înlocuit odată cu reinstaurarea monarhiei constituționale a lui Juan Carlos (*n. tr.*).
31. *Edouard Daladier* (1884 – 1970) – om politic francez, președinte al consiliului de miniștri între 1938 și 1940. A semnat acordul de la München, care sacrifica Cehoslovacia și, prin consecință, estul Europei, ambițiilor hegemoniste ale Germaniei naziste (*n. tr.*).
32. *Neville Chamberlain (1869 – 1940)* – prim ministru englez din 1937, co-semnatar al acordului de la München (septembrie 1938) împreună cu Germania, Franța și Italia (*n. tr.*).
33. Trăiască Germania! Și Victorie! (*n. tr.*).
34. ministrul de externe al României (*n. a.*).
35. *Zvastica* – însemnul partidului național – socialist german (*n. tr.*).
36. Culoarea verzuie a uniformei Wehrmacht-ului (*n. tr.*).
37. *Maurice Gamelin (1872 – 1958)* – general francez, colaborator al lui Joffre în primul război mondial, a comandat forțele franco – engleze din 1939 pînă la înfrîngerea Franței în luna mai 1940 (*n. tr.*).
38. *Primus inter pares* – primul între egali (*lat. n. tr.*).
39. *Stabsleiter* – grad național – socialist corespunzînd cu titlul de subsecretar de stat (*n. a.*).
40. *National Sozialistiche Deutsche Arbeits Partei* – partidul național – socialist german (*n. tr.*).
41. Șeful guvernului german era Hitler (*n. tr.*).
42. Ministru interimar la consiliul de miniștri (*n. a.*).
43. Ministrul României la Moscova (*n. a.*).
44. *Blitz* – fulger; Blitzkrieg – război fulger (*germ. n. tr.*).
45. *Furor teutonicus* – furia teutonică (*n. tr.*).
46. Lege a economiei liberale, care lasă la inițiativa particulară producția și comerțul (*n. tr.*).
47. Așteaptă și vezi (*n. tr.*).
48. *Deutsches Nachrichten Bureau* – biroul de știri (informații) german, agenție oficială de informații în timpul regimului nazist (*germ.. n. tr.*).
49. Basarabia, ocupată de ruși în iunie 1940 (*n. a.*).
50. *Oberkommando der Wehrmacht* – Înaltul comandament al armatei germane (*germ. n. tr.*).
51. Ambasadorul Reich-ului la București (*n. a.*).
52. August 1940 (*n. a.*).
53. A se vedea cap. II (*n. a.*).
54. *Emil Hácha (1872 – 1945)* – președinte al Cehoslovaciei, a cedat forței hitleriste în 1939 (*n. tr.*).
55. *Carl Gustav, baron Mannerheim (1867 – 1951)* – mareșal și om de stat finlandez, a luptat împotriva rușilor (1939 – 1940 și 1941 – 1944), apoi contra Germaniei (1945); președinte al Republicii finlandeze (1944 – 1946) (*n. tr.*).
56. *Stukas* – Sturzkampffugzeng – avion german de bombardament în picaj, dotat cu sirene care amplificau zgomotul puternic făcut în timpul picajului, pentru a înspăimînta trupele inamice (*prescurtare germ. n. tr.*).
57. *Putsch* (germ.) – răscoală a unui grup politic înarmat (*n. tr.*).
58. *Savonarola (1452 – 1498)* – călugăr dominican italian, ars pe rug pentru erezie (*n. tr.*).
59. *Jean Calvin (1509 – 1564)* – reformator religios francez, întemeietor al calvinismului (*n. tr.*).
60. *Joseph Arthur, conte de Gobineau (1816 – 1882)* – scriitor francez, precursor al rasismului
61. *Justus von Liebig (1803 – 1873)* – chimist german, descoperiri în chimia organică (*n. tr.*).

62. Este vorba de savantul Chamberlain, nu de omul politic (*n. a.*).
63. *Marcus Iulius Brutus (85 – 42 a. Hr.)* – promotorul unei conspirații, împreună cu Cassius, împotriva lui Caesar și unul din asasinii săi (*n. tr.*).
64. *Niccolo Machiavell (1469 – 1527)* – scriitor politic realist, între altele autor al «Principelui»; se citează dictonul său: «scopul scuză mijloacele» (*n. tr.*).
65. *S.A. – Sturm Abteilung* (detașamente de asalt), formație paramilitară germană (*n. tr.*).
66. Dominația maselor (*n. a.*).
67. Vizită de stat (*n. a.*).
68. *Luftwaffe* – armata aerului (aviația) germană (n. tr.).
69. Comisar politic în armata roșie (*n. a.*).
70. *Reichstag* – parlamentul Reich-ului german, cu sediul la Berlin. A fost incendiat în 1933, fapt pe care naziștii l-au pus pe seama comuniștilor, pentru a justifica represaliile în contra acestora (*n. tr.*).
71. *Weimar* – oraș în Germania orientală (Turingia): acolo a fost redactată Constituția din 1919, care a dat Germaniei regimul republican cunoscut sub denumirea de Republica de la Weimar (*n. tr.*).
72. *Reichkanzlei* – cancelaria Reich-ului, președinția consiliului de miniștri german (*n. tr.*).
73. General sovietic, condamnat apoi la moarte și executat pentru trădare din ordinul lui Stalin, în anul 1938 (*n. tr.*).
74. Omul de acțiune fanatic, (*germ. n. tr.*).
75. Ce sînteți dv.? (*germ. n. a.*).
76. Colaboraționist al naziștilor în Cehoslovacia, după acordurile de la München (*n. tr.*).
77. *Albion* – nume dat de antici Marii Britanii, datorită falezelor albe și prin care este denumită, poetic, Anglia (*n. tr.*).
78. *Réthondes* – comună în Oise (Franța); armistițiile din 11 noiembrie 1918 și 22 iunie 1940, au fost semnate în apropiere (comuna Compiègne)
79. *Rubicon* – rîu ce despărțea Galia Cisalpină de Italia, a cărui trecere cu armata era interzisă de senat. Caesar a făcut-o, strigînd «Alea jacta est» (zarurile au fost aruncate) (*n. tr.*).
80. Așa numitul pact Molotov – Ribbentrop, încheiat la 23 august 1939, a decis împărțirea sferelor de influență între cele două țări, consfințind dreptul URSS de a ocupa Basarabia (*n. tr.*).
81. Ocupare în timp de război (*n. tr.*).
82. Vă rog să faceți aceasta (*n. a.*).
83. Eu nu am nevoie de fanatici (*n. a.*).
84. «Am nevoie de o armată română sănătoasă». «Armata este sănătoasă și va restabili ordinea» (*n. a.*).
85. Serviciul de informații al armatei, după modelul celui francez (*n. tr.*).
86. Mașină de război (*germ.*, *n. tr.*)
87. Comandantul corpului expediționar în România (*n.a.*).
88. Soldați care nu fac parte din armata regulată, partizani (*n. tr.*).
89. Țara nimănui. Fîșie neocupată, între liniile trupelor adverse, pe front (*n. tr.*).
90. Crucile de pe morminte purtau casca soldatului decedat (*n.a.*).
91. japonez (*n. tr.*).
92. *Schutz Staffel* – eșalon de apărare; poliție militarizată nazistă, operativă în lagărele de concentrare și în tărîmurile ocupate de Reich (*germ. n. tr.*).
93. *Tineretul hitlerist* – organizație paramilitară germană (*germ. n. tr.*).
94. *Unități SS*, (*germ. n. tr.*).
95. nu este demn de stimă – (*germ. traducere liberă n.a.*).
96. Noi am început lupta contra comunismului în 1918, cînd un vecin slab a devenit victima sa și vom continua această luptă întotdeauna, sincer și fără vorbe goale (*n.a.*).
97. Mareșal după cucerirea Odessei (*n.a.*).
98. Zidul (de apărare) al Atlanticului, fortificații germane pe malurile Canalului Mînecii (*n. tr.*).
99. Vulcan stins, înalt de 5633 m. (*n. tr.*)..
100. Concern chimic german, mare producător de medicamente (*n. tr.*).
101. Führer-ul doarme încă. (*germ. n. tr.*).
102. Veniți mai tîrziu. (*germ. n. tr.*).
103. Fotograful personal al lui Hitler (*n.a.*).
104. Dominația, supremația maselor (*n. tr.*).

105. Corpul feminin de transmisioniste german, care lucrau în cadrul armatei, în centralele telefonice, telegrafice, radio, etc (*n. tr.*).
106. Proelveţieni (*n. tr.*).
107. *Leviatan* – monstru de care se vorbeşte în Biblie (Cartea lui Iov) şi a cărui nume este folosit pentru a defini ceva colosal, monstruos (*n. tr.*).
108. Noi îi vom bate pe ruşi astfel încît (*germ. n.a.*).
109. ca să-i ia dracu... (*germ. n.a.*).
110. ca ei să nu se mai ridice niciodată (*n.a.*).
111. În sensul de succesor al lui Hitler (*n. tr.*).
112. Zeiţe în mitologia scandinavă, ce aveau sarcina de a umple cu băutură cupele eroilor căzuţi în luptă (*n. tr.*).
113. *François Darlan (1881 – 1942)*, amiral francez, colaborator imediat şi succesor desemnat al lui Pétain (1940 – 1942), a preluat puterea în Africa după debarcarea aliată din 1942, dar a fost asasinat la Alger (*n. tr.*).
114. şeful guvernului sîrbesc (*n.a.*).
115. Localitate în Carpaţi (*n.a.*).
116. Să-i ia dracu (să fie blestemaţi) ! (*germ. n. tr.*).
117. Tigrul, tanc greu al Wehrmacht-ului în al doilea război mondial (*germ. n. tr.*).
118. Denumirea germană a oraşului Brest din Rusia Albă, unde la 3 martie 1918 a fost semnat tratatul de pace între Germania şi Soviete (*n. tr.*).
119. Alexandra Kollontai, ambasadoarea sovietică în Suedia (*n. tr.*).
120. Ministrul de externe britanic (*n. tr.*).
121. Departamentul de Stat, ministerul de externe al SUA (*n. tr.*).
122. Denumire, după strada pe care se află amplasat, pentru a indica ministerul de externe german (*n. tr.*).
123. În limbaj juridic, respingere, refuz categoric (*n. tr.*).
124. Denumire pentru trimisul diplomatic al Papei (*n. tr.*).
125. Preşedintele Consiliului de miniştri ungar (*n.a.*).
126. Cetăţii Europa, (*germ. n. tr.*).
127. Cine cîştigă timp, trăieşte; (*lat. n.a.*).
128. creierul, spiritul conducător; (*lat. n. tr.*).
129. A se vedea Bova Scoppa, *Colloque con due dittatori*, p. 102-108 (*n. a.*).
130. *Ibid.*, p.110 (*n.a.*).
131. Bova Scoppa, *Op. cit.*, p.110 (*n.a.*).
132. Austria (*n. tr.*).
133. Totul e în ordine; germ. (*n. tr.*).
134. Puntea suspinelor, celebru pod de piatră la Veneţia (*n. tr.*).
135. General roman (Caius Marcius Coriolan, sec.V înainte de Hristos);condamnat la exil, cu toată comportarea sa strălucită, s-a întors împotriva Romei, pe care a cruţat-o totuşi, fiind implorat de mama şi soţia sa (*n. tr.*).
136. Bova Scoppa, *Op. cit.* p.113 (*n.a.*).
137. Războiul e frumos, dar incomod; (*ital. n. tr.*).
138. Bova Scoppa, *Op. cit.* p.117 (*n.a.*).
139. Bova Scoppa, *Op. cit.* p.133 (*n.a.*).
140. După ce Italia încheiase armistiţiul, vicepreşedintele consiliului de miniştri român îi dădu lui Bova Scoppa o versiune a dialogului cu Ducele cu totul diferită de cea pe care o conţinea procesul verbal al întrevederii. Pentru a găsi un argument contra unei anume propagande neo-fasciste, fostul ministru al lui Victor Emmanuel la Bucureşti se preface a crede că această versiune ar corespunde realităţii. După ea, Mussolini i-ar fi spus (lui Mihai Antonescu) că «poporul italian nu putea rezista mai mult de două luni – că la finele acestei perioade, el (Mussolini) putea să nu mai fie la putere, dar că, dacă s-ar mai fi aflat, el ar fi acţionat pe lîngă Hitler pentru a ajunge la o soluţie a conflictului», stă scris în cartea diplomatului italian. şi Bova Scoppa trage concluzia: «*Aceasta dovedeşte, în mod precis, că după 1 iulie, Mussolini avea în ferma convingere, în aşa măsură încît i-a împărtăşit-o d-lui Antonescu, că Italia mai poate să reziste încă cel mult două luni*». *Este mai curînd dovada că, cel puţin pentru adevărul istoric, Mihai Antonescu nu este un martor credibil.*
141. După lovitura de stat a mareşalului Badoglio, Mussolini a fost arestat şi ţinut închis pe muntele Gran Sasso, masiv din munţii Alunzzi, înalt de 2914 m., de unde a fost eliberat de

un detaşament de paraşutişti germani, comandoul aerian fiind condus de ofiţerul SS Otto Skorzeny. (*n. tr.*).

142. Regele Italiei, adversar al lui Mussolini, fusese alături de mareşalul Badoglio la lovitura de stat ce dusese la înlăturarea lui Mussolini. De aceea, Bova Scoppa se considera reprezentantul regelui, şi nu al lui Mussolini, de care se detaşase (*n. tr.*).

143. Este puţin probabil ca mareşalul Antonescu să fi făcut această declaraţie, deoarece Mussolini nu a fost eliberat decît o săptămînă după această audienţă (*n.a.*).

144. Bova Scoppa, *Op. cit.* p.125 (*n.a.*).

145. Eamon de Valera (1882 – 1975), prim ministru al Irlandei (1932 – 1948, 1951 – 1954, 1957 – 1959), preşedinte (1959 – 1966). (*n. tr.*).

146. Bova Scoppa *Op. cit.* p. 113 (*n.a.*).

147. O să aveţi mîinile pline de murdărie – (*germ. n.a.*).

148. Bova Scoppa pune aceste cuvinte în gura lui Mihai Antonescu; vicepreşedintele consiliului, căruia îi plăceau, le pusese, probabil, pe seama sa (*n.a.*).

149. 9 mai 1877, în urma războiului româno – ruso – turc (*n. tr.*).

CAPITOLUL VIII

Negocieri secrete

Ideea fixă a lui Mihai Antonescu cum că România nu trebuia să trateze separat cu Aliaţii fu cauza unor noi complicaţii cu Germania. Vecina noastră, Bulgaria, singurul stat care a aderat la Pactul Tripartit şi totuşi nu a declarat război Uniunii Sovietice, îi apărea ca un asociat potrivit în negocierile cu Londra şi Washingtonul. Ungaria, cu toată înclinarea sa discretă spre anglo-saxoni, nu inspira nici o încredere la Bucureşti. Neînţelegerile dintre cele două ţări erau prea vechi. Dar mai era ceva. Mareşalul Antonescu impusese colaboratorului său o condiţie pentru orice negocieri cu anglo-saxonii: România nu va accepta o schimbare de orientare politică, decît dacă statele majore aliate vor hotărî o debarcare în Balcani. Or, Ungaria nu se afla pe drumul armatelor care înaintau spre România, prin peninsulă. Gruparea sîrbă de la Belgrad, prezidată de generalul Nedici, purta în mod abuziv denumirea de guvern. Nu se putea negocia cu el, fiindcă toate mişcările sale erau supravegheate de aproape de cei din SS. Dovada absolut convingătoare ne-a fost furnizată de vizita la Bucureşti a ministrului său de interne A... Pretextul pentru care germanii îl autorizară să meargă în România a fost cererea sa de douăzeci de mii de metri de stofă, pentru a face uniforme miliţiei sîrbeşti care trebuia să lupte împotriva partizanilor, alături de unităţile germane. Colonelul SS care îl însoţea avea ordin să nu-l părăsească nici o clipă; chiar pentru întîlnirile cu miniştrii guvernului român, el nu se putea descotorosi de «guvernanta» sa. Am fost însărcinat să mă ocup de colonelul SS şi de prizonierul său, în timpul şederii lor în capitala noastră. După un dejun la care au fost invitaţi, A... mi-a strecurat o hîrtie în mînă. La ora unu dimineaţa, am bătut la uşa camerei sale de la hotel. Era singur. Scopul real al vizitei sale la Bucureşti mi-a fost expus în grabă. Sărmanul de el privea, neliniştit, spre uşă. După spusele sale, poporul sîrb, atacat de bulgari, de croaţi, de unguri şi de germani, devenise un vulcan de ură. Singurul stat vecin, care se abţinuse de la orice act ostil împotriva lui, era România. În confuzia care-l stăpînea, guvernul de la Belgrad voia să se agaţe de noi. Ministrul său de interne vorbea de federaţie româno-sîrbă şi de uniune personală [1]. Nedici se ruga să i se întindă o mînă de ajutor înainte de a se îneca. «Dar germanii ar accepta oare realizarea unui asemenea proiect?», întrebai eu. «Cu condiţia ca interesele lor economice să fie respectate, ei vor accepta orice soluţie de natură a pune capăt agitaţiei care domneşte în vechile teritorii ale

Iugoslaviei. Poporul sîrb, care priveşte cu speranţă spre România, ar înceta lupta fratricidă dacă, în locul ocupaţiei germane, ar intra într-o federaţie cu România», îmi răspunse el. Dar Tito, îl mai întrebai eu? Cu ajutorul vostru, noi vom extirpa toate cuiburile comuniste, spuse dînsul. Ni se propunea deci să luăm locul SS-ului în viesparul iugoslav. «Nu va avea nici cei douăzeci de mii de metri de stofă, nici nimic altceva» spuse, în concluzie, mareşalul Antonescu. «Eu nu vreau să fiu amestecat în nici un fel în afacerile sîrbilor». Ceea ce era mai curios este că, în cam acelaşi timp, un emisar ungur a venit la Bucureşti cu o propunere surprinzătoare. El afirma că guvernul de la Budapesta ar fi dispus să iniţieze cu guvernul român negocieri privind o uniune personală între cele două state. Tot cam pe atunci, doi vecini propuneau coroana ţării lor regelui Mihai. Argumentele menite să susţină oferta pe care ne-o făcea Budapesta nu erau lipsite de temeinicie. Împreună, cele două ţări ar fi putut să reziste mai bine presiunilor germane şi pericolului rusesc, în timp ce chestiunea spinoasă a Transilvaniei şi-ar găsi o soluţionare fericită. Provincia rîvnită de cele două popoare le-ar aparţine, în viitor, amîndurora. Credincios punctului de vedere pe care şi-l fixase chiar de la început, mareşalul Antonescu socotea că nu trebuia să se preocupe, în timpul războiului, decît de problemele militare. Odată ce pacea va fi restabilită, şi în funcţie de interesele lor, popoarele puteau să-şi stabilească organizarea care le-ar fi convenit. Toată atenţia sa era concentrată asupra unei singure probleme: cum să evite ocuparea ţării de către Armata Roşie. Virtual, Germania era învinsă, dar pentru moment ea constituia singurul baraj efectiv în stare să se opună înaintării sovietice. Nu se putea renunţa la această protecţie mai înainte de a o fi înlocuit cu alta. Mihai Antonescu aprecia că Bulgaria era tot atît de interesată ca debarcarea să se facă în Balcani. Din punct de vedere geopolitic, regatul bulgar avea o situaţie identică celei a noastre.

Ministrul României la Sofia primi instrucţiuni de a cere preşedintelui Filoff să precizeze ce atitudine va adopta Bulgaria în cazul debarcării trupelor engleze şi americane în Balcani. În funcţie de răspunsul pe care preşedintele consiliului de miniştri bulgar l-ar fi dat la această chestiune, reprezentantul României trebuia să poarte mai departe discuţia sau să o abandoneze. Filoff se arătă rezervat şi pretinse că n-a avut niciodată în vedere o asemenea eventualitate. Desigur, discuţia se opri aici, dar ea a fost reluată la marele cartier german. La cîteva zile după moartea regelui Boris (31 august 1943), preşedintele de consiliu bulgar, care devenea, în urma decesului suveranului său, membru al regenţei şi stîlpul principal al Reich-ului în Bulgaria, se duse la O.K.W. Mareşalul Antonescu, urmîndu-l o săptămînă mai tîrziu, îşi dădu seama că Filoff nu pierduse ocazia de a-l informa pe Hitler despre demersul lui Mihai Antonescu. Führer-ul afirma că obţinuse din partea Bulgariei o nouă confirmare că Bucureştiul tot se mai străduia să constituie un bloc al micilor puteri. Era o manevră evidentă pentru a se retrage din conflict. Aceeaşi chestiune tulburase deja, la începutul anului, raporturile între Reich şi România. Hitler considera că era timpul de a pune capăt activităţii nefaste a lui Mihai Antonescu.

Orel, Briansk, Bielgorod şi Harkov fuseseră recucerite de ruşi, în cursul lunii august; la 3 septembrie, Armata Roşie, dezlănţuind o mare ofensivă pe toată lungimea de sud şi de centru a frontului, înainta spre Nipru, în timp ce anglo-saxonii debarcau în Calabria. Ultima noutate pe care o aflarăm, înainte de a urca în avion pentru a pleca la O.K.W., a fost cea a capitulării italiene şi a evacuării oraşului Stalino din Ucraina. Toate acestea nu erau de bun augur pentru vizita noastră. Dezastrele se adunau pe capul lui Hitler. Himmler tocmai fusese instalat ca ministru de interne al Reich-ului. Cei din SS cîştigaseră deci partida împotriva moderaţilor şi a Wehrmacht-ului. Pentru a evita ca ei să pună stăpînire pe raporturile germano-române nu exista decît o singură metodă: de a acuza. Mareşalul Antonescu o folosi cu succes. El îi spuse lui Hitler că O.K.W. ar fi vinovat de situaţia dezastruoasă de pe frontul de răsărit. Unităţile române din Kuban nu fuseseră evacuate la timp. Ele erau în pericol de a avea soarta trupelor de la Stalingrad. În curînd, va cădea şi Crimeea. Dar Antonescu ţinu să îl avertizeze pe Hitler că el va retrage pe propria sa răspundere diviziile româneşti din peninsulă. Şi, în cele din urmă, Antonescu aduse cea mai gravă dintre acuzaţii: pe data de 12 aprilie 1943, Hitler îi promisese să restabilească, prin puterea armelor, situaţia de pe frontul de răsărit. În realitate, guvernul german se străduia în acest moment să încheie o pace separată cu ruşii. România nu fusese informată de aceste negocieri. Totuşi, ea era tot atît de interesată ca şi Reich-ul. Faţă de această lipsă de loialitate la adresa unui aliat, ce mai reprezenta întrebarea pe care Mihai Antonescu i-o pusese lui Filoff? Vicepreşedintele Consiliului din Bucureşti, prin demersul făcut pe lîngă colegul său de la Sofia, voise doar să se informeze dacă Bulgaria va apăra sudul României de un duşman care ar fi venit dinspre Balcani. Primul ministru bulgar a făcut dovadă de rea credinţă interpretîndu-l altfel. «Cum puteţi să credeţi, sincer, în existenţa unor negocieri germano-ruse?» întrebă Hitler. «Credeţi oare că Stalin ar lăsa să-i scape această ocazie unică pe care i-o oferă istoria de a distruge Europa centrală cu ajutorul anglo-saxonilor?». «Este evident că aceste negocieri nu au dus la nimic», răspunse Antonescu. Hitler nu încercă să le nege existenţa. El preferă să treacă la un alt punct: armistiţiul italian. Aceasta era o rană prea recentă pentru a fi trecută sub tăcere. Era în joc însuşi pactul tripartit, legătura care-i unea, din punct de vedere formal, pe toţi sateliţii Axei. Dar nu aspectul juridic al cauzei era cel ce reţinea atenţia Führer-ului. Mussolini, «ultimul dintre romani», fusese răsturnat datorită slăbiciunii sale faţă de monarhie şi de proprii săi partizani. Nu era aceasta oare un semnal de alarmă pentru Antonescu? Nu trebuia el să ia măsuri împotriva clicii de intriganţi care se adunau în jurul regelui Mihai şi care menţineau un contact permanent cu Maniu şi Mihai Antonescu? Chiar şi englezii îl arestaseră pe Mosley. Cum putea fi lăsat Maniu să acţioneze cînd el nu făcea nici măcar un secret din rusofilia sa? Cum voia Antonescu să evite soarta lui Mussolini? «Credeţi-mă, nu vă veţi asigura securitatea rechiziţionînd toate ambulanţele»[2], spuse Hitler. Oameni ca Grandi şi Mihai Antonescu trebuiau să fie împiedicaţi de a deveni dăunători. Mareşalul se înşela considerîndu-l pe Hitler un naiv. Sensul demersului adjunctului său pe lîngă guvernul de la Sofia era limpede. «Între bulgari şi români există vechi neînţelegeri», spuse Antonescu, reluînd

cuvîntul. Pentru a pune în lumină ura pe care ne-o nutreau vecinii noştri de la miazăzi, mareşalul îi povesti lui Hitler o întîmplare populară în ţara sa. Conform acesteia, Dumnezeu s-ar fi arătat unui bulgar şi l-ar fi întrebat ce şi-ar dori mai mult, promiţîndu-i să-i îndeplinească dorinţa, dar cu o condiţie: din tot ceea ce va cere, românul va primi îndoit. «Atunci, scoate-mi un ochi», ar fi răspuns bulgarul, fără a şovăi. Hitler nu simţea nici o plăcere să asculte poveşti. «Noi am suferit, prin moartea regelui Boris una din cele mai grele pierderi. Imbecilii mă acuză că l-aş fi omorît eu», spuse el. Antonescu ştia că asasinarea regelui Boris de către Gestapo era o legendă. Ea se întemeia pe o falsă interpretare a instrucţiunilor pe care le primise pilotul care-l transporta pe suveran de la OKW spre capitala sa. Era specificat în aceste instrucţiuni că pilotul trebuia să urce la foarte mare altitudine, pentru a coborî apoi iarăşi, la cîteva sute de metri de sol. El trebuia să repete această manevră de mai multe ori. De aici, se grăbiseră să tragă concluzia că pilotul primise un asemenea consemn, pentru a-l elimina pe rege, care suferea de inimă. În realitate, aceste instrucţiuni fuseseră date pentru eventualitatea unui pericol aerian. În seara cînd Boris survolă Polonia şi România, nici un avion inamic nu fusese semnalat în aceste regiuni. Ca urmare, pilotul n-a executat manevra prescrisă. Cîteva zile mai tîrziu, regele Bulgariei murea de pneumonie. Este adevărat că el contractase această boală la OKW, dar germanii nu erau vinovaţi. El părăsise Sofia, unde era foarte cald, îmbrăcat uşor şi cînd ajunse la frontiera lituaniană, acolo apăruse un val de frig, neobişnuit la acel timp. Cînd a ajuns în apartamentele sale, avea deja febră. Cu toată intervenţia specialiştilor germani, pe care Hitler i-a trimis în grabă, inima sa bolnavă nu i-a permis să depăşească criza.

«Unele servicii germane sînt acuzate că ar comite excese. Este greşeala lor, dacă sînteţi făcut vinovat de toate», spuse Antonescu. Privirea rătăcită a lui Hitler se fixă asupra lui, dar Führer-ul nu spuse nimic. Faţa i se lungise aşa cum se ridează pielea femeilor care îmbătrînesc. Înfăţişarea i se schimbase. Pungi albastre i se formaseră sub ochi. Mai bătrîn cu aproape zece ani, Antonescu părea tînăr faţă de el. Privirea sa fixă părea să nu vadă persoana căreia i se adresa, chiar dacă o privea în faţă. Era ca privirea unui mort care stă cu ochii deschişi. Din luna aprilie, cînd mareşalul îl vizitase pentru ultima dată, el se prăbuşise. Bărbia îi tremura, ca aceea a bătrînilor, de îndată ce ridica vocea. Ţinuta sa dădea impresia unei lupte constante împotriva unei imense oboseli. «Lumea nu trebuie să împingă Germania la disperare», repeta el ca un leit-motiv. Era deja pradă unei disperări reci şi lucide. Sub impresia stării psihice a lui Hitler, mai curînd decît a vorbelor pe care le rostise, mareşalul se hotărî să se adreseze direct anglo-saxonilor. În mintea sa, el se gîndea doar să aducă la cunoştinţa englezilor şi americanilor că situaţia pe frontul de răsărit putea să devină critică de la un moment la altul şi că era timpul să ia măsuri, dacă voiau să împiedice invadarea Europei de ruşi. Washington-ul n-a fost luat pe nepregătite. «Şi noi ne întrebăm cu aceeaşi nelinişte care vor fi coordonatele pe care se va produce întîlnirea trupelor americane şi a trupelor sovietice?» Acesta a fost primul mesaj pe care un trimis al guvernului român l-a adus lui Antonescu, în urma unei întrevederi cu un purtător de cuvînt al lui Roosevelt. Era vara anului 1943. America încă mai vedea limpede.

Cînd statele rup legăturile diplomatice, ele se lasă pradă hazardului. Pe scena internaţională apare atunci un personaj, care ar putea fi numit «partizanul» [3] diplomatic. Te poţi îndoi eventual, în timp de pace, de eficacitatea aparatului diplomatic. În timp de război însă, utilitatea sa devine evidentă. Pacificatorii benevoli care se interpun prin acţiunea lor individuală între monştrii uriaşi riscă – în afară de cazul bunăvoinţei lor – de a fi trataţi ca agenţi suspecţi. La fiecare cotitură a războiului, adversarii au să-şi facă importante comunicări. Contactul direct oferă cel mai bun mijloc de a scurta sau umaniza lupta. Chile posedă, în timp de pace, un reprezentant la Sofia, care, cu excepţia unui eveniment extraordinar, nu va avea altceva de făcut decît să prezinte şefului statului unde este acreditat felicitări cu ocazia sărbătorii naţionale. Dar cînd soarta a milioane de oameni depinde de cuvintele schimbate între reprezentanţii a două ţări, nu mai este nimeni care să înceapă convorbirile.

Amatorii de senzaţional se încred în serviciile secrete. Organizaţiile de spionaj au, în aprecierea maselor, o superioritate incontestabilă faţă de incapabilii de lux, care ar fi diplomaţii. Cei care au văzut cum funcţionează de aproape angrenajele complicate ale statelor ştiu că optzeci la sută din subsidiile acordate serviciilor secrete sînt bani risipiţi. Singurii agenţi care oferă o oarecare satisfacţie sînt agenţii dubli [4], adevăraţii jucători la bursa neagră a informaţiilor internaţionale. Dar nici ei nu pot furniza date exacte decît la schimb. Dacă le furnizaţi planul detaliat al unei maşini de război pe care o construiesc arsenalele voastre, ei pot să vă aducă în schimb datele prototipului pe care inamicul l-a pus în lucru. Ca şi filateliştii care schimbă între ei timbre, agenţii dubli vă dau contravaloarea secretelor pe care li le-aţi oferit. În cadrul acestor operaţii, ei obţin beneficii consistente. Este un comerţ ca oricare altul. Dar în realitate serviciile statului hotărăsc asupra secretelor pe care le pot vinde duşmanului. Spionul nu este decît un simplu intermediar. Încrederea este acordată talentului său comercial şi nu îndemînării sale.

Neavînd alt mijloc de a acţiona, statele aflate în război sînt obligate să facă apel la persoane particulare. Astfel de auxiliari sînt indispensabili atunci cînd puterile sînt nevoite să recurgă la mijloace întîmplătoare. Adesea de seriozitatea lor depinde un capitol al istoriei. Aşa stînd lucrurile, nu exista nici un motiv ca negocierile între Statele Unite şi România să nu înceapă la Madrid. Comunicaţiile între Bucureşti şi capitala spaniolă erau anevoioase. Releul din Viena care transmitea toate telegramele era, înainte de toate, un centru criptografic german. Telegramele pe care nu reuşea să le descifreze erau modificate în aşa mod, încît biroul cifrului de la Ministerul de externe din Bucureşti nu mai reuşea nici el să le decodifice. Orice altă capitală neutră, Ankara, Berna sau Stockholm, legată prin fir direct cu capitala noastră, ar fi fost mai indicată.

Dar la Madrid a apărut pe scenă «partizanul» diplomatic; datorită lui, profesorul Hayes, ambasadorul lui Roosevelt la Madrid şi un secretar al legaţiei române în capitala spaniolă au putut lua legătura. Fiecare dintre ei obţinuse autorizaţia guvernului său de a se informa asupra posibilităţii de a negocia un armistiţiu.

Primul mesaj trimis la Bucureşti de emisarul nostru conţinea o surpriză plăcută. La Casablanca, Roosevelt şi Churchill adoptaseră formula rigidă a capitulării necondiţionate. Era o poziţie care părea să excludă orice negocieri. Profesorul Hayes ceruse «condiţiile României pentru a-şi schimba politica externă».

Dar comunicarea mai cuprindea un fapt neliniştitor. Reprezentantul Statelor Unite susţinea că Departamentul de Stat american va ţine Moscova la curent cu toate contactele cu inamicul. Antonescu spera că acest lucru nu poate corespunde realităţii. Era de neconceput ca Washingtonul să-şi fi pierdut într-atît independenţa faţă de un partener care, în pofida declaraţiilor contrare, nu putea fi considerat ca un aliat de încredere.

Din păcate, un eveniment care avu loc la Stockholm părea că întăreşte afirmaţiile profesorului Hayes. Puţin după prima întrevedere a ambasadorului cu secretarul nostru de legaţie de la Madrid, legaţia română din Suedia a fost vizitată pe neaşteptate de ataşatul de presă al ambasadei sovietice. Acesta ceru să fie primit de ministrul Nanu şi îi comunică faptul că dacă guvernul român avea propuneri de făcut guvernului sovietic, însărcinatul cu afaceri al URSS la Stockholm era dispus să-l primească pe reprezentantul României, deoarece ambasadoarea, doamna Kollontay, era grav bolnavă. Nanu răspunse că nu avea nici o instrucţiune în acest sens. Agentul sovietic îi lăsă atunci un număr de telefon, recomandînd ca legătura să fie făcută dintr-o cabină publică. Această manieră puţin obişnuită de a se introduce la inamic nu însemna oare reacţia Moscovei la luarea de contact de la Madrid, cu intenţia de a îndepărta Statele Unite de la negocieri? Lucru încă mai curios: agentul sovietic de la Stockholm îi relată ministrului României că prefera să trateze direct cu dînsul şi nu cu George Duca, consilier al legaţiei, pentru că acesta din urmă avea prieteni la legaţiile Angliei şi Statelor Unite.

Astfel, în timp ce ambasadorul Hayes lăuda spiritul de colaborare loială între Cei Trei Mari, ruşii nu îşi făceau nici un scrupul în a-şi arăta neîncrederea faţă de aliaţii lor. Conform informaţiilor ce fuseseră primite la Bucureşti, la Teheran Stalin s-ar fi declarat împotriva unei debarcări anglo-saxone în Balcani. Oare preşedintele Roosevelt şi Churchill cedaseră acestei pretenţii? Comunicatele pe care Antonescu le primi de la Ismet Inönü păreau să confirme o asemenea ipoteză. Preşedintele Republicii turce informase la Bucureşti că după impresiile pe care le adunase la Cairo, unde îl întîlnise pe preşedintele Statelor Unite şi pe primul ministru britanic, înapoiaţi la Teheran, anglo-saxonii ar fi lăsat Balcanii sferei de influenţă sovietice. Ismet Inönü pretindea că şi-ar fi exprimat nemulţumirea faţă de interlocutorii săi, explicîndu-le necesitatea ce exista pentru popoarele balcanice de a se apăra împotriva ameninţării sovietice. Preşedintele Republicii turce se izbise de o neînţelegere totală din partea preşedintelui Roosevelt. Churchill, mai puţin categoric, părea că imită atitudinea colegului său[5]. Într-o asemenea situaţie, trebuia să se renunţe la orice negociere cu Statele Unite? Dacă Departamentul de Stat nu era decît mandatarul Kremlinului şi spaţiul sud-est european era abandonat influenţei sovietice, era oare raţional să se meargă de la Bucureşti la Moscova prin Washington?[6]

Oamenii care se ocupă de treburile publice, oricît de diferiţi sînt, pot fi împărţiţi în două mari categorii. Unii sînt misionari, ceilalţi sînt arivişti. Primii consideră că domeniul în care acţionează ei este istoria, în timp ce ceilalţi îşi fac din politică o carieră. Ei sînt, sau Don Quijotte sau Sancho Pancha [7] Mareşalul vorbea într-una dînd Istoria drept martor, în timp ce colaboratorul său cel mai apropiat vedea în oportunism singura atitudine demnă de urmat pentru un om politic.

Istoria le dă dreptate celor din categoria mareşalului, chiar dacă succesul le scapă. Contemporanii care suportă direct consecinţele insuccesului urmează neclintiţi directivele oportuniştilor.

Aceste două fenomene sînt tipice pentru Europa. Unul îşi are originile în tradiţia militară a vechiului continent, în timp ce celălalt, tot atît de caracteristic şi tot atît de vechi, îşi are sorgintea în spiritul juridic al lumii vechi. Soldatul şi avocatul au făcut istoria Europei. Celelalte profesii nu au avut cuvîntul la acest capitol. În România, soldatul voia să moară la post. Avocatul era în căutarea unui compromis. Mareşalul Antonescu socotea că Istoria nu-i va ierta niciodată că a deschis Europei poarta comunismului stalinist. În schimb, Mihai Antonescu se sinchisea prea puţin de dialogurile şefului său cu cronicarul viitorului. Neliniştea crescîndă a opiniei publice producea mai mult efect asupra lui decît trăsnetele acelui judecător îndepărtat. Colaborarea între două persoane atît de diferite se explica prin curioasa timiditate pe care o avea mareşalul faţă de problemele civile. El îşi dădea seama că ţara nu era un regiment. Mihai Antonescu avea sarcina de a pleda cauza regimului pe lîngă oamenii care nu purtau uniformă. Nenorocirile suferite în Rusia dădură un sens diferit misiunii lui Mihai Antonescu. Din avocat al mareşalului, el se transforma, pe lîngă «Conducător», în avocat al lui Maniu şi al opoziţiei. În cele din urmă, soldatul acceptă să lase în grija civililor conducerea politicii externe a ţării. Dacă opoziţia era dornică să trateze cu aliaţii, mareşalul îi acorda toate înlesnirile. Aparatul de stat îi fu pus la dispoziţie. La cererea lui Maniu, Alexandru Cretzianu, fostul secretar general al Ministerului de externe, care demisionase pentru a-şi manifesta dezacordul faţă de politica dusă de regimul Antonescu, fu numit ministru al României la Ankara. El nu îl reprezenta pe Antonescu decît în ochii naivilor, ca germanii spre exemplu. Pentru anglo-saxoni şi ruşi, el era trimisul adversarilor regimului de la Bucureşti. Ce altă democraţie a acordat vreodată astfel de privilegii opoziţiei? Duşmanii politici ai lui Antonescu împărţeau cu guvernul conducerea Ministerului de externe. Nu era vorba de un leipartisanship [8], căci nu se deschidea uşa unui aliat, ci unui adversar. Înainte de decesul regimului său, mareşalul Antonescu îi şi deschidea succesiune ι.

Acţionînd astfel, guvernul nu renunţa în întregime să se ocupe de viitor. Un trimis special plecă spre Madrid. El ducea răspunsul lui Antonescu la întrebarea pusă de ambasadorul Hayes. România accepta să rupă cu Axa, cu condiţia ca anglo-saxonii să ocupe, pe lîngă ea, poziţia pe care o deţinea Wehrmacht-ul. Mareşalul Antonescu cerea ca Turcia să declare război Germaniei şi ca forţele anglo-americane să debarce în Balcani. De răspunsul pe care îl vor da Statele Unite la propunerea Bucureştiului, depindea soarta

negocierilor. Dacă Washingtonul nu primea rolul de protector al Europei dunărene, orice discuţie ar deveni inutilă. În acest caz, informaţiile asupra conferinţei de la Teheran şi mesajele lui Ismet Inönü s-ar vedea confirmate.

Intrarea Turciei în război era considerată ca indispensabilă, în cazul unei debarcări aliate în Balcani. O acţiune întreprinsă de trupele anglo-saxone începînd din Grecia, urcînd pe valea Vardarului şi a Strumei[9] – cele două drumuri istorice ale peninsulei – n-ar duce decît la deschiderea unui front secundar şi mai puţin important în cadrul general al războiului decît acţiunea armatei a opta în Italia. După Antonescu, singura debarcare care ar fi putut purta, pe bună dreptate, numele de al doilea front, ar fi trebuit să se facă pe coasta română şi bulgară a Mării Negre. Aceasta presupunea participarea activă a Turciei, stăpîna strîmtorilor. Pentru a completa o asemenea operaţiune, Statul Major român studia posibilitatea pentru ca anglo-saxonii să debarce în Adriatica, în regiunea Fiume. Trupele debarcate pe litoralul Mării Negre şi cele care ar pune piciorul pe coasta adriatică s-ar închide spre sud-estul Europei ca un fel de cleşte, făcînd joncţiunea lor în cîmpia ungară. Colaborarea guvernului de la Budapesta cu aliaţii, într-un asemenea caz, era sigură. Hotărîndu-se pentru o debarcare în Balcani, anglo-saxonii ar putea conta pe ajutorul activ a vreo treizeci de divizii române, pe armata ungară care, dat fiind contingentele reduse trimise în Rusia era aproape intactă şi a partizanilor lui Tito şi Mihailovici. Garnizoana germană, mai puţin numeroasă decît armatele naţionale ale acestei regiuni, n-ar fi fost în măsură să opună invadatorului o rezistenţă serioasă. În afara cîtorva lucrări de fortificaţii efectuate pe coasta Greciei, Wehrmacht-ul nu avea pus la punct un dispozitiv eficace pentru a respinge un eventual atac al inamicului în Balcani şi dacă aliaţii ar ajunge la ţărm pe coasta română şi bulgară fortificaţiile ridicate ar deveni inutile. Din punct de vedere strict militar, operaţiunea oferea şanse de succes mai mari decît indiferent care alt punct al continentului. Rezultatele care se puteau obţine ar fi fost decisive pentru război. Petrolul românesc, principala sursă de carburant pentru Wehrmacht, ar fi trecut în mîinile anglo-saxonilor. Odată cucerită cîmpia ungară, tot dispozitivul militar al celui de al Treilea Reich s-ar fi prăbuşit în cîteva luni. O simplă privire aruncată pe harta Europei ar fi de ajuns pentru a demonstra că prezenţa armatei aliate la Bucureşti şi Budapesta ar face imposibilă rezistenţa germană în Italia şi pe frontul de răsărit. Unităţile Wehrmacht-ului staţionate în Franţa trebuiau să-şi părăsească poziţiile lor, devenite excentrice, pentru a bara drumul anglo-saxonilor spre inima Germaniei. Atunci, trupele aliate din Marea Britanie ar putea traversa Canalul Mînecii fără a se lovi de o rezistenţă serioasă pe coasta franceză. Dacă aliaţii respingeau un asemenea plan, ei o făceau numai din raţiuni politice. Am avea atunci dovada că ţările dunărene au fost lăsate influenţei sovietice. În acest caz, mareşalul era hotărît să meargă pînă la capăt alături de germani. Cu puţin timp înainte de 1 ianuarie 1944, sosi la Bucureşti răspunsul ambasadorului Hayes. Preşedintele Roosevelt, glăsuia el, primise condiţiile lui Antonescu, dar cerea de la mareşal un angajament scris şi semnat. Apoi, trecînd fără a mai aştepta la executare, îl invita să trimită de urgenţă doi ofiţeri la cartierul general din Alger, pentru a studia împreună cu statul major al lui Eisenhower un plan de acţiune comună.

«Este cea mai bună veste pe care am primit-o de cînd sînt la conducerea țării», spuse Antonescu, după ce citise cu atenție textul. Dar trebuia cu orice preț să știe ce gîndeau sovieticii despre deschiderea unui front în Peninsula Balcanică. Rușii luaseră inițiativa unui contact la Stockholm. Trebuia să se profite de ocazie pentru a le cunoaște intențiile. «Mergeți în recunoaștere», îmi spuse mareșalul, înaintea plecării mele spre capitala suedeză. «Noi nu avem nimic de oferit rușilor». Prin această frază, care îmi servea drept instrucțiuni, Antonescu voia să spună că scopul întrevederilor cu emisarii sovietici era exclusiv de informare. Trebuia să ascult, să vorbesc cît mai puțin posibil. Convorbirea între ministrul Nanu și însărcinatul de afaceri sovietic, care a avut loc după sosirea mea la Stockholm, a demonstrat că diplomatul rus avea instrucțiuni asemănătoare acelora pe care mi le dăduse Antonescu. El se arătă inflexibil, vorbi de clauza predării fără condiții și tranșă discuția strigînd: «Nu Rusia trebuie să bată la ușa României, ci România trebuie să bată la ușa noastră și încă repede! Pînă și germanii se grăbesc să fugă de pe teritoriul nostru!». Pe de altă parte, agenții sovietici care nu aveau o calitate oficială, dar care exprimau, nu mai puțin, punctul de vedere al rușilor, ne aduseră la cunoștință că dacă România se hotăra să ceară armistițiul, condițiile pe care le-ar fi pus rușii ar fi fost foarte generoase. Dar noi trebuia să facem primul pas. Regele Mihai trebuia să se ducă în Crimeea pentru a-și asuma comanda trupelor române din peninsulă.

Sau, mai bine, întreg guvernul român era invitat să părăsească Bucureștiul cu avionul, pentru a veni să se instaleze undeva în Rusia. În acest caz, armatele române ar primi ordinul să treacă la inamic și să constituie cu cele trei divizii și cu prizonierii de război care se angajaseră «voluntar» să lupte alături de Armata Roșie împotriva Germaniei, armata cu care regele Mihai și guvernul său trebuiau să reintre în București ca eliberatori. Manevra sovietică era simplistă. Ea ar fi transformat guvernul legitim al României într-un comitet, ca cel al polonezilor sau al cehilor. Astfel, el ar fi fost la dispoziția rușilor.

Antonescu hotărî că opoziția trebuie pusă la curent cu negocierile de la Madrid și cu informațiile pe care le adusesem de la Stockholm. Mihai Antonescu avu o lungă întrevedere cu Maniu. Punctul de vedere al guvernului și cel al șefului opoziției erau foarte apropiate. O acțiune paralelă era indispensabilă, mai ales pentru că Aliații își manifestaseră mai înainte dorința de a instala la București, în caz de armistițiu, un guvern de uniune națională. Antonescu se gîndea că oamenii opoziției, care nu încetaseră, de la începutul războiului, să-și manifeste aproape în mod deschis ostilitatea față de Reich, ar fi mai sincer primiți de aliați decît agenții săi. Cît despre guvernul de uniune națională, Mihai Antonescu promitea, în numele mareșalului, că guvernul va demisiona, cedînd locul unei echipe ministeriale agreate de Washington și Londra.

În ce privește remiterea notei cerute de președintele Roosevelt, Maniu găsea justificat punctul de vedere al mareșalului. Acesta considera că era periculos să remită un astfel de document în mîinile aliaților. Dacă ei ar fi renunțat, dintr-un motiv sau altul, la proiectul unei debarcări în Balcani, fiind în posesia unei asemenea note puteau, făcînd-o publică, să genereze un grav conflict între România și Reich. Germanii n-ar fi ezitat nici un moment să-l

instaleze pe Horia Sima în locul lui Antonescu şi asta ar fi însemnat sfîrşitul oricărei posibilităţi de acţiune politică autonomă. Mareşalul se grăbise să-şi dea acordul la cererea pe care i-o transmisese ambasadorul Hayes. Totuşi, el făcea cunoscut că înţelegea să încredinţeze declaraţia sa scrisă, mai întîi preşedintelui Republicii turce. Acesta ar fi deţinut-o pînă în ziua cînd ar fi remis-o aliaţilor. Neîncrederea care îi inspira această precauţie nu era nejustificată. Era momentul în care radioul englez îndemna popoarele din întreaga Europă să se ridice împotriva Germaniei, fără să se gîndească măcar la riscurile mortale la care acestea se expuneau. În fiecare zi, BBC îi soma pe români să-şi întoarcă armele concomitent împotriva Wehrmacht-ului şi a guvernului legitim. El îi împingea cu sînge rece în aceeaşi prăpastie ca şi pe iugoslavi pe toţi cei care nu aveau norocul să fie despărţiţi de Reich prin mare. Ce represalii ar fi avut de suportat România dacă Londra ar fi considerat că este în interesul său să publice imediat acest document, semnat de dictator ? În ce haos ar fi căzut ea ?!

Noua condiţie a lui Antonescu a fost acceptată şi ea fără discuţie. Apoi mesajele lui Hayes deveniră din ce în ce mai presante. «Generalul Eisenhower era pe punctul de a lua o decizie cu privire la debarcarea în Europa. Dacă era sigur că poate conta pe români, ofensiva s-ar desfăşura prin Balcani». Lui Antonescu nu-i mai rămînea decît să se înţeleagă cu Ankara.

Cu toată aderarea României la Axă şi alianţa care lega Ankara de Marea Britanie, relaţiile între cele două guverne erau excelente. Turcia se arăta, cu fiecare ocazie, dispusă să justifice atitudinea României pe lîngă Londra şi Washington, în timp ce diplomaţia lui Antonescu se străduia, la rîndul său, să convingă Germania că poziţia adoptată de Ankara nu aducea deservicii Axei. Antonescu avertizase chiar Germania că, orice s-ar întîmpla, România nu va declara război Turciei.

Turcii nu ezitară nici o secundă să denunţe avansurile americane ca o manevră suspectă. După părerea lor, Aliaţii nu se gîndeau deloc să debarce în estul Mediteranei. Ei nu aveau forţele necesare în Orientul Apropiat pentru o operaţiune de anvergură. Şi chiar dacă le-ar fi avut, nu s-ar fi folosit de ele pentru simplul motiv că erau ferm hotărîţi să nu compromită relaţiile lor amicale cu URSS pentru a apăra popoarele balcanice. Ismet Paşa, care se întîlnise la Cairo, la începutul lui decembrie 1943, cu Roosevelt şi Churchill, la înapoierea lor de la Teheran adusese de acolo impresia foarte clară că în realitate anglo-saxonii nu aveau alt obiectiv decît să provoace Reich-ului dificultăţi în peninsulă, în scopul de a deschide porţile acesteia aliatului lor roşu. În momentul hotărîrii, ei s-ar preface că debarcă oriunde, cerînd în schimbul acestei acceptări executarea imediată a învoielii. Apoi, ruşii nu ar mai avea altceva de făcut decît să facă tot posibilul să intre. Într-un cuvînt, preşedintele Republicii turce refuza să primească angajamentul lui Antonescu.

Încheind raţionamentul, Ankara conchidea că actuala alternativă în faţa căreia se găsea Antonescu nu era aceea de a colabora sau nu la debarcarea aliată în Balcani, ci de a se decide dacă să se preteze sau nu la o manevră de diversiune ce avea drept scop să atragă forţele germane în peninsulă pentru a putea să debarce mai uşor în Occident. Turcia era hotărîtă să nu se lase păcălită

de şiretenia strategică a Washingtonului. Remiterea notei lui Antonescu către Ismet Inönü ar aduce un grav prejudiciu poziţiei adoptată de ea şi ar furniza noi argumente englezilor şi americanilor, care s-ar strădui să antreneze Turcia în război, fără a-i oferi un ajutor eficace. În concluzie, Antonescu fu rugat să renunţe, pentru moment cel puţin, la proiectul său şi să adopte o atitudine similară celei a Ankarei, care cerea drept condiţie a oricărei colaborări militare cu anglo-saxonii, prezenţa efectivă în Orientul Apropiat a forţelor aliate capabile să-şi asume rolul principal al unei acţiuni duse împotriva Reich-ului prin peninsula balcanică. Suphi Tanriver, ministrul Turciei la Bucureşti, completă acest mesaj cu o notă personală: după el, ar fi deja în curs negocieri între anglo-saxoni şi germani. Ele erau pe punctul de a reuşi. Diplomatul turc credea chiar că ştie că data încetării ostilităţilor în occident ar fi douăzeci şi unu ianuarie 1944. Spre marea noastră surpriză, o telegramă Tass anunţă, la acea dată, că von Ribbentrop va fi la Lisabona, pe punctul de a semna pacea separată cu anglo-saxonii. În acea dimineaţă, Suphi Tanriver trezise din somn tot corpul diplomatic, pentru a-l anunţa marele eveniment care se producea conform prezicerilor sale. Spre dezamăgirea lui, seara ştirea a fost dezminţită.

Analizînd mai atent răspunsul din Ankara, îţi dădeai seama că principalul obiectiv al Turciei era de a se menţine în afara războiului. Era fără îndoială o politică oportunistă, dar nu lipsită de clarviziune. Informaţiile furnizate asupra garnizoanelor aliate din Orientul Apropiat confirmau datele deţinute de guvernul român. Privite în această lumină, concluziile Ankarei erau logice. Ipoteza unor manevre de diversiune destinate să antreneze Turcia în ostilităţi şi să-i arunce pe români şi eventual pe unguri împotriva germanilor părea mai plauzibilă decît afirmaţia ambasadorului Hayes, după care aliaţii puteau să hotărască deschiderea celui de al doilea front în Balcani. Era evident că, în cazul în care evenimentele s-ar fi desfăşurat conform prevederilor Ankarei, sud-estul european ar fi căzut sub ocupaţia ruşilor sau germanilor, în funcţie de posibilitatea celor doi adversari de a profita de situaţie, în avantajul lor. România, Ungaria şi Bulgaria şi-ar pierde atunci tot ce le mai rămînea din independenţa lor, sub hegemonia germană. «Mai înainte de a întinde mîinile pentru a ni se pune cătuşele, este mai bine să ne încercăm ultima şansă luptînd», spuse mareşalul Antonescu. Teza contrară, susţinută de Mihai Antonescu, pretindea că Turcia prezenta un tablou nereal al situaţiei, avînd o singură grijă: să se menţină în afara războiului. «Să dovedească mai întîi că intenţiile lor sînt serioase, trimiţînd soldaţi în Mediterana orientală», răspundea mareşalul Antonescu. «Ei ne vor spune că nu ar putea face astfel de mişcări de trupe fără a avea siguranţa participării noastre la o acţiune aliată în Balcani», replicau Maniu şi Mihai Antonescu. Punctul de vedere al vicepreşedintelui Consiliului de miniştri şi al şefului opoziţiei era în situaţia de a putea fi perfect apărat. Într-adevăr, dacă Turcia condiţionase intrarea sa în război de prezenţa unor forţe aliate puternice, pentru a o susţine în Orientul Apropiat, România, care pusese drept condiţie a schimbării politicii sale, participarea Turciei la ostilităţi adopta, ipso facto[10], condiţia pusă mai înainte de Turci. Astfel, nu ea, ci guvernul din Ankara trebuia să aibă grijă ca aliaţii să deplaseze spre Balcani centrul de greutate al forţelor lor din Mediterana. Pentru Mihai Antonescu era

evident că oamenii politici turci ar prefera să evite o asemenea situație, căci cu un corp expediționar aliat puternic în Mediterana Orientală, Ismet Inönü n-ar mai fi putut să reziste presiunilor Londrei şi Washingtonului şi s-ar fi văzut silit să pună teritoriul şi armata otomană la dispoziția anglo-saxonilor.

În acest moment al războiului, interesele României şi ale Turciei erau diametral opuse. Pentru noi, deschiderea unui front aliat în Peninsula Balcanică devenea o chestiune de viață sau de moarte, singura şansă de scăpare. Chiar dacă nu se întrevedea decît o slabă speranță ca aliații să se hotărască pentru acest teatru de război, datoria guvernului român era de a încerca imposibilul pentru a-i face să încline în acest sens, susținea Mihai Antonescu.

Discuțiile continuară în fiecare zi. Mareşalul sfîrşi prin a recunoaşte justețea argumentelor colaboratorului său şi a şefului opoziției. Dar nu se dădu bătut cu totul înainte de remiterea notei. Pretindea ca diplomatul român, care negociase la Madrid, să vină şi să-şi facă personal raportul la Bucureşti. În fine, el ceru un studiu juridic al motivelor care ar justifica ruptura de Germania. Cum ar putea România să schimbe tabăra fără să-şi încalce angajamentele de onoare? «Probabil am decăzut atît de rău, spunea el, încît m-aş mulțumi cu sofismele voastre juridice, pentru a împlînta aliatului meu un cuțit în spate. Dar nu voi colabora cu anglo-saxonii pentru a curăța teritoriul național de trupele ruseşti şi germane. Nici un soldat român nu va trece frontierele țării pentru a merge să se bată împotriva tovarăşilor noştri de arme de acum». Bătrînul soldat îşi dezvăluia astfel scrupulele sale de conştiință. Preferința sa pentru argumentele defavorabile armistițiului cu aliații îşi găsea astfel principala explicație. «Şi nu-l tratați pe Hitler în maniera BBC. Noi nu avem nici un reproş grav de făcut Germaniei», mai spuse el. «Concediindu-l, vreți să-i dați un certificat de bună purtare», replică ironic Mihai Antonescu. Mareşalul nu răspunse nimic. El părăsi încăperea, izbind uşa. «Oare cum poate fi pus codul onoarei militare înaintea intereselor țării?» murmură Mihai Antonescu, după ce rămaserăm singuri.

Desolidarizarea de Germania lui Hitler apărea opiniei publice democratice ca o datorie de solidaritate umană. Crimele contra umanității comise de cei din SS cîntăreau pentru lumea occidentală mai greu decît rolul pe care îl avea de îndeplinit Wehrmacht-ul ca scut al Europei în fața amenințării comuniste. Duşmanii cei mai înverşunați ai regimului bolşevic, ca Winston Churchill spre exemplu, între timp îşi schimbaseră complet părerea. Ei descoperiseră Rusia cea bună, partenerul loial şi eroic, care prelua curajos greutatea luptei. Pentru Winston Churchill, care în timpul primului război mondial colaborase intim cu Lloyd George [11] noul conflict părea probabil o repetare a istoriei. Cel de al Treilea Reich, ca şi cel de al doilea între 1914 şi 1918, lupta pe două fronturi. Churchill spera că ieşirea din lupta germano-sovietică va fi, mutatis mutandis [12], aceeaşi: Germania va fi învinsă şi Rusia va fi obligată, datorită dificultăților interne, să-şi modifice structura politică. «Apreciez că situația politică s-a schimbat în Rusia şi că odată războiul terminat, oamenii care sînt acum la putere nu o vor mai păstra cu aceeaşi forță», spunea Churchill generalului polonez Anders [13] şi adăuga: «Generalii de astăzi şi ceilalți ofițeri cu grade mari, femeile şi copiii lor nu vor permite ca

odată înapoiaţi la căminele lor, aceşti militari să nu aibă un cuvînt de spus. Ei sînt cei care vor trebui să ia puterea, să ocupe în guvern posturile ce le sînt datorate şi prin forţa lucrurilor ei vor fi ostili regimului care există acum în Rusia». Churchill spera deci că tulburări majore, ca cele din 1918, vor răpi încă o dată Rusiei beneficiul victoriei. Dacă omul care conducea destinele Marii Britanii – ţara pe care Rusia o întîlnise în drumul său de cîte ori încercase în decursul istoriei să înainteze pînă la Strîmtori sau pînă la Golful Persic – se mulţumea cu o speranţă ipotetică, nu este deloc surprinzător că guvernanţii americani, nevinovaţi cu totul în materie de politică europeană, nu au putut să măsoare dimensiunea uriaşă a pericolului pe care îl reprezenta o înaintare sovietică spre inima continentului. Pentru oamenii de stat ai ţărilor care trebuiau să plătească cheltuielile politicii anglo-saxone, problema era gravă. În ochii lor, germanismul, organizat de nazişti, mobilizat de Kaiser sau de republică, îşi păstra aceeaşi funcţie de contragreutate în faţa orientului slav. Numeroase popoare europene sufereau, desigur, din cauza regimurilor de ocupaţie impuse de Wehrmacht: era oare acesta un argument suficient pentru a permite comuniştilor să ocupe poziţiile deţinute de al Treilea Reich?

Ocupaţia Europei de către Germania prezenta aspecte diferite, de la o ţară la alta. Această diferenţă era nu numai topografică, ci şi cronologică. Ocupaţia nu avea peste tot aceeaşi faţă. Spre exemplu, nu se putea compara regimul Danemarcei, cu cel al Poloniei. Pentru fiecare ţară, consemnul se deosebea şi varia în funcţie de cursul luat de operaţiunile militare. Este de aceea foarte firesc ca ocupantul să se fi arătat mai liberal în Franţa înaintea debarcării aliate în Africa de Nord şi mai dur cînd inamicii săi anglo-saxoni erau în măsură să invadeze metropola însăşi. Ceea ce este surprinzător în aprecierile ce se fac asupra regimurilor de ocupaţie este că li se neagă dreptul de a ţine sub ocupaţie ţările pe care le-au învins pe plan militar şi care, aşa cum era cazul Franţei, refuzau să înceapă negocieri pentru o pace separată cu Reich-ul. Din punct de vedere juridic, Vichy continua războiul cu Germania, căci un armistiţiu nu este nimic mai mult decît o suspendare a ostilităţilor între forţele combatante din două ţări. Deci Franţa rămînea un duşman. De ce pretindea ca să fie tratată în mod diferit? Din punct de vedere juridic, partizanii nu erau decît franctirori. Împuşcîndu-i, germanii aplicau convenţiile internaţionale. Munca era obligatorie pentru fiecare cetăţean al Reich-ului. În teritoriile ocupate de Wehrmacht, germanii erau în drept să aplice populaţiei legile în vigoare în ţara lor, după principiul de drept internaţional: «le droit suit le drapeau» [14]. Legile războiului sînt aspre. Cine vrea să nu le îndure rigorile trebuie să înceapă prin a nu declara război. Cînd te hotărăşti la un asemenea gest, accepţi implicit riscul de a vedea teritoriul tău ocupat de duşman. Este zadarnic, şi mai ales inutil, să strigi după aceea că s-a comis un sacrilegiu.

Dacă Hitler guverna ca stăpîn absolut, nu este mai puţin adevărat că în ajutorul său se creaseră diverse clanuri care se luptau între ele. Nici unul nu avea pretenţia să îl înlocuiască pe Führer, dar fiecare spera să obţină o influenţă precumpănitoare asupra hotărîrilor şefului. Militarii formau o grupare aparte. Göring era singurul care accepta, de altfel foarte rar, să susţină punctul lor de vedere în faţa Führer-ului. Ribbentrop se bucura de o oarecare influenţă pe

lîngă Hitler, dar el nu reprezenta nimic în partid. Detestat de Goebbels şi Rosenberg, singura sa şansă de a se menţine era să-şi menţină încrederea stăpînului. Slăbiciunea comună a acestor oameni era de a se fi detaşat de partidul nazist. Singurul care păstra o legătură strînsă cu cadrele şi mai ales cu noua generaţie era Himmler. Atunci cînd toţi ceilalţi depindeau mai mult sau mai puţin deschis de Hitler, Himmler reprezenta o forţă independentă. «Mediocrii», cum îi numea Goebbels, Sutze şeful SA, miliţia partidului nazist, Ley, şeful muncitorilor, asociaţi lui Himmler, deveneau din ce în ce mai puternici. Hitler, care timp de vreo zece ani se detaşase de partid pentru a fi la unison cu Wehrmacht-ul şi cu personalităţile regimului său, îşi schimbă brusc orientarea în timpul verii anului 1943. Himmler deveni a doua persoană a Germaniei. Fiind la conducerea Ministerului de Interne, în locul moderatului Frick, el era liber să-şi pună în executare planurile. Începea «polonizarea» Europei. Polonia fusese terenul de experienţă al lui Himmler. Hitler, numindu-l în locul lui Frick, renunţase definitiv la politica de colaborare cu popoarele ocupate. Puteai să te întrebi cu nelinişte ce transformări se vor produce, sub influenţa lui Himmler în raporturile dintre Germania şi aliaţii săi. În ce priveşte România, comandantul SS îşi manifestase cu fiecare prilej ostilitatea sa faţă de regimul mareşalului Antonescu. Preferinţa lui Hitler pentru soldat, în detrimentul Gărzii de Fier, fusese considerată de Himmler o mare greşeală. El socotea, în 1941, că armata română nu merita schimbul pentru a justifica părăsirea partidului legionar, înrudit din punct de vedere ideologic. În toamna anului 1943, în cursul ultimei sale vizite la Hitler, Antonescu îi declarase răspicat Führer-ului: «Accept să negociez cu dumneavoastră, cu Ribbentrop, cu şefii armatei, dar nu cu personalităţile germane care au susţinut Garda de Fier împotriva mea». Aluzia la Himmler era evidentă şi Hitler se grăbise să dea asigurări mareşalului. Părerea noului său ministru de interne asupra politicii care trebuia urmată faţă de România se schimbase mult. Contribuţia armatei române îl convinsese că alegerea lui Hitler fusese justă. «Totuşi, pentru a nu avea tulburări în interiorul ţării mele – legionarii ar putea să se creadă încurajaţi de prezenţa trupelor SS – ţin ca aceste unităţi să fie folosite pe alte fronturi decît cele unde luptă soldaţii români», replicase mareşalul. Cu toate asigurările lui Hitler, Antonescu socotea puterea lui Himmler ca un pericol virtual pentru România. Pentru el, unităţile SS erau formaţiuni de partizani, care se bucurau tot atît de puţin ca şi aceştia de drepturile de care beneficiază soldaţii unei armate regulate. Antonescu era de părere că inamicul era îndreptăţit să împuşte un prizonier SS. «Este un animal hăituit care muşcă fără să aleagă», spunea el, vorbind despre Germania lui Himmler. Dar, dacă aceste temeri justificau o atitudine vigilentă pentru viitor, nu exista nimic în raporturile din trecut între România şi Reich care să legitimeze părăsirea alianţei. Hitler îşi respectase cuvîntul. El se angajase să edifice raporturile germano-române pe încrederea reciprocă între cei doi şefi şi nu îşi schimbase părerea. Dacă pentru Hitler lealitatea era o excepţie, pentru Antonescu ea era o regulă.

Pentru a acoperi Europa de ruine, titlul juridic al anglo-saxonilor a fost găsit în întregime în eliberarea micilor popoare devenite sateliţi ai celui de al Treilea Reich. Înainte de a deveni «satelit», România practicase o politică de

fidelitate față de sistemul de alianțe creat la Versailles. Spre sfîrșitul anului 1933, ea mai resimțea încă efectele crizei economice mondiale. Excedentele sale în cereale nu găseau amatori pe piața mondială. Cel de al Treilea Reich, în căutarea de piețe pentru produsele industriale, propuse atunci guvernului din București negocierea unui acord economic de compensare. La invitația guvernului român, o delegație germană plecă spre București. La frontiera noastră o aștepta un reprezentant al ministrului român de externe, dar nu pentru a-i ura bun-venit, ci pentru a o ruga să se înapoieze imediat în Germania. Ambasadorul Franței la București, dl. Thierry, protestase energic pe lîngă guvernul român împotriva acestei alunecări spre Reich pe care o reprezenta, după părerea celor de la Quai d'Orsay [15], un acord economic semnat cu plenipotențiarii lui Hitler [16]. În pofida interesului său evident, România «liberă» s-a văzut obligată să se supună somațiilor protectorilor micilor națiuni. România, satelit al celui de al Treilea Reich, a putut întotdeauna să negocieze, fără piedici din partea germanilor, cu oricare alt partener. Ea a putut să trimită gratuit produse alimentare, care lipseau Germaniei, în Grecia și Franța, fără ca Killinger să se considere în drept să intervină. În pofida tensiunii crescînde între Berlin și Ankara, mărfurile noastre se îndreptau spre Istanbul, conform acordurilor liber consimțite între cele două țări. Chiar atunci cînd Rommel a descoperit pe un aerodrom britanic din Cirenaica [17] produse petroliere românești, Reich-ul s-a mulțumit să protesteze și să ceară o anchetă. Era sarcina lui Antonescu să vegheze pentru ca asemenea servicii indirecte să nu mai fie făcute inamicului. Democrații români, pentru ca vocile lor să nu fie înăbușite de plîngerile celorlalți, afirmă peste tot că țara noastră ar fi fost jefuită sistematic de germani. La finele războiului, aceasta era aproape un titlu de noblețe. Realitatea este total diferită. «Dacă Reich-ul și România ar fi două case de comerț care se hotărăsc să-și încheie definitiv conturile, România este aceea care ar avea de plătit bani Germaniei», spunea Clodius, specialistul lui Ribbentrop pentru afacerile economice. Și era adevărat. De fiecare dată cînd datoria germană depășea posibilitățile trezoreriei noastre, clearingul [18] era acoperit cu cesiuni de aur și devize făcute de Reichsbank [19], în profitul Băncii Naționale a României. Cinci vagoane de aur german și o sută patruzeci și șapte milioane de franci elvețieni au intrat în patrimoniul statului român [20]. Pe lîngă acestea, Reich-ul a acordat satelitului său un împrumut de două sute de milioane de Reichsmark, pentru echipamentul militar și industrial al României. El a fost folosit integral, dar Antonescu obținuse de la Hitler să nu fie restituit niciodată. În cazul unei victorii comune, această sumă trebuia să fie reținută din despăgubirile de război pe care România ar fi avut dreptul să le revendice de la inamicii săi [21]. Din punct de vedere politic, relațiile cu Reich-ul durau deja de trei ani și jumătate. În timpul acestei perioade, germanii se comportaseră corect. Este adevărat că guvernul român se văzuse silit să comită, în anumite momente, acte pe care ar fi preferat să le evite. El a trebuit, spre exemplu, să declare război Statelor Unite, în decembrie 1941. Această obligație deriva din aderarea sa la pactul tripartit. Dar orice tratat de alianță limitează suveranitatea semnatarilor. Oare Franța era un satelit al Marii Britanii, la 3 septembrie 1939, cînd a trebuit să declare război Germaniei?.

Spre deosebire de predecesorii săi, Antonescu interzicea Reich-ului orice imixtiune în problemele politicii interne ale ţării. În 1939, România liberă a fost obligată să cedeze presiunilor insistente ale Londrei şi Parisului şi să suprime partidul germanofil, Garda de Fier. Maniu şi alţi democratofili nu au cunoscut nici închisoare, nici execuţiile sumare în perioada hegemoniei germane în Europa, ca Z. Codreanu şi adepţii săi sub hegemonia democratică. Şi totuşi, era în timpul războiului. În foarte democratica Mare Britanie, sir Robert Mosley, partizanul lui Hitler, era internat într-un lagăr de concentrare. Maniu, sub conducerea căruia Stalin îi invita pe români să se unească[22], se plimba liber, pentru că la Bucureşti exista un guvern «satelit» suficient de puternic şi independent pentru a-i proteja pe germanofobi.

Evreii români n-au purtat niciodată, asemenea coreligionarilor lor din restul Europei, steaua galbenă. Nici unul dintre ei n-a fost deportat în lagărele de exterminare ale SS. Mai mult încă, evreii de origine română, care locuiau în străinătate, se bucurau de protecţia Bucureştiului. «Eram profesor de drept internaţional şi i-am învăţat pe studenţii mei că un paşaport român dă drept la protecţie», scria Mihai Antonescu legaţiei de la Vichy. El cerea ca toţi evreii români care doreau să revină în România să primească actele necesare pentru a face călătoria. Cincizeci şi cinci de mii de evrei au venit să se stabilească în 1944 în România, cu complicitatea serviciilor noastre din străinătate. Cei care nu erau români şi care voiau să se refugieze în România beneficiau de aceleaşi înlesniri ca şi concetăţenii noştri de origine israelită. «Noi ştim că, în România, evreii sînt în siguranţă, îi spunea dl. Hirschmann, reprezentantul organizaţiilor sioniste de la Ankara, lui Cretzeanu, ministrul României în Turcia. Din Polonia, din Iugoslavia, din Bulgaria şi, mai tîrziu, din Ungaria, evreii treceau clandestin frontiera şi se prezentau autorităţilor române, ştiind că ele nu-i vor respinge. «România a devenit, pentru evrei, un nou pămînt al făgăduinţei», spunea exasperat, von Killinger.

«Cine a trădat?» striga în 1943 contele Ciano? «Germanii ne-au comunicat că se hotărîseră să atace Rusia în dimineaţa zilei de 21 iunie (1941)»[23]. Antonescu fusese pus la curent în legătură cu intenţiile lui Hitler în decembrie 1940. În ceea ce îl priveşte, el nu putea să se plîngă, ca ginere al Ducelui, că a fost ţinut la o parte. Dimpotrivă, făcuse tot ce îi stătea în putinţă pentru a-l împinge pe Hitler la agresiune. Şi nu era singurul. Predecesorul său nu era altul decît prima victimă a Reich-ului, Ridz Smigly. Antonescu afirma că Hitler comisese cea mai mare greşeală de ordin militar, făcîndu-şi un inamic din Polonia, şi nu un aliat contra URSS. La începutul anului 1938, colonelul Beck se străduia să transforme un conflict de frontieră cu Lituania în «casus belli», pentru a provoca războiul între Reich şi Soviete. Cele patruzeci de divizii poloneze trebuiau să lupte alături de Wehrmacht. Cu doi ani înainte, Antonescu – pe cînd nu era încă decît şeful statului major – se consultase îndelung cu Ridz Smigly. Principala preocupare a şefului armatei poloneze era o campanie dusă în comun împotriva Rusiei, sprijinită pe forţa născîndă a celui de al Treilea Reich. Cele patruzeci de divizii ale Poloniei ar fi modificat, poate, cursul operaţiilor în estul Europei. Motivele care făceau din Beck şi Ridz Smigly partizani ai unui război contra URSS în 1938 erau valabile

pentru Antonescu în 1944. El era neplăcut impresionat de fiecare dată cînd germanii vorbeau de «Lebensraum»[24], în loc să vorbească de spaţiul vital comun. Era o gravă eroare psihologică. Dar în realitate Germania era singura mare putere dispusă şi capabilă să lupte împotriva influenţei slavo-comuniste în această regiune. Începînd din 1939, evenimentele o dovedesc. În 1944, în prezenţa unei ameninţări sovietice mai neliniştitoare decît vreodată, a părăsi Germania fără a pune nimic în locul Wehrmacht-ului echivala cu o sinucidere. «Este ca şi cum ai sări din avion fără paraşută», spunea mareşalul Antonescu. Dacă afirmaţiile ambasadorului Hayes erau exacte, dacă, în realitate, generalul Eisenhower putea să decidă debarcarea de trupe în Balcani, armistiţiul cu aliaţii devenea realizabil.

Hitler se angajase să apere frontierele României. Întorsătura luată de operaţiunile militare părea să arate că el nu mai era în măsură să satisfacă mult timp această obligaţie. Grija noastră pentru securitate era singurul argument ce se putea invoca pentru a ieşi din alianţa cu Germania. În acest sens a redactat Mihai Antonescu proiectul notei cerută de mareşal. În linii generale, aceasta afirma că Reich-ul nu mai era în măsură să asigure integritatea teritorială a României şi, în consecinţă, guvernul se vedea silit să ia măsurile necesare prin alte mijloace pentru a asigura salvgardarea intereselor sale majore. «Veţi adăuga că poporul român îşi păstrează intactă admiraţia sa pentru eroismul cu care soldaţii germani au luptat împotriva comunismului. Şi nu veţi omite să arătaţi că noi nu vom lupta niciodată contra vechilor noştri camarazi de arme în afară de cazul de legitimă apărare şi că sperăm că lumea va recunoaşte în curînd sensul luptei dusă în comun de România şi Germania împotriva URSS», ordonă mareşalul. Şi el adăugă: «Cu aceasta, mă declar pregătit să trădez».

Secretarul de legaţie Grigoriu, care menţinea legătura cu ambasadorul Hayes la Madrid, sosi la Bucureşti. El insistă asupra urgenţei chestiunii. Dl. Midleton[25] ar fi venit de mai multe ori să îl caute din partea ambasadorului Statelor Unite şi l-ar fi rugat să explice la Bucureşti că problema era foarte serioasă şi că ea nu admitea amînare. Dacă se mai ezita, debarcarea în Balcani putea să devină imposibilă. Sub presiunea evenimentelor, Antonescu se hotărî. Nota cerută de preşedintele Roosevelt trebuia să-i fie remisă lui Salazar. Cei doi ofiţeri de stat major care trebuiau să meargă la marele cartier al lui Eisenhower fuseseră aleşi. Erau colonelul Davidescu, directorul cabinetului militar al lui mareşalului şi colonelul Teodorescu, ataşat militar al României la Ankara. Nu se mai aştepta decît acordul Washingtonului pentru a se pune acest mecanism în acţiune.

Convorbirile finlandezo-ruse, care începuseră în februarie 1944, erau urmărite cu cea mai mare atenţie de sateliţii Axei. Ele erau considerate ca un model de negocieri cu URSS. Bulgaria a fost prima care a reacţionat. Un «neutru», Bagrianov preluă puterea. Dar informaţiile care ne parveneau pretindeau că Ullein Revitski, ministrul Ungariei la Stockholm, ar fi avut mai multe întrevederi cu Paasikivi, plenipotenţiarul finlandez pentru negocierile cu Sovietele. Acesta din urmă ar fi fost rugat de diplomatul maghiar să sondeze terenul pentru o luare de contact între guvernul său şi URSS. Neliniştea că ar putea fi depăşiţi de doi vecini se manifestă puternic la cei doi Antonescu.

Mareşalul se temea de o situaţie militară dificilă, căci dacă Bulgaria nu mai asigura flancul de sud al României, iar Ungaria cele de nord şi de vest, apărarea contra Rusiei era compromisă iremediabil, în timp ce Mihai Antonescu se temea că a comis o greşeală, abandonînd negocierile directe cu URSS.

«Cei care cred că eu aş dori să mă avînt pe drumul aventuros al cuceririlor îmi subestimează total simţul realist», declara Stalin la 20 februarie. Încurajat, Anthony Eden asigura, cîteva zile mai tîrziu, în faţa Camerei Comunelor, că englezii nu se angajaseră în nici un mod la Teheran sau la Moscova, pentru a limita sau exclude interesele lor în anumite părţi ale Europei.

Ca de fiecare dată după asemenea declaraţii, Maniu şi Mihai Antonescu le prezentau mareşalului ca dovezi menite să-l pună în încurcătură. «Sîntem în faţa unei curţi, compusă din trei judecători. Doi ne sînt favorabili: Churchill şi Roosevelt şi unul ostil: Stalin. Avem tot interesul să ne prezentăm în faţa ei», spunea vicepreşedintele Consiliului, în timp ce Maniu înfăţişa Charta Atlanticului[26] precum Moise Tablele legii[27]. «Cîinele Roşu», izolat şi atacat de toată lumea, nu era mai puţin hotărît să-şi apere punctul său de vedere. «Din punct de vedere juridic, ordinea internaţională poate să fie concepută ca o ordine contractuală. Pe plan militar, ea se stabileşte după raza de acţiune a forţei militare. O armată nu poate fi oprită decît de o altă armată. Dacă renunţăm la Wehrmacht, trebuie să vină o altă forţă militară să o înlocuiască. O frontieră nu există decît atunci cînd poate fi apărată. Altfel, ea nu este decît o ficţiune juridică. Atunci cînd Stalin vorbeşte de realismul său, în acest sens trebuie să-l înţelegem», spunea el.

Şi această realitate era materializată de Armata Roşie care îşi reluase atacurile în direcţia frontierei noastre. Frontul german, copleşit de masele umane, era în plină criză. Trebuia oare să fie trimişi cei doi ofiţeri de stat major la Alger pentru a lua contact cu generalul Eisenhower fără a mai aştepta răspunsul ambasadorului Hayes? De la Madrid, nu ne mai venea nimic. Se putea oare explica această tăcere prin ofensiva diplomatică dusă de englezi şi americani la Ankara? Washingtonul şi Londra îşi descoperiseră toate bateriile. Presa, oamenii de stat, prin declaraţii publice, sprijineau demersurile ambasadorilor anglo-saxoni în Turcia, pentru a determina această ţară să îşi schimbe poziţia. Totul lăsa să se creadă că guvernul lui Ismet Inönü va fi pus în faţa alternativei: cu noi sau împotriva noastră. Dacă aliaţii ar fi reuşit să-i hotărască pe paznicii strîmtorilor să intre în acţiune de partea lor, atunci planurile de debarcare în Balcani, discutate la Madrid, se puteau materializa. Prestigiul lui von Papen, cu toate simpatiile de care se bucura în cercurile conducătoare turceşti, era în declin. Înfrîngerile Wehrmacht-ului diminuaseră sensibil influenţa sa. În această luptă diplomatică inegală, Germania a primit un ajutor indirect şi nesperat: cel al Uniunii Sovietice. Ziarele sovietice şi diplomaţia oficială s-au ferit să intervină. Ziarele «Pravda» şi «Izvestia» care atacaseră, cu cîteva săptămîni înainte, pe oamenii de stat turci pentru atitudinea lor profascistă, păreau să ignore total eforturile desfăşurate de Washington şi Londra pentru a transforma pe aceiaşi oameni în pro-aliaţi. Moscova, în grija sa de a ţine forţele armate anglo-saxone departe de Balcani, adopta în controversa Turciei cu anglo-saxonii o atitudine de prudentă neutralitate.

Sabotajul sovietic îi permise lui von Papen să restabilească echilibrul, într-un moment cînd la balanţa înclina de partea inamicului. Guvernul de la Bucureşti urmărise cu nelinişte fazele intrigii diplomatice de la Ankara. Soarta sa se juca pe malurile Bosforului. Succesorul omului de la Gallipoli mai păstra oare, în străfundul sufletului, o simpatie secretă pentru camarazii săi de arme din 1916? Din partea turcilor am aflat că Ismet Paşa nu cedase. Strîmtorile rămîneau închise flotei anglo-saxone. Turcii ne izolau, între ruşi şi germani. Prin acest fapt, «Conducătorul» considera că negocierile de la Madrid eşuaseră. Pentru a relua negocierile, trebuia să se producă un fapt nou. Aliaţii erau blocaţi în Italia; singurul teatru de operaţiuni în mişcare rămînea frontul germano-rus. «În Europa nu există decît două forţe: URSS şi Reich-ul. Între ele eu mi-am făcut alegerea», spunea el. «Dacă în viitor va mai exista una, ne vom putea apropia de ea, după ce îi vom fi făcut inventarul puterii, al poziţiei sale geografice şi al responsabilităţilor pe care ea va vrea să şi le asume pe continent».

În cele din urmă, Madridul rupse tăcerea. Dar nu pentru a răspunde la întrebarea lui Antonescu privind nota cerută de preşedintele Roosevelt, pe care mareşalul propunea să o depună la preşedintele Salazar. Americanii, probabil pentru a arunca asupra guvernului român răspunderea privind eşecul negocierilor şi propria lor nereuşită de la Ankara, ne acuzau de a fi făcut jocul germanilor pentru a obţine informaţii asupra intenţiilor statului major general al aliaţilor.

Era ora două dimineaţa, cînd Fiatul «Topolino» se opri înaintea clădirii de la periferie, unde trei bărbaţi, mareşalul Antonescu, Maniu şi Mihai Antonescu îşi dăduseră întîlnire. Însuşi vicepreşedintele condusese spre un cartier obscur al oraşului maşina în care luase loc Maniu. Mareşalul Antonescu, un pieton obişnuit cu marşurile, venise pe jos, străbătînd singur străzile pustii. Aceste precauţii fuseseră luate pentru a înşela vigilenţa propriei noastre poliţii care, neprimind ordine contrare, colabora strîns cu agenţii lui Himmler, care se introduseseră în ţară în ultimul timp, camuflaţi în oameni de afaceri. Cei pe care Washingtonul îi învinuia de a lucra pentru germani se ascundeau în propria lor capitală, ca nişte conspiratori, pentru a nu trezi bănuielile camarazilor lor de arme. «Cîinele Roşu» era singurul care îşi manifesta indispoziţia de a fi primit, la insistenţa vicepreşedintelui Consiliului, să ia parte la acest joc «de-a v-aţi ascunselea» cu propria sa poliţie. Septuagenarul Maniu se simţea întinerit.

În cincizeci de ani de viaţă politică i se întîmplase de două ori să ajungă la un minister: şi ieşise tot atît de repede. În restul timpului, făcuse opoziţie: faţă de toate puterile, regimurile democrate ca şi dictaturile, faţă de guvernul de la Budapesta, pînă în 1918 ca reprezentant al Românici iredente şi guvernului din Bucureşti odată ce a devenit cetăţean român, faţă de împăratul Austriei şi regele României. Era, dacă s-ar putea spune astfel, un opozant de carieră. Dar prestigiul şi autoritatea sa erau indiscutabile. La Camera din Budapesta, care semăna mai puţin cu o Adunare legislativă, şi mai curînd cu o furtunoasă reuniune publică unde se aruncau invective în maghiară, în sîrbă, în

croată, în germană, în română, în slovacă; la Camera din Bucureşti, unde deputaţii foloseau de regulă şedinţele pentru a-şi rezolva diferendele lor personale, se instaura pe loc tăcerea atunci cînd Maniu urca la tribună. Toate privirile se fixau asupra siluetei sale rigide – acelaşi guler scrobit, acelaşi costum demodat – care evoca Viena lui Franz Josef; atît duşmanii cît şi partizanii săi se pregăteau să îl asculte cu deferenţă. Maniu pronunţa mai puţin un discurs politic cît o pledoarie sau un rechizitoriu. El pleda pentru Constituţie care era sfîntă şi îi soma pe toţi cei care, oricine ar fi fost ei, manifestaseră lipsă de respect faţă de aceasta. Nu admitea nici o scuză, nici un pretext, nici o circumstanţă atenuantă, nici şovinismul, nici raţiunea de stat. El stătea în faţa Adunării cu Constituţia ca Moise în faţa poporului evreu cu Decalogul[28]. Nimănui nu i-ar fi trecut prin minte să îl întrerupă cu o apostrofă necuviincioasă. Numai după ce ieşeau afară îşi permiteau glume inofensive. Se spunea, spre exemplu, că poliţiştii Siguranţei, atunci cînd se întîmpla să bată un cetăţean, nu pierdeau ocazia să-i spună că aplică Constituţia, asemenea lui Maniu. Un astfel de om îi deranjează pe deputaţi: ascultîndu-l, li se pare că aud vocea conştiinţei lor. Dar pentru mase, Maniu era un zeu. Pentru prima oară, el gusta senzaţiile tari ale unei acţiuni clandestine, dusă în compania dictatorului ţării sale. Mihai Antonescu provocase această întîlnire în speranţa că, susţinîndu-se reciproc, Maniu şi el vor reuşi să-l convingă pe mareşal să abandoneze punctul său de vedere rigid. «Proiectul debarcării aliaţilor în Balcani tocmai a fost abandonat», spuse el, pentru a deschide dezbaterile. Ar trebui să-l eliminăm, cel puţin temporar, şi să hotărîm ce este de făcut în noua situaţie. După el, problemele militare cădeau pe un plan secundar. Cînd mareşalul a încercat să-i atragă pe anglo-saxoni în peninsula noastră, a acţionat ca soldat. El propusese aliaţilor un plan strategic destinat să le asigure victoria împotriva germanilor, în detrimentul Rusiei Sovietice. Washingtonul refuzase să-l urmeze, acesta era un fapt. Ce poziţie trebuia deci să adopte România? Maniu opină că trebuia să se renunţe în viitor la discuţiile militare cu aliaţii. Guvernul român trebuia să se străduiască, în viitoarele negocieri, să asigure ţării un statut cît mai favorabil cu putinţă în noua ordine pe care învingătorii o vor stabili în Europa. Trebuia să se obţină de la Londra şi Washington garanţii precise care să constituie o bază directă de discuţii cu URSS. Căci numai ruşii puteau să acorde României condiţii mai avantajoase decît acelea pe care Cei Trei Mari le stabiliseră împreună pentru regiunile eliberate. Negocierile directe cu Uniunea Sovietică erau deci, indispensabile. Era evident că anglo-saxonii vor garanta, în mod automat, concesiile pe care URSS le-ar acorda României şi fiecare avantaj pe care emisarii noştri ar fi putut să-l obţină din partea Moscovei ar fi însemnat o restrîngere a drepturilor acesteia asupra spaţiului nostru. Garanţiile pe care ni le puteau acorda anglo-saxonii, din partea lor puteau fi socotite ca limita puterii lor de a reduce ascendentul sovietic în sud-estul Europei. Numai negociind cu URSS puteam să deplasăm această limită în favoarea noastră.

Cu cîteva zile mai înainte, Petru Groza venise în vizită la mareşal. «Dacă germanii cîştigă războiul, dv. veţi păstra puterea. Dacă anglo-saxonii ies învingători, Maniu va deveni omul zilei. Dar dacă, aşa cum mă tem, Ruşii

vor învinge, va fi rîndul meu», spusese el[29]. Era o propunere de împărţire a rolurilor, în vederea fiecăreia din aceste ipoteze. Miza era prea mare pentru a rămîne divizaţi. Trebuia ca fiecare grupare s-o ajute pe cea care avea cele mai multe şanse de reuşită. Antonescu ordonă să-l aresteze pe Groza, dar primi să-l ajute pe Maniu.

Întrevederea nocturnă avu un rezultat concret. Opoziţia primi permisiunea de a trimite un emisar pentru a negocia cu aliaţii. Cîteva zile mai tîrziu, l-am condus la mareşal pe prinţul Ştirbey, omul ales de Maniu şi acceptat de Antonescu. El plecă mai întîi la Ankara, de unde trebuia să-şi urmeze călătoria pînă la Cairo.

«Nu mă opun plecării dv.», declară «Conducătorul» prinţului. «Apreciez totuşi că singura manieră de a servi ţara este cea pe care o preconizez eu. Dar nu mă consider infailibil şi nu vreau să monopolizez politica ţării mele», adăugă el.

Este de prisos să insistăm asupra situaţiei paradoxale în care se punea guvernul român autorizînd opoziţia să negocieze armistiţiul în locul său. Ea este fără precedent. Nici un guvern democratic n-ar fi renunţat în aşa măsură la prerogativele sale. Nu este deci surprinzător faptul că anglo-americanii nu au reuşit să înţeleagă situaţia. Ei îl tratară pe prinţul Ştirbey cînd ca reprezentant al lui Antonescu, cînd purtător de cuvînt al grupului de rezistenţi. În realitate, pentru a înţelege, ar fi trebuit să se transpună în mentalitatea politică a unui stat mic, conştient de ameninţarea permanentă care apasă asupra existenţei sale.

CAPITOLUL IX

Întoarcerea la Berlin

De la Minsk la Marea Neagră, trupele ruseşti reluaseră ofensiva. La începutul lui martie, o catastrofă asemănătoare celei de la Stalingrad se produse pe Nipru: era străpungerea de la Uman. O largă spărtură de mai mult de o sută de kilometri lărgime se deschise în frontul german. Masele Armatei Roşii năvăliră acolo. La 16 martie se găseau la 25 kilometri de Nistru. Atinseră fluviul pe 17 şi avangărzile lor îl trecură în ziua următoare. Armata română de rezervă intră în acţiune şi le aruncă pe malul rusesc. Dar se ştia bine că, de îndată ce grosul trupelor inamice vor fi sosit pe frontiera noastră, soldaţii noştri vor trebui să fie retraşi pe o linie interioară, ce trebuia stabilită cu germanii care se retrăgeau în dezordine în sudul spărturii făcută de ruşi.

Comunicatele de război nu mai vorbeau în zilele următoare despre localităţile ce trebuiau căutate pe hartă pentru a le identifica. Propriile noastre oraşe dădeau luptelor numele lor. De la Volga pînă la Nistru, ruşii parcurseseră peste o mie cinci sute de kilometri. De la Nistru pînă la Bucureşti nu mai era de făcut decît un salt. Refugiaţii din provinciile de răsărit veneau cu duiumul. Românii mai ales, dar printre ei se strecurau ucraineni, evrei din Transnistria, germani şi chiar soldaţi ai Armatei Roşii. Toţi, fără deosebire, considerau adăposturile amenajate în grabă pentru a-i primi, ca o etapă. Doreau să fugă mai departe spre vest, spre Ungaria. Panica, în nord-estul ţării, cîştiga teren mai repede decît Armata Roşie. Bucureşti era o staţie de tranzit care nu putea să primească aceste fiinţe gonite de frică. Dimpotrivă, şi capitala se golea. La ghişeele poliţiei, în fiecare zi, erau prezentate mii de cereri de paşapoarte. Legaţiile elveţiană şi turcă erau luate cu asalt de cei care solicitau vize. Să fugi cît mai departe cu putinţă, în Ungaria, în Elveţia, în Suedia, în Turcia, indiferent unde, pentru a nu se găsi în drumul Armatei Roşii. Populaţia săracă şi care nu avea posibilitatea să se exileze, căuta un adăpost dincolo de Carpaţi, în Transilvania. Armata Roşie este incapabilă să treacă peste munţi, pretindeau refugiaţii în dorinţa lor de a pune un obstacol de netrecut între ei şi inamic.

Apoi, deodată, pentru a dovedi că o nenorocire nu vine niciodată singură, un alt pericol, poate mai teribil decît cel din răsărit, dar mai prezent, se ridică în vest. Regentul Horthy, şeful statului ungar, se găsea încă în cartierul general al lui Hitler cînd detaşamentele Waffen-SS treceau vechea frontieră austro-ungară, îndreptîndu-se spre principalele centre urbane

maghiare. Noul guvern al lui Stójay, care ieşea dintr-o criză de mai multe zile era susţinut de Nylas Kerents (partidul naţional -socialist ungar) şi mai ales de SS-ul german. Fostul prim ministru Kállay găsi azil la legaţia turcă. Administraţia fu supusă unei epurări riguroase. La răsărit, ruşii pătrunseseră deja în România, la vest, germanii se apropiau de frontiera noastră, prin cîmpia ungară. Ei nu mai veneau ca prieteni. În Ungaria cei din SS se purtau ca într-o ţară ocupată.

Germanii puneau astfel capăt manevrelor guvernului Kállay. Nu se ştia, cu certitudine, dacă acesta şi-ar fi luat angajamente concrete faţă de aliaţi. Dar atitudinea echivocă a lui Ullein Revitzky la Stockholm şi cea a altor diplomaţi maghiari în capitalele ţărilor neutre atrăseseră de mult timp atenţia cercurilor politice române. Pentru opoziţie, oportunismul Ungariei era citat ca un model. Oamenii de stat de la Budapesta accentuaseră, cu fiecare prilej, că participarea armatei ungare, în războiul contra URSS, nu era decît simbolică. Dacă public, ei se mulţumiseră cu asemenea declaraţii, în schimb presa ţărilor neutre publica fără încetare articole inspirate de Budapesta, care susţineau că chiar această participare redusă nu era datorată decît presiunii pe care Berlinul o exercita asupra Ungariei. În schimb, tentativele de «captatio benevolentiae»[30] a aliaţilor făcute de România deveniseră de notorietate publică. Serviciile noastre înlocuiseră plecarea şi călătoria prinţului Ştirbey la Cairo în cel mai opac mister. Abia sosise prinţul, că presa şi radioul engleze răspîndeau noutatea anunţînd lumii întregi că România încerca să poarte negocieri. Încerca oficial să negocieze, căci Ştirbey, afirmau ele, chiar dacă se număra printre prietenii dictatorului, fusese trimis chiar de către acesta şi era autorizat să vorbească în numele său. Ce alt motiv avea oare această publicitate decît să provoace prematur, un conflict între Berlin şi Bucureşti ?

Killinger se prezentase imediat pentru a cere explicaţii şi rechemarea urgentă a lui Cretzeanu de la Ankara. «De ce nu îl rechemaţi pe von Papen ?», întrebă Mihai Antonescu. Ministrul Reich-ului nu vedea legătura. Atunci, Mihai Antonescu îi reaminti că, în urmă cu zece zile, nepotul ambasadorului Germaniei fugise la aliaţi. Astăzi, unchiul lui Cretzeanu îi urmează exemplul. «Trebuie să recunoaştem că miniştrii noştri de la Ankara nu au noroc cu rudele lor», adăugă el.

În urma acestui dialog, Killinger se prefăcu a crede explicaţiile vicepreşedintelui Consiliului, care pretindea că speculaţiile anglo-saxone asupra unei misiuni Ştirbey erau o pură invenţie. Prinţul ar fi plecat la Cairo întocmai ca şi nepotul lui von Papen, ca o persoană particulară. Dar mareşalul a fost mai greu de împăcat. «Eu ţi-am spus mereu că englezii nu urmăresc decît să ne creeze dificultăţi cu germanii pentru a determina ocuparea noastră de ei», spunea el furios şi hotărît să rupă orice contact cu aliaţii.

Întrucît Killinger se retrăsese fără a profera ameninţări se trăsese concluzia că germanii nu acordau prea mare atenţie cazului Ştirbey. În urma ocupării Ungariei faptul că ambasadorul Reich-ului, protestînd, se prefăcuse că îndeplineşte o simplă formalitate, constituia o nelinişte majoră. Se putea trage concluzia că Hitler îşi rezerva alte mijloace, mai eficace, pentru a ne pedepsi ? Noi ştiam că radio emiţătorul pe unde scurte al legaţiei germane

schimbase lungi mesaje cu Berlinul. Apoi, generalul Hansen, şeful misiunii Wehrmacht-ului, generalul Gerstenberg şi von Killinger se reuniseră în biroul ambasadorului pentru a se consfătui. Generalul Hansen părăsi primul reuniunea şi plecă la Statul major general al armatei române, unde ceru să fie primit de îndată de generalul Şteflea, şeful Marelui Stat major. El declară că din cauza înaintării ruseşti ar fi necesar să se deplaseze noi unităţi spre frontul nostru. Trebuia, în consecinţă, să se dirijeze un mare număr de vagoane şi locomotive spre frontierele ungară şi bulgară, pentru a permite soldaţilor germani să ajungă fără întîrziere pe front. Voia el să transporte armata germană de ocupaţie cu propriile noastre mijloace de transport ?

O telegramă venind de la frontiera româno-iugoslavă anunţa că o unitate germană trecuse la Orşova pe teritoriul român. De la Berlin, ni se făcea cunoscut că Horia Sima se găsea de cîteva zile în capitala Reich-ului, unde fusese primit de Himmler. Legaţia României din Bratislava comunica faptul că rezervele Wehrmacht-ului ar fi primit ordinul de a pleca spre răsărit.

Serviciile de presă române dădeau o nouă dezminţire zvonurilor răspîndite de ziarele anglo-saxone şi neutre asupra misiunii Ştirbey. Comunicatul n-a făcut decît să mărească neliniştea generală. Această insistenţă în a se disculpa era considerată ca o dovadă că guvernul se găsea confruntat cu mari dificultăţi.

Noutatea invitaţiei la OKW pentru 26 martie, pe care Killinger o transmisese mareşalului în cursul serii de 21, se răspîndise cu viteza luminii. Pentru prima dată legaţia germană răspîndea ca singură zvonul despre data unei întrevederi care, de regulă, nu era adusă la cunoştinţa publicului decît prin comunicatul oficial difuzat după întîlnire.

Pentru opoziţie, nu exista nici o îndoială. Hitler voia să-i joace mareşalului festa pe care o jucase, cu o săptămînă înainte, lui Horthy. Aceiaşi oameni care, de la Stalingrad, îl acuzaseră pe «Conducător» de germanofilie incorigibilă, îi reproşau deodată o atitudine rigidă faţă de Reich. «Lipsa sa de tact politic» era singura cauză a situaţiei de nerezolvat din ţară care, în timp ce duşmanul o invada de la răsărit, era ameninţată să fie ocupată de aliatul său, venind dinspre apus. Germania se dovedea dintr-o dată pericolul cel mai apropiat. Drumul ruşilor spre inima ţării era obstaculat de vreo patruzeci de divizii germano-române. În faţa trupelor SS care înaintau prin interiorul Ungariei nu exista nimic. Numai garanţii politice serioase ar fi putut să le împiedice să pătrundă pe teritoriul nostru, dar Antonescu în mod constant refuzase să i le dea lui Hitler. Fără îndoială, oamenii lui Himmler vor veni să şi le ia singuri. Atunci cînd ruşii şi germanii îşi împărţiseră Polonia în 1939, anticomuniştii şi antifasciştii polonezi putuseră să se refugieze în România. În 1944, cercul se strîngea în jurul ţării noastre. Ocupînd Ungaria, germanii barau drumul fugarilor spre apus. În sud, în Bulgaria, ei controlau traficul persoanelor spre Turcia. Să fugi spre nord sau spre est era imposibil. Acolo era frontul şi ruşii. Democraţii români se zbăteau înnebuniţi, ca vînatul împresurat de hăitaşi. Libertatea lui Maniu şi a partizanilor săi îl costase pe mareşal multe tone de petrol. I se reproşa că şi-a riscat propria libertate şi că nu mai putea, în viitor, să-i protejeze pe adversarii Germaniei. Erau stabilite în grabă liste conţinînd

numele persoanelor pe care germanii le vor aresta în urma instalării la Bucureşti a unui guvern după modelul celui care luase puterea la Budapesta. Antonescu trebuia să pună la dispoziţie acestor persoane, considerate în pericol, avioane pentru a le ajuta să treacă în Turcia. Dacă se adăugau la numărul lor evreii, care se vedeau deja pe drumul lagărelor «de exterminare» din Germania, toată flota aeriană de care dispunea România nu ar fi ajuns pentru a îndeplini sarcina ce i se pretindea. În mijlocul zăpăcelii generale, BBC-ul lansa, flegmatic: «este aproape sigur că a fost stabilit un contact cu emisarii lui Antonescu».

După depăşirea primelor momente de panică, bunul simţ guvernă din nou. Care era limita extremă a exigenţelor germane ? Părea puţin probabil ca Hitler să încerce să răstoarne regimul Antonescu într-un moment cînd partea de sud a frontului de răsărit depindea în mare măsură de armata română. A lipsi ţara de regimul său legitim, pentru a instaura forţat o administraţie care să fie în întregime devotată germanilor, fusese posibil la Budapesta, care se găsea la o mie de kilometri de front. Dar la Bucureşti o asemenea lovitură, fără concursul aparatului de stat şi mai ales al armatei, comporta riscuri incalculabile. Mareşalul îşi păstra deci, în faţa Germaniei, o poziţie suficient de puternică pentru a-i ţine piept lui Hitler. Mai puţin convins, Mihai Antonescu îi oferi demisia sa şi îl sfătui să formeze un guvern de generali. Luînd-o astfel înainte, se putea spera că germanii ar accepta faptul ca împlinit. «De ce să-i arătăm lui Hitler că ne este frică de el şi de ce să-i dăm impresia că nu avem conştiinţa curată ?», zise mareşalul. Ferm hotărît să respingă toate cererile lui Hitler, «Conducătorul» nu rămase surd la sugestiile lui Mihai Antonescu şi Maniu. În caz de lovitură de forţă germană, au fost examinate două soluţii: prima era de a-l numi pe prinţul Ştirbey preşedinte al Consiliului de miniştri printr-un decret semnat de mareşal şi a doua, de a-i facilita regelui fuga din România. Suveranul ar fi trebuit să plece însoţit de principalii membri ai opoziţiei. Numirea prinţului Ştirbey putea fi făcută, conform ordinii juridice în vigoare, printr-o simplă semnătură a mareşalului. El era cel care conducea statul şi nu preşedintele Consiliului. Pînă atunci, nimeni nu fusese numit în postul de prim-ministru. Nimic nu se opunea, din punct de vedere legal, ca o asemenea numire să se facă în viitor. Plecarea regelui Mihai trebuia să fie organizată de ministrul de interne, generalul Picky Vasiliu. Acesta din urmă era în permanent conflict cu legaţia germană. Abstracţie făcînd de Mihai Antonescu, el era membrul guvernului român cel mai rău văzut de Killinger. Era deci foarte firesc să se simtă unul din primii vizaţi dacă lovitura de la Budapesta s-ar fi repetat la Bucureşti. «Puteţi să fugiţi cu avionul nostru de inspecţie», îi sugeră Mihai Antonescu, «dar riscaţi să nu fiţi bine primit, ca fost ministru de interne al unui guvern satelit al Germaniei. Desigur, dacă aţi avea la bord pe rege şi liderul opoziţiei, situaţia s-ar schimba». Generalul Vasiliu se arătă dispus să acţioneze după sfatul primului ministru. De îndată ce semnele premergătoare unei lovituri de stat germane îi vor fi comunicate – ca şef al jandarmeriei şi al pazei de frontieră ar fi fost primul avertizat – el ar fi fugit cu o suită aleasă cu grijă.

«Asemenea lui Kállay, nu voi scăpa nici eu din cursa pe care ne-au întins-o anglo-saxonii», declară Mihai Antonescu, mai înainte de a urca în trenul care trebuia să ne conducă la Marele Cartier general al lui Hitler. «De ce

mergeți atunci în gura lupului ?», îl întrebă un membru al guvernului. Mihai Antonescu făcu un gest de neputință care voia să spună că nu putea să-l lase singur pe mareșal, de teamă ca acesta să nu mai comită și alte «erori». În realitate, el îl însoțea pe «Conducător» pentru că spera că, în prezența sa, Hitler nu va îndrăzni să-l declare răspunzător de politica «neloială» a României.

Dacă arhivele germane căzute în parte în mîinile aliaților permit astăzi o reconstituire a politicii Reich-ului în ultima perioadă a războiului, atmosfera care domnea la OKW nu se găsește consemnată în aceste documente. Și ea este cea care constituie faptul istoric esențial.

Reich-ul făcea față evenimentelor sub două aspecte. Imensul aparat de stat mergea ca un pilot care, pînă în momentul cînd aparatul se sfărîmă pe sol, execută manevrele de comandă reglementare, fără să se lase pradă destinului său inevitabil. Toate dispozițiile cerute de situația care se deteriora de la o zi la alta erau îndeplinite tehnic, într-un spirit de disciplină remarcabilă. Marea mașină funcționa și slujitorii ei erau resemnați în a o face să meargă pînă la capăt. Toți cei ce încearcă să prezinte astăzi poporul german, în timpul acelei perioade, ca o masă revoltată, nesupunîndu-se regimului său decît prin constrîngere, comit un fals istoric. Nu exista nici revoltă, nici credință. Masa considera că războiul este pierdut. Încrederea în Führer era definitiv zdruncinată, dar nimeni nu se gîndea că în situația specială a Reich-ului altcineva ar fi putut să procedeze mai bine. Poate niciodată poporul german nu a simțit cu mai multă intensitate că Hitler era expresia propriului său destin. În discursurile Führer-ului, noul leit-motiv era următorul: dacă vom fi învinși, aceasta va fi sfîrșitul națiunii germane. Poporul era convins că acest lucru este adevărat, dar era încă și mai sigur că înfrîngerea nu putea fi evitată. Hitler devenea totuși simbolul existenței, căci cît timp el mai conducea Reich-ul, un stat german mai exista. După căderea sa, nu va mai exista Germania. Așa după cum un bolnav incurabil, care se simte din zi în zi tot mai aproape de moarte, luptă pentru a-și prelungi agonia – aceasta devenind sinonimă cu viața – poporul german se supunea Führer-ului său și dorea ca el să îndepărteze, în măsura posibilului, deznodămîntul fatal. Adevărul este că Hitler încă era, la acea dată, mai puțin detestat decît cei care trîmbițează astăzi rezistența lor împotriva regimului său. Pentru poporul german, aceștia nu doreau decît să accelereze catastrofa. Chiar cînd moartea este sigură, există puțini inși care se decid să-și pună capăt suferințelor lor prin sinucidere. Dacă germanii și-ar recăpăta dreptul de a scrie într-o zi Istoria după inima lor, Hitler ar fi probabil lîngă Kaiser datorită erorilor sale, dar Strasser, Witzleben, Paulus, Stauffenberg și ceilalți rezistenți, organizatori ai atentatului din iulie 1944 ar intra în galeria trădătorilor. Ei nu ar reprezenta nici măcar spiritul armatei. Soldații nu mai luptau pentru Führer: ei duceau lupta pentru Germania. Să-l țină pe dușman cît mai departe de teritoriul Reich-ului era singurul lor obiectiv. Armata imperialistă din 1940 se transformase într-o armată de apărare națională. «Partidul» era învins. A vorbi în numele său, însemna să o iei pe un drum greșit, dar «partizanii» OKW-ului erau incapabili să înțeleagă schimbarea care se produsese. Poporul se solidarizase cu Führer-ul său, în perioada succeselor sale. Hitler se dovedea incapabil să se solidarizeze cu el, la înfrîngere.

Renunţarea la zvastică în favoarea vulturului şi la Reich pentru Germania ar fi fost unicul mijloc de a crea în interiorul ţării unitatea indispensabilă. Dar Hitler preferase trupele SS Wehrmacht-ului, pe partizani, soldatului.

El crease astfel două clanuri, pe care doar nevoia de a forma un careu defensiv [31] împotriva inamicului le mai menţinea împreună. În spatele frontului, naziştii duceau un fel de război civil împotriva acelora pentru care deviza: *să apărăm Germania* era suficientă pentru a-şi îndeplini datoria.

În anticamera lui Hitler, un difuzor anunţa, la intervale aproape regulate: «Feindliche Flieger in Riechtung...» [32] Cînd, în fine, crainicul anunţă «Keine feindliche Flieger über das Reichgebiet» [33], camera se lumină, ca şi cum soarele ar fi străbătut prin pereţi. Din această fortăreaţă se dirija lupta contra lumii întregi.

«Secolul XX a văzut a Treia Republică», perora Hitler, «a Treia Romă şi al Treilea Reich. A Treia Republică a căzut din cauza spiritului său mic burghez, a Treia Romă nu era decît un vis al «ultimului dintre Romani», Benito Mussolini, în timp ce al Treilea Reich, dacă se va prăbuşi într-o zi, este din cauză că un miliard de oameni s-au coalizat împotriva lui. Optzeci de milioane de germani ţin piept lumii. Urmaşii noştri vor putea fi mîndri de noi».

Cei doi Antonescu rămăseseră singuri în compania lui Hitler. Cînd mareşalul se despărţi de el, faţa sa nu arăta decît oboseală. «Conducătorul» şi Führer-ul îşi strînseseră mîna cordial, ceea ce însemna că Hitler îi reînnoise încrederea sa. Totuşi, conform procesului verbal care a fost redactat după întrevedere, aceasta fusese furtunoasă. Pe faţa lui Hitler, agitaţia nervoasă era încă vizibilă. Cu muşchii crispaţi de tensiune, el articula cu greutate cuvintele. Ca un disperat, care repetă fără încetare o idee fixă, îşi sfîrşi scurtul discurs destinat suitei mareşalului cu refrenul devenit obişnuit: «Nu vom capitula niciodată». Apoi, deodată, ca o fiinţă trezită brusc din somn, el strigă: «Lieber ein Krieg ohne Ende, als eine Ende ohne Krieg» (mai bine un război fără sfîrşit, decît un sfîrşit fără război). Românii tresăriră surprinşi. Privirea sălbatică a lui Hitler îi dădea afară. Maşinal, el întinse mîna spre fiecare dintre ei. Cerul era liber. Puteau să se întoarcă şi aceasta trebuia să se facă înainte ca RAF [34] să-şi înceapă turneul său nocturn.

Nenorocirile suferite de Germania descompuseseră faţa lui Hitler, ceea ce constatasem încă din toamna anului 1943. Disperarea îi alcătuise un alt chip. Führer-ul nu mai era fiinţa şovăitoare şi subit îmbătrînită care îl impresionase atît de mult pe Antonescu la ultima sa vizită. Cu ochii înfundaţi în cap, cu tenul pămîntiu, de o slăbiciune ascetică, faţa lui Hitler luase o nouă expresie. Numeroasele sale riduri se armonizau acum cu întregul. Numai vocea sa stinsă şi leneşă rămînea în contrast cu impresia de concentrare pe care o dădea noul aspect al Führer-ului. El nu mai era omul îmbătrînit înainte de vreme, ci mai curînd un om plin de energie, în pofida vîrstei sale. Hitler îşi revenise în ciuda prăbuşirii planurilor sale. Era din nou în picioare pentru a face faţă dezastrului, dar nu mai era cancelarul Adolf Hitler care se lăuda, în faţa lui Antonescu spre sfîrşitul anului 1940 că a subordonat elanul revoluţionar al partizanilor săi competenţei tehnicienilor. Era Adolf Hitler, agitatorul obscur al anului 1921. Cu toţi cei douăzeci de ani care se scurseseră de la apariţia sa în viaţa publică a

Germanici, în adîncul acestei ființe, tînărul fanatic rămăsese intact. El înlocuia acum pe omul de stat, căruia împrejurările îi puseseră pe față această mască. El vorbea iarăși ca șeful unei minorități în acțiune, ca un terorist. Dușmanul nu mai era doar soldatul care lupta în tabăra inamică. Dușmanii se aflau peste tot, chiar în sînul populației țării. Evreii, în primul rînd; ei erau, prin excelență, «partizanii ideologici». Prudența cea mai elementară obliga să fie suprimați. Războiul nu mai era o treabă pur militară. Chiar democrații îl numeau – ideologic. Atunci, el devenea obligatoriu un război civil. Deci «singura problemă care se punea conducătorului unui război modern era: pe cine să ucizi ? Răspunsul era dat de rațiune. Toți inamicii fără deosebire, indiferent dacă au arme sau nu, dacă au intrat în luptă sau se mai țin încă deoparte. Inamicul potențial trebuia detectat și suprimat fără ezitare». Un defetist maghiar este mai periculos pentru Reich decît o mie de soldați brazilieni, asigura Hitler.

Doar Rușii mărturiseau deschis că a purta război în secolul XX este sinonim cu a ucide în masă. «Noi am omorît două mii de fasciști», scriau ei în comunicatele lor. «Avem deci dreptul să ucidem pe toți antifasciștii, spune Hitler. Dar alături de masacrele sălbatice ale hoardelor lui Stalin și de măcelul anarhic al americanilor care nu își alegeau victimele, măcelul german era singurul care se conforma legilor noului război. Germanii ucideau, într-o manieră organizată, doar pe inamici.

Faptul cel mai marcant al acestei întrevederi a fost, incontestabil, tabloul pe care Hitler îl schiță lui Stalin. Nu se putea nega, Hitler poseda darul intuiției. Ca un jucător de șah care joacă o partidă la distanță, germanul descoperise, străbătînd prin contramăsurile adversarului, personalitatea rusului. Hitler socotea că singura regulă de la care Stalin nu se va abate niciodată era să nu se lase depășit de altcineva. El voia să rămînă întotdeauna cel mai revoluționar dintre revoluționari. El nu cere niciodată, dar de fiecare dată pretinde sau protestează. Atunci cînd i se dă ceva, este pentru că i se datorează. Cînd el este cel care restituie, se ferește să mărturisească faptul că o face din obligație, ci dimpotrivă, se preface că este generos. Astfel, el a știut să-i convingă pe englezi și mai ales pe americani că nu ei sînt cei care ajută Sovietele să se apere, ci că Stalin ar fi intrat în război numai pentru a-i scoate pe occidentali dintr-o situație dificilă. Rusul, care fără ajutor american ar fi trebuit să capituleze în timpul verii anului 1942, a reușit să se facă socotit de aliații săi ca un salvator. Pentru a obține astfel de rezultate, el a pus ca preț milioanele de ruși care mor pe front. Numai că el i-a convins pe soldații săi că nu se sacrifică pentru regimul comunist, ci pentru patria rusă. Ceea ce era cel mai de luat în seamă pentru Hitler era că înșiși conducătorii de la Londra și Washington se lăsaseră păcăliți de aceste manevre grosolane. A fost deajuns pentru a-i convinge ca Stalin să ordone serviciilor Kominternului să acționeze clandestin. Și iată că nimeni nu se mai gîndește la posibilitatea unei păci separate anglo-germane, în schimb nu este exclus și există temerea unui compromis germano-rus. Sursa care pune în circulație asemenea zvonuri este, desigur, sovietică. Anglo-saxonii trebuie să plătească pentru ca Stalin să rămînă alături de ei. Conform informațiilor germane, declarația, pe care Stalin o făcuse la 1 Mai 1943 cerînd capitularea Reich-ului fără condiții, ar fi fost

rezultatul negocierilor foarte strînse şi al concesiilor importante acordate URSS-ului în Europa. Pe de altă parte, Stalin nu se jenează să-şi arate în public antipatia faţă de aliaţii săi. Cel de al doilea front pe care îl pretinde – şi pretenţiile sale sînt întotdeauna însoţite de acuzaţii de propagandă – face parte din metoda devenită clasică pentru Kremlin. În ianuarie trecut, agenţia Tass din Istanbul voi să influenţeze lumea în a crede că Ribbentrop era pe punctul de a semna la Lisabona o pace de compromis cu anglo-saxonii. Ceea ce este simptomatic este faptul că nici un ziar rus nu reprodusese ştirea lansată de agenţia oficială sovietică. Kremlinul inventase vestea pentru a-şi putea apoi acuza partenerii. Desigur, poporul rus nu trebuia să ştie că tovarăşul Stalin risca să fie părăsit. Mai tîrziu poate, cînd va exista interesul de a se dovedi compatrioţilor trădarea anglo-saxonă, ziarele sovietice vor fi pline de articole senzaţionale despre tentativa de pace separată de la Lisabona. Pentru a dovedi ruşilor temeinicia acestei acuzaţii se vor reproduce atunci, pe fascicole, extrase din cotidienele anglo-saxone, spre a furniza probe că ziarele capitaliste mărturisiseră, în epoca respectivă, ruşinoasa lor trădare. Acest om, profitînd de pe urma revoluţiilor şi a intrigilor care le urmară, nu va îngădui niciodată altcuiva să fie mai revoluţionar sau mai intrigant decît el. I-a tras întotdeauna pe sfoară pe partenerii şi adversarii săi, începînd cu Lenin şi Troţky. El nu va fi mai corect cu Roosevelt şi Churchill. Cu ajutorul Germaniei, se făcuse stăpîn pe jumătate din Polonia, pe Statele Baltice şi pe Carelia. (Hitler, ca din întîmplare, uita Basarabia şi Bucovina). Totuşi, lăsa mereu impresia că nu a primit o parte îndestulătoare. Mai voia Bulgaria, Iugoslavia şi Turcia şi se socotea foarte generos, acordînd Reich-ului egalitate de drepturi în România şi Ungaria. Lumea pare să-i aparţină. Ceea ce nu exploatează direct nu este concesionat decît temporar. Concesiile sînt totdeauna revocabile. El crede că are mereu dreptul de a se plînge de ceilalţi. Hitler cita, ca exemplu, protestele ruseşti împotriva menţinerii forţelor germane în Polonia. Faptul că trupele sovietice ar fi fost mult mai numeroase în partea ocupată de URSS era un argument pe care Stalin refuza să îl accepte. Unde îşi plasează trupele sale, asta îl priveşte pe el, dar unde germanii îşi aşează trupele îl privea de asemenea. Totuşi, Hitler mărturisea că nu se temuse, în timpul verii 1941 de un atac sovietic. După părerea sa, Stalin nu era omul care să-şi asume riscuri. Exemplul polonez era tipic. El nu a ordonat unităţilor sale să înainteze, cu toată invitaţia germană, decît în momentul în care imixtiunea în afacerea poloneză devenise nepericuloasă. Chiar dacă el are un revolver iar adversarul nu este înarmat decît cu un cuţit, va aştepta momentul cînd acesta din urmă va fi adormit. «Este un Goliath care se teme de David. Are cruzimea animalului sălbatic şi laşitatea omului». Pentru a fi în siguranţă, trebuie să aibă toată puterea. Dacă un sector îi scapă de sub control, îl consideră îndreptat împotriva lui. Nu-şi va dezvălui niciodată teama, dar dacă simte că ţi-e frică de el, va profita fără scrupule. Şi Hitler dădu noi amănunte despre cazul Tuhacevski. Generalul rus ar fi cîştigat încrederea lui Stalin în Polonia. La acea dată, dictatorul roşu era consilierul politic al lui Tuhacevski. Printr-un sabotaj sistematic, Stalin ar fi împiedicat victoria Armatei Roşii asupra trupelor poloneze conduse de generalul Weygand. El considera atunci că era preferabil pentru URSS să se arate slabă pe cîmpurile

de bătaie străine pentru a nu tulbura liniştea inconştientă a englezilor şi francezilor, dispuşi să minimalizeze revoluţia rusă. Tuhacevski nu îndrăznise să protesteze la Moscova împotriva manevrei consilierului său politic. Dimpotrivă, el l-ar fi acoperit pe Stalin. Fără îndoială, generalul acţionase astfel pentru că se temea de un conflict între el, fost ofiţer ţarist şi un membru al biroului politic. Stalin, simţind că Tuhacevski se temea de el, îl făcu consilierul său militar. Numai că Tuhacevski, încurajat de încrederea protectorului său, nu se jenă să expună, în faţa înaltelor personalităţi sovietice, ideile asupra strategiei pe care Kremlinul trebuia să le adopte. Unii membri ai biroului politic erau de acord cu el. Punctul de vedere general nu era potrivnic celui al lui Stalin, dar avea marele cusur de a întruni numeroase adeziuni, mai înainte ca Stalin să-şi fi exprimat propria sa manieră de a vedea lucrurile. Se formase un grup politic care gîndea ca Stalin. El trebuia lichidat, chiar pentru acest motiv. Poate dacă ar fi propus o politică opusă celei pe care dictatorul o preconiza, Stalin s-ar fi mulţumit să-l blameze. Dar cum să se ralieze propriilor sale idei, exprimate de alţii, fără a da impresia că se lasă condus de ei ? Pentru a face politica asupra căreia Stalin şi Tuhacevski erau de acord, Tuhacevski trebuia omorît. Altfel, el ar fi dobîndit un rol prea mare în ochii biroului politic. Toţi cei care lucrează cu Stalin sînt pîndiţi de acelaşi risc. Cu Stalin, este mai puţin grav să comiţi o eroare decît să ghiceşti şi să previi gîndirea sa. Cea mai mare vină este să te arăţi capabil să conduci, deci bun pentru a fi lichidat. Ribbentrop şi mai ales Schulenburg, comiseseră greşeala de a-şi închipui că, datorită vîrstei sale, Stalin va deveni conservator pentru a-şi păstra roadele politicii. Nimic mai eronat, asigura Hitler. Vîrsta nu făcea decît să-l neliniştească pe Stalin. Lui îi este frică de tineri, de gustul lor pentru risc şi de ambiţia lor. Această frică îl determină să joace şi mai îndrăzneţ decît dînşii. Din necesitate, el a făcut războiul cu Jukov, Malinovski, etc. Pacea, o va face cu Budionnîi, Voroşilov şi ceilalţi incapabili din vechea gardă. Hitler era convins că dacă Stalin s-ar fi închinat, rugăciunea sa ar fi fost: Doamne, fă-mă mai rău decît ceilalţi. Pentru a fi omul său de încredere, trebuie să fii rău, în numele său. Atunci cînd îi demască pe cei îngăduitori, amintindu-le obligaţia la vigilenţă, el dovedeşte că nu se teme decît de un singur lucru: toleranţa. Stalin ştie prea bine că oamenii nu sînt recunoscători pentru securitatea şi bunul trai pe care le oferă un guvern. Ei le consideră ca fiindu-le datorate. Atunci cînd trăiesc în frămîntări, cei care sînt loviţi sînt mulţumiţi dacă loviturile ce li se dau nu sînt definitive[35], iar cei care nu sînt loviţi sînt recunoscători că se bucură de un răgaz. Acesta este secretul puterii sale. Stalin era popular în Rusia, germanii o constataseră. Dacă el aruncă o bucată de pîine unui popor pe care l-a adus la înfometare, acest popor îi este mult mai recunoscător decît sînt conducătorilor lor naţiunile care trăiesc în belşug. Expunerea lui Hitler era plină de exemple. Astfel, el afirmă că ştia că, după cucerirea oraşului Krivoirog de Armata Roşie, Malinovski ar fi primit ordin să trimită la Moscova o delegaţie cuprinzînd pe principalii luptători din rezistenţă ai acestui oraş. Plecarea fusese anunţată prin postul de radio local, la 5 martie. Trenul nu a ajuns niciodată în capitală, deoarece Stalin preferase să îl îndrume spre Siberia. Acolo, cei care se considerau îndreptăţiţi să beneficieze de titluri de

recunoştinţă speciale, pentru meritul de a se fi specializat în meseria de sabotori, erau în imposibilitatea de a face rău. Cît despre populaţia din Krivoirog, ea era fericită că s-a văzut descotorosită de aceşti cetăţeni ai unei categorii privilegiate.

Dar, lui Hitler cea mai mare impresie i-o produsese energia lui Stalin. După părerea lui, adversarul său ar fi fost de două ori pe punctul de a pierde războiul şi de două ori, în toamna 1941 şi în toamna 1942 el a făcut dovada unei energii neîmblînzite. Hotărîrea cu care Stalin se aruncase în vîltoarea bătăliei, asumîndu-şi toate răspunderile unei situaţii critice, este mărturia unui caracter ferm, care nu se recunoaşte niciodată învins. El se apărase ca o fiară prinsă în capcană, ştiind că nu avea altă ieşire decît să muşte pe oricine ar dori să profite de situaţia sa disperată. El refuzase să se supună destinului său şi, zbătîndu-se cu disperare, sfîrşise prin a scăpa din cursă. Această energie trebuia să servească drept exemplu. Compatrioţii lui Hitler au fost surprinşi cînd au aflat că Führer-ul îl compara pe «Blutshund» [36] cu Frederic cel Mare. Îl vom hărţui pe duşman pînă ce ne va lăsa în pace», spusese regele Prusiei. Stalin părea să fi adoptat aceeaşi deviză. Acum era rîndul lui Hitler să ia o atitudine similară. Să hărţuieşti inamicul prin toate mijloacele, pînă ce va înţelege că singura şansă care îi rămîne este să se retragă de pe cîmpul de luptă. Trebuia să-l faci să simtă că nu există o victorie definitivă; dimpotrivă, că fiecare succes înseamnă pentru el o înmulţire a pericolelor. Să găsească oraşele cucerite transformate în cenuşă, o populaţie fără hrană, care să constituie o sarcină pentru aprovizionarea sa şi care să îl atace la cea mai mică relaxare a supravegherii. Pînă acum, aceasta nu fusese posibil. Lupta se dusese pe teritoriu străin. De aici înainte, duşmanul va găsi drumul său presărat de capcane şi curse. Cu siguranţă că se simte pe teritoriile adversarului său ca într-o cursă infernală. Talentul literar al lui Hitler se desfăşura în descrierea acestui război fără milă, în care instinctele de luptă au fost dezlănţuite la superlativ. Ceea ce Tito făcuse în Iugoslavia, el se considera în stare să facă peste tot unde populaţia civilă putea să fie mobilizată pentru războiul Germaniei. Ce bărbat, acest Tito! În fiecare lună erau ucişi echivalentul a două divizii de partizani şi croatul reuşea să-i înlocuiască. Exemplul era măreţ. Un popor condamnat la foamete şi la separaţia naţională care refuza să capituleze. Doar o mînă de oameni ducea războiul contra unui inamic de zece ori mai puternic. Întreg teritoriul era transformat într-un vulcan. Nu puteai face un pas în Serbia, fără risc. Iată un adevărat erou naţional, asigura Hitler, unul din marii oameni ai acestui război. Alături de el, generalul de Gaulle era un erou de emisiune radiofonică. Ridicolul nu este niciodată atît de izbitor ca atunci cînd este proiectat de un contrast; şi ce contrast între şefi l partizanilor iugoslavi şi şeful Franţei războinice care nu este liberă decît pentru că a luat-o la fugă, pentru că ea refuză să se confrunte cu duşmanul pe alte tărîmuri decît cele ale undelor radio! Hitler, sarcastic, îl considera pe generalul francez ca un şoarece care sfidează pisica, deoarece capcana s-a închis peste el. Să nu-i fie frică domnului de Gaulle. Dl. Churchill nu-l va mînca chiar el. Îl va arunca pisicii atunci cînd va avea interes să dea garanţii de bunăvoinţă Germaniei. Generalul francez va servi de ostatic, precum polonezii, iugoslavii şi grecii care îşi puseseră

speranţele în Londra. Reich-ul punea la punct arme secrete. Atunci cînd va veni momentul, anglo-saxonii vor regreta fiecare bombă pe care au aruncat-o asupra lui «Festung Europa» [37]. Hitler îl asigura pe Antonescu că Londra şi Washington ştiau mai bine ca oricine că armele secrete nu erau o glumă.

Dar seria portretelor n-ar fi fost completă dacă Hitler i-ar fi uitat pe conducătorii anglo-saxoni. Pentru Churchill, el nu găsea alt calificativ decît acela de «om postum». Conducătorul unui popor îmbuibat, el nu dorea decît să facă să dureze o situaţie avantajoasă pentru ţara sa. În tot timpul războiului. britanicii nu făcuseră altceva decît să se inspire din precedentele primului război mondial. Astăzi, ei erau cei mai surprinşi de faptul că America lui Roosevelt nu mai era cea a lui Wilson, iar Rusia lui Stalin nu are nici o asemănare cu cea a ţarilor. Churchill îşi închipuise că yankeii, după ce vor fi scos, ca în 1918, castanele din foc, se vor retrage în izolarea lor, şi că gigantul cu picioarele de lut, printr-o contrarevoluţie, va lăsa roadele victoriei Albionului, ca în timpul lui Kerenski. El începe să-şi dea seama că poziţia imperiului britanic în lume este mai ameninţată de propriii săi aliaţi decît de Germania. Churchill se zbătuse la Casablanca şi la Teheran pentru a obţine clemenţa patronilor săi. Dar Hitler era convins că Churchill nu va scăpa de sinistrul său destin de a fi groparul Imperiului.

Cît despre Roosevelt, acesta era pentru Hitler expresia evreimii internaţionale. Aşa după cum comunismul îşi făcuse un instrument din Rusia, tot astfel Statele Unite nu erau decît o maşină de distrugere în serviciul rasei semite. Nici în Pacific, nici în Atlantic, nici în China, nici în America de Sud, regiune ce interesa în primul rînd Statele Unite, America nu se lovise de Germania. Reich-ul nu-şi disputa cu yankeii cauciucul, trestia de zahăr, petrolul sau celelalte materii prime. Singura problemă de conflict erau evreii. Pentru a-i apăra, Roosevelt se aliase cu concurenţii săi. Profitînd de neghiobia compatrioţilor săi reuşise să-i facă să creadă că Reich-ul reprezenta un pericol pentru ei. Şi iată-i cum se concentrează împotriva Europei, în loc să se bată cu japonezii care îşi dispută cu ei dominaţia în Pacific şi le ameninţă interesele în China. Dar japonezii nu sînt antisemiţi, pe cînd germanii sînt. «Cine va cîştiga acest război, dacă noi îl pierdem ?», întreba Hitler; «evreii, comuniştii, anarhiştii sau nihiliştii ?»

Dar întrevederea nu trebuia să ia sfîrşit mai înainte ca Hitler să fi încercat, după ce a schiţat siluetele adversarilor săi, să-i arate mareşalului propria sa faţă. El ştia că Antonescu interzisese presei să-i atace pe anglo-saxoni. Asta nu însemna oare că dacă aceştia s-ar fi găsit într-o zi la frontiera României armata noastră ar refuza să se bată contra lor ? Hitler mai ştia că Antonescu declarase în faţa prinţilor bisericii, a rectorilor universităţilor şi a altor înalţi demnitari ai ţării sale că lupta trebuia continuată fiindcă numai ruşii ar veni, şi nu aliaţii, pentru a «elibera România». Dacă armatele anglo-saxone s-ar fi apropiat de frontiera noastră el ar merge la biserică pentru a mulţumi în genunchi. Dacă Hitler nu se credea încă obligat să ia măsuri contra României era doar pentru că el nu avea încă dovada, ca în cazul Ungariei, că această dispoziţie favorabilă inamicului s-ar fi schimbat în trădare. Dar el era informat că starea de spirit a anumitor reprezentanţi ai Bucureştiului în ţările neutre era

categoric antigermană. Spera că Antonescu va lua fără întîrziere măsurile necesare pentru a-i împiedica pe aceşti agenţi să facă rău. Dacă nu, Hitler s-ar vedea obligat să-i vorbească pe un ton similar cu cel pe care îl folosise, cu o săptămînă în urmă, cu regentul Horthy. Germanii, mareşalul a putut să remarce, în cazul Ungariei, nu se mulţumesc numai cu vorbe.

«România va continua lupta cît timp îi va sta în putinţă», replică Antonescu. «Poporul român nu va accepta niciodată să se înroleze într-o legiune străină. El ştie că datoria sa de a servi sub arme nu există decît faţă de propria sa ţară. Dacă în ţara mea, ca în Ungaria, Garda de Fier, care pentru noi nu este decît filiala unei organizaţii străine, ar lua puterea, atunci veţi avea, în locul unei armate române luptînd alături de a dumneavoastră, bande de partizani care v-ar înfrunta ca în Iugoslavia. În momentele cînd ruşii ne-au trecut frontierele şi cînd este în joc organizarea apărării noastre, consider prematur să vorbim de un inamic ipotetic şi care se află foarte departe de teritoriul nostru, cum ar fi anglo-saxonii.

«Dar aveţi pe teritoriul vostru o mulţime de duşmani pe care nu păreţi de loc grăbit să-i lichidaţi», răspunse Hitler, lansîndu-se într-un rechizitoriu asupra liniei politicii interne adoptate de Antonescu. Führer-ul pretindea că evreii socoteau România drept ţara lor de refugiu. De pretutindeni, din Franţa, din Cehoslovacia, din Germania chiar, ei nu cer decît un lucru: să fie lăsaţi să plece la Bucureşti. Venind din Ungaria, unde se află în fine un guvern hotărît să acţioneze cu energie, evreii traversează în masă frontiera română. Acolo, ei sînt mai bine primiţi chiar decît soldatul care vine de pe front. Oare toată această politică nu este făcută pentru a-l linişti pe marele patron al evreimii internaţionale, Franklin Roosevelt? Care este explicaţia numeroaselor demersuri făcute de Mihai Antonescu pe lîngă legaţia germană din Bucureşti în scopul de a obţine o autorizaţie de navigaţie pentru vapoarele româneşti ce transportă evrei spre Constantinopol şi spre Palestina ? Oare din dragoste pentru evrei sau mai degrabă dintr-un calcul politic vicepreşedintele Consiliului român desfăşoară atîta energie în această acţiune ? Tot ceea ce este antigerman pare să se bucure de protecţia guvernului român. Astfel, legaţia lui Badoglio la Bucureşti ocupă totalitatea clădirilor misiunii italiene, în timp ce reprezentantul lui Mussolini nu este nici măcar autorizat să prezinte regelui scrisorile sale de acreditare. De asemenea, ziariştii englezi evadaţi din Germania, pe care guvernul român refuză să-i predea Germaniei, ca şi Chastelain şi paraşutiştii lansaţi de britanici pe teritoriul românesc, în scopul de a pregăti, cu partizanii lui Maniu, sabotaje în regiunea petrolieră se bucură de un tratament de favoare din partea guvernului şi par chiar să dirijeze, din închisoarea lor de catifea, activitatea de opoziţie şi a spionilor... Şi tot aşa mai departe. Şi Hitler continua să adauge alte capete de acuzare listei sale.

Antonescu mărturisi că, în această fază a discuţiei, îşi făcuse următorul raţionament: sau Hitler se decisese, din cauza dosarului pe care şi-l pregătise împotriva lui, să răstoarne regimul său şi să stabilească la Bucureşti un guvern ca la Budapesta – şi în acest caz nu avea nimic de pierdut – sau el nu voia decît să-l intimideze şi în această ipoteză cea mai bună soluţie era să-i ţină piept. «Eu nu voi lua niciodată o măsură fizică împotriva evreilor», declară el. «Aceia

care sînt cetăţeni români şi vor să plece în ţara lor au acest drept, în virtutea obligaţiei noastre de protecţie faţă de toţi cetăţenii. Vă repet că poporul român nu luptă decît pentru România şi pentru nimeni altcineva. Dacă el ar observa că şi-a pierdut independenţa, ar depune armele. Eu sînt simbolul independenţei sale, dar sînt destul de onest pentru a refuza acest rol dacă aş avea mîinile legate. Poate noi avem o concepţie perimată asupra dreptului, dar este singura pe care o admitem. Sau ne primiţi alături de voi aşa cum sîntem sau alegeţi calea de a acţiona fără noi. Dar dacă veţi continua să ne socotiţi camarazi de luptă atunci nu avem decît o singură problemă arzătoare de discutat: frontul contra Rusiei, a cărui linie actuală taie în două o provincie românească. Frontierele noastre, pe care aţi promis să le apăraţi, sînt străpunse.

Pus în faţa alternativei, Hitler încetă să mai joace rolul «tragedianului». Pretenţiile sale fură modeste. «Încetaţi de a oferi azil evreilor unguri», ceru el. «Ştiţi că eu nu am acceptat împărţirea Transilvaniei. Evreii sînt originari din nordul acestei provincii; eu îi consider cetăţeni români», replică mareşalul. Führer-ul insistă. Era necesar ca Antonescu să dea o dovadă de bunăvoinţă. În fine, ei se puseră de acord ca problema să fie stabilită cu Killinger, la Bucureşti. «Diviziile noastre au cîştigat bătălia împotriva lui Hitler», spuse Antonescu, înapoiat în capitala sa.

Discuţiile militare care au urmat ajunseră, în urma expunerii făcute de generalul Jodl, la un rezultat satisfăcător. Mai întîi, s-a hotărît să fie evacuate cu prioritate trupele româneşti care se mai găseau încă în Crimeea. Trista experienţă din Kuban nu mai trebuia să se mai repete. Apoi, căzură de acord pentru a menţine şi a întări capul de pod de pe linia Siretului, în scopul de a constitui o ameninţare împotriva pungii centrale a frontului unde ruşii pătrunseseră în Polonia (Tarnopol). Această decizie era favorabilă României fiindcă ea primea un ajutor german pentru protejarea populaţiei din Moldova. Totuşi, capul de pod nu trebuia să fie păstrat dacă următoarea ofensivă pe care germanii o prevedeau la nord de mlaştinile Pripetului ar fi obligat Wehrmacht-ul să se regrupeze mai în spate. Se puseră de acord ca după o eventuală cădere a Lembergului, trupele germano-române să se retragă pe linia strategică a Siretului. Întărirea acestei linii formă subiectul principal al discuţiei. Ea trebuia să fie organizată în aşa mod încît orice posibilitate de război de mişcare să fie exclusă pe această parte a frontului. Cu orice risc, Armata Roşie va fi oprită acolo. Operaţiile de mare anvergură trebuiau să se desfăşoare în Polonia, pe Niemen, pe Bug, chiar pe Vistula, nu prea avea importanţă. Ca punct fix, trebuiau să aibă Carpaţii Moldovei, cu complementul lor, linia Siretului. În acelaşi timp, trebuia să se procedeze la studierea unui sistem de apărare în adîncime, în Cîmpia română, pentru a distruge, cu sprijinul unor puternice rezerve strategice, o eventuală debarcare a unităţilor ruseşti pe litoral. Germanii se angajau să pună la dispoziţia lui Antonescu o forţă aeriană capabilă să-şi impună supremaţia. Mareşalul îi atrase atenţia lui Hitler că îi promisese că va fi menţinut frontul pe Nipru, apoi că ruşii nu vor depăşi Bugul. Linia Siretului va avea oare o soartă mai bună ? «Am vrut să ţinem Niprul dintr-o raţiune economică, iar Kubanul şi Crimeea din motive strategice şi psihologice. Dacă pierdem linia Siretului, atunci am pierdut războiul», declară fără ezitare generalul Jodl.

După ce își precizase părerile în asupra felului de a pierde războiul, generalul german expuse modul în care, după părerea lui, ar fi putut să-l cîştige. Reducînd frontul de răsărit de la lungimea sa inițială de două mii de kilometri la o linie de luptă de mai puțin de o mie de kilometri era ușor să fie opriți rușii. Cele două sute de divizii germane și aliate puteau, cu toată superioritatea numerică a inamicului, să îndeplinească această sarcină. Spațiul redus ar fi limitat numărul diviziilor pe care statul major sovietic putea să le arunce în luptă. Wehrmacht-ul ar rămîne pe poziție de apărare pînă la limpezirea situației din Occident. Acolo ar trebui să fie pregătit să respingă o eventuală debarcare anglo-saxonă. Sau, dacă aceasta nu se va întîmpla în cursul anului, represaliile aeriene germane, cu ajutorul mijloacelor tehnice revoluționare împotriva Marii Britanii, i-ar obliga pe aliați să evacueze de pe insulă principalele lor forțe. Odată evitată amenințarea pe litoralul francez, frontul italian ar cădea aproape automat. Reich-ul ar cîştiga astfel un lung răgaz pentru a rezolva problema rusă, căci nu era probabil ca anglo-saxonii, după prima lor înfrîngere, să mai revină la atac înainte de anul 1946. Deci, ofensiva hotărîtoare contra Armatei Roșii se va produce în primăvara anului 1945. «Tiefpunkt» [38] era pentru Germania anul 1944. Dacă ea ar fi reuşit să pareze pericolul care se concentra asupra ei în cursul acestui an, ar fi avut în mîini victoria. Jodl mai asigură că avantajul de care beneficiau pentru moment anglo-saxonii în războiul aerian și maritim va fi de scurtă durată. Noile arme germane în cele două domenii erau atît de puternice încît adversarul va fi nu numai depăşit, dar chiar descalificat, așa cum sînt triburile sălbatice în fața armelor albilor. În următoarele șase luni, ele vor hotărî soarta războiului.

Recapitulînd azi expunerea lui Jodl, care pe atunci făcu asupra delegaților noștri impresia unei pledoarii «pro domo» [39], ne dăm seama că generalul german o făcea bazat pe realități. Chiar conform mărturisirilor lui Churchill, debarcarea în nordul Franței nu ar fi fost posibilă dacă germanii ar fi început să zdrobească porturile engleze cu rachetele lor V1 și V2, înaintea demarării acțiunii «Overlord» [40]. Este, în mod cert, ceea ce sconta și OKW. Cînd ne gîndim că Eisenhower și-a lansat trupele la atacul continentului pe data de 6 iunie și că primul V1 a căzut asupra Angliei la 17 ale aceleiași luni, ne dăm seama de precizia cu care anglo-saxonii l-au devansat pe inamicul lor. Este adevărat că V2 nu a apărut decît la 3 septembrie, dar mereu în limita acelor șase luni pe care Jodl le prezisese ca decisive pentru război. Optimismul șefului militar al lui Hitler nu era deci întemeiat pe o himeră.

Pentru mareșalul Antonescu, reieșea în mod clar, din ceea ce tocmai auzise asupra viitoarelor intenții ale OKW că războiul putea să fie pierdut în două moduri: ori rușii reușeau să depășească linia Siretului și să dea astfel peste cap tot sistemul defensiv german în sud-estul european, ori anglo-saxonii reușeau să creeze un al doilea front în Franța, singura regiune a Europei unde germanii îi așteptau.

În prima variantă soarta României era legată de a Germaniei. Se impunea o solidaritate completă cu cel de al Treilea Reich. Cît despre a doua ipoteză, orice hotărîre apărea încă prematură: trebuia să se adopte formula «wait and see» [41]. «Și să se mențină contactul cu Washington și Londra», adăugă Mihai

Antonescu. Mareşalul se declară de acord. Pericolul de a fi invadaţi din toate părţile era îndepărtat pentru moment. România, singura supravieţuitoare printre statele din Europa considerate ca victorioase la Versailles, era de asemenea singura cobeligerantă care mai păstra încă încrederea lui Hitler[42].

Dar sentimentul general era că scadenţa fatală fusese doar îndepărtată. Trebuia să se profite de răgazul obţinut, pentru a prinde viteză faţă de adversar. În urma transformărilor care operau în interiorul Reich-ului, nu existau motive să te încrezi mai mult în aliatul german decît în inamicul rus. Prinşi între două focuri, nu este de mirare că ne-am întors iarăşi speranţele spre anglo-saxoni.

Dar înainte de reluarea discuţiilor cu aliaţii, se produse un fapt de o importanţă capitală pentru situaţia României.

La 4 aprilie, se făcură simţite primele efecte. O formaţie americană de bombardiere transforma oraşul Ploieşti şi cartierele gării din Bucureşti în ruine. Era consecinţa declaraţiilor făcute de Molotov.

Ministrul de externe sovietic somase România, în ajun, să iasă din război. El declara, cu aceeaşi ocazie, că URSS «nu viza nicidecum integritatea teritoriului românesc sau ordinea socială existentă».

În ziua în care avioanele americane îşi făcură apariţia în spaţiul aerian al României, Churchill, în faţa Camerei Comunelor, şi Cordell Hull[43], într-o declaraţie făcută presei, se solidarizau cu declaraţia omului de stat sovietic.

Efectul moral produs asupra României fu dezastruos. În momentul în care ruşii ocupaseră deja Cernăuţi, capitala Bucovinei, iar Iaşi, capitala Moldovei suporta focul artileriei ei grele, această furtună care se dezlănţuia din cer producea o impresie apocaliptică.

Mareşalul se făcu interpretul sentimentului general de stupoare;

«Civilizaţia lumii care este violată astăzi de oameni pe care noi i-am menajat întotdeauna are nevoie mai mult decît oricînd de braţele noastre, de inimile noastre, de lupta noastră şi de unirea noastră», spunea în proclamaţia sa.

Pentru România, care era încercuită pe pămînt de ruşi şi de germani, se deschidea un nou front – în aer. În aer duşmanii noştri erau anglo-saxonii. Tot eşafodajul pe care se înălţase iluzia românilor se prăbuşea sub bombele americane. «Noi ne întrebăm cu aceeaşi nelinişte care va fi linia pe care se va face întîlnirea trupelor americane şi a trupelor sovietice», a fost mesajul pe care, în timpul verii anului 1943 i-l adusese lui Antonescu un mesager din partea purtătorului de cuvînt al preşedintelui Roosevelt.

Ce se schimbase între timp? Pentru care motiv Washington şi Londra voiau acum să deschidă ruşilor drumul spre inima Europei?

Atunci cînd ruşii au apreciat că argumentele Angliei şi Americii convertiseră în fine România şi că ea nu se mai putea îndoi de aici înainte că drumul Washingtonului şi Londrei trecea obligatoriu pe la Moscova, ei ne aduseră condiţiile lor de armistiţiu precizînd că Cei Trei Mari erau de acord, pentru a le garanta solidar executarea:

1. România părăseşte alianţa sa cu Axa;
2. România recunoaşte URSS-ului dreptul de a anexa Basarabia şi Bucovina de Nord;
3. Trupele române vor fi dezarmate de Armata Roşie. Dacă România doreşte să participe la Războiul împotriva Germaniei, diviziile române, reinstruite şi reechipate de URSS, vor fi puse la dispoziţia mareşalului Antonescu şi a lui Maniu.
4. România se angajează să plătească URSS-ului 600 milioane de dolari, cu titlul de despăgubiri.
5. URSS se obligă să nu se amestece în treburile interne ale României şi să respecte structura sa socială.
6. Aliaţii se angajează să ajute România în a-şi recupera în totalitate sau în cea mai mare parte teritoriile cedate Ungariei în 1940.

Juriştii Maniu şi Mihai Antonescu studiară cu grijă textul lui Molotov, îl socotiră interesant şi demn a fi luat în seamă. Fiind soldat, mareşalul Antonescu voia nu garanţii pe hîrtie, ci divizii americane şi britanice care, cu restul diviziilor române, să restabilească echilibrul cu Armata Roşie.Trebuie, spuneau cei doi, să obţinem precizări asupra naturii şi întinderii promisiunilor pe care ni le fac anglo-saxonii.

Cîteva zile mai tîrziu, punctul de vedere al mareşalului a fost confirmat la Madrid de ambasadorul Hayes. Americanul pe care, pentru a scăpa de supravegherea serviciilor germane, îl întîlnii în garsoniera unuia din colaboratorii săi, îmi evocă o imagine care mă izbise în timpul unei călătorii în Italia, cu mult înainte de război. Făcînd ascensiunea Vezuviului, privisem amuzat măgarii care păşteau pe panta vulcanului, cu o totală nepăsare. Am încercat să vorbesc ambasadorului de pericolul sovietic. După privirea sa pe jumătate resemnată, pe jumătate plictisită, mi-am dat seama că el considera tirada mea ca o pledoarie «pro domo», încercînd să motiveze atitudinea de nejustificat a României.

«Mi se pare că gîndiţi: «nu faceţi atîtea mofturi pentru a trece în barca de salvare, sub pretextul că veţi găsi acolo un cîine turbat. Vă garantez că nu vă va muşca», i-am spus.

Impertinenţa mea îmi aduse o declaraţie solemnă din partea ambasadorului. După el, aliaţii trebuiau să fie consideraţi ca o asociaţie ai cărei parteneri erau interschimbabili. Era lipsit de importanţă dacă te adresai unuia sau altuia: vorbeai întotdeauna cu Cei Trei. El îmi atrase atenţia că ne înşelam închipuindu-ne că între Rusia şi Statele Unite ar exista vreo divergenţă de vederi asupra vreunei probleme anume. A-ţi arăta neîncrederea faţă de URSS, ar constitui o ofensă pentru Ceilalţi Doi Mari. Pentru a se face mai bine înţeles, dl. Hayes afirmă că aliaţii nu puteau fi acceptaţi sau refuzaţi decît în bloc. El mă întrebă apoi dacă guvernul de la Bucureşti era dispus, în aceste condiţii, să-şi schimbe politica externă. Condiţiile în care se negociase în cursul iernii,

nu mai erau valabile. Nu era nevoie să fii prea subtil pentru a înţelege că anglo-saxonii nu se mai gîndeau la o debarcare în Balcani. Avînd în vedere un armistiţiu în noua situaţie, trebuia să-i accepţi pe ruşi ca singura forţă de ocupaţie a teritoriului. Singura instrucţiune precisă pe care mi-o dăduse Mihai Antonescu era: să menţin uşa deschisă spre anglo-saxoni. Din propria mea iniţiativă, precizînd că nu vorbeam decît «ad referendum»[44], i-am răspuns că pentru a părăsi Germania România avea nevoie de asigurări serioase din partea Statelor Unite. Ar fi necesar ca preşedintele Roosevelt, printr-o declaraţie publică, să se pună garant că aliaţii vor considera monarhia ca singura formă de stat posibilă, că aliaţii se vor abţine de la orice amestec în treburile interne, că ei vor restitui României teritoriile pe care le pierduse în 1940, din cauza atitudinii sale antigermane în timpul intervalului dintre cele două războaie. Dacă guvernul din Washington aprecia că este în măsură să furnizeze Bucureştiului aceste garanţii, guvernul român ar putea să reexamineze poziţia sa în conflict. Mr. Hayes dori cîteva precizări. El mă întrebă dacă declaraţia făcută de dl. Molotov la 3 aprilie şi însuşită de Churchill şi Cordell Hull nu ar putea fi considerată ca o garanţie suficientă. Mai dorea să ştie dacă mareşalul Antonescu era dispus să lărgească guvernul său, pentru a-l transforma într-un cabinet de uniune naţională, pentru că aliaţii aveau în vedere pentru toate ţările satelite ale Germaniei guverne de largă concentrare democratică. La prima chestiune i-am răspuns negativ; la a doua, afirmativ. I-am explicat că, dacă Statele Unite socoteau Uniunea Sovietică ca un partener loial, nu exista nici un motiv pentru ca preşedintele Roosevelt să nu se pună garant pentru buna-credinţă rusă. Şi am adăugat că era o cerere modestă din partea unei ţări care deţinea, cu linia Siretului, una din cheile victoriei. Dl. Hayes mă asigură că Armata Roşie ar găsi mijlocul de a străpunge şi această linie. «Dar atunci comuniştii vor fi stăpînii sud-estului european», i-am răspuns eu. Americanul nu părea să vadă vreun neajuns în faptul că evenimentele se vor orienta în acest sens.

După cîteva zile, Mihai Antonescu îmi trimise o telegramă, declarîndu-se de acord cu cele trei condiţii pe care le pusesem. Ambasadorul Hayes îmi trimise răspuns prin Dl. Midleton că Departamentul de Stat accepta cererile noastre. Singurul lucru care mai trebuia să fie precizat era unde şi cînd va fi încheiat armistiţiul român. Bucureştiul trebuia doar să facă cunoscută decizia sa de a-şi trimite plenipotenţiarul pentru a-l semna. Dacă guvernul român era dornic să-şi expună încă o dată punctul său de vedere anglo-saxonilor, el ar putea să trimită un delegat la conferinţa care se ţinea atunci la Londra între Stettinius şi Anthony Eden. În orice caz, Statele Unite vor refuza să joace, în viitor, în negocierile cu România, rolul de «guvernantă».

«Armistiţiul nu trebuie avut în vedere decît în funcţie de posibilitatea de a rezista pe linia Siretului», am scris la Bucureşti, punînd punct negocierilor. Această frază făcu să reizbucnească disputa între cei doi Antonescu. Mareşalul refuză să trimită un emisar la Londra, pentru a pleda cauza României înaintea lui Eden şi Stettinius. Din punctul de vedere român, părea inutil să se continue discuţia cu anglo-saxonii. Mihai Antonescu voia să ştie dacă, în caz de armistiţiu cu România, occidentalii vor trimite trupe în

ţara noastră, dacă se va putea conta pe un ajutor economic, etc. La toate aceste chestiuni, americanii se mărgineau să răspundă: dacă vreţi, desemnaţi-vă plenipotenţiarul vostru, care să încheie armistiţiul. Numai lui îi vor fi comunicate condiţiile noastre definitive.

Cu toată respingerea pretenţiilor ruseşti de către parlamentul finlandez, tratativele între Helsinki şi Moscova continuau. Maniu şi Mihai Antonescu apreciau că trebuia să profite de această conjunctură pentru a se pune direct în legătură cu Moscova. Un succes în discuţiile cu Bucureştiul ar da negocierilor de la Kremlin un mare avantaj asupra lui Paasikivi. Pentru a-l obţine, ruşii ar putea uşura condiţiile în ceea ce ne priveşte.

Kremlinul se arătă mai favorabil vicepreşedintelui Consiliului, care ţinea pîrghiile de comandă, decît şefului opoziţiei democratice, care trebuia de abia să pună mîna pe ele. Diplomaţia rusă este foarte elastică şi ţine seama de împrejurări. Astfel că dl. Nanu, reprezentantul nostru la Stockholm, fu rugat de d-na Kollontay, ambasadoarea Sovietelor, să-i dezvăluie lui Mihai Antonescu faptul că Rusia era chiar dispusă, dacă armistiţiul va fi semnat, să se rezerve pe teritoriul român o zonă liberă, unde unităţile Armatei Roşii nu vor fi autorizate să pătrundă.

Mihai Antonescu, renunţînd la contactul stabilit cu ambasadorul Hayes la Madrid, din cauza controverselor pe care mesajele noastre le provocaseră între el şi mareşal, îşi deschise alte două căi de comunicaţie cu Londra şi Washington. Prin Ankara şi prin Berna, el se strădui să menţină dialogul. De partea sa, prinţul Ştirbey negocia la Cairo. Anglo-saxonii nu mai ştiau în spatele căruia dintre numeroşii interlocutori se afla guvernul de la Bucureşti.

Toţi reprezentanţii români din străinătate «miroseau» marele act istoric aflat în pregătire. Fiecare dorea să joace un rol. Ei ştiau că susţinînd ideea armistiţiului vorbeau în limbajul tînărului Antonescu. Pe momentul înfrîngerii se putea face o carieră. În tot cazul, fiecare document care susţinea necesitatea absolută de a abandona politica progermană, era un jalon pus pentru viitor. Entuziasmul pacifist cuceri repede toate personalităţile româneşti din străinătate. Fiecare se credea cea mai autorizată să «aducă servicii patriei». Dl. Gafencu, spre exemplu, cerea un avion pentru a se duce la Moscova, în numele lui Mihai Antonescu. Dar nici ceilalţi nu şomau. Fiecare era convins că putea să obţină, pentru România, condiţii de armistiţiu nesperate. În faţa acestei ofensive pacifiste, «Conducătorul» se afla din ce în ce mai izolat. Armata, partidul său politic, care pînă atunci îl urmase cu fidelitate, se pregătea să se scufunde; nu dintre cadrele subalterne, ci numeroşi generali se gîndeau, aidoma diplomaţilor şi politicienilor, că aveau şi ei un rol de jucat în înfrîngere. Problemele de conştiinţă erau lesne de rezolvat. Formal, comandantul armatei era regele. El era cel căruia i se jurase credinţă şi suveranul – acesta era secretul lui Polichinelle[45] – era de mult de partea grupului Maniu.

Generalul Sănătescu, şeful casei militare regale, luase conducerea «militarilor» antiantonescieni. Generalul Dămăceanu, fost aghiotant regal, conducea intriga. Sub diferite pretexte, comanda pe front era retrasă generalilor care «erau lipsiţi de simţ politic»; aceasta voia să zică: credincioşi mareşalului. Locul lor era luat de oameni gata să se desolidarizeze de «aventura pronazistă».

În fața acestei mașinații, Antonescu se găsea fără apărare. Caracterul său autoritar nu ar fi conceput niciodată că cei care îl ascultaseră pînă atunci cînd nu era decît un ofițer printre ceilalți, ar fi putut să nu i se supună acum, cînd el era șeful. Mihai Antonescu, colaboratorul său cel mai apropiat, se străduia cu folos să îi descurajeze pe membrii guvernului. El nu înceta să repete fiecăruia, separat, că dezaprobă politica mareșalului, că aceasta nu putea să ducă decît la catastrofă, etc. În fața diplomaților străini, pe care îi primea în fiecare marți, ținea o expunere asemănătoare. Considera util să se știe în străinătate cît de dornic era el să încheie armistițiul.

În România, ca și în celelalte țări latine, ce se șoptește în înalta societate coboară ca o lovitură, sub formă de avalanșă, în marele public. Părerea că fără încăpățînarea mareșalului țara ar fi fost de mult în tabăra învingătorilor, cîștiga în fiecare zi cercuri tot mai largi. Atunci cînd radio Moscova îl declară pe Mihai Antonescu criminal de război, iar BBC-ul reluă termenii emisiunii sovietice, nebunia vicepreședintelui Consiliului ajunse la paroxism. Cu elocvența sa de avocat de curte cu juri, el pleda, în fața oricui era dispus să îl asculte, propria sa cauză. Colaboratorii săi primiră instrucțiuni să modifice diferite procese-verbale ale întrevederilor cu personalități străine. Le mai dicta și altele noi, amintindu-și deodată discuții pe care le evocase cu ani în urmă. Astfel, el i-ar fi conjurat pe germani să nu atace Rusia; el ar fi protestat împotriva declarației de război făcută Statelor Unite, etc. Mihai Antonescu întocmea dosarul procesului său.

Urmîndu-i exemplul, cei mai mulți membri ai cabinetului erau în căutarea unui alibi. Am văzut atmosfera din Italia, înainte de căderea lui Mussolini. Un dictator se prăbușește cînd garda pretoriană[46] îi refuză ascultarea. «Conducătorul» era amenințat de același risc.

La 12 mai, Cei Trei Mari adresară un ultimatum țărilor satelite. Răspunsul mareșalului, pe care Mihai Antonescu îl transmitea la Londra, prin legația noastră de la Berna, susținea că:

1. România nu purtase niciodată război împotriva Angliei și Statelor Unite. Istoric vorbind, ea avusese întotdeauna sentimente prietenești față de cele două țări.

2. România nu purta un război partizan contra Rusiei. Soldații se luptau numai pentru a-și apăra țara și pentru a recîștiga provinciile pierdute în urma agresiunii sovietice din 1940.

Mihai Antonescu ar fi vrut să adreseze și un cuvînt Moscovei, dar mareșalul se opuse formal la această idee.

CAPITOLUL X

Ultima bătălie

La 6 iunie, în ziua cînd anglo-saxonii au aruncat un pod între Marea Britanic şi continent, debarcînd pe coasta normandă, toate punţile între cele două tendinţe politice româneşti au fost rupte. Maniu considera că reuşita acţiunii aliate aducea un argument decisiv tezei sale. Ea demonstra, celor care încă nu înţelegeau că Germania pierduse războiul pe toate fronturile. De aci înainte trebuia să se precipite deznodămîntul şi să se treacă cît de repede în tabăra învingătorilor. Poziţia juridică a României ar fi fost incomparabil mai bună dacă ea s-ar fi prezentat ca Italia la conferinţa de pace în calitate de cobeligerantă. Oare nu era o crimă împotriva ţării să te încăpăţînezi să rămîi alături de o Germanie virtual învinsă ? Mareşalul trăgea din această situaţie concluzii total diferite. Dacă se felicita, ca şi Maniu, pentru deschiderea celui de al doilea front, o făcea pentru că, dînd anglo-saxonilor şanse de a cîştiga războiul în Europa, le reducea tot atît pe cele ale ruşilor. De acum înainte, victoria nu va mai fi exclusiv sovietică. Pentru ca ea să devină occidentală, ruşii trebuiau împiedicaţi să meargă prea departe şi prea repede. În consecinţă, ceea ce ar însemna într-adevăr o crimă, ar fi să ruinezi prea devreme frontul de răsărit al Reich-ului. O defecţiune imediată a României ar avea drept rezultat esenţial întărirea poziţiei Rusiei faţă de ceilalţi Doi Mari. Maniu nu era de loc convins de temeinicia punctului de vedere al lui Antonescu. După dînsul, «Conducătorul» ar fi comis o gravă greşeală aliind ţara sa la o putere care pierdea războiul. «Errare humanum est, perseverare...»[47]. Singurul mod de a obţine iertarea era să se încheie armistiţiul fără a pierde un moment. Altfel, poporul român l-ar fi considerat, după exemplul Moscovei, un criminal de război. Maniu expuse toate acestea mareşalului, fără a-l menaja. El îl avertiză de asemenea că dacă va refuza să tragă concluzii care se impunea, el, Maniu, se va vedea obligat să întrebuinţeze toate mijloacele pentru a salva ţara. «Vă daţi seama că vorbiţi mai curînd ca şef al coloanei a cincea, decît ca şef al opoziţiei ? », îl întrebă Antonescu. «Îmi asum toate riscurile atitudinii mele», răspunse bătrînul democrat. «Şi eu mi-l asum pe al meu», replică mareşalul. Mihai Antonescu interveni pentru a-i calma pe cei doi adversari. Mareşalul, explică el, crezuse că îşi îndeplineşte datoria, opunîndu-se înaintării ruse spre inima continentului. Se gîndise chiar că anglo-saxonii erau tacit de acord cu politica sa. Pe această bază fuseseră iniţiate negocieri cu aliaţii, avînd drept

scop să-i convingă să debarce în Peninsula Balcanică. Şi pentru că eforturile anglo-saxone se îndreptau spre o altă parte a continentului, trebuia să se admită că posibilitatea unei acţiuni în Peninsula Balcanică era exclusă definitiv.

În Balcani, prezenţa anglo-saxonilor nu se manifesta decît prin bombardamente masive, mai elocvente decît orice limbaj. Ofensiva aeriană împotriva României demonstra că Londra şi Washingtonul doreau să fie ridicată bariera care împiedica armata rusă să înainteze, căci altfel, de ce o slăbeau? Conducătorii micilor popoare nu aveau dreptul să se înfăţişeze drept cenzori ai politicii celor mari. Dacă anglo-saxonii vor să uşureze înaintarea rusească spre centrul Europei e sigur că ei au primit la Teheran sau în altă parte, serioase garanţii de la Uniunea Sovietică. Să te îndoieşti ar însemna să-i consideri imbecili. «Ei sînt imbecili», strigă mareşalul, «şi toţi cei care se încred în Stalin sînt nişte imbecili». Nu era o apreciere care să-i flateze, nici pentru Maniu, nici pentru Mihai Antonescu. Dar mareşalul rămînea ferm convins că punctul său de vedere era singurul valabil. Mai exista o şansă, ca joncţiunea între armatele învingătorilor să se facă pe teritoriul României. Această şansă merita să fie pusă în joc. A o fi exclus, ar fi fost o crimă, după cum ar fi fost un act criminal să slăbeşti frontul anti-sovietic. Maniu, cu un simţ al umorului ce nu-l caracteriza, trase concluzia următoare: «Reciproc, ne acuzăm de intenţii criminale. Se pare că este singurul punct cu privire la care sîntem de acord».

De această dată, dezacordul nu rămase doar verbal. El se traduse în acte. La 10 iunie, Maniu, ca şef al partidului naţional-ţărănesc, împreună cu partidele considerate «democratice» de către Uniunea Sovietică: partidul comunist, partidul social-democrat şi partidul liberal formau blocul democratic. Noua organizaţie politică hotărî să-l răstoarne pe Antonescu prin forţă. O telegramă trimisă prinţului Ştirbey îi punea la curent pe aliaţi cu proiectele lui Maniu..

Data loviturii de stat era fixată pentru sîmbătă 26 august. Pentru a uşura sarcina blocului democratic, anglo-saxonii trebuiau să bombardeze anumite obiective din Bucureşti. Telegrama lui Maniu furniza toate detaliile necesare identificării lor. Era vorba, în primul rînd, de bărăcile pe care le ocupau trupele germane.

Telegrama mai cerea ca acţiunea opoziţiei «să se sincronizeze cu o ofensivă masivă sovietică» împotriva frontului ţinut de trupele noastre împreună cu Wehrmacht-ul, pentru a nimici rezistenţa germanilor şi a lui Antonescu în interior. Trei unităţi de trupe aeropurtate sovietice sau anglo-saxone erau considerate îndestulătoare.

Consecvent cu el însuşi, mareşalul aranja totul pentru organizarea apărării pe linia Siretului. Această linie, în lungime de şaptezeci de kilometri, era mărginită la răsărit de Dunăre şi delta sa, iar la apus de Carpaţi. Ea nu putea să fie forţată decît între marea buclă a Dunării şi munţi. Pe flancul său drept, fluviul, înainte de a se împărţi în trei braţe, care formează delta, totalmente improprie operaţiilor militare. Traversarea sa pune aceleaşi probleme ca şi o debarcare. Flancul stîng este apărat de un obstacol natural, de netrecut, Carpaţii. Dar chiar intervalul de şaptezeci de kilometri, cu păduri şi coline, oferă posibilităţi de apărare apreciabile.

Feldmareşalul von Mackensen a declarat că acea linie nu putea fi cucerită în 1917. El o ataca dinspre sud. Era la fel de uşor de apărat împotriva unui atacant care venea din nord. În afară de aceasta, linia fusese puternic fortificată şi mareşalul nu se îndoia că va putea bloca definitiv Armata Roşie. Douăzeci de divizii ale Wehrmacht-ului se găseau în nord, în Basarabia. Ele trebuiau să se retragă pe acea linie, dacă ruşii încercau să elimine intrîndul moldovenesc, ţinut de coaliţia germano-română. Aşa cum prevăzuse Jodl, ofensiva rusă din nordul mlaştinilor Pripetului se declanşase energic. Vitebsk a fost prima cucerire a atacanţilor, apoi căzură şi Moghilev, Minsk, Orel, Baranovici, Brest-Litovsk, Vilna, Pinsk, Grodno.

Armata Roşie recucerea localităţile care figurau în 1941 pe lista victoriilor germane. În centrul frontului, Vistula era ţinută ferm de germani, cu toată revolta generalului Bor, la Varşovia. Extinderea ofensivei spre sud, în direcţia Lemberg, părea iminentă. Fiecare succes sovietic era resimţit de mareşal, asemenea unui comandant de vapor care vede cum urcă apa în cală. Pentru a-l consola, nu exista nimic altceva decît cursul favorabil pe care îl lua acţiunea anglo-saxonă în Franţa. «Nu au luat drumul cel mai scurt», spunea dînsul, calculînd pe harta Europei distanţa dintre Caen şi Galaţi. «Să sperăm totuşi că vor sosi la timp».

Neliniştit şi nehotărît, Mihai Antonescu era în căutarea unei soluţii de compromis. Dintre cele care îi fuseseră propuse el alese una care părea să aibă avantajul de a-i satisface, în acelaşi timp, pe mareşal şi opoziţia. «Conducătorul» era de neclintit în hotărîrea de a continua lupta. Trebuiau să-l lase pe această poziţie. Mihai Antonescu se întreba dacă într-adevăr pentru a ajunge în tabăra aliaţilor era necesar să meargă acolo cu arme şi bagaje. Franţa se declarase prezentă cu un singur om, generalul de Gaulle. Polonia, cu un guvern fantomă. La fel Grecia, Olanda, Belgia, etc. El se gîndea că România trebuie să se inspire din aceste exemple. Regele, şefii opoziţiei şi vreo două divizii, după ce ar fi făcut pe teritoriu o lovitură de stat prin radio, s-ar retrage spre Iugoslavia. Drumul era liber. Teritoriul sîrb care mărginea frontiera noastră era controlat de partizanii lui Tito. Devenit dizident pentru noul guvern al regelui Mihai, dar urmat de grosul armatei, mareşalul ar fi continuat lupta pe teritoriul naţional. Mihai Antonescu era fermecat de această soluţie. Ea îi părea destul de îndrăzneaţă, destul de fantezistă şi destul de greu de realizat, deci demnă de a fi luată în considerare. Desigur, pentru a da mai multă greutate guvernului Majestăţii Sale, el era hotărît să Îl urmeze pe Rege.

La 27 iulie, Lemberg la sud, Byalistok în centru şi Dunaborg în nord cădeau în mîinile ruşilor. În douăzeci şi patru de ore ruşii ocupau Jaroslaw şi Przemysl, depăşind astfel Lembergul cu mai mult de o sută de kilometri şi apropiindu-se, ameninţători, de Carpaţi. Sunase ora pentru capul nostru de pod moldav. Retragerea spre linia Siretului era inevitabilă.

Führer-ul avea motive să se încreadă în Providenţă. Printre cei ce asistau la conferinţa de la 20 iulie 1944, în mijlocul cărora explodă bomba lui von Stauffenberg, se numărau patru morţi, toţi aşezaţi în jurul lui Hitler. Mai întîi stenograful său, care nu era aşezat la masa principală. Îl instalaseră în spatele scaunului Führer-ului, care prezida conferinţa din capul mesei. El murise pe

loc. Primul aghiotant al Führer-ului, generalul Schmundt, aşezat la stînga cancelarului, pentru a-i da toate documentele de care ar fi avut nevoie în timpul conferinţei, muri din cauza rănilor, ca şi colonelul Brandt, cel ce stătea vizavi de Schmundt şi ca şi vecinul acestuia din urmă, generalul Karten. Se putea deci conchide că efectul bombei fusese suficient de puternic pentru a omorî pe Hitler şi persoanele care se găseau în interiorul unui cerc avînd o rază de doi sau trei metri şi drept centru locul pe care îl ocupa cancelarul, adică stenograful şi cele două persoane aflate la stînga şi la dreapta sa. S-ar fi putut număra şase morţi. Nu erau decît patru. Şi iată de ce: autorul atentatului, colonelul von Stauffenberg, aşezat între Hitler şi colonelul Brandt, părăsise camera înainte de explozie. Hitler ascultase raportul asupra rezervelor şi asupra întrebuinţării ce urma să li se dea, fără să ridice nici o obiecţie. Problema pe care conferinţa îşi propunea să o rezolve era aceea de a şti cîte unităţi putea să angajeze Reich-ul în contra-ofensiva proiectată în Franţa fără să se expună unor grave surprize pe frontul de răsărit. Generalul Jodl susţinea că trebuiau să-şi asume toate riscurile şi combătea cu vehemenţă punctul de vedere al camarazilor săi care pretindeau că frontul principal al Germaniei rămînea frontul de răsărit. La celălalt capăt al încăperii, pe zid, vizavi de Hitler se afla o mare hartă a Europei. Pentru a-şi face cunoscută hotărîrea, Führer-ul se ridică, străbătu camera şi se aşeză în faţa acestei hărţi. Contra-atacul german trebuia să-i arunce pe anglo-saxoni în mare, în două săptămîni. Chiar dacă în această perioadă ofensiva sovietică se intensifica, ea nu putea să obţină nimic decisiv, căci atîta timp cît Wehrmacht-ul păstra poziţiile sale în ţările baltice şi intrîndul moldav, orice înaintare spre Germania prin centru, străbătînd Polonia, părea aventuroasă statului major sovietic. OKW beneficia deci de un răgaz suficient pentru o acţiune hotărîtoare în vest. Abia după ce această acţiune ar fi fost dusă la bun sfîrşit, se vor pune problemele regrupării forţelor în răsărit, cu o eventuală repliere în Prusia Orientală şi pe linia Siretului. Hitler tocmai punea degetul pe hartă, pe locul acestei linii, cînd bomba explodă. Cînd şi-a revenit în simţiri, era aproape gol. Aerul deplasat de explozie îl despuiase şi îl proiectase în afara barăcii. Faţa sa păstra încă urma cîtorva lovituri. Mîna sa dreaptă, pe care în momentul exploziei o ţinuse pe linia Siretului era bandajată. Ajuns la acest punct al povestirii, el se opri brusc şi, fără nici o legătură îl întrebă pe Antonescu, pe un ton ameninţător: «Sînteţi sau nu hotărît să rămîneţi alături de Germania, da sau nu ? » Înainte de a da un răspuns precis, aşa cum pretindea Hitler, mareşalul voia să lămurească următoarele patru puncte:

1. Germania era în măsură să furnizeze României ajutorul militar pentru ca linia Siretului să poată fi menţinută ?
2. Germania era capabilă să pună la dispoziţia României ajutorul aerian necesar pentru apărarea teritoriului său împotriva ofensivei aviaţiei aliate ?
3. Germania avea posibilitatea să furnizeze României materialul necesar pentru a înlocui instalaţiile industriale distruse de bombardamente ?
4. Germania era în stare să asigure României sprijinul militar şi politic necesar pentru recucerirea frontierelor sale din 1938 ?

Abia după ce va primi răspunsul la fiecare din aceste întrebări, el va fi în situaţia de a-i răspunde lui Hitler: da sau nu. Ca şi cum Antonescu n-ar fi vorbit, Hitler îşi urmă povestirea. El făcu procesul Wehrmacht-ului, care nu era, în fond, decît procesul nobilimii germane. Această clasă nu se putea consola că şi-a pierdut privilegiile. Ea ar fi fost mereu ostilă naţional - socialismului. Orbită de ură, nu ezitase să lovească, atunci cînd Germania avea cea mai mare nevoie de Führer-ul său. Pentru a-şi recăpăta privilegiile, nobilimea se arătase întotdeauna gata să lucreze pentru inamic. Astfel, baronul Fritsch, astfel von Blomberg, în trecut, von Bock, von Klüge, von Witzleben, von Manstein şi alte nume devenite vestite în timpul războiului celui de al Treilea Reich. «Cînd un ofiţer se prezintă «von», eu subînţeleg «trădător», declară Hitler. Von Kesselring, care comanda în Italia şi von Rundstedt, care fusese învestit la comandamentul din Franţa, făceau oare excepţie ? Da, aceştia erau singurii. Antonescu interveni pentru von Manstein şi von Liszt. «Ei au comis greşeli grave», răspunse Hitler. «Poate», spuse mareşalul, «dar aceştia sînt soldaţi». Hitler promise să examineze personal cazurile lor. Von Liszt, cel mai prusac dintre prusaci, era şi el pe lista lor ? Atunci, era întregul Wehrmacht.

Antonescu se gîndea că dacă Hitler pune în aplicare planurile sale de epurare, aşa cum le anunţase, numărul victimelor putea să concureze cu pierderile germane de pe front. Familiile prizonierilor de război, pentru faptul că ascultau emisiunile radio ale duşmanului, în speranţa de a afla numele celor apropiaţi, trebuiau să fie suprimate. Ele răspîndeau noutăţi defetiste, ascultate la BBC. Cei care nu mai meritau osteneala de a fi hrăniţi, bătrînii, trebuiau să fie trataţi ca şeptelul danez[48] care consuma două cincimi din caloriile necesare omului. Într-unul din paradoxurile sale, Bernard Shaw[49] afirmă că numai canibalii ar ucide cu un scop: să-şi devoreze victimele. Dramaturgul scoţian (sic !) nu îl prevăzuse pe Hitler. Apoi a urmat expunerea militară[50] Ofensiva germană în Franţa se desfăşura conform prevederilor. Wehrmacht-ul era pe punctul de a încercui trupele americane. Cerul înnorat le anula acestora din urmă superioritatea aeriană. Atunci, încă un efort şi Hitler ar obţine cea mai frumoasă victorie a sa. Führer-ul anunţa intrarea foarte apropiată în acţiune a unei arme, de departe mult mai puternică decît V1. Faptul că întrecerea între punerea în acţiune a armelor V şi debarcare fusese cîştigată de inamic nu constituia, după părerea sa, nici un neajuns, din moment ce operaţiunea care trebuia să arunce pe anglo-saxoni afară din Franţa era pe drumul cel bun. Surpriza decisivă se va produce de data aceasta în primăvara următoare. În afară de arma secretă anunţată deja, Hitler mai vorbea încă de o alta. Folosirea sa nu era posibilă decît în primăvara viitoare, deoarece producţia sa pe scară industrială nu va debuta decît la începutul lui septembrie. Era o armă de infanterie, a cărei apariţie va schimba radical datele chimiei moderne. Pentru întrebuinţarea sa, era necesar ca temperatura nocturnă să nu coboare sub cinci grade Celsius. «Oamenii ştiu că aerul pe care îl respiră se poate transforma în arma cea mai redutabilă a istoriei», spuse Hitler ca o concluzie la expunerea sa asupra viitorului. Dar înainte de apoteoza victoriei finale, trebuiau rezolvate problemele imediate. Aşa cum se prevăzuse, ruşii declanşaseră atacul împotriva poziţiilor germane în ţările baltice. Kaunas fusese cucerit. Riga era ameninţată.

Baltica forma o mare interioară germană. OKW-ul va decide, la momentul potrivit dacă trupele trebuiau să evacueze capul de pod baltic sau să continue să-l apere. Poziţiile germano-române din intrîndul moldav rămîneau săgeata cea mai înaintată spre răsărit. Ele depăşeau cu cinci sute de kilometri, în linie aeriană, centrul frontului şi vor constitui, fără nici o îndoială – de altfel recunoaşterea aeriană detectase mişcări de trupe ruseşti spre sud – apropiatul obiectiv al Armatei Roşii. Cauzînd pierderi grele inamicului, coalizaţii se vor retrage pe linia Siretului. Pentru a sprijini această retragere, Wehrmacht-ul pregătea o ofensivă în centrul frontului, pe Vistula. Astfel, ruşii ar fi obligaţi să-şi reţină rezervele pe acest teatru de operaţiuni.

Antonescu observă că Germania retrăsese din România aproape în totalitate diviziile sale blindate, care fuseseră folosite pentru rectificările frontului de la nord de Iaşi. Cum România nu dispunea de unităţi pentru a le înlocui, ruşii ar beneficia de un avantaj considerabil în campaniile viitoare. Era deci absolut necesar ca Reich-ul să deplaseze pe frontul român cel puţin două din diviziile sale blindate. Hitler nu împărtăşea acest punct de vedere. Armata Roşie concentrase aproape totalitatea blindatelor sale în Polonia. În Moldova, ea nu dispunea decît de o foarte slabă superioritate asupra coalizaţilor[51].

Nu exista nici o raţiune în a dispersa unităţile de tancuri, pe care Germania era obligată să le utilizeze cu o strictă economie. Cum în România nu se punea problema păstrării poziţiilor înaintate ci a retragerii pe o linie defensivă, mijloacele de care se dispunea pe loc erau suficiente. Fortificaţiile fixe de pe linia Siretului vor suplini, de altfel, fortificaţiile mobile ale tancurilor.

O altă problemă îl preocupa pe Hitler. Turcia tocmai rupsese relaţiile diplomatice cu Reich-ul. În urma înfrîngerii anglo-saxonilor în Franţa, trebuiau să se aştepte la o concentrare a forţelor aliate în Orientul Apropiat. Ca urmare, controlul asupra Mării Negre trebuia să fie întărit. Singurul mijloc de care se dispunea era Luftwafe.

Dobrogea şi litoralul bulgar trebuiau să fie transformate în baze de acţiune împotriva Turciei. Ca măsură preventivă, trebuiau minate apele Strîmtorilor.. În fine, Stukas-urile trebuiau să interzică vapoarelor inamice pătrunderea în Marea Neagră.

Transportul de submarine pe cale terestră spre Constanţa şi Varna trebuia să formeze obiectul unui studiu special. Hitler s-ar fi oprit, pentru moment, la soluţia cea mai simplă: de a monta undeva, pe cursul superior al Dunării maritime, un şantier pentru a asambla piesele detaşate sosite din Germania. Desigur, prezenţa ruşilor pe fluviu, în Basarabia, de care trebuia în curînd să se ţină seama, constituia un grav incovenient. Dar Hitler era convins că tehnicienii germani vor găsi o soluţie. Pe plan politic, România trebuia să rupă imediat relaţiile diplomatice cu Turcia. Cînd pregătirile de atac vor fi terminate, statele pactului tripartit îi vor declara război. Dilema în faţa căreia se găsea astfel Antonescu era dilema politicii sale. A se asocia cu Germania pentru a împiedica o eventuală acţiune anglo-saxonă în Balcani ar fi însemnat să renunţe la o şansă de salvare a ţării sale. Tocmai el, care se străduise întotdeauna să uşureze o

acţiune aliată în peninsulă. El voia deci cu orice preţ să se opună exigenţelor lui Hitler. Dar sub care pretext ? Să invoce alianţa tradiţională turco-română – în fond, o alianţă îndreptată chiar de la începuturile sale, contra Germaniei – era un argument prea slab. El mărturisea că aproape strigase «Euréka» [52], atunci cînd a găsit-o. Era o invenţie, pur şi simplu, dar destinată a-i servi cauza. Ambasadorul Turciei la Bucureşti, pretindea el, ar fi făcut aluzii care nu lăsau să subziste nici un echivoc asupra intenţiei Ankarei de a încheia un pact de neagresiune cu România. Acesta nu era necesar, căci textele semnate în trecut de turci şi români echivalau cu un asemenea pact. Dar Ismet Inönü se gîndea să şteargă efectul produs de ruperea relaţiilor cu Germania şi să restabilească echilibrul, legîndu-se printr-un nou tratat cu România. Ambasadorul Turciei i-ar fi comunicat lui Antonescu faptul că această rupere a relaţiilor constituia limita concesiilor pe care ţara sa le putea face anglo-saxonilor. Turcia ar fi formal desisă să nu participe la războiul contra Germaniei. N-ar fi mai bine, pentru moment cel puţin, să se negocieze cu Ankara ? Dacă Ismet Inönü voia să evite războiul, de ce să fie antrenat fără voia sa şi să se provoace, printr-un act inutil, o acţiune aliată în Balcani ? Şi, semnîndu-se eventual un pact de neagresiune turco-român, nu s-ar crea o stare de tensiune între Moscova şi Ankara din care s-ar putea scoate beneficii inestimabile ? Ajuns la acest punct al pledoariei sale, mareşalul consideră momentul propice pentru a sonda gîndurile intime ale lui Hitler. În ce măsură conta el pe o eventuală criză între ruşi şi anglo-saxoni ? «Turcii aliindu-se cu mine, inamic al Uniunii Sovietice, Londra susţinînd din toate puterile sale «Omul bolnav al Bosforului»; vă gîndiţi că nu va fi posibil să se provoace o tensiune între Churchill şi Stalin ? », întrebă el. Hitler declară, dar fără convingere, că nu putea împărtăşi punctul de vedere al lui Antonescu. Formal, el insistă pentru ca guvernul român să reexamineze chestiunea, dar adăugă imediat că nu era urgentă, căci nu era nici un pericol în această privinţă, pînă în primăvara anului 1945. Dar, păstrîndu-şi poziţia sa iniţială, îi ceru mareşalului să fie ţinut la curent cu negocierile turco-române. Ruptura cu Ankara a fost deci evitată.

Era tîrziu, cînd delegaţia română părăsi Marele Cartier german. Hitler îl conduse pe mareşal la maşina care trebuia să-l ducă la aeroport. Înaintea plecării, Führer-ul, ca pentru a pecetlui un acord definitiv, îi spuse lui Antonescu: «Colaborarea noastră demonstrează că secolul materialismului nu a sugrumat virtuţile militare. Noi vom învinge sau vom muri împreună, pe cîmpul de luptă».

Mareşalul era foarte sensibil la apelul la onoarea militară. Ultimele cuvinte ale lui Hitler îl impresionaseră în mod evident. El ştia ce îl aştepta la Bucureşti, de la această populaţie urbană care ubeşte războiul, atunci cînd el se reduce la nişte comunicate publicate în presă şi la reportaje care exaltă sentimentul naţional, dar care îl detestă, de îndată ce se află în bătaia tunurilor. Cel pe care îl serbau, atunci cînd înainta în Caucaz, nu mai era decît un bătrîn nebun, care o împinsese pe marginea prăpastiei. Ea aprobase războiul, cu două condiţii: prima era ca operaţiunile să se desfăşoare departe şi a doua, ca el să fie purtat de ţărani. Fiecare familie burgheză, sălbatic anticomunistă, îşi mobiliza toate relaţiile sale de îndată ce o rudă mai mult sau mai puţin apropiată

risca să fie trimisă pe front. «Din zece oameni pe care îi văd, nouă mă roagă să ordon demobilizarea cuiva», remarca Antonescu. Cu toate dispoziţiile contrare, din zece orăşeni mobilizaţi, cinci ajungeau să se sustragă obligaţiilor lor militare, în timp ce ceilalţi reuşeau să se ascundă pe undeva. «Ei evită frontul, sub pretextul că trebuie salvate elitele. Dar dacă ruşii cîştigă războiul, ce vor face aceste elite ? », întreba Antonescu pe cei care făceau intervenţiile.

Să mori pe cîmpul de luptă, cum îi propunea Hitler, i se părea mareşalului cu mult mai de dorit decît să trăiască învins şi umilit, în mijlocul acestei burghezii pe care o detesta.

Era aproape întuneric. Avionul lui Antonescu se înălţa cu repeziciune, cîştigînd înălţime. Oare din cauza unei incursiuni inamice ? Killinger îi dădu răspunsul. El se apropie de mareşal şi îl rugă să privească pe geam. Spectacolul care se oferea ochilor săi era unic. La lumina incendiilor, se zăreau contururile unui oraş. Killinger asigura că bombardierele germane erau în acţiune. Nu se puteau vedea, din cauza întunericului. Vuietul motoarelor acoperea toate celelalte zgomote. Dar se vedeau lumini care se aprindeau şi se stingeau, ca becurile unei reclame luminoase. Mai puţin clare şi mai puţin vizibile erau flăcările care se ridicau în spatele straniului joc de lumini. Nu era un joc. Killinger asigura că oraşul de dedesubt era distrus, asemenea Cartaginei [53], cartier după cartier. Noul Hannibal era generalul Bor, iar noua Cartagină, Varşovia. «Astfel îi pedepseşte Führer-ul pe trădători», declară reprezentantul Reich-ului la Bucureşti, privindu-l pe Antonescu într-un mod semnificativ. Cuvintele lui Killinger anihilară impresia produsă de cele ale lui Hitler. Scenariul era evident şi grosolan. Avionul fusese îndreptat spre Varşovia, pentru a arăta mareşalului ce însemnau represaliile germane. Era un avertisment.

«Este un nebun», declară Antonescu după ce a terminat de evocat, în vila sa de la Predeal, întrevederile cu Hitler. În urma primei sale întîlniri din 1940, declarase: «Este un om mare». Drumul parcurs era considerabil. «Şi dumneavoastră vreţi să rămîneţi aliat cu un nebun ? », îl întrebă Mihai Antonescu. «Am de ales între un nebun şi nişte laşi», îi răspunse sec mareşalul.

Cîteva zile mai tîrziu, Maniu veni să-l vadă pe «Conducător». «Noi toţi ne-am rugat pentru ca cerul să se lumineze în Franţa. Ruga noastră a fost împlinită», îi zise Maniu. «Acum trebuie să acţionăm». Mareşalul interpreta evenimentele într-o manieră complet diferită. «Pentru mine, eşecul german în Franţa este un motiv de a continua lupta. Anglo-saxonii pătrund mai adînc în Europa. Ei se apropie. Pentru dv., dimpotrivă, este un motiv pentru a se cere capitularea. Dumnezeu ştie care dintre noi este germanofil», spuse el. Maniu răspunse prin ameninţări. «Poate că Hitler are dreptate. Aş face mai bine dacă v-aş împuşca», reluă mareşalul. «Care este cel mai mare duşman al nostru, rusul sau germanul ? », întrebă Antonescu. Maniu considera Reich-ul învins. Pericolul german era deci îndepărtat, în timp ce comunismul se ridica mai ameninţător ca oricînd. «Eu sînt un războinic, domnule Maniu, continuă Antonescu şi războiul nu se face decît împotriva duşmanului. Misiunea României, de cînd a fost ea întemeiată, este de a apăra civilizaţia la frontiera de

răsărit. Numai îndeplinindu-şi-o cu credinţă, ea îşi justifică existenţa. Este adevărat sau nu ? ». «Singura noastră misiune», răspunse bătrînul democrat, «este de a asigura viitorul unui popor mic». «Domnule Maniu, dacă ruşii ocupă ţara noastră, eu voi fi împuşcat primul. Cu atît mai rău pentru mine. Dv. veţi fi al doilea. Cu atît mai rău pentru dv. Persoanele noastre nu contează, dar ceea ce contează este ceea ce ele reprezintă». A fost ultima întrevedere pe care au mai avut-o cei doi bărbaţi.

În zilele următoare, bombardierele americane ne vizitau de două ori în douăzeci şi patru de ore. Ofensiva aeriană, care se mai domolise puţin în ultimul timp, reîncepea din plin. În fine, la 18 august ruşii declanşară ofensiva aşteptată. Efortul principal al Armatei Roşii a fost îndreptat spre punctul de intersecţie a trupelor române şi germane, între Prut şi Iaşi. Pe un front restrîns, ele concentraseră o masă de blindate şi o puternică forţă aeriană. Timp de două zile, lupta rămase nedecisă. În afară de cîteva înaintări locale, ruşii fuseseră ţinuţi în loc. Apoi, pe neaşteptate, în timpul nopţii de 19 spre 20 august, poziţiile române la nord de Iaşi se prăbuşiră. Dimineaţa, se dădeau deja lupte la periferiile oraşului. Spre seară, centrul era în mîinile inamicului. Din punct de vedere militar faptul nu prezenta o gravitate excepţională. Cîştigurile de teren realizate de ruşi nu influenţau deloc soarta luptei. Dar mai curînd atitudinea unor anumite unităţi româneşti îl îngrijora pe Antonescu. Două divizii ţinute în rezervă, în loc de a contraataca la sud de Iaşi, aşa cum primiseră ordin, se retraseră.

Armata română avea misiunea de a se menţine în Moldova, între Prut şi Carpaţi, pînă ce germanii vor reuşi să se desprindă în Basarabia şi să se retragă pe linia Siretului. Era o chestiune doar de cîteva zile, de o săptămînă, cel mult. Sub protecţia unei slabe ariergarde, retragerea Wehrmacht-ului era deja în curs. Ruşii nu le dădeau decît puţin de lucru. Numai o dezintegrare totală a armatei noastre ar fi putut împiedica succesul operaţiunii. Ruşii din Moldova şi germanii din Basarabia se găseau la egală distanţă de linia Siretului. Era evident că o armată care se retrăgea, datorită inexistenţei aviaţiei sovietice, va reuşi să o ia înaintea inamicului, a cărui înaintare se lovea de douăzeci de divizii româneşti. Trupele noastre erau dotate cu un armament superior aceluia pe care îl avuseseră la începutul războiului. Germanii, care ne furnizaseră materialul, asiguraseră infanteriei noastre aceeaşi putere de foc ca şi propriilor lor unităţi. Comportamentul unora dintre diviziile noastre, care în cîteva ore fuseseră scoase din luptă, era inexplicabil.

Pentru a completa tabloul dificultăţilor noastre, crizei de pe front i se adăugă una nouă, aceasta cu adevărat alarmantă. Bagrianov ţinuse un discurs la Sofia, în care soma trupele germane să părăsească teritoriul bulgar. Mihai Antonescu, cu o satisfacţie vizibilă, dădu citire textului preşedintelui Consiliului de miniştri bulgar.. Situaţia care se dezvolta în sud arunca o lumină cu totul diferită asupra operaţiunilor militare. Aşa cum putuse stabili Biroul Doi român, ruşii se antrenau de luni de zile în Crimeea şi pe alte plaje ale Mării Negre, în vederea unei acţiuni de debarcare. Dacă se încheiase un acord între Moscova şi Sofia, în scopul de a permite Armatei Roşii să întoarcă linia de pe Siret, atacînd-o de la sud cu trupe transportate pe mare, situaţia României

putea să devină critică. Mihai Antonescu descria situaţia în culorile cele mai sumbre. El nu vedea decît ruine, morţi şi dezastre peste tot. După părerea lui, trebuiau să se alăture acţiunii lui Bagrianov şi să iasă din război cît mai curînd posibil, fără a mai pierde nici un moment. Germanii, avînd de rezolvat simultan problema frontului, Bulgariei şi României, nu ar mai avea posibilitatea să acţioneze cu eficacitate. «Faptul că civilii sînt înspăimîntaţi, de îndată ce operaţiunile militare nu decurg exact cum au fost prevăzute, nu mă miră». Pentru dumneavoastră, războiul ar trebui să aibă aspectul unor manevre. Morţii, distrugerile, vă fac să trageţi imediat concluzia că se întîmplă o catastrofă. Singurul fapt grav este atitudinea cîtorva generali, pe front. Şi oare ei sînt cuprinşi de panică sau fac parte dintr-un complot ? Ambele ipoteze duc la un dezastru». Poziţia de pe linia Siretului, pe care Antonescu îşi întemeia toate speranţele, urma deci să fie luată, fără a fi apărată ? În aceeaşi seară[54], mareşalul pleacă pe front. El constată dezastrul cu propriii săi ochi. Nu era un dezastru militar. Ruşii, după ce au părăsit Iaşul, au trecut dincolo de oraş, făcînd o mişcare de învăluire. Cercul ameninţa să se închidă. Dar aceasta nu era decît un episod local, de o importanţă secundară. Dezastrul era de ordin moral. Cîţiva comandanţi de mari unităţi îşi retrăseseră cartierul lor general la treizeci-patruzeci kilometri înapoi. Ei nu reuşeau să explice această hotărîre. Efectul produs asupra ofiţerilor de semnele de panică pe care le dădeau superiorii lor era dezastruos, fără a mai vorbi de confuzia pe care o generau iniţiativele contrare ordinelor Marelui Stat major general. Era oare momentul să vorbească celor vinovaţi de Curtea Marţială ? Mareşalul nu ezită să o facă. Aceasta însemna să-i împingă pe generali spre Maniu.

«Dacă vă gîndiţi la o soluţie politică, este de competenţa mea şi nu a voastră, să o am în vedere». Cel puţin în acea zi, transmisiunile funcţionaseră perfect în ce priveşte fraza mareşalului. Numai că ea a fost complet deformată. Mareşalul ar fi zis că trebuia să se recurgă, pentru a ieşi din impas, la o soluţie politică, dar el nu putea să spună cum o preconiza. Era destul pentru a descuraja ofiţerii care nu voiau să moară sau să cadă prizonieri în ultima zi de război.

În timpul absenţei «Conducătorului», Bucureştiul a trăit într-o aşteptare febrilă. Dacă ruşii ar fi putut înainta aşa de repede cum o pretindeau locuitorii capitalei, tunurile care salutau fiecare victorie la Moscova ar fi avut de lucru zi şi noapte. În realitate, blindatele ruse pătrunseseră adînc în spatele liniilor noastre. Dar infanteria nu putuse să le urmeze. Se spera chiar, la Statul major general, ca printr-o contraofensivă să se poată tăia grosul Armatei Roşii de tancurile prea înaintate. Germanii îşi urmau retragerea în bună ordine. Întăririle firave pe care le lăsaseră la fostele lor poziţii din Basarabia se bucurau încă de o linişte relativă.

După toate aparanţele, ruşii mizaseră pe o străpungere în centrul frontului. Fără a minimaliza importanţa înaintărilor locale, se putea vorbi de un eşec sovietic.

Marţi 22 august, la ora şase dimineaţa, Mihai Antonescu mă chemă de urgenţă la dînsul. El îmi mărturisi că nu a putut dormi toată noaptea. Era convins că optimismul generalului Şteflea[55] şi al germanilor era fără temei.

În consecinţă, el se hotărîse să acţioneze. Trebuia să îi adun toată documentaţia de care ar avea nevoie la Cairo unde voia să plece joia sau vinerea următoare. Mareşalul, în faţa dezastrului, va ceda. Chiar el ordonase, în timpul nopţii, evacuarea Iaşului.

Traversînd lacul Snagov [56], pe malul căruia erau dispersate serviciile fundamentale ale Statului, pentru a scăpa de bombardamentele anglo-saxone, l-am găsit pe malul opus, în faţa casei care adăpostea Direcţia Cifrului din Ministerul afacerilor externe, pe mareşalul palatului, baronul Stîrcea. Foarte agitat, el susţinea că nu mai era nici un minut de pierdut. Mareşalul Antonescu, singurul obstacol în calea încheierii armistiţiului, trebuia să fie răsturnat de la putere, imediat după înapoierea sa. Situaţia era şi mai dramatică, prin faptul că aliaţii lăsaseră fără răspuns mesajul lui Maniu, prin care acesta accepta, în numele opoziţiei, condiţiile de armistiţiu sovietice şi anunţa lovitura de stat pentru 26 august. Care era motivul acestei tăceri ? Baronul Stîrcea nu putea să o explice decît prin intenţia Rusiei de a instala la Iaşi un contraguvern comunist, cum făcuse la Lublin, pentru Polonia. Am încercat să îl conving că pericolul nu era iminent. Între ruşi şi noi mai exista linia Siretului, care era deja apărată de două divizii româneşti. În cîteva zile, armatele din Moldova şi germanii din Basarabia li se vor alătura. «Iar noi vom fi complet încercuiţi de germani», spuse mareşalul palatului, tăindu-mi vorba. «Trebuie să-i împiedicăm pe nemţi să ajungă pe această linie». Am crezut atunci necesar să îi comunic ceea ce tocmai relatase Mihai Antonescu asupra intenţiilor sale de a pleca la Cairo. «Pot să comunic aceasta Majestăţii Sale ?», mă întrebă el. La răspunsul meu afirmativ, baronul Stîrcea continuă: «Ştiţi tot aşa de bine ca şi mine că generalii nu mai vor să îl urmeze pe Antonescu. Ceea ce s-a petrecut în Moldova i-a alarmat tare pe germani. Dacă ei ar reuşi să se fixeze pe Siret, ar face în România acelaşi lucru ca şi în Ungaria, la 18 martie».

Mareşalul se înapoie de pe front în seara aceleiaşi zile. El era nemulţumit şi satisfăcut, în acelaşi timp. Nemulţumit de indisciplina pe care o constatase şi satisfăcut de valoarea redusă a succeselor obţinute de inamic. Avangărzile germane atinseseră deja Galaţii, una din extremităţile liniei de pe Siret. Ruşii nu depăşiseră Iaşul decît cu vreo cincizeci de kilometri. Lupta decisivă se va desfăşura de acum în cîteva zile, în jurul nodului de cale ferată de la Bîrlad. Inamicul se va afla într-o poziţie critică. Centrul şi flancul stîng româneşti, deşi ameninţate, erau intacte, iar germanii după ce ocupaseră poziţii pe Prut, la nivelul şi în nordul Bîrladului, erau pregătiţi să treacă la acţiune, în sensul de a cădea pe flancul stîng şi în spatele inamicului. Dacă nu se va produce nici o surpriză, sovieticii vor fi siliţi să se replieze mai întîi din punga de la sud de Iaşi, pentru a se regrupa apoi şi a urma prudent retragerea trupelor germano-române pe noua linie. «În Franţa, anglo-saxonii se apropie de Paris. În Polonia, germanii înaintează. Într-adevăr, aşa cum promisese Hitler, Wehrmacht-ul ataca la răsărit de Vistula. În România, orice pericol iminent este îndepărtat». «Dormiţi liniştiţi», ne spuse «Conducătorul», lăsîndu-ne să plecăm. «Mîine şi în ziua următoare vor fi încă multe de făcut». A doua zi, la nouă dimineaţa, eram în biroul mareşalului.

Bătut la maşină, programul zilei aştepta pe masa sa de lucru. Acest om, care comanda tuturor, asculta orbeşte de această coală de hîrtie. Niciodată el nu era în întîrziere măcar cu un minut, faţă de orar. La ora zece, consiliu de miniştri; la unsprezece şi jumătate, conferinţă cu generalii români şi germani; la ora patru, audienţă la Majestatea Sa Regele; la ora cinci, vizitarea unui cartier bombardat. Era totul, pentru acea zi.

«Vegheaţi să nu se mai producă manifestări de panică, asemenea celor din ultimele zile», a fost cuvîntul de ordine pe care l-au primit miniştrii. În timpul conferinţei cu generalii germani şi români se constată că situaţia a continuat să se amelioreze în timpul nopţii. O parte din germanii evacuaţi din Basarabia pe calea ferată Cetatea Albă-Bîrlad cobora spre linia Siretului, pentru a face joncţiunea cu unităţile Wehrmacht-ului care atinseseră oraşul Galaţi.

Spre sfîrşitul conferinţei, Killinger veni să-l felicite pe mareşal. Führer-ul, pretindea el, urmărise cu mare atenţie dezvoltarea situaţiei din România. El era fericit să-i comunice, mai înainte de a pleca la Snagov, că, graţie intervenţiei mareşalului, orice pericol era îndepărtat.

«Cu cincizeci de tancuri, ruşii se plimbă în Moldova, ca la ei acasă», răspunse mareşalul. Astăzi îşi vor face apariţia în faţa Bîrladului. Dacă cei din comandamentul suprem al Wehrmacht-ului nu ar fi deposedat frontul românesc de toate maşinile sale blindate, nu am mai fi avut atîtea necazuri», răspunse mareşalul. «Toate acestea sînt foarte frumoase», îmi şopti Mihai Antonescu, «dar un presentiment îmi spune că la 6 septembrie[57] noi nu vom mai fi la putere.

Era rîndul lui Clodius să-şi facă apariţia în biroul vicepreşedintelui Consiliului. Specialistul german în probleme economice era purtătorul unui mesaj delicat din partea lui Ribbentrop. El dorea să discute cu Mihai Antonescu posibilitatea de a-i relua pe legionari în guvern. Mareşalul nu trebuia să considere acest demers ca o lipsă de încredere în el. Dar «Conducătorul», nedispunînd de un partid politic, nu exista nimeni pentru a contrabalansa propaganda nefastă a lui Maniu şi a opoziţiei în opinia publică.

«Partidul mareşalului este armata. Vrînd să-i substituiţi un altul, renunţaţi la soldaţii noştri», răspunse Mihai Antonescu. Clodius remarcă faptul că armata română, din cauza elementelor dubioase care se infiltraseră în înaltul comandament, se arătase puţin sigură în ultima vreme. «Eu nu vreau să vorbesc încă de înaltă trădare», adăugă el, «dar o acţiune de epurare ar fi foarte necesară». După această declaraţie a diplomatului german, discuţia luă o întorsătură neaşteptată. Mihai Antonescu adăugă că dacă Germania se putea lipsi de armata română, atunci nu avea decît să continue singură lupta. Diviziile noastre vor fi retrase de pe front, de îndată ce germanii vor ocupa linia Siretului. România ar putea să negocieze un armistiţiu onorabil. Reich-ul şi Uniunea Sovietică nu au decît să se bată în altă parte. România nu va lupta pentru a apăra regimul nazist. Dacă Wehrmacht-ul nu era în stare să ne apere frontierele, nu mai exista nici un motiv pentru ca România să rămînă în continuare alături de Germania. În ce scop se lansa Mihai Antonescu într-o astfel de declaraţie ? Oare o făcea pentru a răspunde indirect la cererea lui von

Ribbentrop prin care se simțea vizat personal ? Odată pronunțat cuvîntul de armistițiu, Mihai Antonescu nu se mai opri. Clodius a avut proasta inspirație de a afirma că trebuiau să se bată pe Siret, pe Carpați sau pe orice altă linie. Atunci, ura înăbușită timp de ani de zile de Mihai Antonescu, s-a revărsat. Nu, România trebuia să încheie armistițiul, și asta pe loc, săptămîna aceasta. Surprins mai întîi, Clodius își recăpătă repede sîngele rece. El schimbă brusc tonul. Reich-ul, pretindea el, nu făcuse nimic pentru a împiedica Finlanda să negocieze cu Uniunea Sovietică. Față de România, după sacrificiile pe care această țară le făcuse pentru cauza comună, Germania trebuia să adopte, desigur, o atitudine tot atît de înțelegătoare. Dacă guvernul de la București aprecia că este în interesul său să intre în contact cu aliații, era liber să o facă. Reich-ul nu putea să dorească Românici decît un singur lucru: ca ea să-și găsească pacea fără a-și păta onoarea. Dar pentru a o obține trebuia ales un moment mai propice. Să negociezi în timp ce rușii înaintau în Moldova ar fi însemnat ca aceștia să fie ridicați la postura de învingători. Trebuie să se aștepte stabilizarea frontului. Cînd Moscova va socoti că trupele imobilizate în fața liniei Siretului vor putea servi mai bine în altă parte, negociatorul lui Antonescu va avea șanse mai bune pentru a-și duce misiunea la capăt. Era un sfat personal, pe care el, Clodius, prieten sincer al României, își permitea să-l dea. El va face de altfel, tot ce era necesar pentru ca acest punct de vedere să fie adoptat de Ribbentrop. «Înțeleg», făcu Mihai Antonescu, «interesul dv. coincide cu al rușilor. Cele douăzeci de divizii pe care le aveți pe frontul nostru vă sînt necesare în altă parte». «Bineînțeles», răspunse surîzînd Clodius.

Mihai Antonescu făcea parte din categoria politicienilor care vor să fie abili, cu orice preț. Situația sa era delicată. Cu douăzeci și patru de ore înainte, el promisese regelui să îl convingă pe mareșal că încheierea armistițiului era inevitabilă. În acest timp, situația pe front se ameliorase. Ofensiva rusă nu îi oferise argumentele scontate. Orice tentativă de a-l convinge pe mareșal să încheie armistițiu era deci sortită eșecului. Pentru a ieși din încurcătură, Mihai Antonescu ar fi recurs la un șiretlic. După darea de seamă pe care o făcu mareșalului, Clodius i-ar fi propus, în numele lui Ribbentrop, să înceapă negocierile cu URSS. Era în interesul Germaniei. Eliminînd frontul românesc, Wehrmacht-ul putea să se concentreze în Polonia și să facă față mai ușor ofensivei sovietice. Pe de altă parte, în ianuarie, aprilie și mai, Sovietele își manifestaseră dorința de a negocia cu guvernul Antonescu. Mihai Antonescu socotea astfel să se bucure, în același timp, de încrederea Moscovei și a Berlinului. Această dublă încredere ar fi condiția *sine qua non* pentru a permite României să iasă din război. Planul era seducător. Mihai Antonescu nu se gîndi nici un moment că era prea frumos pentru a fi adevărat. Îi vedea deja pe germani retrăgîndu-se, în același timp ca și rușii, de pe teritoriul nostru. România și-ar fi regăsit statutul de țară neutră, ca și cum cei trei ani de război nu ar fi existat. Singura condiție pe care ar fi pus-o Reich-ul, după părerea lui Mihai Antonescu, era ca rușii să se retragă de pe teritoriul românesc, în același timp cu Wehrmacht-ul și, eventual, ca unul sau doi miniștri legionari să fie incluși în noul cabinet. În schimb, noi putem să propunem Moscovei cooptarea

unui număr egal de miniştri democraţi, sugeră Mihai Antonescu şefului său. Mareşalul găsi propunerea interesantă. Cum ar fi putut el să ştie că totul nu era decît produsul imaginaţiei vicepreşedintelui Consiliului de miniştri ?

După promisiunea lui Mihai Antonescu, «Conducătorul» era aşteptat la palatul regal pentru a confirma decizia sa de a depune armele. Regele reunise în jurul lui pe toţi consilierii săi intimi: Niculescu-Buzeşti, Stîrcea şi generalul Aldea. Pentru acest grup, acţiunea nu mai putea fi amînată. De acord cu punctul de vedere al lui Maniu, prietenii Majestăţii Sale considerau că trebuia să fie abandonată Axa cît mai curînd posibil. Ultimele noutăţi din Franţa subliniau descompunerea frontului german din apus. Zilele celui de al Treilea Reich erau numărate. Pentru a evita să fie antrenat în căderea sa, nu exista alt mijloc decît să treacă în tabăra adversă. Dar cît timp mai rămînea deschisă această posibilitate ? Defecţiunile care se produseseră în armata română neliniştiseră puternic pe reprezentanţii Reich-ului. Generalul Hansen nu ezitase, într-o convorbire pe care o avusese cu două zile înainte cu şeful statului major, generalul Şteflea, să vorbească de înaltă trădare. Ministrul de interne al mareşalului Antonescu, generalul Popescu, care împărtăşea mai curînd punctul de vedere al opoziţiei, decît pe acela al şefului său, tocmai semnalase că organizaţiile tineretului german din România erau în stare de alertă. Ele nu aşteptau decît un cuvînt de ordine pentru a ocupa sediile administraţiei din regiunile locuite de o minoritate germană. Pe front, unităţile Wehrmacht-ului se apropiau de linia Siretului. Era de prevăzut că după ce ar fi ocupat-o, prima preocupare a Reich-ului ar fi fost să curețe spatele frontului de toate elementele ostile regimului nazist. Armata română, care îl oprise pe Hitler, în trecut, să acţioneze în România în aceeaşi manieră ca în Ungaria, suferea urmările crizei militare care se produsese în Moldova. Dacă bătălia de la Bîrlad se întorcea în defavoarea noastră, era de prevăzut pierderea de divizii întregi. Cît despre grosul armatei care ar fi reuşit să se replieze, fie pe linia Siretului, fie în Transilvania, traversînd Carpaţii, el trebuia să fie în întregime reorganizat. Pentru o perioadă de cîteva luni, România nu putea să conteze decît pe un număr redus de divizii pentru linia întîi. Armata sa cîntărea oare destul de greu în balanţă pentru ca Hitler să considere util să reînnoiască încrederea sa în Antonescu ? Dacă germanii ar fi reuşit să se consolideze pe linia Siretului, noua orientare pe care Bagrianov tocmai atunci o imprimase politicii bulgare ar fi fost fără viitor. La Sofia, ca şi la Bucureşti Germania ar fi instalat guverne similare celui de la Budapesta.

Astfel, România se găsea ca într-o cursă de şoareci, complet încercuită de germani, pierzînd orice posibilitate pentru o acţiune independentă în viitor, legată definitiv de destinul dezastruos al celui de al Treilea Reich. Nu exista decît o singură ieşire: ca trupele române din Moldova să sprijine înaintarea Armatei Roşii, opunîndu-se retragerii germanilor. Cu ajutorul armatei noastre, ruşii ar fi trecut poate peste linia Siretului mai înainte ca germanii să o fi ocupat. În cursa de viteză spre noua linie, armata română trebuia, conform partizanilor regelui şi ai lui Maniu, să favorizeze mişcările Armatei Roşii şi nu pe cele ale Wehrmacht-ului.

Puțin după orele trei ale dupăamiezii, Mihai Antonescu sosi la palat. Îl preceda pe mareșal, pentru a-l convinge pe rege, înainte de sosirea «Conducătorului», că cea mai bună soluție era armistițiul, după formula pe care el pretindea că ar fi pus-o la punct cu Clodius. Mareșalul, spunea Mihai Antonescu, nu voia să negocieze cu URSS, fără consimțămîntul Berlinului. Cum germanii se arătaseră dispuși să lase România să iasă din război, șansele noastre de a ajunge la o pace onorabilă erau mai mari dacă se urma această cale, decît capitulînd, așa cum cereau aliații, fără condiții sau cel puțin fără condiții precise.

Ceea ce reținu regele din comunicarea vicepreședintelui Consiliului a fost, mai întîi, refuzul mareșalului Antonescu de a se ralia la politica preconizată de opoziție și, în al doilea rînd – că germanii fuseseră deja avertizați oficial despre intenția României de a ieși din război. Acest ultim fapt agrava considerabil situația. Se putea aștepta o lovitură de forță germană, dintr-un moment în altul. Regele îl rugă pe vicepreședintele Consiliului să aștepte. Discuția urma să fie reluată cînd va veni mareșalul. Credincioșii suveranului, pe care regele merse să îi consulte, lăsîndu-l singur pe Mihai Antonescu, fură zguduiți de ceea ce aflară atunci. Cît despre Mihai Antonescu, cuprins de o indispoziție subită, – era aceasta conștiința sa încărcată sau o presimțire, – el voia să părăsească precipitat palatul. El cobora deja scara principală, cînd un aghiotant al regelui Mihai îl ajunse din urmă, pentru a-l ruga să revină. După cîteva clipe, sosi mareșalul. Intrînd în încăperea în care acorda audiența celor doi Antonescu, regele lăsă ușa întredeschisă, pentru a permite colaboratorilor săi aflați în sala învecinată să urmărească discuția. «Conducătorul» făcu o scurtă expunere a situației de pe front. Ofensiva rusă nu era de mare amploare. Forțele pe care inamicul le angajase în luptă arătau că Armata Roșie nu urmărea decît o rectificare locală a frontului: eliminarea intrîndului moldav. Problema armistițiului trebuia deci să fie reexaminată, odată ce calmul va fi restabilit pe frontul din Moldova. Așa cum îi comunicase Mihai Antonescu, germanii făcuseră sugestii în acest sens, din proprie inițiativă. Regele se retrase din nou, lăsîndu-i pe vizitatorii săi singuri. La înapoiere, el pledă cu căldură ca mareșalul să-și schimbe punctul de vedere. Armistițiul trebuia încheiat pe loc. Cît despre sugestia germană, ea nu putea fi decît o cursă. Fără îndoială, Reich-ul pregătea o lovitură de forță contra statului român și pentru a cîștiga timp, reprezentanții săi la București se arătau, pentru moment, concilianți. Mareșalul declară că nimic nu putea să-l înduplece. Hotărîrea sa era luată. Regele trebuia să o accepte ca definitivă. «Urmați-i sfatul», spuse Mihai Antonescu pentru a-l convinge pe suveran. «Vîrsta și experiența sa. .» Înainte de a putea termina fraza, jandarmii palatului intrară în cameră. Fără a mai adresa un cuvînt în plus celor doi Antonescu, regele ieși. Generalul Aldea, care îi urma pe jandarmi, spuse «Conducătorului» și vicepreședintelui că erau arestați. «Dumneata îmi faci asta!», strigă mareșalul. Fără a răspunde, generalul, care de altfel nu avea nici un motiv special să-i fie atașat lui Antonescu, ordonă jandarmilor să percheziționeze buzunarele hainelor prizonierilor. «Niciodată în viața mea nu am purtat armă», spuse ex-conducătorul, opunîndu-se

soldaţilor care ridicaseră mîinile asupra lui. Apoi, el lansă ameninţarea: «Înainte de zorii zilei, veţi fi toţi spînzuraţi». Mihai Antonescu, alb ca neaua, nu putu să articuleze un cuvînt. Au fost amîndoi coborîţi într-o cameră betonată a palatului.

La preşedinţie, suita mareşalului îl aştepta pentru a-l însoţi la vizita stabilită în unul din cartierele recent atinse de bombe. El îşi anunţase sosirea pentru orele cinci. Se află că, în loc ca el să se întoarcă, generalul Pantazi, ministrul apărării naţionale, generalul Vasiliu, ministrul Jandarmeriei şi colonelul Elefterescu, prefectul poliţiei capitalei, fuseseră chemaţi de urgenţă la palat. În acelaşi timp, se află că garda regală fusese întărită. În piaţa palatului era semnalată prezenţa cîtorva tancuri ale armatei. De partea sa, Niculescu - Buzeşti convoca cîţiva funcţionari de la Direcţia de cifru a Ministerului afacerilor externe. Mareşalul acceptase în fine armistiţiul ? Data fixată de Maniu era de 26 august. Eram abia în 23. Ipoteza unui acord între rege şi Antonescu era de asemenea verosimilă. Convocarea concomitentă la palat a colaboratorilor lui Buzeşti făcea să se încline mai curînd spre această concluzie. Am luat iniţiativa să merg să-l văd pe von Killinger. Scopul vizitei mele era de a afla ce ştiau şi ce plănuiau germanii. La ora cinci, am fost primit de bătrînul lup de mare. Chiar de la început, el mă întrebă dacă ştiam ceva despre o pretinsă lovitură de stat a regelui Mihai. Eu îi răspunsei că nu putea fi vorba decît de zvonuri fără temei, lansate de strategii de la cafenea. Nu i se întîmplase oare şi lui Killinger să înregistreze, în perioada petrecută la Bucureşti, din aceeaşi sursă, în mai multe rînduri, noutăţi tot atît de fanteziste şi lipsite de temei ? «Am obosit să le tot înregistrez şi să le tot comunic la Berlin pentru ca apoi să le dezmint», îmi răspunse reprezentantul Reich-ului. Într-adevăr, o oră mai tîrziu Killinger, liniştit, părăsea capitala, pentru a se duce la locuinţa sa de la ţară.

Prima anunţată despre adevăr fu Maria Antonescu, soţia mareşalului. Un membru al complotului îi telefonă, sfătuind-o să părăsească Bucureştiul, fără zăbavă. «Nu mai rămîneţi aci, în speranţa de a vă revedea soţul; nu-l veţi mai revedea niciodată», spuse el, înainte de a închide telefonul.

Viitorul preşedinte al Consiliului, generalul Sănătescu, sosi la palatul regal cîteva momente după arestarea predecesorului său. El fu pus la curent de Niculescu-Buzeşti despre ceea ce se petrecuse. «Ce greşeală aţi făcut», strigă generalul, «o să-l eliberez imediat şi îi voi cere scuze». Niculescu-Buzeşti reuşi cu greu să-l convingă că nu mai era posibil să se dea înapoi. Regele îl numise prim-ministru.

Prima sa însărcinare era să se ducă, cu decretul său de numire, la Statul Major general şi să ordone trupelor de pe front să înceteze imediat lupta. Generalul Şteflea trebuia să fie destituit din funcţiile sale. Apoi, trebuiau să fie studiate măsurile ce trebuiau luate împotriva unei eventuale reacţii germane. Tocmai această reacţie îl îngrijora pe generalul Sănătescu. Raportul de forţe din capitală era în favoarea germanilor.

Unităţile române care trebuiau să protejeze lovitura de stat de la 26 august erau la o noapte de marş de Bucureşti. Şefii lor aveau ordin, pentru a nu le trezi prematur bănuielile germanilor şi ale lui Antonescu, să nu se pună

în mers decît după ce vor fi primit semnalul convenit. Ele nu puteau sosi la București decît a doua zi, la prima oră. Pînă atunci, germanii aveau tot timpul să pună stăpînire pe capitală. După agitația care domnea, se putea conchide că la ora opt seara, legația Reich-ului era deja la curent cu ceea ce tocmai se petrecuse. Pentru noul guvern român nu exista decît o singură soluție: să cîștige timp pentru a negocia pînă în zori cu germanii. Dar pentru a negocia, era necesar ca cele două părți să consimtă la aceasta. Desigur, se putea miza pe efectul surpriză care putea să întîrzie reacția Wehrmacht-ului, dar surpriza era tot atît de mare pentru Statul-major român.

Din fericire, nu exista nici o defecțiune în armata noastră. În totalitatea ei, ea urmă ordinul regal. Populației nu-i fură aduse la cunoștință aceste evenimente. Anunțarea noutății ar fi precipitat lucrurile: era exact ceea ce voiau să evite. Abia la orele douăzeci și două, printr-o proclamație a regelui, lovitura de stat fu adusă oficial la cunoștința țării. Explozia de bucurie a fost aproape generală. Mii de manifestanți umpleau piața palatului pentru a-și mărturisi simpatia lor față de suveran. Ei erau convinși că a doua zi va fi pace. Asigurau că americanii debarcaseră la Constanța și înaintau, în jeepurile lor spre capitală. Alții, mai bine informați, pretindeau că noul guvern avea asigurarea formală a Washingtonului și a Londrei că în mai puțin de douăzeci și patru de ore după armistițiu, numeroase trupe aeropurtate și parașutate vor coborî la București. Pentru România, cel puțin, războiul era terminat. În timp ce străzile și piețele capitalei erau încă în sărbătoare, am fost chemat de urgență la palatul regal. Niculescu-Buzești și baronul Stîrcea îmi expuseră situația pe scurt. Din gura lor am aflat ce s-a petrecut, începînd cu sosirea lui Mihai Antonescu în audiență la suveran, pînă la ora la care ne aflam; rolul meu consta în a merge să-l văd pe mareșalul Antonescu și să-l conving să demisioneze. Această demisie era indispensabilă, pentru a convinge pe germani că nu era vorba de o lovitură de stat, ci de o simplă schimbare de guvern. În prezența unei situații juridice întemeiată, ei ar ezita poate, să ne atace. În acest din urmă caz, guvernul român ar acorda două săptămîni Wehrmacht-ului pentru a se retrage de pe teritoriul nostru. Cum eu stăteam pe gînduri, Buzești, noul ministru de externe, îmi spuse: «Rămîneți aici și reflectați».

«Aici», însemna cele trei birouri ale administrației palatului regal, în care erau reunite toate serviciile guvernului. În afară de generalii Aldea, Sănătescu și de Titel Petrescu, președintele partidului social-democrat, nimeni nu depășea etatea de 40 de ani. Majoritatea celor care erau prezenți era formată din funcționarii Ministerului afacerilor externe, colaboratori de încredere ai lui Niculescu-Buzești. Unii aveau un revolver în buzunar. Dacă germanii reușeau să ocupe palatul, ei erau hotărîți să se sinucidă.

Primul decret-lege al noului guvern care primi semnătura regală a fost un decret care-i amnistia pe toți spionii, dezertorii și sabotorii. Din partea partidelor blocului democratic, care se lăudau a fi dat informații militare inamicului, în tot timpul războiului, era un act logic.

Maniu, șeful complotului, încă nu își făcuse apariția. Ofițerii de legătură plecau și veneau, aducînd ultimele știri asupra mișcărilor germanilor. La cîteva sute de pași de palatul regal, la hotelul Ambasador, rechiziționat de

Wehrmacht, se afla un număr de soldați mai mare decît cel care trebuia să apere guvernul român. Garda în fața palatului fusese întărită, dar nu se semnala încă nici o mișcare. Killinger, însoțit de generalul Hansen, se prezentă la intrarea palatului, cerînd să fie primit imediat de rege. Niculescu-Buzești, baronul Stîrcea și generalul Sănătescu au fost prezenți la întrevedere. Killinger l-a rugat pe suveran să îi dea informații asupra intențiilor viitoare ale guvernului român. În numele regelui, Buzești explică reprezentantului Germaniei că hotărîrea României de a încheia un armistițiu cu aliații era irevocabilă. Cît despre raporturile cu Germania, România nu dorea să-i declare război. Dacă trupele Reich-ului, ce se găseau pe teritoriul nostru s-ar retrage într-un interval de două săptămîni, ele nu vor fi în nici un fel împiedicate de armata română.

Killinger plecă izbind ușa. Aceasta însemna război ? Generalul Hansen se duse la hotelul Ambasador. Va da el ordin trupelor să atace ? Grupă după grupă, germanii ieșiră din hotel. Dar nu se aliniară în ordine de luptă. Se aliniară în coloane de marș. Apoi plecară spre nord, în direcția Transilvaniei. Primiseră ei oare ordin să se ralieze trupelor care vor forma un nou front pe Carpați ? Pe cît erau de liniștitoare actele germanilor din București, pe atît erau de tulburătoare noutățile care veneau de la Ploiești. O coloană de aproape opt mii de oameni, care formau apărarea antiaeriană a regiunii petroliere, se pusese în mișcare spre București. În timp ce întăriturile române soseau pe jos, germanii de la Ploiești formau o coloană de camioane. Ei rulau cu o viteză de patruzeci de kilometri pe oră. Abia se scursese o jumătate de oră de la plecarea lui von Killinger că generalul Gerstenberg ceru să fie primit de președintele Consiliului. El venea tocmai din cauza coloanei de la Ploiești. Afirma că trupele sale s-ar fi pus în mișcare spre București fără a fi primit ordin în acest sens. Cerea deci autorizația să părăsească orașul și să meargă înaintea lor, pentru a le face să se întoarcă. Mai întîi, generalul Sănătescu ezită; dar apoi, cînd ofițerul german îi dădu cuvîntul de onoare, îi acordă permisiunea. Gerstenberg plecă spre Ploiești, într-o mașină a armatei române, însoțit de un colonel de Stat major. Era aproape ora trei dimineața, cînd coloana de camioane a fost anunțată în apropierea orașului. Departe de a dori să o oprească, Gerstenberg luase comanda sa și îi accelera mersul. Între palatul regal și soldații lui Gerstenberg nu era decît o companie care controla intrările și ieșirile din oraș, pe drumul spre Ploiești, la patru kilometri de București. Tunurilor antiaeriene germane cu calibrul de șaptezeci și opt de milimetri, postul românesc nu le putea opune decît o singură mitralieră. Din experiența în problemele militare, Niculescu-Buzești îl îndemna pe generalul Sănătescu să ordone ca șoseaua să fie minată de trupe. Noul președinte al Consiliului îl privi, stupefiat, pe tînărul său colaborator. «În ce depozite militare se află minele și de cine vreți să fie instalate ? », întrebă el. «Atunci, totul este pierdut», se neliniști Buzești. Generalul făcu un gest de neputință. «Trebuie să înarmăm populația civilă», interveni baronul Stîrcea. Generalul mărturisi că dăduse partidului comunist armament automat pentru 1.500 persoane. Bodnăraș, șeful formațiunilor lor de șoc, promisese că trupele sale vor interveni chiar în noaptea aceasta în luptă. Dar comunicase prin telefon faptul că nu avea încă nici cincizeci de bărbați. Singura ieșire care mai rămînea era fuga.

Prietenii săi trebuiră să-şi folosească toată elocvenţa pentru a-l convinge pe rege să plece spre vest. O coloană mică, formată din trei maşini, se puse în mişcare spre o destinaţie necunoscută. Însoţitorii suveranului şi a mamei sale primiră ordinul de a merge cît mai departe. Dacă teritoriul naţional ar fi fost ocupat în întregime de germani, trebuia să se încerce ajungerea la partizanii lui Tito şi formarea unui nou guvern în exil. După plecarea regelui Mihai, membrii noului guvern şi-au strîns şi mai tare revolverele.

Ca urmare a noii situaţii, omul închis în pivniţă, mareşalul Antonescu, redevenea periculos. Eliberat de germani, reinstalat în prerogativele sale de şef, «Cîinele roşu» ar fi făcut să curgă mult sînge. Oare trebuia făcut inofensiv, omorîndu-l ? Această soluţie, propusă de comunişti, fu găsită respingătoare. Atunci, Bodnăraş făcu uz pentru prima dată de ameninţări. Atitudinea sa era un aperitiv pentru maniera de a colabora a comuniştilor. El îl acuză pe generalul Sănătescu că dorea să-şi salveze pielea, remiţîndu-l pe Antonescu germanilor. Intimidat, generalul îi predă prizonierul, dar Bodnăraş, trebui, înainte de a-l lua în primire, să-şi dea cuvîntul de onoare că îl va remite sănătos guvernului în cazul cînd germanii vor fi respinşi. Cu căluş la gură şi legat fedeleş, mareşalul şi cei patru însoţitori ai săi fură conduşi în afara palatului, pentru a fi transportaţi într-un loc cunoscut numai de comunişti.

În mod paradoxal, uneori succesul se obţine datorită greşelilor comise şi eşecul se datorează unei prea bune organizări. Simţul metodei constituie, poate, calitatea esenţială a germanului. Prin el, germanul reuşeşte să suplinească inspiraţia şi spontaneitatea inteligenţei latine. Neputînd trăi în dezordine, primul său gest înainte de a reacţiona este să studieze şi să-şi organizeze metodic acţiunea. Reuniţi în conferinţă la legaţia germană, imediat ce ei luară la cunoştinţă de răsturnarea situaţiei din România, şefii locali ai Wehrmacht-ului şi reprezentanţii politici ai Reich-ului se găsiră în faţa a două teze, una susţinută de generalul Hansen, şeful misiunii militare, cealaltă de generalul Gerstenberg. Cei doi bărbaţi, care se contraziceau, erau de acord asupra unui fapt: regele şi acoliţii săi executaseră, fără îndoială, un plan studiat cu grijă. Ei se bazau, desigur, pe forţe militare superioare. Cele două teze care se înfruntau plecau de la aceste premise false. Generalul Hansen susţinea că lupta era inutilă. Pentru a salva o mînă de soldaţi care se aflau în Bucureşti, aceştia trebuiau să fie retraşi, cît timp căile ieşirii din oraş mai erau libere. O telegramă din Berlin întrerupse aceste dezbateri. Ea era semnată de Hitler: «Sofortige Niederschlagung des Putsches»[58], ordona laconic Führer-ul. Hansen, care comanda unităţile germane din interior, răspunse: «Unmöglich, keine Truppen vorhanden»[59]. De partea sa, Gerstenberg trimise o telegramă prin care cerea să fie investit cu comanda şi promitea să execute ordinul Führer-ului. La acest moment al discuţiei, Killinger şi Hansen plecară să-l vadă pe rege. Cînd reveniră la legaţie, îi aştepta o nouă telegramă a lui Hitler. Hansen era destituit. Comanda revenea lui Gerstenberg. În această situaţie, spiritul metodic german se dovedi incapabil să se adapteze situaţiei. În loc să ordone trupelor pe care generalul Hansen le evacuase de la hotelul Ambasador să se înapoieze şi să plece la asaltul palatului regal – ele erau încă în oraş –

generalul Gerstenberg şi statul său major studiau un precedent. La Roma, în ziua armistiţiului lui Badoglio, germanii se găsiseră într-o situaţie similară. Cum reacţionase comandamentul ? Refuzînd lupta în interiorul oraşului, din cauza superiorităţii numerice italiene, unităţile germane au fost retrase în împrejurimi, apoi, după ce încercuiră Roma, ele o împresurară din toate părţile. La Bucureşti, Gerstenberg se gîndi să folosească aceeaşi metodă. El dădu ordin garnizoanei din Ploieşti să se pună în marş, pentru a face joncţiunea în împrejurimile capitalei, cu trupele care erau evacuate. El însuşi reuşi, prin şiretenie, să ajungă la soldaţii săi. Chiar dacă planul era rău, cele două divizii române încă nu ajunseseră în capitală. Cînd germanii se găseau la nivelul singurei companii române care bara drumul de la Ploieşti spre Bucureşti, la o distanţă de 14 kilometri de centru, diviziile noastre erau semnalate la 20 kilometri de capitală. Un singur obuz al antiaerienei germane ar fi ajuns pentru a arunca în aer postul care adăpostea compania română. Acest proiectil nu a fost tras. După ce a primit o rafală de mitralieră, care trăgea la înălţimea şoferilor din camioane, coloana germană se imobiliză. Din ce cauză soldaţii lui Gerstenberg nu se sinchiseau de grupa care se afla înaintea lor ? Aceasta rămîne un mister pe care generalul l-a dus în mormînt. În orice caz, în timpul nopţii coloana nu s-a mai pus din nou în mişcare. Probabil, comandantul său, general de aviaţie, dorea să-şi sprijine înaintarea cu avioane.

Era ora şase dimineaţa, cînd diviziile române, pline de praf, ostenite de efortul pe care îl solicitase marşul forţat din timpul nopţii, îşi făcură intrarea în Bucureşti. Cu toată starea de oboseală a soldaţilor, guvernul din Bucureşti avea la dispoziţie, în zori, peste treizeci de mii de oameni, faţă de cei cincisprezece mii pe care Gerstenberg îi putuse aduna la Ploieşti şi evacuînd capitala. Astfel, armata română împresura Bucureştiul pe care germanii îl părăsiseră. Trupele noastre erau formate din infanterie pregătită, în timp ce efectivele adversarilor erau compuse din germani provenind de la toate armele. Fără a fi ajuns să se lupte, bătălia era cîştigată. Represaliile aeriene germane au fost teribile. Timp de două zile s-a trăit într-o alarmă continuă. La fiecare sfert de oră, o nouă formaţie de avioane arunca bombe asupra centrului oraşului. Apărarea antiaeriană a oraşului fusese asigurată de germani. În consecinţă, nici un tun al apărării antiaeriene nu tulbura treaba bombardierelor, care decolau de pe aerodromurile civile şi militare care se aflau la cîţiva kilometri distanţă de Bucureşti. În fine, sîmbătă pe douăzeci şi şase august, bombardierele americane îşi făcură apariţia. Conformîndu-se indicaţiilor din mesajul opoziţiei, ele aruncară un covor de bombe asupra barăcilor germane situate aproape de aeroportul principal, în nordul capitalei. Din nefericire, trupele române reuşiseră, după două zile de lupte, să ocupe majoritatea acestor barăci. După ce valul s-a îndepărtat, numărul victimelor a fost stabilit la 187 români şi 31 germani morţi.

CAPITOLUL XI

Cade cortina de fier

În timp ce la Bucureşti micul război se hotăra în favoarea românilor, operaţiunile pe front luau un curs dezastruos pentru germani. La 24 august, comandamentul sovietic dădu ordin să se atace pe tot frontul. În Basarabia, a fost zdrobită slaba rezistenţă a perdelei de soldaţi pe care germanii o lăsaseră îndărătul lor, retrăgîndu-se spre linia Siretului. Armata Roşie ocupa Chişinăul.

În Moldova, românii ne mai opunînd rezistenţă, tot frontul se puse în mişcare. Moscova anunţa că Roman, Bacău, Huşi şi Bîrlad fuseseră ocupate. În timpul zilei de 24 august, Armata Roşie făcuse o înaintare de 50 kilometri.

Comandamentul sovietic se îndoia oare de reuşita loviturii de stat de la Bucureşti ? Aprecia el că a înainta printre germanii fixaţi temeinic pe Prut şi Carpaţi ar fi însemnat să se expună riscului de a fi tăiaţi în două şi încercuiţi ? Fapt este că ruşii nu îşi reluară înaintarea decît la 26 august dimineaţa. Între timp, românii îşi dovediseră curajul, respingîndu-i pe maghiarii care încercau să-şi croiască un drum spre Valea Siretului, străbătînd Carpaţii. Şi ei nu mai părură a avea intenţia să-şi reia atacurile. Alte trupe române – războiul fusese declarat de guvernul din Bucureşti Reich-ului, la 24 august dimineaţa – se opuneau germanilor care voiau, plecînd de la Galaţi să se stabilească pe Siret. Cu această ocazie, linia şi-a dovedit valoarea. Cu toată superioritatea lor numerică, germanii nu au reuşit să-i scoată pe apărători. La 27 august, la asfinţit, ruşii soseau la faţa locului. Soarta celor douăzeci de divizii germane din Basarabia era pecetluită. La 28 august, ruşii treceau Siretul. Moscova anunţa cu îngîmfare: «Trupele sovietice au lăsat în spatele lor diviziile germane, care ar fi trebuit să apere poarta Galaţiului (linia Siretului), dar care au fost complet surprinse de iuţeala şi puterea presiunii ruseşti». Cum fusese obţinută această victorie, care fusese aportul factorului românesc, Moscova se ferea să vorbească. Dimpotrivă, cei cincizeci de mii de români care apărau linia Siretului contra germanilor fură dezarmaţi şi făcuţi prizonieri. Astfel a început camaraderia noastră de arme cu Armata Roşie.

generalul Gerstenberg şi statul său major studiau un precedent. La Roma, în ziua armistiţiului lui Badoglio, germanii se găsiseră într-o situaţie similară. Cum reacţionase comandamentul ? Refuzînd lupta în interiorul oraşului, din cauza superiorităţii numerice italiene, unităţile germane au fost retrase în împrejurimi, apoi, după ce încercuiră Roma, ele o împresurară din toate părţile. La Bucureşti, Gerstenberg se gîndi să folosească aceeaşi metodă. El dădu ordin garnizoanei din Ploieşti să se pună în marş, pentru a face joncţiunea în împrejurimile capitalei, cu trupele care erau evacuate. El însuşi reuşi, prin şiretenie, să ajungă la soldaţii săi. Chiar dacă planul era rău, cele două divizii române încă nu ajunseseră în capitală. Cînd germanii se găseau la nivelul singurei companii române care bara drumul de la Ploieşti spre Bucureşti, la o distanţă de 14 kilometri de centru, diviziile noastre erau semnalate la 20 kilometri de capitală. Un singur obuz al antiaerienei germane ar fi ajuns pentru a arunca în aer postul care adăpostea compania română. Acest proiectil nu a fost tras. După ce a primit o rafală de mitralieră, care trăgea la înălţimea şoferilor din camioane, coloana germană se imobiliză. Din ce cauză soldaţii lui Gerstenberg nu se sinchiseau de grupa care se afla înaintea lor ? Aceasta rămîne un mister pe care generalul l-a dus în mormînt. În orice caz, în timpul nopţii coloana nu s-a mai pus din nou în mişcare. Probabil, comandantul său, general de aviaţie, dorea să-şi sprijine înaintarea cu avioane.

Era ora şase dimineaţa, cînd diviziile române, pline de praf, ostenite de efortul pe care îl solicitase marşul forţat din timpul nopţii, îşi făcură intrarea în Bucureşti. Cu toată starea de oboseală a soldaţilor, guvernul din Bucureşti avea la dispoziţie, în zori, peste treizeci de mii de oameni, faţă de cei cincisprezece mii pe care Gerstenberg îi putuse aduna la Ploieşti şi evacuînd capitala. Astfel, armata română împresura Bucureştiul pe care germanii îl părăsiseră. Trupele noastre erau formate din infanterie pregătită, în timp ce efectivele adversarilor erau compuse din germani provenind de la toate armele. Fără a fi ajuns să se lupte, bătălia era cîştigată. Represaliile aeriene germane au fost teribile. Timp de două zile s-a trăit într-o alarmă continuă. La fiecare sfert de oră, o nouă formaţie de avioane arunca bombe asupra centrului oraşului. Apărarea antiaeriană a oraşului fusese asigurată de germani. În consecinţă, nici un tun al apărării antiaeriene nu tulbura treaba bombardierelor, care decolau de pe aerodromurile civile şi militare care se aflau la cîţiva kilometri distanţă de Bucureşti. În fine, sîmbătă pe douăzeci şi şase august, bombardierele americane îşi făcură apariţia. Conformîndu-se indicaţiilor din mesajul opoziţiei, ele aruncară un covor de bombe asupra barăcilor germane situate aproape de aeroportul principal, în nordul capitalei. Din nefericire, trupele române reuşiseră, după două zile de lupte, să ocupe majoritatea acestor barăci. După ce valul s-a îndepărtat, numărul victimelor a fost stabilit la 187 români şi 31 germani morţi.

CAPITOLUL XI

Cade cortina de fier

În timp ce la Bucureşti micul război se hotăra în favoarea românilor, operaţiunile pe front luau un curs dezastruos pentru germani. La 24 august, comandamentul sovietic dădu ordin să se atace pe tot frontul. În Basarabia, a fost zdrobită slaba rezistenţă a perdelei de soldaţi pe care germanii o lăsaseră îndărătul lor, retrăgîndu-se spre linia Siretului. Armata Roşie ocupa Chişinăul.

În Moldova, românii ne mai opunînd rezistenţă, tot frontul se puse în mişcare. Moscova anunţa că Roman, Bacău, Huşi şi Bîrlad fuseseră ocupate. În timpul zilei de 24 august, Armata Roşie făcuse o înaintare de 50 kilometri.

Comandamentul sovietic se îndoia oare de reuşita loviturii de stat de la Bucureşti ? Aprecia el că a înainta printre germanii fixaţi temeinic pe Prut şi Carpaţi ar fi însemnat să se expună riscului de a fi tăiaţi în două şi încercuiţi ? Fapt este că ruşii nu îşi reluară înaintarea decît la 26 august dimineaţa. Între timp, românii îşi dovediseră curajul, respingîndu-i pe maghiarii care încercau să-şi croiască un drum spre Valea Siretului, străbătînd Carpaţii. Şi ei nu mai părură a avea intenţia să-şi reia atacurile. Alte trupe române – războiul fusese declarat de guvernul din Bucureşti Reich-ului, la 24 august dimineaţa – se opuneau germanilor care voiau, plecînd de la Galaţi să se stabilească pe Siret. Cu această ocazie, linia şi-a dovedit valoarea. Cu toată superioritatea lor numerică, germanii nu au reuşit să-i scoată pe apărători. La 27 august, la asfinţit, ruşii soseau la faţa locului. Soarta celor douăzeci de divizii germane din Basarabia era pecetluită. La 28 august, ruşii treceau Siretul. Moscova anunţa cu îngîmfare: «Trupele sovietice au lăsat în spatele lor diviziile germane, care ar fi trebuit să apere poarta Galaţiului (linia Siretului), dar care au fost complet surprinse de iuţeala şi puterea presiunii ruseşti». Cum fusese obţinută această victorie, care fusese aportul factorului românesc, Moscova se ferea să vorbească. Dimpotrivă, cei cincizeci de mii de români care apărau linia Siretului contra germanilor fură dezarmaţi şi făcuţi prizonieri. Astfel a început camaraderia noastră de arme cu Armata Roşie.

În timpul acestei a doua jumătăţi a lui august, ochii întregii lumi erau îndreptaţi spre cîmpurile de luptă din Franţa. Eliberarea Parisului constituia un fapt de arme spectacular. Celelalte evenimente militare păleau în faţa lui. Totuşi, lovitura dată Germaniei în România nu era de o mai mică importanţă. Pierderile Wehrmacht-ului depăşeau numeric pe cele pe care armata germană le suferise la Stalingrad ori în Normandia. În afară de un mic număr de ofiţeri care au putut să se salveze pe calea aerului, cele 22 divizii care se găseau în România fură capturate de ruşi. Armata Roşie a făcut vreo 316.000 prizonieri, din care 197.000 germani şi 119.000 români[60].

Din punct de vedere strategic, capitularea României era o adevărată catastrofă. Trupele sovietice, depăşind linia Siretului, lăsaseră în urma lor totalitatea soldaţilor Wehrmacht-ului, care trebuiau să le bareze drumul spre Balcani şi Ungaria. Ca în marile războaie din secolele trecute, Armata Roşie înainta într-un vast teritoriu intermediar, căutînd prin spaţiu contactul cu inamicul. Nu mai existau decît obstacole naturale pentru a încetini înaintarea sa spre apus: Alpii Transilvaniei[61], care separau această provincie de Cîmpia Română şi munţii Bihorului[62], care se interpun între Podişul Transilvaniei şi pusta ungară. Problemele care se puneau la Înaltul Comandament sovietic erau de a traversa aceste două obstacole înainte ca Wehrmacht-ul să fi putut stabili poziţiile sale de apărare. O veritabilă cursă de viteză se angaja între soldaţii URSS şi cei ai Reich-ului.

Slabele unităţi germane staţionate în Ungaria şi în Slovacia nu puteau să dea efectivele necesare spre a umple imensa spărtură a frontului de sud. Pentru a se opune avalanşei sovietice, Înaltul Comandament al Wehrmacht-ului s-a văzut obligat să trimită în grabă, pentru confruntarea cu ruşii, cele mai bune trupe de rezervă. Un număr de 400.000 oameni, staţionaţi în centrul Germaniei, unităţile de elită pe care Hitler le instruise pentru marile bătălii decisive, au fost trimise spre noul teatru de operaţiuni. Pe lîngă frontul occidental, cu o lungime de aproximativ 600 km, frontul polonez şi baltic de 800 km, un al treilea front, de o importanţă egală, se deschidea pentru Germania. Lungimea sa era de 700 km, în loc de 70 km cît măsura linia fortificată a Siretului.

Asupra acestei mari mişcări de trupe, comunicatele de război germane şi sovietice păstrează o discreţie totală. Între 28 august şi ultimile zile ale lui septembrie, cei doi adversari nu dădură nici o indicaţie asupra poziţiei lor în ţările dunărene. Germanii preferară să nu anunţe pierderile teritoriale şi în oameni suferite, în timp ce ruşii nu aveau nici un interes să aducă la cunoştinţa inamicului numele localităţilor depăşite deja de Armata Roşie. Atunci cînd tăcerea a fost ruptă în comunicatele militare, ruşii pătrunseseră deja adînc în cîmpia ungară.

Spaţiul cucerit fără luptă de Armata Roşie între 23 august şi 4 octombrie, cînd cortina se ridică din nou asupra operaţiunilor de pe frontul de sud, este egal cu suprafaţa eliberată de anglo – saxoni în Occident. Cortina de fier a căzut peste România, Bulgaria şi Iugoslavia.

În Polonia, pe frontul de pe San şi de pe Vistula, situaţia rămăsese staţionară. La 3 octombrie, generalul Bor capitula la Varşovia. El s-a crezut victima unei manevre sovietice. În cartea sa, el explică pasivitatea Armatei Roşii în faţa capitalei poloneze, ca un vicleşug al Kremlinului. Ruşii nu ar fi dorit să contribuie la reuşita unei acţiuni condusă de un general, care primea ordinele sale de la Londra. În realitate, centrul de gravitate al frontului se deplasase spre sud. Rezervele strategice ale armatei sovietice fuseseră deturnate spre noul teatru de operaţiuni. Timp de mai mult de o lună, mijloacele de transport şi căile de comunicaţie ale României şi Ungariei serviseră pentru a transfera grosul Armatei Roşii retrase din Polonia. În faţa Vistulei şi a San-ului, sovieticii nu păstrau decît unităţile strict necesare pentru a interzice Wehrmacht-ului orice veleitate ofensivă. Armistiţiul român dăduse în totalitate peste cap planurile celor doi inamici. Logic, germanii aşteptau marele atac rusesc în Polonia. Între Vistula şi Berlin erau în linie aeriană 80 km şi nu exista nici un obstacol natural. Ruşii, pătrunzînd în urma defecţiunii române în Balcani şi în Ungaria, răsturnaseră totul. Germanii se văzură siliţi să părăsească poziţiile lor în statele baltice. Trupele evacuate de pe acest cap de pod deveniseră necesare pentru a înlocui rezervele strategice aruncate în bătălia din Ungaria. La 4 octombrie, unităţi engleze debarcau în Grecia. În această ţară, izbucnise războiul civil între rezistenţii comunişti şi rezistenţii naţionalişti. Wehrmacht-ul nu lăsase în urmă decît slabe puncte de apărare. Faptul că Armata Roşie se oprise pe frontiera greco – bulgară trebuie să fie înscris ca un succes personal al lui Winston Churchill. Omul de stat britanic fusese primul care să tragă consecinţele răsturnării militare ce a urmat armistiţiului român. El înţelesese imediat că Peninsula balcanică era ameninţată să treacă, în întregime şi definitiv, sub control rusesc. El obţinu de la Stalin permisiunea să ocupe Grecia. În schimb, el acorda ruşilor dreptul de «a menţine ordinea» în România şi în Bulgaria. Spaţiul ocupat de Armata Roşie era domeniul URSS. Din partea lui Churchill, aceasta era o manieră realistă de a recunoaşte un fapt împlinit. Primind Grecia, pe care Armata Roşie ar fi putut-o ocupa fără osteneală, ajungînd în acest mod pe malul Mediteranei, omul de stat britanic limita astfel pagubele. Generozitatea lui Stalin se explică prin dorinţa ruşilor de a pătrunde cît mai departe posibil spre Occident. Germanii nu trebuiau să obţină răgazul necesar pentru a se stabili pe Tisa. La 8 octombrie, după un marş de o mie de kilometri, fără a fi luptat, mareşalul Malinovski declanşă o mare ofensivă. Interesele politice şi strategice erau de o importanţă considerabilă. Reich-ul transferase o mare parte din industria sa de război în Austria. Această industrie trebuia să furnizeze arme soldaţilor care apărau pe cel «redus la disperare». Iniţial, el ar fi trebuit să includă regiunea petrolieră română, protejată de linia Siretului, să urmeze Carpaţii pînă în Polonia, să continue cu munţii Tatra, munţii Riesengebirge, Erzebirge şi să taie Germania între Egger şi Mannheim, pentru a ajunge pe Rin şi a urca fluviul pînă la Alpi. Aceasta era ultima redută pe care nazismul se silea să o

organizeze – lăsîndu-i pe ruşi şi anglo – saxoni să facă joncţiunea lor în nordul Germaniei – în speranţa că la contactul direct al trupelor aliate, se va sfărîma unitatea politică a Celor Trei Mari şi se va acorda celui de al Treilea Reich o ultimă şansă. În România, graniţele acestei redute fuseseră sparte. Tisa constituia singura poziţie interioară pe care Wehrmacht-ul putea stabili un front, după ce pierduse linia Siretului, Carpaţii Transilvaniei şi munţii din Bihor. Cu preţul unor mari sacrificii ruse şi române, mareşalul Malinovski reuşi să stabilească mai multe capete de pod pe malul stîng al rîului Tisa. El nimicea astfel ultimele speranţe ale Reich-ului. Drumul spre Praga, spre Budapesta şi Viena era liber. Anul militar 1944 se termina cu un dublu dezastru german – La Gazette de Lausanne[63] din 30 decembrie îl rezuma astfel: «O serie de regrupări efectuate cu preţul unor retrageri permit în viitor aliaţilor o apărare eficace în contra ofensivei de iarnă lansată de Rundstedt în Ardeni, în timp ce la răsărit, Ungaria fiind zdrobită, ruşii se năpustesc spre frontiera austriacă». Între timp, frontul nu se clintise în Polonia. Peste Europa dunăreană căzuse cortina de fier.

Pentru conştiinţa europeană, numele lui Franklin Roosevelt este strîns legat de conferinţa de la Yalta. Această întîlnire este considerată cea mai importantă din tot războiul. Acolo este locul unde preşedintele Statelor Unite a pierdut pacea.

Dar, trasînd pe o hartă a Europei liniile frontului de răsărit şi ale celui care opunea pe Rin, germanii anglo – saxonilor, se observă că «Cei Mari» şi-au împărţit la Yalta, în februarie 1945, spaţiul încă necucerit de soldaţii lor în porţiuni aproape egale. Practic, nu mai era vorba decît de Germania; restul era deja ocupat. În faţa faptului împlinit, Roosevelt nu putea decît să se încline. În timpul ultimelor luni, situaţia militară evoluase atît de favorabil pentru Uniunea Sovietică, încît americanii avură surpriza de a-l auzi pe Stalin spunînd: «Prefer ca războiul să se prelungească, cu tot sîngele care ne costă». Fără îndoială, el voia să obţină răgazul necesar pentru a pătrunde cît mai adînc posibil în Europa şi a-şi consolida poziţiile deja cucerite. În timp ce strategii americani nu urmăreau decît un singur scop: să termine războiul cît mai curînd posibil, Stalin, Omul realist, se arăta mai preocupat de a obţine avantaje politice decît să cruţe sîngele soldaţilor săi. În naivitatea sa, James Byrnes consideră conferinţa de la Yalta ca punctul culminant al unităţii «Celor Trei Mari». Într-adevăr, nu mai era nici un motiv de neînţelegere. Nu au mai fost folosite invective, ca la Teheran. Datorită sprijinului militar şi diplomatic al americanilor, URSS controla deja spaţiul la care jinduia.

În aceste condiţii, este aproape uimitor că Roosevelt a putut obţine o declaraţie atît de liberală asupra politicii de urmat în regiunile eliberate. «Cei Trei Mari» s-au pus de acord pentru a constitui, în statele ex-satelite ale Axei, «autorităţi guvernamentale provizorii, care să reprezinte larg toate elementele democratice ale naţiunii şi avînd misiunea de a stabili, cît mai repede posibil, prin alegeri libere şi fără piedici, guverne care să reflecte voinţa poporului şi de a uşura, acolo unde va fi necesar, organizarea

alegerilor.» Această declaraţie fusese pregătită de Departamentul de Stat. Adoptarea sa constituia, pentru Roosevelt, un succes. Statele Unite şi Marea Britanie îşi vedeau astfel acordat un drept de supraveghere în spaţiul ocupat de Armata Roşie. «Dezbaterea a fost rapidă, scrie James Byrnes, Stalin a fost cel care a deschis-o, declarînd: «în ansamblu, aprob această declaraţie». Preşedintele Roosevelt îi atrase atunci atenţia asupra paragrafului unde era vorba de facilitarea în caz de nevoie a organizării alegerilor. «Îl accept», răspunse repede Stalin.

După conferinţa de la München, Mussolini spusese, făcînd aluzie la declaraţia anglo – germană, acordată de Hitler lui Chamberlain, în care se specifica faptul că cele două puteri ar renunţa la violenţă, pentru rezolvarea neînţelegerilor lor: «Nu se refuză o limonadă omului însetat». Acceptînd proiectul de declaraţie american, Stalin oferea o limonadă lui Roosevelt. A mai existat şi altceva la Yalta ? Da, s-a vorbit de castitatea soţiei lui Caesar, de organizarea ONU şi de cîteva probleme economice secundare, apoi s-au despărţit ca buni prieteni. Pacea nu a fost pierdută la masa tratativelor, ci pe cîmpurile de luptă.

Care ar fi fost oare linia de demarcaţie între Lumea Liberă şi Imperiul lui Stalin, hotărîtă la conferinţa de la Yalta, dacă trupele române şi germane ar mai fi putut rezista şase luni în plus pe linia Siretului sau, în cel mai rău caz, pe Carpaţi ?

Note la partea a II-a

1. Uniune personală – formulă de asociere între două state, legate între ele numai prin persoana şefului statului, care este comun ambelor state, fiecare dintre ele păstrîndu-şi individualitatea şi calitatea de subiect distinct de drept internaţional (*n. tr.*).
2. După arestarea sa, Mussolini a fost transportat într-o ambulanţă (*n. a.*)
3. În sensul de agent clandestin, neautorizat, folosit în afara cadrului legal (*n. tr.*).
4. Spioni care lucrează concomitent pentru două state, de regulă cu interese opuse, vînzîndu-le reciproc secretele economice, politice sau militare (*n. tr.*).
5. Preşedintele Statelor Unite se spune că ar fi folosit o formulă biblică pentru caracterizarea unităţii dintre aliaţi. Ascultînd-o, ai fi zis că Sfînta Treime nu mai este inseparabilă şi nu mai merită credinţă, după propria exprimare a lui Roosevelt, «cine respinge pe unul dintre cei Mari îi respinge şi pe ceilalţi» (*n. a.*)
6. «Am luptat în război cu Rusia pentru a apăra civilizaţia creştină a Europei. Afirmînd acest lucru, nu încerc să mă acopăr de o formulă de propagandă», spunea mareşalul respingînd insistenţele lui Mihai Antonescu care susţinea că guvernul român nu are dreptul să neglijeze posibilităţile de negociere care i se ofereau. Astfel de ocazii puteau fi unice (*n. a.*)
7. Cuplul pe care cei doi Antonescu îl formau la Bucureşti putea să-i apară unui caricaturist asemănător cuplului lui Cervantes (*n. a.*)
8. Conducere bipartizană, în urma alianţei a două facţiuni sau partide politice (*n. tr.*).
9. Rîuri din Peninsula Balcanică ce se varsă în Marea Egee (*n. tr.*).
10. Chiar prin acest fapt (prin aceasta) (*n. tr.*)
11. David Lloyd George (1863-1945) om de stat englez, şeful partidului liberal. În primul război mondial, ministru al armamentului, apoi prim ministru. A jucat un rol de frunte în încheierea tratatelor de pace de la Paris (*n. tr.*).
12. Mutatis Mutandis – schimbînd cele ce trebuie schimbate. Se spune despre două situaţii similare, comparabile, care diferă în amănunte, dar sînt asemănătoare în linii mari (*lat.*, *n. tr.*)
13. General polonez, conducătorul armatei poloneze organizată în Anglia, în timpul celui de al doilea război mondial (*n. tr.*).
14. Dreptul urmează drapelul (adică este expresia juridică a legislaţiei fiecărei ţări), (*n. tr.*).
15. Ministerul de externe francez, denumit după locul unde se află (*n. tr.*).
16. În urma intervenţiei democraţiilor occidentale, exporturile române spre ţările ce practicau sistemul acordurilor de compensaţie scăzuseră la 5,405 milioane lei, în timpul anului 1934. Mai înainte, România exportase spre aceste ţări mărfuri în valoare de 12 la 14 milioane lei pe an, ceea ce reprezenta cam cincizeci la sută din exportul său (*n. a.*)
17. Fostă posesiune italiană din Africa ce constituie, împreună cu Tripolitania şi Fezzan, actualul stat al Libiei. Acolo s-au purtat lupte grele între 1940 şi 1942 între englezi, pe de o parte, germani şi italieni pe de alta. Bogate exploatări petroliere (*n. tr.*).
18. Clearing – compensaţie, în materie de operaţii financiare sau comerciale (*engl.*, *n. tr.*)
19. Reichsbank – Banca de stat a Germaniei (*germ.*, *n. tr.*)
20. Şapte mii de kilograme din acest aur, de provenienţă franceză şi belgiană, au trebuit restituite, după război, proprietarilor lor (*n. a.*)
21. Timp de doi ani de ocupaţie rusă, România făcuse Uniunii Sovietice prestaţiuni în valoare ce depăşea un miliard de dolari. Dacă ţara ar fi fost ruinată economic de Reich, desigur ea n-ar fi putut face un asemenea efort (*n. a.*)
22. «Ţărani, muncitori, soldaţi români, aliniaţi-vă în spatele marelui vostru şef Maniu», era fraza prin care radio Moscova încheia emisiunile sale în limba română (*n. a.*)
23. Bova Scoppa, *Op. cit.* p. 110 (*n. a.*)
24. Spaţiu vital – În context, se înţelege că germanii presupuneau că această noţiune trebuie interpretată exclusiv în interesul lor, făcînd abstracţie de interesele celorlalte popoare din zonă, pentru care spaţiul vital era «comun» (*germ.*, *n. tr.*).

25. Intermediarul între legaţia României de la Madrid şi ambasadorul Hayes (*n. a.*)
26. Charta Atlanticului, program stabilit de Franklin D. Roosevelt şi Winston Churchill, pentru edificarea păcii mondiale, la 14 august 1941, la bordul unui vas, în largul coastelor americane ale Atlanticului (*n. tr.*).
27. Tablele legii, table de piatră pe care, conform Bibliei, erau gravate preceptele de conduită ale legii pe care Dumnezeu ar fi dat-o lui Moise, pentru a fi respectată de poporul lui Israel (*n. a.*)
28. Cele zece porunci ale lui Dumnezeu, care, conform Bibliei, ar fi fost date lui Moise, pe muntele Sinai (Vechiul Testament) (*n. tr.*).
29. Ceea ce s-a şi întîmplat la 6 martie 1945, cînd Groza a devenit prim ministru, după răsturnarea guvernului Rădescu prin intervenţia sovietică şi cu mîna lui A. J. Vîşinski (*n. tr.*).
30. Cîştigarea bunăvoinţei (*lat.*, *n. tr.*).
31. Tactică militară defensivă care consta în dispunerea luptătorilor pe cele patru laturi ale unui pătrat; ea era folosită în lupta împotriva cavaleriei sau în caz de încercuire (*n. tr.*).
32. Aviatori inamici în direcţia... (*germ.*, *n. tr.*).
33. Nici un aviator (avion) inamic deasupra teritoriului Reich-ului (*germ.*, *n. tr.*).
34. RAF Royal Air Force – forţele aeriene britanice (*engl.*, *n. tr.*).
35. În sensul că nu îi suprimă (*n. tr.*).
36. Cîine sîngeros, cum îl numea Goebbels pe Stalin (*n. a.*)
37. Fortăreaţa Europa – sistemul defensiv global conceput de Hitler (*germ.*, *n. tr.*).
38. Punctul critic (cel mai coborît) (*germ.*, *n. tr.*)
39. Pledoarie pentru propria sa cauză (*lat.*, *n. tr.*).
40. Numele de cod pentru debarcarea aliaţilor în Normandia, la 6 iunie 1944 (*n. tr.*).
41. A se vedea partea I-a (*n. tr.*).
42. Dacă se face abstracţie de Finlanda, care avea o situaţie specială şi de Bulgaria, care rămăsese neutră în războiul germano-rus (*n. a.*)
43. Secretar de stat al SUA între 1933 şi 1944 (*n. tr.*).
44. Pentru a aminti de aceasta, sub condiţia de a se referi la aceasta (*n. tr.*).
45. Secret cunoscut de toată lumea. Polichinelle – personaj comic al teatrelor de păpuşi (*n. tr.*).
46. Garda pretoriană – garda împăraţilor romani; aici, în sensul de gardă personală a Conducătorului (*n. tr.*).
47. ...diabolicum – a greşi este omenesc, dar a stărui în greşeală este diabolic. Dictonul întreg este: «Errare humanum est, perseverare diabolicum» (*lat.*, *n. tr.*).
48. În sensul de turmă de animale dată spre îngrijire (*n. tr.*).
49. George Bernard Shaw (1856-1950), scriitor englez, născut la Dublin, dramaturg (Pygmalion, Cesar şi Cleopatra, Profesiunea Doamnei Warren, etc.), care relevă spiritul său paradoxal, umorul adesea crud şi pesimismul său. Premiul Nobel pentru literatură (1925). De fapt, Shaw este irlandez (*n. tr.*)
50. Întrevederea a avut loc la 5 august 1944 (*n. a.*)
51. Reichul şi acoliţii săi din Axă sînt numiţi «coalizaţi», spre deosebire de marile puteri (SUA, URSS, Anglia), desemnate ca «aliaţi» (*n. tr.*).
52. Am găsit – exclamaţia lui Arhimede în baie cînd a descoperit, dintr-o dată, legea greutăţii specifice a corpurilor. În pronunţie modernă «evrika» (*elină*, *n. tr.*).
53. Cartagina, oraş din Africa, întemeiat la 814 în. de Chr. de fenicieni, într-o peninsulă aflată azi în Tunisia. S-a dezvoltat ca o puternică republică maritimă, a creat colonii în Sicilia, în Spania, a trimis corăbii în Atlantic. A susţinut îndelungi lupte cu Roma (războaiele punice). A fost cucerită de Scipio, numit apoi Africanul, care a înfrînt pe Hannibal, apoi a fost definitiv distrusă de Scipio Emilianus. Reconstruită, a strălucit iarăşi în sec. I – VI ale erei noastre. Cucerită în anul 698 de arabi, a intrat apoi într-un lung declin, din care nu şi-a mai revenit (*n. tr.*)
54. 20 august (*n. a.*)
55. Şeful statului major general (*n. a.*)
56. Lac la treizeci de kilometri de Bucureşti, în mijlocul pădurii cu acelaşi nume (*n. a.*)
57. Aniversarea luării puterii de către mareşalul Antonescu (*n. a.*)
58. Zdrobire imediată a loviturii de stat (*n. a.*)
59. Imposibil, ne lipsesc trupele (*n. a.*)
60. Armistiţiul nu a fost semnat decît la 12 septembrie 1944 (*n. a.*)
61. Este vorba de Carpaţii Meridionali (*n. tr.*)
62. Autorul se referă la Munţii Apuseni (*n. tr.*)
63. ziar elveţian (*n. tr.*).

ADDENDA

OBSERVAŢII PE MARGINEA UNEI CĂRŢI

Punctul de plecare al acestui articol este un fragment de dialog din cartea «Convorbiri cu Regele Mihai», publicată de curînd la Bucureşti. Interlocutorul fostului Rege este scriitorul Mircea Ciobanu. Acesta din urmă vrea să afle (p. 21) care a fost «argumentul principal» al lui Ion Antonescu, în după-amiaza zilei de 23 august 1944, pentru a refuza încheierea armistiţiului.

Răspunde fostul Rege: *«Îl ştie toată lumea, dar puţini îl înţeleg. Că el şi-a dat cuvîntul de onoare de ofiţer în faţa lui Hitler că o să meargă cu el pînă în pînzele albe şi că, fără aprobarea lui Hitler, el nu retrage trupele de pe front. Acum, în paralel cu acţiunea grupului nostru, Mareşalul, prin Mihai Antonescu, luase legătura cu Doamna Kollontay, ambasadoarea Rusiei la Stockholm... Despre condiţiile retragerii din război obţinute de el se spune că ar fi fost mai bune ca ale noastre. Or, eu pun întrebarea: dacă, într-adevăr, avea condiţii mai bune şi bine garantate, de ce refuza atît de sistematic să rupă alianţa cu Axa ? Din cauza promisiunilor pe care i le făcuse Hitler ? Aici e un nonsens».*

Mircea Ciobanu observă: *«Poate că a existat şi un alt motiv al răspunsului său, pe care nimeni nu l-a cunoscut»*

Da, sunt convins, a existat şi un alt motiv pe care mă voi strădui să-l desluşesc şi să arăt că atitudinea Mareşalului era departe de a fi absurdă. Se afirma că Ion Antonescu, bine înţeles, fără asentimentul lui Hitler, ducea tratative cu Uniunea Sovietică pentru ieşirea României din război şi, în acelaşi timp, se pretinde că el refuza să încheie armistiţiul din fidelitate faţă de cancelarul german. Asemenea afirmaţii, total contradictorii, sunt fie urmarea unei simplificări excesive, fie a unei confuzii între principal şi accesoriu. Voi încerca, deci, să reconstitui punctul de vedere al Mareşalului la data de 23 august 1944. Pentru a reuşi într-o asemenea tentativă, o să mă refer atît la amintiri personale, cît şi la documente publicate mai recent.

CE ESTE UN ARMISTIŢIU ?

Ultimele cuvinte pe care le-am auzit din gura lui Ion Antonescu, în dimineaţa zilei de 23 august, au fost *«eu ţara pe mîna ruşilor n-o dau»* Cu cîteva ore înainte, în 22 august, la miezul nopţii, după mărturia colonelului Magherescu, Mareşalul ar fi declarat doctorului său personal, Constantin Zilişteanu : *«Astăzi fac pace. Gata. S-a terminat războiul»*. Cum se pot împăca aceste două afirmaţii discordante ?

Totul, cred eu, vine dintr-o neînţelegere. Pentru Ion Antonescu armistiţiul însemna încetarea focului şi imobilizarea trupelor pe poziţiile ocupate. Un act cu caracter exclusiv militar. Aşa a fost în primul război mondial, cînd trupele lui Mackensen fuseseră oprite între Carpaţi şi Prut. Armistiţiul semnat la Focşani, la 9 decembrie 1917, avea caracter pur militar. Pentru reluarea ostilităţilor, cei doi beligeranţi se angajau să dea adversarului un preaviz de 72 de ore. Alte vremuri ? Nu. Armistiţiul dintre cel de al Treilea Reich şi Franţa, la 22 iunie 1940, a avut şi el acelaşi caracter militar. Singura deosebire a fost retragerea trupelor germane din regiunea Bordeaux pe o nouă linie, care despărţea Franţa liberă de Franţa ocupată. Pentru Mareşalul Antonescu armistiţiul trebuia să conducă, pe teritoriul României, la o situaţie similară.

Concepţie utopică ? Ea a fost confortată de o serie de evenimente. În primul rînd de situaţia de pe frontul de Est, între Marea Neagră şi Marea Baltică. Grosul trupelor, atît germane cît şi sovietice, era concentrat pe fronturile Bielorusiei şi ale Ucrainei de centru-Nord, unde armata sovietică trecuse Vistula pe o distanţă de peste 200 km la sud de Varşovia, oraş a cărui periferie Est o ocupase deja. De la Varrşovia la Berlin, în linie aeriană, sunt cca 300 km. Nici un obstacol natural nu se opunea înaintării trupelor sovietice spre capitala Germaniei. În plus, revolta poloneză de la Varşovia, sub comandamentul generalului Bor – Komarovski, crea o situaţie dificilă Wehrmacht-ului. În schimb, de pe frontul 2 Ucraina (la nord de Iaşi) şi 3 Ucraina (la est de Tiraspol) trupe, atît germane cît şi sovietice, fuseseră retrase. Iată, în această privinţă, comunicatul intern al O.K.H.-ului (Oberkommando des Heeres = Comandamentul Suprem al Armatei) din 15 august 1944: *«De la începutul lunilor de vară, evoluţia pe frontul sud – ucrainian este caracterizată prin retragerea masivă de forţe inamice (Abzug starker Feindkrüfte) pentru a fi transferate pe fronturile Ucraina – centru şi nord. Nu se poate afirma că asemenea transferuri vor continua. Ele sunt însă probabile, dacă se ţine cont de evoluţia situaţiei pe fronturile cuprinse între Carpaţi şi Marea Baltică.*

Inamicul trebuie însă să fi observat că trupele germane, transferate din România, au contribuit, în primul rînd, la stabilizarea frontului din Ucraina de centru şi de nord (regiunea Lemberg – vest şi cursul inferior al Vistulei, unde se aflau principalele capete de pod de pe malul apusean al fluviului). Este cu putinţă ca el să încerce să împiedice retragerea altor trupe germane. Recunoaşterea aeriană indică, de altfel, anumite concentrări de trupe de atac compuse din rezervele rămase pe fronturile Ucraina 2 şi 3. Aceste trupe ar putea intra curînd în acţiune». (O.K.H. Doc. N.R. H-3 185)

După cum se vede, un atac de mare anvergură în acest sector nu părea să fie prevăzut pentru că nu existau trupe inamice suficiente.

PROMISIUNI SOVIETICE

Ideea care pare să-şi fi făcut drum în mintea Mareşalului i-a fost sugerată de o declaraţie făcută, la 2 iunie 1944, de Semionov – însărcinatul cu afaceri al Uniunii Sovietice la Stockholm şi adevăratul patron în ambasada doamnei

Kollontay – lui Fred Nanu, ministrul României la Stockholm. Această declarație era: *«Dacă, prin absurd, germanii părăsesc România de bunăvoie, în termen de 15 zile, guvernul sovietic nu are nici o obiecție ca România să rămînă neutră».* (1) O asemenea declarație părea să facă posibilă «punerea în paranteză» a frontului din Moldova și din Basarabia, printr-un armistițiu cu caracter militar. Pentru a garanta că proeminența care exista între Carpați și Nistru – limanul Nistrului este pe același meridian cu Kievul – nu va constitui o bază de plecare a unei ofensive în spatele frontului din centrul Ucrainei, era legitim ca sovieticii să ceară retragerea trupelor germane de pe teritoriul României. Prin încetarea ostilităților în România, cei doi principali antagoniști aveau o posibilitate de a-și deplasa trupele spre cîmpul de bătaie cel mai important, situat pe malurile Vistulei. De acolo trebuia să plece ofensiva decisivă, precum s-a întîmplat și în primăvara anului 1945.

Care era, în această privință, poziția Germaniei ?

S-a scris că Ion Antonescu, în prezența generalului Pantazi, i-ar fi expus lui Clodius (2) punctul său de vedere, vorbindu-i atît despre eventualitatea ieșirii din război prin încheierea unui armistițiu, cît și despre termenul de 15 zile în care trupele germane ar fi fost nevoite să părăsească teritoriul României. Existența unei asemenea convorbiri nu este confirmată. Recent a fost publicat un document, un fel de dare de seamă a evenimentelor de la 23 august 1944, scrisă, pare-se, de însuși Ion Antonescu după arestarea sa. Or, Grigore Niculescu – Buzești mi-a arătat, în noaptea de 23 – 24 august, tot ce se găsise scris în încăperile unde cei doi Antonești au fost ținuți închiși pînă la ridicarea lor de către echipa lui Bodnăraș. Mareșalul, pe patru pagini, și-a scris testamentul, fără nici un conținut politic. Pe altă foaie a scris cîteva rînduri pe care Buzești mi-a cerut să le descifrez. Am reușit să citesc, cunoscîndu-i scrisul: «Rămîn cu armata germană pînă la sfîrșit. Fără să pun nici o condiție».

Faptul că aceste texte nu au nici un raport cu cele afirmate în documentul inedit descoperit și publicat recent, nu exclude ipoteza unui schimb de vederi între Clodius și Antonescu asupra unui eventual armistițiu. Existența unui demers oficial în acest sens pare însă puțin probabilă. Un act de o asemenea importanță ar fi lăsat o urmă atît în arhivele române, cît și în cele germane, sau, măcar, într-una din ele. Clodius nu putea să nu comunice Berlinului demersul Mareșalului. Berlinul nu putea să nu reacționeze. În schimb Clodius nu era constrîns să raporteze superiorilor săi o discuție liberă avută cu Antonescu, raporturile dintre cei doi oameni fiind bune și, în convorbirile pe care le aveau, abordau orice subiect.

Dar cu Clodius am asistat indirect la o discuție aprinsă pe care a avut-o cu Mihai Antonescu. Eram pe malul lacului Snagov, așezat pe banca de sub fereastra, cu geamuri deschise, a biroului vice-președintelui Consiliului de Miniștri. Vorbea tare și am înțeles fiecare cuvînt. Lîngă mine ședea doamna Veturia Manuilă. Mihai Antonescu explica interlocutorului său că România trebuie să încheie armistițiul fără întîrziere. Germania îi garantase integritatea teritorială. Or, ea nu mai era în măsură să-și respecte angajamentul. În consecință, România se consideră dezlegată de ale sale.

Răspunsul lui Clodius m-a surprins. În substanţă el a fost următorul: Reichul german n-a făcut nici cel mai mic gest pentru a împiedica Finlanda să înceapă negocieri de armistiţiu cu Uniunea Sovietică. Faţă de România nu exista nici un motiv să se procedeze altfel. Dacă guvernul de la Bucureşti trebuie să negocieze cu Aliaţii, el era liber s-o facă. Dar să negociezi cînd Armata Roşie este în plină ofensivă ar fi o greşeală. Trebuie aşteptată stabilizarea frontului. Cînd trupele sovietice vor fi imobilizate pe frontul Focşani – Nămoloasa – Galaţi, Moscova nu va face dificultăţi pentru încheierea armistiţiului.

«Înţeleg, răspunse Mihai Antonescu. Interesele germane şi sovietice concordă. Şi diviziile voastre şi ale lor, retrase de pe frontul românesc, vor fi de folos pe alte fronturi».

PIERDEREA ULTIMEI ŞANSE

Comandantul suprem al Wehrmacht-ului a sugerat în mai multe rînduri retragerea frontului pe linia Focşani – Nămoloasa – Galaţi. Chestiunea se pusese din nou cu ocazia ultimei întrevederi între Hitler şi Antonescu, de la 5 august 1944. Mareşalul a ezitat. Nu a refuzat. La 21 august 1944 însă, în convorbirea de la Slănic cu generalul Freissner – comandantul frontului Ucraina Sud – Ion Antonescu declara: *«nu cred că trupe bătute şi în retragere ar putea rezista pe poziţii intermediare. Lucrurile trebuie duse pînă la capăt, adică pînă la retragerea pe linia Focşani – Nămoloasa».*

Aceste elemente arată că atitudinea Mareşalului la 23 august era plauzibilă. Ele explică de ce el putea spune «Gata, azi fac pace», adică, în termeni tehnici, închei armistiţiul şi afirma peste cîteva ore «cu ţara pe mînă ruşilor n-o dau», adică, nu trec de partea inamicului cum îmi cere opoziţia, ci suspend ostilităţile, prin încetarea focului între cei doi beligeranţi. Ele explică, de asemenea, atitudinea Mareşalului la Palat. Fără îndoială, era satisfăcut să poată ieşi din război respectîndu-şi cuvîntul dat lui Hitler. Precum mi-a spus Buzeşti, care, din camera vecină, cu uşa lăsată întredeschisă, asculta convorbirea dintre Rege şi Antonescu, acesta se declara hotărît să întreprindă demersurile necesare pe lîngă nemţi în vederea armistiţiului. Întrerupînd întrevederea, fostul suveran a ieşit din încăpere pentru a se consulta cu sfetnicii săi. Ei l-au determinat să insiste pentru ca Antonescu să încheie armistiţiul. Trebuia însă împiedicat, prin orice mijloace, să se adreseze Germaniei şi să-i anunţe decizia de a ieşi din război. Buzeşti era convins că o asemenea tentativă nu putea decît să precipite o tentativă a Wehrmacht-ului de a ocupa România.

Ceea ce a urmat se ştie. În loc de armistiţiu, România a făcut un act de încetare unilaterală a focului, de predare în masă a oştenilor (130.000 de prizonieri) şi de abandonare a cîmpului de bătaie. În loc de sentinelă avansată la răsăritul continentului, România a devenit poarta de penetraţie a comunismului în Europa. Noul inamic, Germania, a suferit, incontestabil, o înfrîngere gravă cu consecinţe mai mari decît cea de la Stalingrad. În cartea «Convorbiri cu Regele Mihai I al României», fostul suveran declară că actul de la 23 august ar fi scurtat războiul cu 200 de zile. Probabil. Este şi opinia lui Ilie Ceauşescu, fratele lui Nicolae, expusă în prefaţa celor 4 volume consacrate armistiţiului.

Versiunea germană este diferită. În cartea «Katastrophe in Rumänien 1944», Hans Kissel, unul dintre cei mai reputaţi experţi militari germani, scrie: «Operînd în mod corect, cu contra-atacuri bine executate, posibilitatea de a investi la timp puternica linie Dunăre – Focşani – Carpaţi exista fără îndoială, linie care, cu forţe relativ reduse, ar fi putut fi ţinută pînă la ocuparea Berlinului. Astfel ar fi fost posibil ca România şi toate ţările balcanice să fie sustrase stăpînirii ruseşti».

CE ZICEA BUZEŞTI ?

Ar fi injust, însă, să dau impresia că autorii actului de la 23 august nu ar fi acţionat cu deplină şi sinceră convingere că servesc interesele româneşti. Buna lor credinţă nu poate fi pusă la îndoială. În timpul guvernării lui Antonescu, am avut nesfîrşite discuţii cu Grigore Niculescu – Buzeşti şi cu cel mai apropiat colaborator al său, Victor Rădulescu Pogoneanu.

Aceşti oameni au gîndit, au pregătit şi au organizat actul de la 23 august al cărui executant a devenit fostul Rege. În rezumat, teza lui Buzeşti era: Germania a pierdut iremediabil războiul. Soarta învinşilor va fi tragică. Pentru a evita această soartă, România trebuie să se retragă cît mai curînd din război. Silogism irefutabil. Dar adevărat ? Pentru a demonstra eroarea comisă, este suficient să repet un mic fragment din declaraţia fostului Rege Mihai, citată la începutul acestui articol: «Dacă avea (Antonescu) condiţii mai bune şi bine garantate pentru a se retrage din război, de ce refuza atît de sistematic să rupă Alianţa cu Axa ?»

Întrebare uimitoare. Nu este, oare, surprinzător să se poate crede în 1991 ca condiţiile şi garanţiile date de Stalin ar fi putut fi respectate ? Ţări cu «drepturi cîştigate», care nu aveau nevoie nici de condiţii favorabile, nici de garanţii, Polonia care a recurs la arme pentru a lupta împotriva Germaniei, Cehoslovacia, prima victimă a lui Hitler, Bulgaria, rămasă neutră pînă la 8 septembrie 1944 cînd a fost invadată de Armata Roşie, au suferit aceeaşi oprimare comunistă ca România, ale cărei trupe au înaintat pînă în Caucaz. Kremlinul n-a respectat nici «buna purtare» a unora, nici condiţiile şi garanţiile date altora.

S-ar putea replica: autorii actului de la 23 august puteau ei şti care va fi comportamentul Uniunii Sovietice ? Antonescu ştia. A ştiut şi Churchill. La 4 octombrie 1944, a sosit la Moscova, unde, în sfîrşit, după multe tergiversări, Stalin a acceptat să-l primească. Premierul britanic a oferit Sovietelor România şi Bulgaria pentru a obţine, în schimb, Grecia. Tîrguială cinică ? Nu, realism politic. Churchill ceda lui Stalin ceea ce dictatorul de la Kremlin deţinea deja. Forţele sovieto – române trecuseră deja frontiera Ungariei, iar Armata Roşie ocupa Bulgaria. Trupele lui Stalin puteau, fără dificultate, să ocupe Grecia. «Cinismul» lui Churchill a salvat-o.

La începutul lunii februarie 1945, cînd s-a întrunit conferinţa din Crimeea, Armata Roşie înainta spre Viena, trecuse frontiera Cehoslovaciei, Ungaria, România, Bulgaria şi Yugoslavia erau ocupate. Numai în Polonia, unde se aşteptase marea ofensivă biruitoare, poziţiile au rămas aproape neschimbate. Fără îndoială, 23 august a contribuit la schimbarea planurilor

sovietice. Dar peste noi şi vecinii noştri, cortina de fier căzuse. Faptul împlinit, în speţă ocupaţia militară, nu putea decît să aibă o prioritate absolută faţă de peticul de hîrtie semnat de cei trei mari la Yalta (3).

Marea greşeală a autorilor actului de la 23 august a fost să creadă, în frunte cu Maniu şi cu Buzeşti, că armistiţiul ar fi un act juridic, care permite părţilor interesate să-şi pledeze cauza în caz de litigiu. O problemă de diplomaţi şi de avocaţi, nu de soldaţi. În consecinţă, cu cît condiţiile obţinute erau mai avantajoase şi garanţiile date mai solide, cu atît situaţia ţării putea să fie considerată mai bună. Cine mai poate împărtăşi astăzi asemenea iluzii ?

GREŞELILE LUI ION ANTONESCU

Ar fi nedrept să nu se pună în evidenţă şi greşelile lui Ion Antonescu. Prima şi principala lui greşeală a fost că a dorit şi a crezut în victoria Germaniei asupra Uniunii Sovietice. Pentru el, această victorie era indispensabilă viitorului României. N-a intrat în război pentru eliberarea Basarabiei – ea ne-ar fi revenit implicit – ci pentru înfrîngerea comunismului, singurul lui duşman. De aceea, cererea să nu treacă Nistrul i se părea total deplasată. Soarta războiului din Apus şi din Extremul Orient nu-l interesa, precum nu-l interesa nici lupta dintre democraţie şi fascism (*)

A doua greşeală a lui Antonescu a fost că n-a impus din timp, din primăvara lui 1944, după ruperea frontului pe Pripet, retragerea trupelor româno – germane pe linia Focşani – Nămoloasa – Galaţi. În acest caz, linia ar fi fost impenetrabilă. Cînd s-a hotărît, în sfîrşit, la 20 august 1944, era prea tîrziu, mai ales din cauza defecţiunilor suspecte constatate pe front.

În urma greşelilor lui Antonescu şi autorilor actului de la 23 august, a curs, în zadar, mult sînge românesc, atît pe întinsul nesfîrşit al Uniunii Sovietice, cît şi pe solurile Ungariei şi Boemiei. Acum, privind îndărăt, pare derizoriu ca unii să arunce vina pe alţii. Totuşi, îmi pare imposibil să nu mă întreb măcar în gînd: care ar fi fost situaţia României şi a vecinilor ei dacă sfîrşitul războiului ar fi găsit soldaţii noştri pe linia Focşani – Nămoloasa – Galaţi ?

Gheorghe Barbul

(articol publicat în periodicul «Lupta», Paris, 7 octombrie 1991)

---

(1) Telegrama nr. 730 din 4 iunie 1944 a legaţiei române din Stockholm.
(2) Ambasadorul german la Bucureşti însărcinat cu problemele economice româno – germane.
(3) Declaraţia semnată de Stalin, Roosevelt şi Churchill la Yalta, asupra regimurilor de instaurat în ţările liberate
(*) N.R. În lupta dintre democraţie şi fascism învingător a ieşit... comunismul. E drept, numai pentru o jumătate de secol şi numai pentru jumătate din Europa...

Tehnoredactare computerizată: Dumitru Scorţanu

Format: 1/16 (70x100)
Bun de tipar: August 1992 Apărut: 1992
Tiparul executat la Imprimeria Institutului European pentru Cooperare Cultural-Ştiinţifică,
Str. Cronicar Mustea, nr.17, Iaşi